JACK LONDON
KÓBOR CSILLAG

(THE STAR ROVER)
REGÉNY

FORDÍTOTTA:
VÉCSEY LEÓ
MÁSODIK KIADÁS

BUDAPEST
LÉGRÁDY NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RT. KIADÁSA
1925.

I.

Egész életemben tiszta tudatom volt arról, hogy távoli, rég letűnt idők és ismeretlen messzi helyek valami különös, élményszerű kapcsolatban vannak velem. Tudtam és éreztem, hogy homályba merült énjeim évezredes emlékeit hordom magamban. És – gondolj csak utána figyelmesen, olvasóm – többé-kevésbbé így van ezzel minden földi halandó. Szállj vissza gyermekkorod tiszta, hamis tanításoktól és félreértett tapasztalatoktól még meg nem rontott gondolatvilágába és sorban megtalálod ennek a különös, mély érzésnek a nyomait. Akkor, amikor bizonytalanul tapogatództál még az élet érthetetlen? égéivel szemben, amikor nem formálódott ki tisztán és kitapintható kontúrokkal mai egyéniséged, tévelygő, pehelykönnyű lélek voltál csupán az embersorsok torlódó, tarajos dagályában, – tisztán rezgett vissza benned elmúlt ezernyi életed sok csodálatos tapasztalata. Öntudatod és létezésed nem alakult ki még fejlődésed során, – igen, nem fejlődtél vissza még eléggé, nem felejtetted el még teljesen korábbi öntudataidat és létezéseidet.

Sokat felejtettél, olvasó, de mégis, amint most e sorokat szürcsölöd, homályosan feldereng is, mielőtt e könyvet a kezedbe vetted, – csak éppen szavakba nem tudtad önteni az érzéseidet. Wordsworth, a költő, szavakba tudta formálni ezt az érzést! Pedig ő sem volt látnok, vagy valami különös képességgel megáldott próféta, – éppen olyan közönséges ember volt, mint te, vagy én, vagy akárki más. Amit ő tudott és érzett, azt éppen olyan tisztán tudod és érzed te is és bárki. De ő ügyesen ki tudta fejezni mindez azzal a versével, amely így kezdődik:

A végtelenben nem védtelen többé az ember,
Nem meztelen, didergő, elhagyott…
S osztatlan egészében a leélt életeknek
Elfelejti a felejtést – –

Ah, igaz, később körülhatárolódó életednek zárt börtönfala árnyékot vet ezekre a csodálatos dolgokra. Az újonnan született impressziók eltakarják a felderengő korábbi benyomásokat, lassan elfelejtjük e letűnt idők és messzi helyek élményeit. Hiszen, amikor új életünkre megszületünk, már elfelejtettünk mindent. Csak zsenge gyermekkorunkban, karonülő-bénán, vagy a padlón csúszkálva, mint a négylábúak, – az átmenet idő-szakában, – ekkor álmodjuk vissza a zuhanásban és a repülésben, vagy más csodálatos dolgokban az elmúlt életeket. Igen, minden gyermek ismeri a gyötrő, homályos lidércnyomás, a rettegés, a tompa, villódzó félelem kínjait. Holott, mint újszülötteknek, semmiféle tapasztalatunk nem lehetett csenevész, kurta új életünkben, ami a. rettegés érzetét keltheti bennünk. Világos tehát, hogy a félelem emlékezetével születünk meg és *az emlékezet élményekbe nyújtja gyökereit* benned más messzi idők és helyek ködös, tarka képe, mi akkor tisztán és világosan rajzolódott gyermekszemeid elé. Ezt *mai szemeid* úgy látják, mintha akkor álmodtad volna e furcsaságokat. De ha álmok voltak, honnan vetted e különös álmok magját? Hiszen tudod, hogy álmaink torz tarkaságai csupán azoknak a dolgoknak, amelyeket tapasztaltunk, átéltünk, vagy legalább ismerünk. Legkuszább álmaink magját is közvetett, vagy közvetlen tapasztalat adja. Piciny gyermekkorodban – emlékezzél – hatalmas magasságból zuhantál alá álmaidban; vagy szálltál a levegőben, könnyedén és csapongva, mint a legyek; csúszómászó pókok, szörnyek, soklábú nyálkás tengeri állatok rémítgettek; szeráfzene, százféle idegen hang csengett a füledbe, ismeretlen arcok jelentek meg álmaidban, szellemszemek meredtek rád; gyönyörködtél a napfelkelte színpompájában, mit sok esztendő multán láttál először, messzi exotikus tájak napszállatán, aminőt később csak könyvekben olvastál és száz más csoda rémlett eléd akkor.

Úgy bizony, gyermekkorod e kusza képei egy másik világból, más életből vetültek eléd; megannyi olyan kép, aminő sohasem tárulhatott eléd a körülötted hullámzó világban, néhány esztendős gyermekéletedben. Akkor hát honnan táplálkoztak ezek az impressziók? Idegen világok, letűnt életek rádvetülő árnyéka volt ez? Tán ha már elolvastál mindent, amit az itt következő lapokon elmondani akarok az életemről, kimerítő választ kapsz mindezekre a kínzó és titokzatos kérdésekre. Pedig én csak olyan dolgokat világítok meg, amelyeket te már tisztán éreztél akkor. Ami engem illet, öntudatom derengő szürkületén, piciny gyermekkoromban, amikor bömbölve védekeztem az éhség fenyegető réme ellen, holott az éhhalál kínjairól távolról sem tudhattam még és ismeretlen, soha nem hallott szavakat és kifejezéseket bömböltem álmomban, – akkor tudtam igazán és tisztán, hogy kóbor csillag vagyok, ki hol a lét fényívén, hol a halál homályán rohan át, végtelenbe vesző pályáján. Igen, akkor, amikor távolról sem ismerhettem ezt a fogalmat, vagy szót, hogy „király”, gyerekajkaim legalább sohasem selypíthették, – emlékemben, nem egyszer, tisztán élt a tudat, hogy én a király fia voltam. Sőt, mi több, arról is tudtam, hogy másszor rabszolga voltam, rabszolgák fia és éreztem, hogyan törte fel a nehéz

vasgallér a nyakamat.

Még tovább megyek. Amikor három-négy-öt éves voltam, mai énem nem formázódott még ki. Nyers, forrongó láva volt a lelkem, mit a szellem dagálya nem hűtött le televény földdé, hogy mai alakom, az idő és a hely tudata, kicsíráztak és terebélyesedjen belőle. Ebben a különös időszakban bennem kavargott mindaz, ami valaha voltam, tízezer előbbi életemben, mielőtt küzködve harcoltam mai létemért, gyötrődve fáradoztam, hogy testet ölthessek újból és újból.

Dőre, tévelygő embertársam, nem így van? Tekints magadba és emlékezzél, olvasóm, – hiszen a következő lápokon velem jössz most messze, időn és téren át, soha nem álmodott szakadékokon keresztül, – és kérve-kérlek, higyj nekem. Mert én sokat gondolkoztam ezek felett a dolgok felett, ezernyi kegyetlen és kényszerűen magános éjszakán töprengtem és fürkésztem a rejtélyt, – az ólmosan hosszú esztendők egész során át nem volt más társaságom, mint sok-sok elmúlt hasonmásom és nem néztem a szemébe másnak, mint tízezernyi önmagámnak. Átverekedtem magam a lét minden poklán, leszállottam olyan mélységbe, hová nem hatolt még el emberi tekintet, vergődtem, fuldokoltam hörögve, – hogy újat hozzak fel neked, megajándékozzalak hosszú esztendők kíntajtékos, vérrel kiverekedett kincseivel, hogy fogyaszd el egy kényelmes, véletlen órán, míg nyomtatott soraimat végigolvasod. Hogy visszatérjek tehát, három-négy-öt éves koromban mai alakom és énem nem formálódott még ki. Alázatos és hajlítható nyersanyag voltam, minek fejlődését növekvő testem arányai és formái is befolyásolták. Szinte fizikailag érezhető volt, amint hatalmas, elpusztíthatlan egykori énjeim összekeveredve forrnak és izzanak bennem, hogy kikovácsolódjon következő alakom határozott körvonala. Nem az én hangom volt, ami sikoltott az éjszakában vad rémületében, mit ismert borzalmak kelthettek benne, élmények, amelyeket én valójában nem ismertem és nem is ismerhettem. Ugyanígy voltam gyermekkori bosszankodásommal, érthetetlennek látszó vonzódásommal, ellenszenvemmel, nevetésemmel. Idegen hangok visították túl az én hangomat, letűnt korok férfiainak és asszonyainak hangja, megannyi ködös vendég korábbi énjeim láncából. Haragos morgásomban állat-őseim artikulátlan hangja kísértett és a fékezetlen, vöröslő gyermekdüh hangokba éledő őrültségében ősállatok őrjöngő rikácsolása csengett vissza.

És itt van a nyitja minden titoknak: a vöröslő düh! Ez az, ami összezúzta és tönkretette mostani életemet. Ez az oka, ez vitt odáig, hogy néhány kurta hét múlva ünnepélyesen elvezetnek ebből a békés cellából, hol most e sorokat rovom. Elvezetnek egy durva deszkákból összerótt magaslatra, egy négyszegletes oszlop alá, mit fenn hurokra kötött kötél ékesít. Ez a kötél, a bitó engem vár: ezek fognak átölelni a halálba, míg testem utolsót vonaglik… Ez a vörös düh, ez zúzott össze és tett tönkre valamennyi elmúlt életemben. A vörös düh, az én átkozott örökségem szörnyű ajándékom, a dolgok iszapos, forrongó lávakorszakából, amikor a világ megszületett.

Itt az ideje azonban, hogy bemutatkozzak. Nem vagyok sem bolond, kit egy eszme megzavart, sem közveszélyes őrült, – mint a felsorolt kusza gondolatokból ítélhetnéd, olvasóm. De előre kellett bocsájtanom ezeket, mert bízom benne, hogy mire e könyv végére érkezel, hinni fogod velem együtt mindezt. – Én Darell Standing vagyok! Nem egy, közületek, amikor nevem olvassa, nyomban emlékezni fog reám és történetemre, mit annakidején a lapok rikoltó címbetűkkel hónapokon keresztül tárgyaltak. Nyolc évvel ezelőtt az agronómia tanára voltam a californiai egyetem földmívelésügyi kollégiumában. Nyolc évvel ezelőtt Berkeley, a csendes kis egyetemi városka álmos nyugalmát borzalmas bűntény zavarta fel. Az egyik tanárt, Haskell professzort, laboratóriumában meggyilkolták. A tettes, mint a nyomozás kiderítette, Darell Standing volt.

Én voltam a gyilkos. Véres volt a kezem, amikor a laboratórium folyosóján elfogtak. Most nem térek ki arra, mi volt a háttere ennek a tettnek, igazságos, vagy igazságtalan volt-e; nem kérek felmentést senkitől. Az egész dolog tisztára magánügy. Elég az hozzá, hogy hirtelen támadt haragomban, – megint csak az átkozott vörös düh, mely ott kísértett valamennyi életemben. – megöltem professzortársamat. A rendőri és törvényszéki jegyzőkönyvek tisztázták a bűntény minden apró részletet; és én teljesen egyetértek a jegyzőkönyvekkel, amelyeket aláírásommal hitelesítettem.

Azonban nem ezért a gyilkosságért fognak most felakasztani. Ezért mindössze életfogytiglan kiszabott fegyházbüntetést kaptam. Harminchat éves voltam, amikor az ítéletet kihirdették előttem. Most, amikor e sorokat írom, negyvennégy éves vagyok. A közbenső nyolc esztendőt a californiai állami fegyintézetben, San-Quentinben töltöttem. Közben öt esztendőt vaksötétben, egyedül, olyan szűk helyiségben, ahol éppen csak megfordulni tud az ember. Hivatalos nyelven úgy hívják ezt, hogy „sötét magánzárka”. Aki ezt öt álló éven át kibírja, az nem ember többé, az élő halott. És nekem éppen ez a borzalmas, ólmosan hosszú időszak nyitotta meg a kapukat, juttatott el olyan szabadsághoz, szárnyaló

felszabaduláshoz, aminő kevés kiválasztott földi halandónak jutott osztályrészül valaha is. Sötét magánzárkámban, kirekesztve a világból és fegyenctársaimtól, én nemcsak a világ titkait, de az idő rejtélyét is rendeztem magamban. Azok, akik az ítélethirdetéskor, erre a néhány kurta esztendőre felháborodásukban és tajtékzó dühükben befalaztak engem elevenen, – nem is sejthették, hogy a leggyönyörtelibb szabadsággal, évszázadok horizontjával ajándékoznak meg engem. Igaz ugyan, hogy nekem, – hála Ed Morellnek – öt álló esztendőm volt a csillagkóborlásra, azonban Ed Morell ismét más történet. Erre is rátérek majd később. Olyan sok mondanivalóm van; hogy alig tudom, hol kezdjem.

Helyes, induljunk ki mostani életem kezdetétől. Minesota munkásnegyedében születtem. Anyám egy svéd bevándorló leánya volt. Szőke, kékszemű, hatalmas; Hilda Tonneson volt a neve. Apám, Chauncey Standing, régi amerikai törzsből származott. Családomat vissza tudtuk vezetni egészen Alfrédig Standingig, ki fizetett alkalmazottként, – vagy, ha úgy tetszik, rabszolgaként – került, urával együtt, Angliából a virginiai ültetvényekre.

Afred Standing fia résztvett a forradalmi harcokban, hősi módon vérét ontva Amerika szabadságáért. Unokája már az 1812-iki háborúban küzdött. Azóta nem volt olyan háborúja Amerikának, amelyben a Standingek fegyver-J| rel a kezükben részt ne vettek volna. Én, az utolsó Standing, – ki nemsokára dicstelenül és utódok nélkül fejezem be életemet, – közkatonaként harcoltam a Philippi-háborúban, amely a mi időnk legnagyobb és egyetlen háborúja volt. S hogy részt vehessek ebben a háborúban, – a legkisebb kényszer nélkül, – karrierem kezdetén önként lemondtam tanári állásomról a nebraskai egyetemen. EZ ugyan nem volt baj, mert a háború végeztével egyszerre az egyetem mezőgazdasági kollégiumának dékánja lettem, – én, a kóbor csillag, a sűrűvérű kalandor, századok különös csavargója, letűnt korok véres csatáinak papja, holdkóros költője az időket és korokat át-velő gondolatnak, – kiről ma a történelem, mit ember ír az emberiségről, egyetlen betűvel sem fog megemlékezni soha.

Mert én most itt vagyok, vérrel mocskolt kézzel, a gyilkosok osztályán, a folsomi állami fegyház siralomházában és várom a kijelölt órát, amikor az állam poroszlói levezetnek az örök sötétségbe, a félelmetes halálba. Ez az örök sötétség vad rettegéssel tölti el őket, mindenféle babonás képzelődést fűznek hozzá, a dőrék; a sötétség kergeti őket rettegés-szülte antropomorph istenbálványukhoz.

Nem, többé nem leszek dékán valamelyik mezőgazdasági kollégiumban, dacára annak, hogy kevesen értenek úgy ehhez a szakhoz világszerte, mint én. Ez volt a hivatásom, erre születtem, ehhez vonzódtam, ez csábított mindig – és ebben mester is voltam. Tehetségem is volt hozzá, hiszen úgyszólván szemmértékre meg tudom határozni valamely földbirtoknak, sőt az egész vidéknek is talajhatását, törékenységét és sok más tulajdonságát. Nincs szükségem lakmuszpapírra annak megállapítására, hogy a göröngy, amit kezembe adnak, acid, vagy alkalikus tartalmú. Ismétlem, a tudományos mezőgazdaságban a leggondosabb részletességig járatos vagyok. Ez a tudásom évezredeken át kristályosodott ki bennem, előbbi alakjaim sora alapozta azt meg, egészen azóta, amikor még a trójai megművelt földeken nomád-pásztornyájak legelésztek. Annál mulatságosabb, hogy az állam most teljesen figyelmen kívül hagyja tehetségemet és ismereteimet és azt hiszi, hogy a kötélhurok egy hirtelen rántásával az örök sötétségbe taszíthatja mindezt az évszázadok óta összerakott tudást!

A termények? – Ki más olyan szakértő a föld terményeinek tudományában, mint éppen én. Itt van mindjárt wistari esetem, ahol – úgy gondolom – fényesen bebizonyítottam hozzáértésemet: félmillió dollárral gyarapítottam Iowában minden megye évi gabonatermését. Ez faktum, ez beszédes bizonyíték. Hány ültetvényes tudja ott vajon, amikor gépkocsiján berobog a városba, hogy fölös dollárjait elverje ott, kinek köszönheti ezt a jólétet. A mezőgazdasági egyetemek hallgatói, száz édesszívű leány és boltozatos homlokú barna fiú, amikor tanulmányaik során a wistari példához érnek, nem is sejtik, ki tette lehetővé számukra ezt a magasabb kiképzést. És itt vannak kézikönyveim és névtelenül kiadott jegyzeteim, mik százezerszám találhatók a farmerek házában s mi olyan hasznos nevelőjük az esti pipaszó mellett… Pedig milyen messzeséges messze voltam én mindig a kézikönyvek és jegyzetek e tudományától, miközben szellemem a csillagokon túl kóborolt és letűnt korok misztériumában fürdött.

Itt azonban be kell végeznem elbeszélésem első részletét. Kilenc óra van és a fegyház szabályai értelmében a gyilkosok osztályán ilyenkor leoltják a világosságot. Hallom már a fegyházőr gummitalpú cipőjének surranó lépéseit a folyosón: jön ellenőrizni, vajon ég-e az olajlámpás magános cellámban. Mintha bizony az egyszerű, életreítélt gáncsolhatná valamiben a nagyszerű halálraítéltet.

II.

Darell Standing a nevem és nemsokára felkötnek itt a fegyház udvarán, addig, amíg a törvényes idő eltelik, írok itt a siralomházban messzi időkről és helyekről, elmondom mondanivalómat, hogy ezek túléljenek engem.

A főtárgyalás után, amikor élethossziglani fegyházra ítéltek, idejöttem, hogy természetes életem hátralevő részét itt töltsem el a San-Quentini állami fegyintézetben. A fegyházéletben én megrögzött gonosztevőnek, javíthatatlan bűnösnek bizonyultam. A javíthatatlan az pestises, szörnyű lény itt a fegyházfalak között. Én azért mutatkoztam javíthatatlannak, mert utálom a haszontalan és céltalan mozgásokat, felesleges energiapocsékolást munkaközben. A fegyházakban – mint minden ilyen intézetben – csupa ilyen botrányos és sértő haszontalan munka folyik. Engem a jutagyárba osztottak be. Ez a kemény fegyelembe tört céltalan erőfeszítés felháborított és elkeserített, – hiszen minden életemben utáltam a haszontalan munkát és mozgást. Ez is egyike volt ama különcködéseknek, amelyek sok bajt hoztak rám. Háromezer évvel a gőznek, vagy a gőzzel hajtott szövőszéknek feltalálása előtt, én ott sínylődtem a régi Babylon börtönében. És, bizony mondom, abban a messzi korban a kézi szövő-székekkel hasznosabb munkát végeztünk mi, fogságra vetett rabszolgák, mint ma a san-quen-tini fegyencek a gőzzel hajtott szövőtermekben.

Utálattal töltött el ez a bűnös haszontalan munka. Fellázadtam ellene. Megpróbáltam erről meggyőzni a mellém rendelt fegyőrt. Ez előbb erőszakoskodott, azután ámulatában feljelentett Sötét zárkát kaptam néhány napra és éhhalállal fenyegettek. Amikor letöltöttem fegyelmi büntetésemet, megpróbáltam engedelmesen dolgozni a szövőtermek meddő és teljességgel céltalan zűr-zavarában. Minden erőfeszítésem dacára, nem ment. Ismét fellázadtam. Most már hosszabb időre csuktak a sötét zárkába, kényszerzubbonnyal súlyosbítva. Titokban vertek az őrök, ami csak arra volt jó, hogy megmutassa, mennyire más világból való vagyok, mint ők.

Két éven át kellett tűrnöm ezt az embertelen, szörnyű üldöztetést. Rettenetes dolog a kikötés, miközben a patkányok kikezdik az ember tehetetlen testét. Ez volt az őr állati kegyetlenségének legteteje, tajtékzó dühében ezt alkalmazta a leggyakrabban. A patkányok – ezek aztán a borzalmas hónapok alatt gyökerestül elrágták az intelligenciámat, elpusztították finomabb idegszálaim minden mozgékonyságát, felfalták az önérzetemet és szárnyaló öntudatomat. És én, aki az elmúlt korokban rettenthetetlen, bátor harcos voltam, – e szörnyű jelenben nem tudtam bátrabban viselkedni, mint más.

Ó, hiszen jelen életemben békés földműves voltam csupán, mezőgazdász-tudós, beporosodott professzor, dolgozó rabszolga, akit nem érdekelt más, csak a föld termelőképességének gyarapítása. Igaz, harcoltam a Philippi-i háborúban, – mert ez tradíció volt a Standingeknél, – de nem sok tehetségem volt a céltalan vérengzésre. Főhadnagyaim hamarosan felismerték ezt, szabadulni igyekeztek tőlem. Áthelyeztek egy hajóőrmesteri hivatalba és a spanyol-amerikai háború többi részét én már segédszolgálaton, irodai munkában „harcoltam” végig.

Lényem alaptermészete tehát nem a nyers erőszak volt, hanem a békés szellemi munka. Gondolkodó ember voltam világéletemben, érthető hát, ha felingerelt az a hiábavaló és céltalan erőfeszítés, amelyre a szövőtermekben akartak kényszeríteni, A fegyőrök tehát üldöztek és sanyargattak, mint javíthatatlan bűnöst kezeltek, megrögzött gonosztevőt, ki megbontja a rácsos karám rendjét. Pedig csak a csiszolt ész, a kultúra lázadozott bennem, – és a testet büntették és sanyargatták érte. Meg is mondottam ezt Warden Athertonnak, amikor, mint hírhedt javíthatatlant, egy nap felvezettek a fegyház irodájába, hogy ott a lelkemre beszéljenek:

– Higyje meg, kedves Warden, dőre és céltalan dolog, amit velem csinálnak. Csak nem gondolja, hogy a fegyőreinek visító patkányai meg tudják zavarni azt a tiszta és határozott világot, mi az agyamban él, kemény koponyám biztos és boltozatos fala mögött. Látja, direktor, ilyenkor tűnik ki, hogy nagy általánosságban megszervezett fegyintézeteik milyen tökéletlenek. Ti államférfiak vagytok, akik a san-franciskói politikai intrikákat kitűnően tudjátok szőni, – de nem tudjátok szőni a jutát! Börtöneitek állatok számára készültek, azoknál tán megvolna a „nevelő” hatása, ha állatokat egyáltalán nevelni lehetne. Munkatermeitek ötven évvel maradtak vissza az idő és a kor mögött és ide akartok kényszeríteni minket… és így tovább!

Minek folytassam? Elég az hozzá, hogy alaposan megmutattam a fegyházigazgatónak, milyen visszamaradott és primitív gondolkodású ember, – ő azonban, természetesen, csak annyit értett meg az egészből, hogy én reménytelenül javíthatatlan fegyenc vagyok, aki megbolygatja és felzavarja a fegyház rendjét.

Kutyának adnak csúf nevet! Warden Atherton betetőzte a maga komiszságát, amikor elkeresztelt engem *ketrecbezárt fenevadnak.* Fegyenctársaim elhúzódtak az oldalam mellől és messze elkerültek a

sétán. A név reámragadt. És én, a ketrecbezárt fenevad ott sínylődtem a sötét magánzárkában, kenyéren és vízen, órák hosszat mozdulatlanul bámultam a lábam hüvelykujját. Minden ólmos óra, amit itt töltöttem el ebben az időben, hosszabb volt, mint néhány élet, mit a múlt századokban éltem.

Az intelligens, csiszolteszű ember is kegyetlen. De a buta ember határtalanul kegyetlen tud lenni. Az őrök és feljebbvalóim, Wardentól lefelé, – mind válogatottan ostoba és durva emberek voltak, valóságos szörnyetegek. Hogy mennyire ment a kegyetlenségük, azt csak még ezután tapasztaltam. Figyeljetek csak! Volt ott a fegyházban a fegyencek között egy költő, egy gerinctelen, furcsa szemöldökű degenerált ember. Eszelős volt kissé. És gyáva a végtelenségig. Cecil Winwoodnak hívták. Régi fogoly volt és mégis hozzánk képest zöld fickó. Mindössze hét esztendőre szólt a büntetése. Ha jól viselkedik és akad, aki kezeskedik érte, még ennek is elengedhetik a felét… Az én büntetésem életfogytiglani fegyházra szólt. És ez a nyomorult pária, hogy a maga rabságidejéből megmentsen néhány kurta évet, kegyetlen önzéssel – derekasan lekanyarította az én életterminusomat, hozzákerített elviselhetetlenül súlyos büntetésemhez néhány esztendőt az örökkévalóságból, megismertetett a pokol borzalmaival.

Elmondom, hogy csinálta ezt. Ezeket a dolgokat én csak hónapokkal később tudtam meg, – és micsoda borzalmas hónapok voltak ezek. Cecil Winwood ugyanis, hogy a fegyházigazgatóság kegyeibe férkőzzön, kigondolta egy fegyházi összeesküvés meséjét. Kétfelé dolgozott és olyan pokoli ügyességgel, hogy az ő kezében úgy a fegyencek, mint a fegyház igazgatói egyformán csak eszközök voltak. Itt legelőször le kell szegezni három dolgot: *a)* Cecil Winwoodot mélységesen utálták fegyenctársai. Valósággal kiközösítették maguk közül, még azt sem engedték meg, hogy a poloska-versenyfuttatásban – mi azidőtájt a közös cellák közkedvelt sportjátéka volt, – részt vehessen, *b)* Engem utolsó, hitvány kutyának tartottak a fegyházban, kit mindenütt csúfnevén csúfoltak, *c)* Hogy az összeesküvés meséjét hihetőbbé tegye, Cecil Winwood közeledett a csúfneves kutyához, a veszedelmes fenevadhoz, a javíthatatlanhoz, erőt véve hihetetlen gyávaságán.

De az élethossziglan elítéltek utálták és megvetették Cecil Winwoodot és ha ez példálódzói kezdett arról, hogy ki kellene dolgozni valami nagy és általános szökési tervet, – kinevették és szitkozódva a faképnél hagyták. Ő azonban fáradhatatlanul tovább ütötte a vasat. Arra számított, hogy a fegyházfalak között, a pihent agyvelők, hajlamosak az ilyen fantasztikus tervezgetésekre. Újból és újból szóba hozta a dolgot.

– Bizonyítsd be, hogy megbízható vagy és velünk tartasz, – mondotta végre Long Bill Hodge, a hegyi rabló, akinek lelkivilága egészen betokosodott a bosszúállás gondolatába. Szabadulni akart mindenáron, hogy leszámolhasson vetélytársával, egy másik hegyi rablóval, ki elárulta és börtönbe juttatta őt.

Cecil Winwood elfogadta a kihívást, alávetette magát a próbának. Azt állította, hogy a szökés éjjelén ő magára vállalja az inspekciós fegyőröket.

– Ez csak üres fecsegés, – mondta Long Bill Hodge, – ezt mindenki mondhatja. Mi mindnyájan mindenre elszántuk itt magunkat. Szeretnők látni, közénk való vagy-e, hogy együtt valósíthassuk meg nagy terveinket. Intézz el ma egy őrt. Itt van mindjárt Barnum. Ő igazán rosszakaratú és kegyetlen ember. Nem kár érte. Ma éjjel ő tartja az őrséget. Nyerd meg a céljainknak, vesztegesd meg, vagy üsd le, – mit bánom én. Szóval csináld meg ezt a kis munkát. Ez lesz a próba, – ha kiállod, akkor még beszélünk a dologról.

Mindezeket Long Bill később mesélte el nekem, amikor már mind a ketten a sötétzárka izzó poklában voltunk. Cecil Winwood vállalta a próbát, csak halasztást kért. Azt hangoztatta, hogy időre van szüksége Barnum megdolgozására. Megkapta a halasztást. Egy héttel később jelentette, hogy készen van. Negyven elszánt, kemény fegyenc, csupa élethossziglani fogságra ítélt, leste feszült figyelemmel a próba lefolyását.

És Barnum őr aznap éjjel elaludt az őrségen. A felváltásnál mély álomban találták és el is bocsájtották nyomban ezért a súlyos kötelességmulasztásért.

Ez a tény egyszerre megnövelte a bizalmat Cecil Winwood iránt a negyven fegyenc szemében. De ugyanekkor bizalmat keltett a másik oldalon is. Cecil Winwood ugyanis a fegyház kapitányát is értesítette az „összeesküvés” tervéről, mindennap friss hírekkel szolgált, – megtoldva persze mindent a maga fantáziájával. A kapitány nem nagyon hitt neki. Bizonyítékot követelt. Barnum fegyőr esete volt a bizonyíték. – Ezeket a részleteket én csak egy évvel később tudtam meg, olyan lassan terjed el az ilyen belső bonyodalmak híre a börtönfalak között.

Winwood végül már azt állította, hogy a negyven összeesküvőnek, kiknek ő feltétlen bizalmasa, már elég hatalma van, hogy megvalósíthassák terveiket. Majd amikor a kapitány sürgette a részleteket, egy nap kirukkolt azzal, hogy automata revolvereket csempésznek be a fegyházba az összeesküvők számára.

Néhány őrt már megvesztegettek, az az összeesküvőkkel tart.

– Hazudsz – kiáltott rá a kapitány. Ezt be kell bizonyítanod, másképen meglakolsz!

A féleszű költő megijedt és vállalkozott arra, hogy bebizonyítsa hazug állításait. A pékműhelyben éjszakai munka folyt. A fegyencek között volt egy pék, a kapitány bizalmasa és besúgója, ezt bízták meg, hogy legyen résen.

– Ma éjszaka, – mondotta Winwood a kapitánynak – Summerface egy dobozban be fog csempészni negyvennégy automata revolvert.

Legközelebbi szabad idejében aztán leviszi a hadiszertárba. A dobozt a pékműhelybe fogja becsempészni, a beszállított liszt között. A pék majd megfigyelheti. Csak közbe ne lépjen.

Summerface, a fogház kertésze, vaskos, zömök, jóakaratú figura volt. Lassú észjárású, jószívű kamasz, aki minden nyerészkedés nélkül csempészett be dohányt a fegyencek számára. Ezen az éjjelen is, hogy San-Franciscoból, szabadnapjáról hazatért, hozott magával 15 font elsőrendű cigarettadohányt és papírt. És Cecil Winwood tudta ezt, hiszen ő szokta volt mindig átvenni és szétosztani a dohányárut, valahányszor Summerface hazatért a városból. így történt azon az éjszakán is, amikor a pék lesben állott. Summerface, mit sem sejtve, átvitte a dohányt a pékműhelybe. Nagy, tömör, barna papirosba burkolt csomag volt – ismétlem, ártatlan dohányneművel teli – és átadta Winwoodnak. A pék persze kileste ezt rejtekhelyéről és másnap reggel hűségesen beszámolt a kapitánynak tapasztalatairól.

Időközben azonban az eszelős költő szárnyaló fantáziája már továbbszáguldott az eseményeknél. Tán ő maga is elhitte már az összeesküvésről szóló mesét, mit ő talált ki és az ő lelkén szárad, hogy öt évi kegyetlen sötét magánzárkára ítéltek, hogy a pokol minden kínját meg kellett ismernem s végül is, hogy idekerültem a siralomházba, hol most e sorokat írom. De közben én mind-ezekről semmit sem tudtam. Sejtelmem sem volt az „összeesküvésről," amelyre Cecil Winwood a negyven életfogytiglan elítéltet rávette. Semmit sem tudtam, mert hisz közben én a magánzárkában, fegyelmi büntetésem töltöttem. És a negyven szerencsétlen sem sejtette, hogy mit forral ellenük Cecil Winwood, furfangos agyvelejében. A kapitány sem álmodta, hogy ő is csak eszköz a pokoli módon ravasz költő kezében. De a legártatlanabb mind között Summerface volt és mégis mindent ő indított meg az ártatlan dohánycsempészéssel.

A következő nap, amikor Cecil Winwood ismét találkozott a kapitánnyal, diadalmas arccal lépett eléje:

– Ugye megmondtam?

– Igazad volt, Winwood, – ismerte be a kapitány – az anyag megérkezett, a pék látott mindent.

– És elég ahhoz, hogy a fél fegyházat a levegőbe röpítse – duplázott rá a lelketlen költő. A kapitány felugrott:

– Micsoda? Hát mi volt abban a csomagban?

– Dinamit és ekrazit – fecsegett tovább nyugodtan az ostoba költő. – Harmincöt font ez a kis szállítmány. Hiszen látta a pék, amint Summerface átadta.

A kapitány megtántorodott és szinte halálra-váltan roskadt le az udvar egy kőpadjára. Meg tudom érteni a rémületét: 35 font dinamit a börtönfalak között, elrejtve a gyilkosok cellájában, – nem valami bátorító gondolat a felelős hatósági személy számára. Jamie kapitány – ez volt a gúnyneve a foglyok között – valósággal rosszul lett. Fejét a kezei közé szorította:

– Hol van az most? Hová dugtátok azt a … robbanószert? – suttogta rekedten. – Azonnal vezess oda, látni akarom …

Cecil Winwood most megszeppent. Észrevette, hogy túllőtt a célon, most ő kerülhet bajba elsősorban.

– Elástam – hazudott tovább habozás nélkül. – Kénytelen voltam vele, mert ők mindjárt használatba akarták venni. Időt kellett nyernem! – És ragadta tovább a könnyelműen kimondott hazugsága, kénytelen-kelletlen, visszatérés nélkül, mert hiszen ő jól tudta, hogy a csomagban csak dohány volt, amit már réges-régen ki is osztottak a fegyencek között.

– Helyes! – ordított Jamie kapitány és fürgén ugrott talpra. Megragadta Winwood karját. – Akkor nincs vesztegetni való időnk! Azonnal vezess oda, ahol elástad. Őrség! Őrség!

Egy perc multán készenlétben állott az egész fegyházőrség. Cecil Winwood kezdte magát nagyon kényelmetlenül érezni, mert az egész fegyházépületben nem volt semmiféle robbanóanyag, még egy doboz gyufa sem; dohányon és tűzkövön kívül semmiféle tiltott dolog. Minden egyéb csak ennek a nyomorult Winwoodnak a képzeletében született meg. Mindazonáltal nekiindult és vezette Jamie kapitányt, Az őrség egy része távolabbról követte őket.

Az olyan hatalmas fegyházban, mint a san-quentini intézet, hol évtizedek óta raboskodnak az emberek, van mindenféle titkos rejtekhely, mit inkább szórakozásból és időtöltésből csináltak a fegyencek, mint bármi céljuk lett volna vele. Ezekhez vezette Cecil Winwood nagy fontoskodva Jamie kapitányt, sorra feltárta őket, csakhogy időt nyerjen. Azonban mégis hamarosan ki kellett találnia valamit. Gyorsan átgondolta a helyzetet, a készülő vizsgálatot, a vallatást és rájött, hogy valakire rá kell tolni ezt a kényelmetlen dolgot. Végigfutott gondolatban a fegyencek személyén, hogy kiválassza a legalkalmasabbat.

– Itt volt, – mutatott rá egy üres rejtekhelyre – de úgy látszik, elvitték innen és máshová rejtették. Nem bíznak bennem már eléggé. Tegnap éjjel itt ástuk el a robbanószert – Standing, meg én!

Én voltam tehát az áldozat. Engemet, aki éppen egy nappal előbb szabadultam fel ötnapi sötét magánzárka és nyolc órai kényszerzubbonybüntetésem alól, aki olyan elcsigázott és gyenge voltam, hogy az ostoba őr sem kényszerített a szövő munka megkezdésére, engemet állított oda most Winwood, hogy én segítettem elásni a nem létező 35 font dinamitot.

– Ki vihette el, – tűnődött Jamie kapitány az üres rejtekhely előtt.

– Istenem, – hazudott tovább Winwood, – ez csak Standing lehetett. Tegnap is már olyan bizalmatlanul mért végig. Bizonyosan máshová rejtette, biztosabb helyre …

Jamie kapitány gyanakodott még. Bevittette Winwoodot az irodába és zárt ajtók mögött – hatalmasan megverte. Ez a börtönbeli vallató módszer. Winwood jajgatott és mindvégig megmaradt amellett, hogy ő az igazat beszéli. Végül megesküdött az édesanyja emlékére, hogy én meg ő ástuk el a dinamitot.

Ezzel azután Jamie kapitány minden kétsége eloszlott. Most már meg volt győződve, hogy a 35 font dinamit el van rejtve a fegyházban valahol és negyven elszánt gyilkos fegyenc áll készen a szökésre. Summerface esküdözött, hogy a csomagban dohány volt, – nem hittek neki, börtönbe vetették. Winwood esküjének inkább hittek.

Elveszett ember voltam. Éppen, hogy szabadultam a sötét zárkából, szemem még hozzá sem szokott a napsütéshez megszokott cellám kínzópadján, – már megragadtak és vittek vissza a sötétbe, a földalatti zárkába, hol aztán álló öt éven át rothadtam a szalmán. Először ejtettek zavarba, a börtönfalak között, amikor vissza; kísértek a földalatti odúba, hiszen olyan ártatlan voltam, mint a ma született bárány.

– Most aztán, – mondotta Winwood Jamie kapitánynak – ha nem is tudjuk, hol van a dinamit, de pillanatnyilag mégis biztonságban vagyunk. Standing, aki egyedül tudja, lakat alatt van a pincében, nem adhatja ki a jelszót a robbantásra. Az összeesküvők készen állnak, mind a negyvenen, – én majd kiadom a jelszót. Ma éjszaka két órakor, – ez lesz a lázadás időpontja. Azt fogom nekik mondani, hogy az őrök meg vannak vesztegetve. Kiosztom a pisztolyokat köztük és nyitva hagyjuk a cellák ajtaját. Ha éjjel 2-kor rajtukút az őrség a cellákban és mindnyájukat felöltözve, ébren, szökésre készen találja, akkor megbízhat az igazgatóság végre bennem. És Standing meg a negyven élethossziglan elítélt elfogatásával minden időre csirájában elfojtottak minden összeesküvést és lázadást a san-quentini fegyházban …

– Előbb azonban meg kell találnunk a dinamitot, – tette hozzá harciasán Jamie kapitány, – még ha kőről-kőre le is kell bontanunk a börtönfalakat.

Ez hat évvel ezelőtt történt. Mondanom sem kell, hogy a közbeneső idő alatt nem sikerülhetett megtalálni a nemlétező robbanószert, bár az egész fegyházépületet keresztül-kasul felforgatták a keresésben Mindazonáltal Warden Ather-ton, az igazgató, az utolsó napig, amíg hivatalában volt, szilárdan hitte, hogy valahol el van rejtve még a dinamit, Jamie kapitány pedig, aki még most is ott van a san-quentini fegyházban, ma is meg van győződve, hogy bármely pillanatban a levegőbe röpülhet az egész épület. Csak tegnap próbálkozott meg ismét, – ki tudja hányadszor, – hogy kivegye belőlem a rejtekhely titkát; természetesen hiába, mert én nem adhatok elő neki nemlétező dinamitot. Bizonyos, hogy addig nem is fog nyugodtan aludni, amíg engem fel nem akasztanak. Kivégzésem napján érzi majd először biztonságban életét.

III.

Egész nap hevertem a sötétzárka szalmáján és törtem a fejem, hogy mi lehet az oka ennek az újabb, érthetetlen büntetésnek. Nagynehezen végre arra a következtetésre jutottam, hogy bizonyára a bolond költő kent rám valami kihágást, hogy megnyerje ezzel a fegyőrök és a fegyházfelügyelőség bizalmát.

Időközben Jamie kapitánynak nagyban főtt a feje az éjszakára tervezett „lázadás” miatt. Winwood feltüzelte a negyven életfogytiglan elítéltet, kik mit sem tudtak a pokoli ravasz tervekről, hogy éjszakára álljanak készen, mert a megvesztegetett őrök aznap elalszanak az őrségen. Hittek neki, mert hisz az előző próbát már kiállotta és megmutatta nekik a vallatás nyomait a testén. Éjfélután két órakor Jamie

kapitány is készenlétben állott a fegyház teljes, titokban berendelt őrségével. Pontban két órakor jelszóra megrohanták a gyilkosok csoportjának celláit. A rajtaütés tervszerűen, egy időben történt. A nyitott cellákban, kivétel nélkül, felöltözve, ébren találták az ajtó mellett leskelődve mindazokat a szerencsétlen fegyenceket, akiket Winwood előre megnevezett, mint az összeesküvés részt-vevőit. Cecil Winwood költött hazugságai fényesen beigazolódtak. A negyven életfogytiglan elítéltet tettenérték, szökésre készen, ahogy a robbanásra vártak. Mit használt itt az egyöntetű tagadás, a magyarázkodás, hogyan bizonyíthatták ezek után ők, hogy eszközök voltak csupán Winwood kezében, ki az egész képzeletbeli lázadás kitalálója volt. A börtönigazgatóságból alakult vészbíróság elhitte *egyetlen* embernek, hogy ez a *negyven* ember egyhangúan hazudik, hogy megmentse a maga bőrét. A kegyelmezési bizottság hasonlóan vélekedett – és három hónap multán Cecil Winwood, a nyomorult, eszelős költő, az emberek legmegvetendőbbike, elhagyta a fegyház épületét. Elengedték a további büntetését és szabadlábra helyezték, mert megbízhatóságával meghiúsította a „san-quentini dinamitos fegyenclázadást".

Ó igen, ez a lázadás tanulságos iskola volt filozófus elmék számára. Azok a fegyencek, akik túlélték az ezt követő, évekre terjedő vizsgálatot, alaposan megváltoztak világnézet dolgában. Szétfoszlottak illúzióik az emberi érzésről és az igazságról, elvesztették legtisztább metaphysikai látásukat. Jamie kapitány, Warden Atherton, az egykori fegyházigazgató, a vészbíróság, a kegyelmezési bizottság, – csupa komoly és tekintélyes férfiú, – mind egy szálig rendíthetetlenül hisznek benne, hogy ez a dinamit itt van valahol a fegyházban, holott az sohasem volt meg másutt, csak Cecil Winwood degenerált, kisiklott fantáziájában. És Cecil Winwood él és szabadlábon van, – engem pedig, ki százszorosan ártatlan vagyok és százszor értékesebb, mint ő, – néhány rövid hét múlva a bitófán pusztítanak el ezek…

És most rátérek annak elbeszélésére, hogyan tört be ez a negyven szerencsétlen „összeesküvő" az én sötét magánzárkám nyugodalmas csendjébe. Aludtam a szalmán, amikor a pincefolyosó külső ajtaja vad lármával felcsapódott és én felriadtam a szokatlan zajra. – Valami szegény ördög, – gondoltam, – akit rajtakaptak, amint a fegyház rendje ellen vétett. A következő gondolatomat már az önzés sugallta: Legalább nem leszek egyedül a pincerészben! – Hallottam a folyosón a lábak birkózó dobogását, az őrök káromkodását, kemény ütlegek tompa puffanását, a jajgatást és a hirtelen fájdalom éles sikolyát. Csupa jól ismert hang, csak ezúttal mintha a szokottnál is durvábbak lettek volna a fegyőrök.

Börtönajtó börtönajtó után nyílott fel és egymásután lökdösték és vonszolták be a meggyötört fegyenceket. És vég nélkül, egyre nagyobb csapat fegyveres fegyőr érkezett és mind több véresre vert rabot hoztak le; útközben is, a folyosókon is, ütlegelték még a szerencsétleneket. Egymásután tárult fel a dohos magánzárkák ajtaja és aléltan zuhantak a megkínzott testek a kő-kockára hintett szalmára.

Ismétlem, – most, hogy ezekre a jelenetekre visszagondolok, – végtelen nyugalmú filozófusnak kell lenni az embernek, hogy hosszú éveken keresztül kibírja az ilyen felháborító brutalitások végtelen láncolatát. Én büszkén vallhatom, hogy filozófus elme vagyok, mert nemcsak a látványát bírtam ki a börtönbeli inkvizíciónak, de nyolc hosszú éven át magam is átmentem a legválogatottabb tortúrákon. És most a végén megszűnt már a legtávolabbi reménye is annak, hogy valaha szabadon kitárhassam a karom a végtelen szabad mezőn, – kínzóim azzal tetőzték be a munkájukat, hogy az államhatalom és az igazság nevében kötelet hurkolnak a nyakam köré és a testem, súlyával belémfojtják a lélekzetet. Ó, én tudom, mint ügyeskednek a hóhérok az ügyész előtt, hogy egyetlen fogással kitörjék a delikvens nyakát. És az áldozat, mint Shakespeare utasa, sohasem tér vissza, hogy tanúbizonyságot tegyen, milyen rettenetes és végtelenül hosszú tortúra a kivégzés. De mi, akik átéltük a san-quentini dinamitos lázadás vizsgálatát, mi tudunk eltitkolt és gondosan rejtegetett esetekről ott a fegyházpincében, amikor a halálraítélt nyaka nem tört el a kivégzésnél.

Ó, mulatságos dolog a bitóhalál. Én még sohasem vettem részt akasztáson, de tanuk elmesélték már egy tucat kivégzés lefolyását a legapróbb részletességgel. Így azután pontosan tudom, mi fog velem történni. Standing tanár egy verőfényes, mosolygó, vagy ólmosan borús közeli hajnalon fellép a vérpadra, kezét, lábát fürge kezek szoros kötelekkel összekötözik; fejére fekete sapkát nyomnak, mélyen behúzzák az arcába egészen az álláig. Majd nyakára illesztik a hurokra csomózott kötelet, – aztán kirántják a padot alólam, amíg a testsúlyom hirtelen megfeszíti a kötelet, akkor doktorok sereg lenek körém és ágaskodva, székekre kapaszkodva buzgólkodnak majd, egyik a másiknak segít körülkarolják akasztott testemet, hogy megállítsák a himbálódzó lengést a kötélen, mely olyan, mint egy szörnyű inga, – úgy számlálják, fülüket a mellemhez szorítva, kimaradó szív-dobogásaimat. Olykor borzalmasan hosszú húsz perc is eltelik a zsámolypad eldobása után, amíg a szív megszűnik dobogni. Ó, a mi hóhérlegényeink tudományos biztonsággal hajtják végre az akasztást.

Bocsássátok meg, hogy így elkalandozok a történetemtől, hogy egy-két kényelmetlen kérdést

intézzek az igazságossággal és emberiességgel hivalkodó társadalomhoz. Jogom van feltenni ezeket a kérdéseket, mert hisz nem sok idő múltán az ón bőrömet viszik vásárra így. Nos, mondjátok meg, ha a halálraítélt áldozat nyaka abban a pillanatban kitörik, amikor a hurokra csomózott kötél megfeszül, azáltal, hogy nagy-ravaszul számolnak az áldozat testsúlyával és az ernyedtséggel, – akkor miért kötözik össze a kezeit? Ugye erre nem tudtok válaszolni! De én tudom, miért; néhány műkedvelő hóhér, aki résztvett lincselésekben, a megdühödött tömeg önbíráskodásában, amikor lényegesen kevesebb formalitás között érik el ugyanezt a célt, leírta azt a jelenetet, amikor a fuldokló áldozat ösztönszerűen megragadta karjaival a kötelet és könnyített a hurkon a nyaka körül, úgy, hogy néhány perccel tovább tudott lélegzeni.

Még egy másik kérdésem is lenne a társadalom makulátlan tagjaihoz, akiknek lelke sohasem kóborolt el a vörös pokolhoz. Miért húzzák a fekete sapkát az áldozat arcába a kivégzés pillanatában? Vegyétek figyelembe, hogy nálam véresen időszerű ez a kérdés, mert néhány hét múlva az én fejemre húzzák ezt a fekete sapkát. És ezt a kérdést nem a Krisztus utáni XII. században, sem a Krisztus körüli időkben teszem fel, sem pedig a Krisztus előtti XII. században. Én, aki most a siralomházban várom, hogy felakasszanak, a Krisztus utáni 1913. esztendőben teszem fel ezt a kérdést nektek, akik Krisztus követőinek valljátok magatokat. A ti hóhéraitok visznek ki engem a vérpadra és elrejtik arcomat, mert nem mernek az arcomba tekinteni a halálkín borzalmai alatt, addig, amíg élet van bennem.

És most térjünk vissza a fegyház pincéjébe, a dinamitos lázadás „letörésének” éjszakájára. Amikor az utolsó őr is eltávozott a nehéz munka után és a pincefolyosó külső ajtaja becsapódott utánuk, mind a negyven boldogtalan ember elkezdett egyszerre fecsegni és kérdezősködni. Skysail Jack, egy hatalmas termetű tengerész, az egyik életfogytig elitélt azonban stentori hangon csendet parancsolt, amíg népszámlálást rendeznek maguk között. Úgyszólván valamennyi magánzárka tele volt és a pinceodúk lakói egymásután rendben jelentkeztek a névsorolvasáshoz. Végre valamennyi zárka jelentkezett már, kivétel nélkül, úgy, hogy sehol sem rejtőzhetett senki idegen, kém, aki kihallgassa a beszélgetést.

Csak az én személyemet illetően voltak még teljes bizonytalanságban a fegyencek, mert én voltam az egyetlen, aki nem vett részt az összeesküvésben. Beható vizsgálat alá vetettek tehát mindenekelőtt engem. Én elmondtam, hogy éppen reggel szabadultam ki a sötétzárkából, a kényszerzubbony alól és minden ok nélkül néhány óra múlva ismét visszahoztak ide. Javíthatatlanságom rekordhíre azonban csakhamar helyreállította fegyenctársaim megrendült bizalmát és elkezdték a tanácskozást. Feküdtem a zárka szalmáján és hallgattam a mindenfelől feltörő kétségbeesett fecsegést.

– Ki lehetett az áruló? – ez volt az egyetlen, visszatérő kérdés és a hosszú éjszakán át ezt alaposan megvitatták mindenfelől. Általános volt a gyanú Cecil Winwood ellen.

– Itt csak egy dolog segíthet, fiúk, – szólt végre Skysail Jack. – Mindjárt reggel lesz és akkor megkezdődik a vallatás. Egymásután vezetnek majd fel bennünket és külön-külön megkóstoljuk a pokol minden kínját. Elárultak minket, a szökés meghiúsult, ez bizonyos. A kínvallatást el nem kerülhetjük. Itt negyvenen vagyunk most együtt, fogadjuk meg, hogy mindent őszintén kipakolunk. Bárki, a legcsekélyebb részletre nézve is hazudik, vagy szépít, annak vége. Mindenki, amikor majd megizzasztják a vallatásnál, mondja el az igazságot, úgy, ahogy volt, – akkor megsegít az Isten.

És ott, az emberi embertelenség e szégyenteli, sötét barlangjában, a fegyház bűzös pincevilágában, ezen a különös hajnalon negyven gyilkos ünnepélyesen fogadalmat tett Isten előtt az igazmondás mellett.

Nem sokat használt nekik az igazmondás. Kilenc órakor nyílt a pinceajtó, és beléptek az őrök, – fizetett orgyilkosai a derék polgároknak, akik az államot alkotják, – jóllakottan, kialudva, indulatos erejük teljében. Mi nem csak reggelit nem kaptunk, de ivóvizünk sem volt egész éjszaka. Pedig a megkínzott, összevert ember lázas, elcsigázott, torka kiszárad, sóvárog a víz után. Nem akarom most részletezni, milyen állapotban van az ütlegelés és kínzás után az elgyengült ember, hiszen azt ti távolról sem sejthetitek, de elgondolhatjátok, mit jelent az, ha véresre vert, lázbeteg emberek álló hét óra hosszat hevernek víz nélkül.

Kilenc órakor megjöttek az őrök. Nem voltak sokan, mert hisz egyenkint nyitották fel a börtönajtókat. Egyszerre csak egyet. Nyeles, rövid ásókkal toltak felszerelve, – a tapasztalat szerint ez kiváltképen alkalmas egy védtelen ember meg-fenyítésére. Zárkáról zárkára haladtak és mindegyiknek lakóját hatalmasan megverték az ásóval. Részrehajlás nélkül, mindenkinek egyformán kijutott. Ez volt a kezdet, a vizsgálat bevezetése. Kóstoló abból, hogy mi vár az emberekre a kínzókamrában.

Én már valóban megedződtem a fegyházélet legborzalmasabb tortúráival szemben, de a leg-szörnyűbbek számomra, – sokkal rosszabb, mint amit a hóhérok legközelebb velem szemben

szándékoznak tenni, – azok a pokoli napok voltak ott, a san-quentini fegyházban, amik most következtek.

Long Bill Hodge, a marcona hegyi rabló volt az első, akit kihallgatásra elvezettek. Két óra múlva jött vissza, – vagyis jobban mondva hozták és ledobták, mint egy zsákot cellájának kőpadlójára. Azután Luigi Polazzot vitték el, egy san-franciscói sapkakészítőt. Ez olasz származású fiú volt, mindig víg és eleven, gúnyolódott a fegyőrökkel és ezzel kihívta a haragjukat. Mindig neki jutott ki a legkeményebb kínzás.

Alig, hogy Luigi Polazzot felvezették, Long Bill Hodge magához tért fájdalmas önkívületéből.

– Mi van azzal a dinamittal? – kérdezte izgatottan. – Ki tud itt közületek valami dinamitról?

Általános csodálkozás fogadta szavait. Természetesen senki sem tudott semmit.

Luigi Polazzo hamarább visszakerült; egy óra múlva ott volt már. Alig ismertünk rá. Roncsa volt csak előbbi alakjának, vihogott és összevissza fecsegett delíriumában. Nem tudott válaszolni az izgatott kérdezősködésekre, amelyeket a visszhangos pincefolyosón át bekiáltottak neki társai, kik még az inkvizíció előtt állottak. Érthetően kíváncsiak voltak, hogy mit csináltak vele fenn, de különösen, hogy mire nézve vallatták, milyen kérdéseket intéztek hozzá.

A következő negyvennyolc órában még kétszer vezették el Luigit vallatásra, azóta, mint hadaró, megzavarodott gyengeelméjű Bughouse Alleyben él. Mondják, hogy meghízott a bolondokházában. Vállai szélesek, hatalmas mellkasa van, bő és tiszta vére; értelmetlen, zavarodott életét folytatni fogja Bughouse Alleyban hosszú ideig még azután, hogy engem felakasztottak és én már megmenekültem a californiai fegyház borzalmaitól.

Embert ember után vittek el, egyenként és sorra visszahoztak emberi roncsokat, akik őrjöngtek és üvöltöztek a zárka sötétjében. S ahogy én cellám odújában hallgattam jajgatásaikat, kínteli ordításaikat, a fájdalomtól eltorzult emberek zavart fecsegéseit, felderengett bennem határozatlanul egy tiszta emlék, hogy valahol, valaha én már átéltem ezt. Akkor emelvényen ültem, érzéketlenül és gőgösen és hallgattam a kínteli jajgatást és üvöltözést alattam. Később majd találkoztok ennek a különös emlékezésnek a forrásával. Akkor már eszembe jutott ez a jelenet előző életem egyikéből, amikor, mint utazó katona, egy régi római gályának orrában hallgattam a megbilincselt rabszolgák jajveszékelését és sikoltozását a gálya fenekén. Ez akkor volt, amikor Alexandriába hajóztam át, mint zsoldoskapitány, jeruzsálemi utamon… ez azonban olyan történet, amit később akarok csak elbeszélni.

IV.

Közben megindult az a borzalmas időszak a fegyházban, ami a dinamitos összeesküvés felfedezését követte. Ahogy cellámban hevertem, a várakozás órái alatt, mik örökkévalóságnak tűntek, állandóan motoszkált az agyamban a tudat, hogy rám is kerülhet a sor és nekem is követnem kell a többieket. Nekem is el kell tűrnöm a kínzások poklát, amit a többiek elviseltek és egy nap engem is úgy fognak visszahozni, mint a roncsot és ledobnak kőfalu, vasajtajú cellám durva padlójára.

Eljöttek értem is egy nap. Durva szitkok és kemény ütlegek között, kegyetlen kézzel kitéptek bűzhödt cellaodúm, védett és boldog magányából, felhurcoltak a lépcsőkön a kíméletlen napsütésbe, – és én egyszerre csak szemben találtam magamat Jamie kapitánnyal és Warden Athertonnal. A fegyháziroda nagyobbik termében vártak rám, körülöttük egy féltucat markos fegyőr leste a parancsaikat; ezeket azért vásárolta meg az állam, hogy a rendelkezésükre álljanak ökölllel, fegyverrel és korbáccsal. Most azonban nem volt szükség reájuk.

– Ülj le, – szólt hozzám Warden Ather-ton és rámutatott egy széles karosszékre.

Ekkor én, – összeverten, felzaklatott lélekkel, elgyötörten az embertelen szomjúságtól, hiszen egy éjjel és egy nap nem kaptam vizet, félig ájultan az éhségtől és a szakadatlan ütlegektől, mit ötnapi magánzárka és nyolc órai kényszerzubbony-büntetésem után kaptam, elnyomorítva a sors kegyetlen és szörnyű csapásaitól, rettegéssel és aggodalommal telten, hogy a következő percekben az fog történni velem, amit a többieknél láttam, e rettenetes pillanatban, – én, az agronómia egykori professzora egy csendes egyetemi városban, haboztam a szék előtt és vonakodtam elfogadni a felkínált ülést.

Warden Atherton hatalmas termetű, bika-erejű ember volt. Egyszerűen kinyújtotta a karját és megmarkolt a vállamnál fogva. Tehetetlenszalmaszál voltam a kezében. Könnyedén a levegőbe emelt és belevágott a székbe.

– Most aztán, – ordított rám, mialatt én zihálva kapkodtam levegő után és lenyeltem a sajgó fájdalmat, – mondj el mindent, Standing, becsületesen, úgy, ahogy történt. Köpjél nekem, kertelés nélkül, mindent, a legapróbb részletekig. Tudod jól, hogy ez még segíthet rajtad…

– Nem tudok semmiről semmit, – kezdtem el kétségbeesetten, mert jól sejtettem, hogy mi következik.

Warden Atherton felhördült és odaugrott hozzám. Újból fölemelt a levegőbe és belevágott a székbe, mint egy csomagot.

– Őrültséget követsz el, Standing, – figyelmeztetett fojtott dühvel. – Te intelligens ember voltál, beszélj értelmesen. Hadd abba ezt a konok tagadást, ami most már úgy sem használ neked. Hol van a dinamit, mondd meg!

– Én nem tudok semmiféle dinamitról, – erősítgettem, majdnem sírva.

Erre újból fölemelt és visszadobott a székbe. Majd még néhányszor megismételte ezt, mind őrjöngőbb dühvel.

Én akkor már végigpróbáltam a fegyházbeli kínzások minden fajtáját, de ha erre visszagondolok, bizton állíthatom, hogy egyik sem volt olyan borzalmas, mint ez a szék-tortúra. A keményfából készült tömör és széles karosszék darabokra tört alattam. Másikat hoztak és rövid idő múlva ezt is összetörték roppanó csontjaim. Újabb és újabb szék került alám és a szakadatlan kérdezősködés a dinamitról folytatódott tovább.

Végül is Warden Atherton fáradt bele a „kihallgatásba”. Ekkor Jamie kapitány vette át a vallatást, amikor pedig ő is halálosan kimerült ebbe, akkor Monohan fegyőr. Meg akarták törni az ellenállásomat, a szó szoros értelmében. Újból és újból a dinamit és a dinamit. „Hol van a dinamit?” – ez volt a visszatérő szólam. Százszor is bevallottam volna már, de a fegyházban nem volt semmiféle dinamit.

Nem tudom hány szék tört össze alattam, mert a kínvallatás további részében én már alig voltam eszméleten. Minden, mintha messziről szemléltem volna, úgy tűnt nekem, mint egy szörnyű lidércnyomás. Inkább vittek, mint vonszoltak a fegyőrök, amikor kihallgatásom véget ért és visszakísértek a cellámba. Ott, amikor magamhoz tértem, rádöbbentem, hogy nem vagyok egyedül, egy idegen fegyenc volt velem, Jamie kapitány embere, egy ismert besúgó. Sápadtarcú apró ördög volt, kicsit kótyagosfejűnek tetette magát, hogy elterelje a figyelmet aljas szerepéről. Alig, hogy felismertem őt, odavonszoltam magam az ajtóhoz és kikiáltottam a rácson a folyosóra.

– Áruló van velem itt a cellámban, társaim! Ignatius Irvine, akit ismertek! Ki akarja lesni, amit beszéltek.

A szitkok és átkozódások özöne, ami erre következett, bátrabb embert is megzavart volna, mint Ignatius Irvine. A falhoz lapult és reszketett vad rémületében, ahogy üvöltve felviharzott a tajtékzó gyűlölködés ellene. A kínvallatástól megzavart lelkű fegyencek, mint tehetetlen vadállatok őrjöngték, rázták ketrecük vasrácsát ordítozva sorolták fel, mit csinálnak vele, ha a kezükbe kerül, amikor ennek az ideje elkövetkezik.

De ahogy az első harag elmúlt, megnyugodott mindenki. Csakhamar megindult a beszélgetés. Ha bármi titkolni valója lett volna a fegyenceknek, akkor ennek a besúgónak a jelenléte féket rakott volna a nyelvekre. Itt azonban, miután mindnyájan megesküdtek, hogy a színtiszta igazságot vallják, egész nyíltan és őszintén folyt a szó Ignatius Irvine előtt. A legfontosabb tisztázandó kérdés ez a dinamit-ügy volt, amelyről a többiek is éppen olyan tájékozatlanok voltak, mint én. Hozzám folyamodtak valamennyien felvilágosításért. Kértek és könyörögtek, hogy ha bármit is tudok becsempészett dinamitról, valljam be és mentsem meg ezzel őket a további szörnyűségtől. Én azonban nem mondhattam egyebet, mint az igazságot, hogy én semmiféle dinamitról nem tudok.

Én nem szóltam cellámbeli lakótársamhoz, Irvine azonban – amint első ijedtsége elmúlt – folytonosan fecsegett. Mielőtt az őrök elvezették volna, még egyszer a lelkemre akart beszélni és azt bizonyítgatta, hogy milyen rendkívüli fontosságot tulajdonít a fegyház vezetősége ennek a dinamit-dolognak. Egyetlen rokka meg nem indult a fegyházműhelyekben a vizsgálat kezdete óta, a fegyencmunkások ezrei maradtak celláikban. Kimondták, hogy a fegyházbeli üzemek egyikében sem indulhat addig meg a munka, amíg valamicske dinamitot meg nem találnak az elrejtett robbanóanyagból. Ez pedig óriási anyagi kárt jelent, amit ismét csak a fegyencek fognak megsínyleni.

Közben folyt tovább a vizsgálat. Egyenkint vezették el az összeesküvésben részes fegyenceket, másodszor, harmadszor mindegyiküket már és mindannyiszor eszméletlenül, rettenetes állapotban hozták vissza őket. Mi izgatottan lestük a híreket. A kihallgatásra vitt fegyencek azután jelentették, hogy Warden Atherton és Jamie kapitány a végkimerülés határán, felváltva vezetik a vallatást. Két óránként váltogatják egymást. Amíg az egyik alszik, a másik vallat és így folyik ez szakadatlan, éjjel-nappal. Ott alszanak a dívánon, a fegyházirodában, ugyanabban a szobában hever mindig ruhástól a szabadórás, ahol a kínvallatás folyik, ahol a bikaerős fegyencek egymásután roppantak össze.

Óráról-órára növekedtek őrjítő gyötrelmeink. Higyjétek el, maga az akasztás emberséges dolog, úgyszólván semmiség ehhez a kálváriához képest, amikor élő emberek életét és öntudatát részletekben, fokozatosan törték össze és fojtották meg, úgy, hogy tovább kellett elnök. Én a többiekkel együtt szenvedtem el minden kint és szomjúságot: de az én gyötrelmeimet még növelte az is, hogy a többiek kínja és szenvedése visszahullott rám, mindnyájuk fájdalma az én túlságosan tudatos agyvelőmbe hasított. Igaz, hogy a magam testi fájdalmait nem éreztem annyira, mert „javíthatatlanságom" két esztendeje alatt megedződtek az idegeim minden szenvedésre. Borzalmas látvány közvetlen közelből végignézni egy ember összeroppanását. És körülöttem, ott a fegyház pincéjében, egy időben negyven embert törtek össze vandál módon. Rekedten hangzott fel innen is, onnan is a tébolyult kiáltozás vízért és az őrjöngő borzalmak tanyája lett a pince, mit betöltött a lázbeteg páriák sikoltozása, nyöszörgése és zavarodott fecsegése.

Igen, szórul-szóra: a mi igazunk, a színtiszta igazság, amit elmondottunk a kihallgatásnál, vitt minket a kárhozatba. Abból, hogy negyven ember ilyen egyhangú egyetértéssel ugyanazt erősítgette, Warden Atherton és Jamie kapitány bizton következtettek az előre megbeszélt közös hazugságra, amit a negyven ember mindegyike szajkó módjára ad elő.

A hatóság éppen olyan kétségbeejtő és tehetetlen helyzetben volt, mint mi. Amint később megtudtam, a fegyházigazgatóság sürgönyileg erősítést kért és nem sokkal később két zászlóalj katonaság szállta meg a fegyházát.

Télidőben jártunk és a hideg időjárásnak gyakran foga van Californiában is. A magánzárkában pedig nem jár gyapjútakaró. Sokat szenvedtünk a metsző hidegtől, ahogy megkínzott és összetört tagjainkat kinyújtóztattuk a cella fagyos kőkockáin. Nemsokára kaptunk vizet is, – de nem sok köszönet volt benne. Csúfolódva. durva szitkok közepette törtek egy nap ránk az őrök és celláról-cellára haladva, hatalmas vödrökkel locsoltak nyakon minket. Ez a vízzuhatag óráról-órára megismétlődött és sajgó tagjainkban újra feltépte a fájdalmat ez az új tortúra. Végül már bokáig állottunk a vízben s mi, akik röviddel előbb sírva rimánkodtunk vízért, most őrjöngve könyörögtünk, hogy szüntessék be a locsolást.

Nem részletezem tovább a fegyházpincében történt szörnyűségeket. Elég leszegezni azt, hogy a negyven életfogytiglan elítélt fegyenc közül egy sem lett többé a régi, aki az összeesküvés felfedezése és a vizsgálat előtt volt. Luigi Polazzo sohasem nyerte vissza többé józan értelmét. Long Bill Hodge lassan sorvadt, mind zavarodottabb lett, úgy, hogy egy esztendő múlva ő is Bughouse Alleyba került, a fegyenctébolydába. Ó, sokan mások követték még Hodget és Polazzot az úton; a szerencsésebbeket, akiknek gyengébb szervezete volt, a börtöntuberkulózis vitte el. A követ-kező hat esztendő alatt a negyven ember közül több mint a negyedrésze elpusztult. És akik itt maradtak? – öt évi szigorított magánzárka-büntetésem után, amikor elvezettek San-Quentinből kihallgatásra a városba, az udvaron megpillantottam Skysail Jackot. Csak futólag láttam, mert pislogva hunyorogtam az éles napsütésben, mint a denevér, öt esztendős sötétség után és lángoló karikák táncoltak a szemem előtt; de az a kevés, amit láttam, így is mondhatatlan kínokkal tépett bele a szívembe… Skysail Jack haja hófehér volt. Alig negyven éves korára megöregedett és teljesen összeroppant. Hatalmas mellkasa behorpadt, orcáira ráfeszült a bőr, kezei bénultan reszkettek, mint a szélütötté. Tántorgott, séta közben, mintha ittas lett volna. És ahogy meglátott és felismert engem, a szeme megtelt könnyel, – mert hiszen én is ilyen siralmas roncs lehettem. Nyolcvanhét font volt a súlyom mindössze. Hajam, ezüstszürkével tarkázva, öt éve nőtt, gondozatlanul és vadul, épp úgy a szakállam is. Én is tántorogtam járás közben, úgy, hogy a fegyőrnek segítenie kellett és karonfogva támogatott át az udvar napfényes foltjain, mint az apró gyermeket. Skysail Jack és én néztük egymást, mint valami szörnyű tükörben, felismertük a magunk leromlását a másikon. Az ilyen emberroncs, aminő Skysail Jack volt, még a fegyházban is bizonyos kiváltságokat élvez, úgy, hogy ő meg mert szólítani a szigorú tilalom dacára. Reszketeg, nyikorgó, idegen volt a hangja:

– Te jó ember vagy, Standing, – mondotta elfogódottan, – ha ide is jutottunk…

– És én sohasem tudtam és most sem tudok semmiről, Jack. Esküszöm, nem tudom, hol lenne itt dinamit, – susogtam vissza rekedten. Akaratlanul suttogtam, mert az öt évi némaságban majdnem teljesen elveszett a hangom.

– Az igaz, – válaszolt Skysail Jack, gyerekes fontoskodással bólogatva a fejével. – Nekem nem mondtál el soha semmit. Te jó ember vagy, mindennek dacára is. Kalapot emelek előtted, Standing!

Az őrök tovább vezettek mindkettőnket és ez volt az utolsó találkozásom Skysail Jackkal, Akármilyen szörnyű is, de ő is hitte már az egész dinamitmesét…

…Kétszer vezettek engem az igazgatósági bizottság plénuma elé. Felváltva, egyszer félholtra vertek,

máskor meg keztyűs kézzel, becézve bántak velem, valósággal hízelegtek nekem. Két indítványt terjesztettek elém. Ha előadom a dinamitot, ahhoz névlegesen harmincnapos magánzárkát rónak ki rám és annak letöltése után, mint megbízhatót vezetnek be a fegyház törzskönyvébe. Ehhez mérten jó dolgom lesz, néhány kurta esztendő múlva ki is szabadulhatok. Ha azonban konokul ragaszkodom a teljes tagadáshoz és nem mondom meg a dinamit rejtekhelyét, akkor szabályszerű elítéltetésem egész hátralevő részére sötét magánzárkát kapok. Mivel pedig az én elitéltetésem életfogytiglani fegyházra szólott, ez nem jelentett egyebet, mint az egész hátralevő életemre szóló sötét magánzárkát, vagyis a szó legridegebb értelmében véve, az élve eltemettetést.

Ó nem, California civilizált állam! Az ilyen kegyetlen büntetési fokozatot itt sem ismerik a törvénykönyvekben, – ahogy egyetlen modern állam büntetőjoga sem alkalmazza. Mindazonáltal California bűnügyi történetében én vagyok a harmadik ember, akit életfogytiglan sötét magánzárkára ítéltek. A másik kettő Jake Oppenheimer és Ed Morell volt. Róluk sok szó lesz még a következő lapokon, hiszen velük rothadtam hosszú éveken át a sötét és néma kriptacellákban.

S ez a másik, ez az újabb dolog! Már említettem, hogy nemsokára kivezetnek a siralomházból, hol ezt most írom és az akasztófa alá állítanak, – de távolról sem azért, mert Haskell professzort meggyilkoltam. Ezért én fegyházbüntetést kaptam, életfogytiglan. Jogerős ítélet, amely meg nem változtatható súlyosabbra. Nem ezért kötnek fel, hanem azért, mert fellázadtam a fegyelem ellen, megtámadtam és leütöttem egy fegyőrt. Tettenértek, – ezt nem a fegyházszabályzat rendeli így, hanem maga az írott törvény, mely megtalálható minden állam büntetőtörvénykönyvében.

Az egészből mindössze annyi igaz, hogy én egy fegyőr orra vérét megindítottam. Azt sem láttam ugyan, hogy az orra vérzett volna, – de így mondják, ez volt a bizonyíték a támadásra.

Thurstonnak hívták és fegyőr volt a san-quentini fegyintézetben. Százhetven fontot nyomott, és erős, egészséges fiatalember volt. Én nem értem el súlyban a kilencven fontot, legyengült, tántorgó roncs voltam, vaksi, mint a denevér, a hosszú sötétségtől. Olyan sokáig voltam cellám szűk és nyomott falai között, hogy valósággal szédelegtem, amikor a napsütéses nagy nyitott térbe kivezettek. Igen, határozottan, kezdődő agoraphóbia volt ez nálam akkor, nem voltam egészen beszámítható állapotban, minden mozgás megváltozott jelentőségben aznap, amikor kiszabadultam a sötét magánzárkából és amikor orron vágtam Thurston fegyőrt.

És ezért fognak most kivégezni engem. írott törvény a californiai államban, hogy az olyan elitélt, mint én, főbenjáró bűntettet követ el, ha megüt olyan fegyőrt, mint Thurston. Bizonyos, hogy az egész orrvérzés nem kellemetlenkedett tovább neki, mint legfeljebb egy félóra hosszat. S mégis ezek megtorlásképen kioltják az életemet.

Holott ez az írott törvény is az én esetemben: *ex post facto.* Ugyanis ez a törvény még nem lépett életbe akkor, amikor én megöltem Haskell professzort, sőt még akkor sem, amikor engem életfogytiglan szóló fegyházbüntetésre ítéltek. És ennek dacára felakasztanak, mert megtámadtam és megütöttem Thurston őrt. Világosan *ex post facto* s ezért az egész kivégzésem alkotmányellenes.

De mit ér az alkotmány, mit használ a jogtudósok minden érve, ha ezek itt egyszer a fejükbe vették, hogy elteszik láb alól a hírhedt Darell Standing professzort? A gyakorlatra hivatkoznak és kész! Egy évvel ezelőtt, – amint minden újságolvasó ember emlékezhet rá – itt Folsomban felkötötték Jake Oppenheimert, pontosan hasonló bűn miatt. Sőt ő még annyira sem volt bűnös, hogy egy őrnek orrvérzést okozott volna. Véletlenül megkarcolta egy fegyenctársát a kenyérvágó késsel, valami ügyetlen és hirtelen mozdulattal, – ez volt az egész.

Különös, – hogy kaszálódnak és kapcsolódnak össze különböző életutak, embersor sok, törvényintézkedések a bonyolódott pályán. E sorokat most a gyilkosok osztályának egyik cellájában írom, a siralomházban, ott, ahol egy évvel ezelőtt Jake Oppenheimer töltötte utolsó napjait, mielőtt elvezették volna, hogy ugyanazon törvény értelmében megtegyék vele ugyanazt, amit nemsokára velem…

Előrebocsájtottam már, hogy sok mondanivalóm van ezekről, úgy, hogy a tollam alá tolakodó gondolatok miatt alig bírom megtartani az elbeszélés fonalát. Hogy visszatérjek tehát, a fegyház igazgatósági bizottság szabad választást engedett nekem: vagy rövid büntetés, azután megbízhatónak véleményezés, felmentés a szövő-termek kényszermunkája alól, később esetleg a szabadság, – ha előadom a nem létező dinamitot; avagy életfogytiglan terjedő sötét magánzárka, örök inkvizíció, ha megtagadom a nem létező dinamit rejtekhelyének elárulását.

Huszonnégy órai gondolkodási időt adtak, hogy legyen alkalmam dönteni a két lehetőség között s hogy ezalatt jobban magamba szálljak, a huszonnégyórás meggondolási időt– kényszerzubbonyban

kellett eltölteni. Azután újból felvezettek a fegyházigazgatóság plénuma elé. Mit tehettem? Nem vezethettem el őket a dinamit rejtekhelyéhez, amikor ilyen nem is létezett Csak ezt ismételhettem újra és megpróbált mindenféleképen erősítgetni, hogy nincsen sémi féle dinamit a fegyházban. A szemembe vágták, hogy megátalkodott gonosztevő vagyok és még most is hazudok. Azt mondták, hogy az egész törvényes gyakorlatban én vagyok a legfurcsább és a legnehezebb eset, kijelentették, hogy én vagyok a század legveszedelmesebb, a haja száláig romlott és degenerált bűntettese. Mondtak ott még sok más dolgot tajtékzó dühükben, végül aztán elhurcoltak a sötét magánzárkába. Mindörökre, ahogy választottam.

A kriptasor egyes számú cellájába kerültem. Az ötös számban volt Ed Morell, a tizenkettes számúban Jake Oppenheimer. Ö már a tizedik esztendeje sínylődött itt. Ed Morell csak első esztendejét töltötte magánzárkában, őt ötven esztendőre ítélték el. Jake Oppenheimer életfogytiglan elitéit volt, éppen mint én. Úgy volt tehát, hogy mi hárman hosszú évtizedekre együtt leszünk itt a sötét, földalatti kriptacellákban. És mégis, csak hat esztendő telt el és egyikünk sincsen ott már. Jake Oppenheimert felkötötték. Ed Morell megnyerte közben a fegyőrök bizalmát, s felkerült, majd fegyenc vezető lett, – azóta már ki is szabadult. Én pedig most idekerültem Folsomba, a siralomházba, várom a törvény által meghatározott napot, amely az utolsó napom lesz. Így rendelték földi bíráim.

A dőrék! A rövidlátó tyúkeszűek! Azt hiszik, meg tudják fojtani, el tudják vágni halhatatlan életemet, szellemtelen és otromba ötletükkel: kötéllel és bitóval. Holott én tovább vándorolok csupán és kóborolni fogok még számlálatlan századokon át, ezen a csodálatosan szép földön. Csak az alkalom változik mindössze; eszek herceg és paraszt, csiszolteszű és kerge, feljutok magas polcra és fogok dideregve kínlódni alacsony sorban. Igen, ti dőrék, miként eddig…

V.

Az első időben rettenetes volt az egyedüllét a sötét magánzárkában, ólmosan hosszúak voltak az órák. Az idő múlását az őrváltás jelezte, ami szabályos időközökben következett be pontosan, továbbá a nappal és az éjjel váltakozása. A nappalt az a derengő szürkület jelentette, ami valamivel mégis elviselhetőbb volt, mint az éjszakák koromsötétje.

Akármilyen tiszta napsütés ragyoghatott odafenn, a pincezárkában sohasem volt a fény elég erős ahhoz, hogy olvasni lehessen. De egyébként sem akadt volna ott semmiféle olvasnivaló. Hiszen éppen ebben állott e büntetés borzalmassága. A magánzárkában csak feküdni lehet és gondolkodni, örökké csak gondolkodni. Az én büntetésem életem fogytáig szólott; bizonyosnak látszott át, hogy, hacsak nem tudok csodát tenni és font dinamitot előteremteni a semmiből, – hátralévő éveimet itt kell eltölteni, így, a hallgatag, őrjítő sötétségben.

Birodalmam berendezése a lehető legegyszerűbb volt. Néhány rothadt, nedves szalmaszál, ritkán elszórva a cella kőkockám, rajta vedlett és piszkos gyapjútakaró: ez volt az ágyam. Más berendezés aztán nem volt, sem szék, sem asztal, sem pad, – semmi más, csak a szalma és az ócska, vékony takaró. Világéletemben munkásagyú, keveset alvó ember voltam. Itt azonban tapasztalnom kellett, hogy a magánosságban belebetegedhet az ember a folytonos, gyötrő gondolkodásba; az egyetlen mentőhorgony: az alvás, az álomtalan, tompa alvás. Régen, egyetemi éveimben, átlag öt órát aludtam egy éjjel. Most aztán annál inkább kultiváltam az alvást. Valóságos művészetté fokoztam. Tudtam már tíz órát, aztán tizenkettőt, végül már tizennégytizenöt órát átaludni a huszonnégyből. Ennél tovább azonban már nem juthattam és a többi órán át mégis csak gondolkodni kényszerültem, feküdni és gondolkodni. És ez az út az olyan embert, akinek agyveleje tevékeny munkához szokott, az őrültség meredekjére vezeti.

Mindenféle fantasztikus tervet eszeltem ki, hogy az ébrenlét hosszú órait agyonüssem valamivel. A sokjegyű számok hosszú sorozatát emeltem négyzetre és köbre. Gondolatban összeadtam, szoroztam és osztottam hatalmas számoszlopokat, megoldottam képleteket, egyenleteket és levezettem a legcsodálatosabb geometriai sorozatokat. Hétszámra pepecseltem a kör négyszögesítésével, – addig, amíg végül is azon vettem észre magamat, hogy hiszek ebben a képtelenségben. Már-már e régi probléma teljes megoldásánál tartottam, – legalább is én úgy hittem, – amikor fel kellett adnom az egész játékot, mert észrevettem, hogy ez is az őrültség szakadékjaibavezet. Nem csekély áldozat volt abbahagyni ezt a nagyszerű szellemi tornát, ami időtöltésnek olyan pompásan bevált, de le kellett mondanom a kör négyszögesítéséről, hogy megőrizhessem szellemem épségét.

Akkor aztán képzeletben sakktáblát állítottam fel és hosszú játszmákba kezdtem önmagámmal, a kezdő lépésektől a sakk-mattig. Ahogy azonban mind nagyobb gyakorlatra és ügyességre tettem szert,

később ez a játék is elromlott számomra. Itt nem lehetett szó igazi mérkőzésről, amikor ugyanaz a játékos játszotta mind a két ellenfél szerepét. Megpróbálkoztam minden módon, hogy kettéhasítsam énemet és gondolatban egymás ellen vezessem megoszló személyiségemet, – de mindhiába. Mindig csak egyetlen játékos maradtam, aki nem alkalmazhatott cseleket, nem építhetett ki komplikáltabb stratégiai terveket, anélkül, hogy a „másik fél" ne értesült volna róla azonnal.

Az idő lassan telt és gyötrő módon nehezen. Új játékot találtam ki: Legyeket idomítottam, közönséges házilegyeket, amelyek titokzatos módon beszivárogtak cellámba, éppen úgy, mint a homályos, derengő világosság. Hosszú, türelmes munka árán tapasztaltam ki, hogy ezeknek az apró állatoknak érzékük van mindenféle incselkedés és játék iránt. így például, szalmapriccsemen heverve, gondolatban egy önkényes és képzeletbeli vonalat vontam a falon, mintegy három lábnyira a padló fölött. Ha ezek a legyek a falon a vonal fölött pihentek meg, békében hagytam őket. Ha azonban a vonal alatt telepedtek le, akkor elhesegettem, avagy próbáltam megfogni.

De mindig vigyáztam, hogy kárt ne tegyek bennük. Rövid idő múlva a cellámban megforduló legyek éppen olyan pontosan tudták, hogy hol van az a képzeletbeli vonal a falon, mint én. Ha játszani, ingerkedni akartak, leültek a vonal alatt; az az egyszerű kis légy nem egyszer óraszám el- I szórakozott ezzel a sporttal. Amikor elfáradtak, megpihenhettek a felső, biztos területen.

A tucatnyi, vagy még több légy között, amelyek megosztották velem cellám szörnyű és idegőrlő magányát, mindössze csak egyetlen egy akadt, amelyiknek sohasem volt kedve a játékhoz. Kereken megtagadott minden incselkedést és amikor megtanulta, hogy a vonal alatt veszélyes megpihenni, innen kezdve óvatosan elkerülte ezt a bizonytalan területet. Ez a légy általában mogorva, zárkózott teremtés volt. Mint ahogy itt a fegyházban mondanák, *dilis* volt. Sohasem játszadozott a többi legyekkel. Pedig erős és egészséges volt, szemmelláthatóan kutya baja. Napokat töltöttem el a tanulmányozásával és bizton állíthatom, hogy az ellenszenve a játék és a könnyed dolgok iránt tisztára temperamentum kérdése volt és nem a fizikumé.

Akár hiszitek, akár nem, én pontosan ismertem minden egyes legyet, amelyik cellámban megfordult. Bámulatosán sok egyéni sajátosságot találtam mindegyiken, ahogy gondosan szemügyre vettem őket. Mindegyik más volt, különböző és egyéni, – nem csupán nagyságra, alakra, erejére nézve, de szokásai és természete szerint is. Volt közöttük gyorsröptű, vagy lustább, fortélyos, ravasz, boszorkányos ügyességű, vagy nehézkes.

Mindegyik másképen fogadta a játékot, másképen kockáztatta meg a veszedelmes falterületet. Volt olyan, amelyik egyenesen nekivágott a veszélynek, másik meg úgy tett, mintha érintené a tilos területet, de ugyanekkor, hirtelen erős lendülettel a vonal fölött telepedett le. Nem volt közöttük kettő sem hasonló, mind élesen különbözött egymástól, szellemük és temperamentumuk legkisebb árnyalataiban.

Jól ismertem köztük az ingerlékenyeket és a nyugodt természetűeket. Volt ott egy apróbb légy, a legjátékosabb, amelyiket mind között a leghamarabb ragadta el a temperamentuma, akár velem kezdett ki, akár társaival. Ilyenkor olyan volt, mint a fiatal borjú, vagy csikó, amelyik a csillagok felé rúgja a sarkát és forgószélként vágtat körbe a legelőn, – tisztara túltengő fiatalságának és életerejének kicsapongásából. Ez a légy, ha sikerült neki háromszor-négyszer gyors egymásutánban leülni az eltiltott falterületen és mindannyiszor kisiklott hirtelen, de bársonyosan óvatos érintéseim alól, akkor olyan őrjöngő öröm és ujjongás töltötte el, hogy zúgva repdesett köröskörül, kerengve, forogva táncolt a fejem körül, elszállt és visszatért, hirtelen cseles fordulókkal, mindannyiszor megmaradva ama kicsiny körzeten belül, amelyikben ugrálva ünnepelte a fölöttem aratott győzelmét.

Bármilyen furcsán hangzik is, én pontosan tudtam, ha különc legyem egyikének, vagy másikának kedve kerekedett a játékra. Nem részletezem ennek a furcsa idomításnak sok ezernyi apró fázisát, elég annyi, hogy ezek segítettek át aránylag könnyedén, magánosságom első és legnehezebb szakán. Csak egy esetet említek, mert ez élénken megmaradt az emlékezetemben. Egyszer ugyanis a mogorva, világfájdalmas légy valami szórakozott, elgondolkodott pillanatában a tilos falterületen telepedett le. Természetesen a következő pillanatban már a tenyeremben volt, elfogtam s bár semmi baja nem történt, mégis egy álló óra hosszat duzzogott velem ezután, oly világosan és kifejezetten, hogy szinte mosolyra kényszerített.

Az órák azonban lassan teltek és csikorgó-nehezen a dermesztő magánosságban; nem tudtam végigaludni az időt; és nem tudtam már a legyekkel sem elszórakozni, akármilyen értelmes kis lények is voltak ezek. Mégis csak legyek, – míg én ember voltam, emberi aggyal; éspedig csiszolt, munkára szokott, tevékeny agy velővel megátkozott, teletömve kultúrával, mindenféle tudománnyal, – amely e magános tétlenségben szinte szétfeszítette koponyámat. Csakhogy itt nem volt semmi tennivaló.

Gondolataim a céltalan hiábavalóság kietlen és kínzó ürességébe hullottak alá.

Megpróbáltam visszakanyarodni ahhoz a világhoz, mely elzáródott és meghalt mögöttem. Itt volt mindjárt az én szőllőre és borra vonatkozó pentose- és methyl-pentose-determinációm, amelyiknek asti-i szöllőbirtokomon a legutolsó nyári vakációmat szenteltem. Be is fejeztem a, kísérletek sorozatát, nyilvánosságra hozni őket azonban már nem volt időm. Talán valaki elorozta, – vagy más úton érkeztek el ehhez a nagy fontosságú eredményhez. Vajon, hogyan vált be a gyakorlatban? Ide a fegyházfalak közé semmiféle újság és hír nem szivárgott be, legkevésbbé a tudományos világból. Pedig a tudomány története gyorsan fejlődik, évről-évre meglepő eredményeket produkál; különösen az én számomra, ki ezerféle tárgy iránt érdeklődöm… Avagy itt volt az én casein trypsin hydrolyzis-theoriám, amit később a híres Walters professzor is a magáévá tett és bevezetett laboratóriumába. Vagy az állati és növényi zsírok keverékében lévő phytosterol kimutatása körüli kísérleteim, amelyeket Schleimer professzorral egyidőben folytattam. Vajon ő milyen eredményt ért el azóta, hiszen bizonyos, hogy ő tovább folytatta a kísérleteket? Nem, el kellett erőszakkal terelni a gondolataimat ezekről a dolgokról, mert mindennél őrjítőbb volt az a tudat, hogy a börtön falain kívül biztos munka és szakadatlan tevékenység folyik, amelyben én nem vehetek részt és amelyről én nem fogok többé hallani semmit, – mialatt én itt fetrengek cellám rothadt szalmáján, kietlen némaságban és a legyekkel incselkedek…

De később mégis jelentkezett valami élet a magánzárkában. Lassanként észrevettem, hogy a csöndet szabálytalan időközökben megszakítja valami bizonytalan halk zörej, valami távoli kopogás. Másszor meg más oldalról hallottam, még halkabb és még gyengébb, ritmikus ütéseket. Ezeknek a kopogásoknak mindannyiszor az őrök durva közbelépése vetett véget. Amikor nagyobb erővel és kitartással indult meg ez a zörej, akkor megkettőzték az őrszemeket a sötét magánzárka folyosóján, távolról brutális ütlegelés zaját hallottam és az ismert jelekből következtethettem, hogy valaki kényszerzubbonybüntetést kapott.

A magyarázat egyszerű volt. Tudtam, amint minden san-quentini fegyenc, hogy a sötét magánzárkában évek óta két fegyenc sínylődik: Ed Morell és Jake Oppenheimer. Ez a két ember kopogás útján üzengetett egymásnak messzefekvő celláikba, makacsul és kitartóan, dacára annak, hogy külön megfigyelték, üldözték és szigorúan büntették ezért őket.

Most minden erővel azon igyekeztem, hogy megtanuljam a kopogtatásokból azt a jelbeszédet, amit alkalmaztak. Hogy ez a módszer a lehető legegyszerűbb lehetett, eziránt nem volt a legkisebb kétségem sem, – mégis az órák hosszú során át hiába törtem a fejemet rajta. Mert, bár maga a jelbeszéd egyszerű volt és még egyszerűbb a csel, amit azért alkalmaztak, hogy harmadik ember meg ne érthesse nyelvüket, mégis a kulcsát megtalálni nem volt könnyű. Nemcsak, hogy minden nap cserélgették az abécének azt a pontját, ahol az ő betűrendszerük kezdődött, hanem minden beszélgetésnél megváltoztatták rendszerüket, sőt nem egyszer beszélgetés közben is.

Egy nap azután, – kitartó, hosszú, de példátlanul szórakoztató munka árán, – rájöttem a módszerükre; megtaláltam a helyes kezdést és egyszerre csak ki tudtam hámozni két értelmes mondatot a beszélgetésükből.

– Mondd – Ed – mit – adnál – most – néhány csomag – cigarettapapirosért – és – Bull – Durham – apró dohányzsákocskáiért? – kérdezte az egyik, aki távolabbról üzent. Hirtelen elöntött a forróság és majdnem elordítottam vad örömömben. Itt közlés volt: egy élő ember közlése cellám kriptaszerű magányában. Itt élet volt, barátkozás, titkos szövetkezés, amelynek, íme, részese lettem. Feszülten figyeltem tovább és kis idő múlva a másik oldalról, közelebbről, felhangzott a válaszkopogás, amelyről sejtettem, hogy Ed Morelltől eredhet:

– Húsz – órát – kényszerzubbonyban – töltenék – tíz cent ára zsákért!

Ekkor azonban felcsattant az őr durva hangja a folyósóról:

– Hadd abba, Morell és kussolj, mert előszólítom az őrséget! …

A távollevő szemlélő ugyan azt gondolhatná, hogy egy életfogytiglani magánzárkára ítélt fegyenccel szemben nincs hatalma már sem az őrnek, sem senkinek, hogy az ilyen kopogtatás beszüntetésére kényszerítse, mert hiszen a legsúlyosabb büntetést alkalmazták, megtették vele a legszörnyűbbet, ami élő emberrel megtehető. Mégis megvan a börtönfegyelem. Bármilyen súlyos a sötét magánzárka, még súlyosbítható kényszerzubbonnyal. Súlyosbítható éheztetéssel és a vízadag megvonásával. A magánzárka lakója még gyámoltalanabb, még jobban ki van szolgáltatva, mint a többi fegyenc.

A kopogás tehát a fenyegetésre nyomban megszűnt. Én azonban figyeltem tovább és még annak a napnak az éjszakáján folytatták a beszélgetést. Ezt megint nem értettem, mert valami előzetes megbeszélés alapján ismét megváltoztatták módszerük kezdő betűjét. Néhány nap telt bele, amíg újból az a kezdet fordult elő, amit már megértettem. Nem bírtam tovább a háttérben maradni.

– Halló – bajtársak! – kopogtam én is közbe.

– Halló – idegen – ki vagy? – kopogott vissza a szomszédomból Morell. Majd távolabb, Oppenheimertől is megjött a kopogó üzenet:

– Légy – üdvöz – a – mi – birodalmunkban!

Egymásután következtek a türelmetlen kérdések, hogy ki vagyok, ki voltam kinn az életben, mennyi időre szól a magánzárka-büntetésem és miért ítéltek el? Én azonban egyelőre kitértem a kérdezősködés elől, hogy elsősorban rendre megtanuljam kezdőbetű-változtatási módszerüket. Amikor erre pontosan megtanítottak, akkor kezdtünk igazán beszélgetni. Nagy nap volt ez mind a hármunk számára, habár ők csak próba-időre fogadtak be engem. Ugyanis – mind később elmondották – attól féltek, hogy besúgó vagyok. Egyszer már küldtek közéjük ilyen kémet és Oppenheimer keservesen fizetett azért, mert bizalmába fogadta Warden Atherton emberét.

Amikor magamról kezdtem beszélni társaimnak, a legnagyobb meglepetésemre kiderült, hogy mind a ketten ismernek már. Javíthatatlansági rekordom híre lejutott a fegyház pincéjébe is. Rengeteg mondanivalóm volt számukra a fegyházbeli eseményekről és a külső világról. A negyven életfogytiglan elítélt „összeesküvése”, az ezt követő vizsgálat és a kínzás, a dinamit rejtélye, a Cecil Winwood-féle veszedelmes csapda, – mind merőben újdonság volt a szemükben. Magá-nosságukba néha beszivárogtak hírek egynéme-lyik emberségesebb őr révén, most azonban már? hónapok óta nem hallottak semmiről. Akkortájt csupa rosszindulatú és bosszúvágyó fegyőr került szolgálatba.

Ezen a nagy napon ismételten és többször hangzott fel a durva káromkodás és fenyegetődzés kopogó jelbeszédünk miatt. Egymásután váltották az őröket és mindegyik ránkszólt és mindegyik megtette jelentését. Mi azonban nem tudtuk fékezni magunkat. A két élő halottból három lett és annyi sok mondanivalónk volt egymás számára; – habár ez a jelbeszéd elkeserítő módon lassan ment, különösen mert én még nem voltam olyan gyakorlott benne, mint ők.

– Várj, amíg Pie-Face kerül őrségre ma éjjel, – kopogott nekem Ed Morell. – Ő többnyire elalszik az őrségen és mi jó sokat beszélgethetünk majd…

Ó, milyen boldogan és mohón fecsegtünk ezen az éjszakán. Az álom messze elkerülte a szemünket. Pie-Face Jones apró, dühös kis emberke volt, visszataszítóan kövér; az őrök és a fegyencek egyformán utálták hájas termete miatt. Mi azonban áldottuk kövérségét, mert emiatt szundított el olyan hamar őrhelyén. Mélyen alvó ember volt Pie-Face, de ezen az éjszakán olyan mohó és hangos volt kopogó fecsegésünk, hogy felverte álmából. Ismételten ránkmordult, mind dühödtebben és átkozódva fenyegetődzött. így jártunk a többi éjszakai őrrel is; ehhez számítódtak még az előző áruló jelentések is és másnap reggel mind a hárman keservesen megadtuk az árát a kurta kis boldogságnak. Kilenckor berontott hozzánk Jamie kapitány néhány őrrel, kegyetlenül összevert, majd következett, sajgó tagjainkra, a kényszerzubbony kínja. A következő reggelig, teljes huszonnégy órát, hevertünk tehetetlenül, kényszerzubbonyban, élelem és víz nélkül, – így fizettünk első beszélgetésünkért…

Ó, a fegyházfegyelem nem bánik keztyűs kézzel a neki kiszolgáltatott emberekkel. A mi őreink különösen kitűntek kegyetlen természetükkel és ennek köszönhető, hogy mi is különösképen hozzáedződtünk ehhez az állati sorhoz. Ahogy a nehéz munka elkérgesíti a kezet, úgy durvul el a fegyházlakók lelke az őrök embertelensége miatt. Minden büntetés dacára folytattuk a beszélgetést. Csak éppen valamivel óvatosabbak lettünk, leginkább csak éjszaka érintkeztünk.

Éjszaka és nappal egyébként mindegy volt a mi szemünkben, akik örök sötétségben éltünk. Ezidőtájt nagyon keveset hunytuk le a szemünket: lestük a beszélgetés perceit. Elmondtuk egymásnak életünk történetét. Morell, meg én, órák hosszú során át hevertünk, némán és figyelve, cellánk szalmapriccsén, míg messziről, halk koppanásokból lassan bontakoztak ki Jake Oppenheimer véresen őszinte és megható vallomásai, – mint valami furcsa gyónás. A san-franciscói bűzhödt sikátorokban eltöltött gyermekévek, az első találkozások a bűnnel. Az ifjúkor, amikor mint 14 éves kisfiú, éjszakai küldönc volt a vöröslámpás negyedben, a világvárosi romlottság, a fertő egész skáláján keresztül, addig, amíg először került rendőrkézre. A javítóintézet, ahol megtanulta a bűn mesterségbeli technikáját, majd a betörések, rablások meginduló sorozata, a első szerelmi csalódás, az első bajtársi árulás, a első gyilkosság, azután a többi, – míg végül itt rothad halálig a fegyházpince falai között, Jake Oppenheimert „emberbőrbe bújt tigris”-nek nevezte a bűnügyi krónika, néhány nyálasszájú riporter jóvoltából. Az ilyen elnevezés hozzátapad az emberhez, ellenálhatatlanul, összeforr vele, rendszerint túl is éli az embert, akire alkalmazzák. Jake Oppenheimer ezért úgy él a köztudatban, mint a legelvetemültebb szörnyeteg. És én mégis, ahogy végignéztem életét és tetteit, nem találtam benne egyebet, mint az egyenes emberiesség tiszta és alapvető vonásait. Becsületes volt magafajtájú emberrel

szemben és jóérzésű. Bátor és türelmes. Fel tudta áldozni magát habozás nélkül embertársáért, – tudnék erről példát mondani nem egyet, a fegyházéletből, csak nem akarom a szót vesztegetni. Igaz, nem hozott magával olyan erkölcsi érzést gyerekkorából, a san-franciscói sikátorokból, mintha gondos, iskolás nevelést kapott volna. De volt egy mindenekfelett való igazságérzete, amelyet mindenütt keresett és amely már szinte szenvedéllyé változott nála. A legtöbb összeütközése a törvénnyel emiatt támadt. Minden gyilkosság, amit elkövetett, ezért az igazságkeresésért történt. És pompás ésszel, ragyogó szellemmel bírt, dacára annak, hogy sohasem iskolázott. A fegyházélet, tízéves magánzárka nem tudta elhomályosítani semmivel sem szellemét.

Morell, a mindig hűséges, kitartó bajtárs, szintén pompás eszű fiú volt. Tény és való az, – nekem, aki közvetlen a halál előtt állok, jogom van leszegezni ezt, anélkül, hogy a szerénytelenség vádja terhelne, – hogy a san-quentini fegyház három legragyogóbb eszű lakója volt az, amelyik a fegyházpincében rothadt, a sötét magánzárkák szalmapriccsein. És most, amikor napjaim meg vannak számlálva, ahogy visszatekintek életem tapasztalataira, arra a következtetésre jutok, hogy az erős szellemű, ragyogó eszű emberek sohasem törhetők igába. Sem az iskola, sem a börtön kordájába. Az ostobák, a félénk és nyúlszívű emberek, akik nem születtek a szenvedélyes igazságkeresésre, a félelmet nem ismerő küzdelmekre, – ezek az első eminensek az iskolapadban és a mintafegyencek a börtön falai mögött. Hálát adok az égnek, amiért Jake Oppenheimer, Ed Morell és én, – nem voltunk mintafegyencek

VI.

Bizonyos, hogy a gyermekkori emlékezések tévhitekben és hamis magyarázatokban bukdácsoló, süppedő talajából terebélyesedik ki az igazság csirája. Felejteni tudni, ez általában egészséges és normális. A szakadatlan emlékezés az őrület poklába kerget. így az a probléma, amivel én cellám kriptaszerű magányában szembeszállottam, amikor mind mélyebbre ástam magam gyermekkori emlékeimbe, hogy megtaláljam távoli, elmúlt énjeimet, – tulajdonképen a felejtés problémája volt: Csakhogy én a jelent akartam eltemetni a régesrég múlt kibányászott kincsei alá. Amikor legyeket idomítottam, amikor sakkjátszmába bocsájtkoztam önmagammal, avagy kopogva beszélgettem, ez mind arra szolgált, hogy egyoldalúan, részben legalább, elfeledjem a jelent. A cél természetesen, amire törekedtem a teljes felejtés, a jelenből való teljes és tartós kikapcsolódás volt…

Erre voltak itt a gyermekkori rejtelmes emlékezések letűnt időkről és helyekről, e csodálatos kusza képek, – ahogy Wordworth nevezi: a glóriás idők eltévedt felhőfoszlányai. Tény az, hogy a kisfiú lelkében élnek ezek az emlékezések; az a kérdés, vajon pótolhatatlanul elvesznek és szétfoszlanak ezek a képek, amikor a kisfiú férfikorba serdül? Lehetséges az, hogy teljesen kitörlődjék gyermeki lelkivilágának e különös tartalma? Avagy tán ezek a letűnt időkre és helyekre való emlékezések elkorcsosodva visszamaradtak, elszunnyadtak, befalazva az agy valami rejtett magános cellájába, – éppen úgy, ahogy én éltem befalazva san-quentini magános cellámban.

Életfogytiglan magános sötét zárkára ítélt, élve eltemetett páriák is feltámadhatnak még és a ragyogó napfénybe kerülhetnek. Miért nem támadhatnak akkor fel a kisfiúnak befalazott emlékezetei ezekről a letűnt világokról?

De hogyan segíthessük életre kelni ezeket a szunnyadó, messzi képeket? Az én véleményem szerint azáltal, hogy a jelent és a közelmúltat tökéletesen kikapcsoljuk, teljesen elfelejtjük.

Hogy közelíthető meg viszont ez az állapot legkönnyebben? A hipnotizmus képes ilyen csodákra. Ha hipnotikus utón el tudom altatni teljesen szellemi öntudatomat és fel tudom ébreszteni a tudatalatti értelmet, akkor minden bizonnyal sikerül a dolog; akkor szélesre tárulnának az agy valamennyi rejtett és sötét cellájának „rozsdás kapui és az eltemetett emlékezés-fegyencek sorra mind, mind felbukkannának a napfényben.

Így szólt az én következtetésem, – majd meglátjátok, milyen eredménnyel alkalmaztam ezt a gyakorlatban. Előbb azonban el kell mondanom, hogy kicsiny gyermek-koromban hogyan támadtak fel bennem ezek a letűnt időkre való emlékezések. Bennem vörösen izzottak azoknak a glóriás időknek felhőfoszlányai, amelyek előzőén élt életeim messzeségéből tévedtek jelen életembe Mint minden kisfiút, engem is gyakran meglátogattak azok a különös, komoly idegen fantomok, akik én letűnt korokban voltam. Ez a fejlődő átmenet ideje alatt történt, mielőtt mindannak kusza lávadagálya, ami valaha voltam, megkeményedhetett és kihűlhetett volna annak az egyetlen személynek az alakjában, akit az emberek nemrégiben úgy ismertek, hogy Darell Standing…

Hadd beszéljek el egy jellemző esetet ebből az időből. Fenn történt Minesotában, a régi farmon. Alig hat éves voltam akkor. Egy este egy misszionárius kopogtatott be házunkba. Kínából tért vissza a

Szentföldön keresztül az Egyesült Államokba és a misszió vezetősége kiküldötte, hogy rendezzen gyűjtést a farmerek között. Az éjszakát nálunk töltötte fáradságos körútja során. Vacsora után voltunk már, az anyám éppen vetkőztetett, hogy lefektessen, amikor a misszionárius fényképeket húzott elő, a Szent-földről való felvételeket és mutogatta az asztalnál.

Amit itt most el fogok mesélni, már minden bizonnyal régen elfelejtettem volna, hiszen a felnőtt ember emlékezetéből rendszerint teljesen kitörlődnek az ilyen zsenge élmények, – ha nem hallottam volna később, fejlődő gyermekkoromban, nem egyszer az apám szájából, ahogy újból és újból elmesélte dicsekedve kétkedő és fejcsóváló hallgatóságának.

Gyermeki kíváncsiskodással én is nézegettem a képeket. Az egyik fénykép különösen megragadott. Ahogy megpillantottam, felkiáltottam meglepetésemben. Megragadtam a képet hevesen, újból megnéztem, kerekre tágult szemekkel, aztán csalódottan löktem félre. Úgy tűnt nekem hirtelen, mint valami régi-régi, nagyon ismerős tájék. Mintha minden fűszál közvetlen jóbarátom lett volna ott, százszor megszokott látvány, mint az apám istállója. A következő percben mégis idegenszerű volt. De ahogy ismét a kezembe vettem és megnéztem, megint visszatért még élénkebben az előbbi különös érzés. Igen, ez a vidék bizalmas ismerősöm volt.

– Dávid tornya, – magyarázta a misszionárius az anyámnak.

– Nem! – kiáltottam én kemény határozottsággal. Tisztán éreztem, hogy ezt nem így hívják.

– Úgy gondolod, hogy nem ez a neve? – kérdezte a misszionárius.

Rábólintottam.

– Akkor hát mi a neve, fiacskám?

– A neve … – kezdtem rá mohón, de nyomban elakadtam. – Elfelejtettem … – tettem hozzá szégyenkezve.

– Most mintha más lenne, – folytattam némi szünet után, továbbra is figyelmesen nézegetve a felvételt. – Sok mindent megváltoztattak, itt … meg itt … furcsa …

Észrevettem, hogy magamnak beszélek. A misszionárius egy másik képet választott ki és nyújtott át az anyámnak.

– Itt én magam is jártam hat hónappal ezelőtt, Mrs. Standing, – bökött rá az ujjával. – Ez itt Jaff kapuja. Erre mentem be, itt jobbra felfelé vezet az út Dávid tornyához … itt a kép szélén, ahol mutatom. Csodás vidék ez! A tudósok megegyeznek abban, hogy itt semmi sem változott Krisztus urunk ideje óta. El Kul'ah a neve, ahogy akkor ismerték és – –

Itt én ismét félbeszakítottam, közbekotyogtam gyermekszájammal, rámutatva a kép balsarkán lévő összerombolt kőhalmazra:

– Ezen túl van valahol, – mondtam érett komolysággal. – Azon a néven, ahogy előbb mondtad, a zsidók nevezték ezt. De mi másképen hívtuk. Mi úgy neveztük, … várj csak … – Nem, elfelejtettem! …

– Nézd csak ezt a kölyköt, – nevetett az apám. – Azt hihetne az ember, hogy ő is járt ott …

Én rábólintottam komolyan, mert abban a pillanatban tisztán éreztem, hogy jártam ott nagyon sokszor, bár sok minden másnak tűnt a képen, mint ahogy én láttam. Az apám harsogva nevetett, a misszionárius azonban azt hitte, hogy ingerkedek vele. Egy másik fényképet nyújtott oda nekem. Ez is hasonlóképen terméketlen puszta tájékot ábrázolt. Zord vidék, sehol fák, vagy növények nem élénkítették; sekély terület, elől könnyen lejtő völgy-omladékkal. A táj közepén egy sereg nyomorúságos, lapostetejű viskó szomorkodott szerteszórva.

– Nos fiam, hát mondd meg, mi ez? – kötekedett velem a misszionárius.

Ez a név az eszembe ötlött.

– Samaria – mondtam rá azonnal. Az apám összecsapta a kezét és a hasát fogta nevettében, míg az anyám megrémült az én különös, bohóckodó viselkedésem miatt. A misszionárius azonban ingerült lett.

– A fiúnak igaza van, – mondotta. – Ez egy falucska Samariában. Átmentem rajta vándor-utamon. A fiúcska bizonyosan látott már hasonló felvételeket.

Az apám és az anyám bizonyítgatták, hogy nem láthattam sehol sem ilyen képeket…

– De ezen is sok minden másképen van – vetettem közbe, mert az egész idő alatt csak a fényképek összehasonlításával és rekonstruálásával voltam elfoglalva. A táj általános képe, a távoli domb jellegzetes vonala ugyanaz volt. De mégis sok különbség akadt. Ezeket most hangosan sorra vettem és megjelöltem az ujjammal.

– Itt jobbra, közben, házak voltak… Ott több fa, nagyon sok fa és sok-sok fű és sok kecske. Mintha most is látnám, két fiú kergette a kecskéket … És itt jobbra egy sereg férfi sétál egy ember mögött. Én innen, – odamutattam, ahová én a falut helyeztem, – elindul egy csomó vándorló. Semmi sincs rajtuk,

csak rongyok. És betegek valamennyien. Az arcuk, kezük, a lábuk, mind sebes…

– Ezt a történetet a templomban, vagy másvalahol hallhatta ez a gyerek, – súgta a misszionárius az apámnak az elégültség mosolyával. – Ez a bélpoklosok gyógyítása Lukében, a Biblia szerint. Hány beteg vándorló van itt, fiacskám?

Amikor öt éves voltam, az anyám megtanított már százig számolni.. Vidoran fordultam hát a képzeletbeli csoporthoz és kis idő múlva kijelentettem:

– Tízen vannak! Valamennyien integetnek a karjukkal és kiabálnak a többi embereknek…

– De ezek nem mennek a közelükbe? – hangzott ismét a kérdés.

Tagadólag ráztam a fejem.

– Ezek itt állnak mind jobbra, ijedten kiáltozva, mintha valami bajban volnának…

– Folytasd, fiam, – sürgette a misszionárius. – Hogy van tovább? Mit csinál az az ember, a másik sereg élén, akire azt mondtad, hogy sétál?

– Ezek itt mind megállanak és ő szól valamit a beteg emberekhez. És a fiúk a kecskékkel is megállanak, hogy nézzék… Mindenki néz!

– És aztán? –

– Ez az egész. A beteg emberek most a házak felé tartanak. Már nem kiabálnak és nem is olyanok, mintha betegek lennének. Vidáman sietnek előre… Én én éppen arra tartok a lovamon, amikor megpillantom őket…

Erre mind a három figyelmes hallgatóm harsogó nevetésben tört ki.

– Bolond vagyok, bolond vagyok, – kiáltottam haragosan és sértődötten.

– A tíz bélpoklost csakugyan meggyógyította Krisztus urunk, mielőtt Samarián keresztüli, átment volna Jerichoba. jeruzsálemi útján, – magyarázta a misszionárius a szüleimnek. – Ez a fiú bizonyosan látott bibliai képeket valami laterna magica előadáson és onnan ragadt meg benne ez a történet.

De sem az anyám, sem az apám nem tudtak arról, hogy hol láthattam volna én a farmon laterna magicát.

– Próbálkozz egy másik képpel, szentatyám, – ütötte tovább a vasat az apám.

– Mindegyiken van valami különbség, – panaszoltam én, amint apróra tanulmányoztam a képeket, amit a misszionárius elém nyújtott. – Ezen itt semmi sincsen így, kivéve ezt a dombot és hátul a többi dombokat… Itt hosszában egy széles országútnak kellene lenni. És emellett kerteknek és fáknak, sok fának, házaknak, valami nagy kőfal mögött… És ezen túl, a másik oldalon szikláknak kell lenni, amelyeknek üregeibe a halott embereket temették… Látod ezt a helyet itt? Ezt arra használták, hogy köveket dobáltak emberekre és megölték őket. Én sohasem láttam, amint ezt csinálták. .. De mesélték nekem…

– És ez a domb? – kérdezte a misszionárius és rámutatott a felvétel közepén lévő magaslatra, amelyről látszott, hogy ezért csinálták a fényképet. – Meg tudnád mondani nekünk, hogy nevezték ezt a dombot?

Megráztam a fejem.

– Ennek sohasem volt neve. Itt is gyilkolták az embereket, de nem kövekkel… Ezt láttam, nem is egyszer.

– Úgy beszél ez a gyerek, mint egy püspök, csak éppen az időben téved – jegyezte meg a misszionárius, nekigömbölyödve az elégültségtől.

– Ez a domb itt a Golgotha, vagy ahogy azelőtt nevezték: a koponyák hegye. Azért nevezték így, mert az alakja hasonlatos egy koponyához. Figyelj csak meg, fiacskám!… Ez az a hely, ahol keresztrefeszítették – –

Hirtelen, mint aki mást gondolt, hozzámfordult:

– Kik feszítették itt keresztre őt, tudós ifjú? Mondd el nekünk, mit láttál még a Szentföldön?

De én konokul ráztam a fejemet.

– Nem mondok többet, mert kinevetsz engem… Sok-sok embert láttam itt, akiket kegyetlenül meggyilkoltak. Felfeszítették őket, mialatt azok üvöltöztek és sikítottak és hosszú ideig úgy tartották. Én láttam., de nem fogom elmondani, mert nem hiszel nekem… Pedig én nem vagyok hazudós… Kérdezd meg apát és anyát, szoktam-e hazudni. Kérdezd csak meg!

És innen kezdve a misszionárius egy árva szót sem tudott kicsikarni többé belőlem, dacára annak, hogy egész sereg fényképet mutogatott még, csak, hogy szóra bírjon. A felvételek az emlékezet tiszta képeinek valóságos áradatával öntötték el örvénylő fejemet és ezek az emlékek csábítottak és ingereltek a beszédre; ón azonban makacsul ellenállottam a csábításoknak és hallgattam.

– Minden bizonnyal tudós pap, jó bibliamagyarázó lesz a fiúból, – mondotta a misszionárius szüleimnek, miután engem lefektettek már.

– Vagy talán ezzel a képességgel nagyszerű fantasztikus író válik belőle…

Ebből látszik, mennyi értéke van az ilyen gyermekkori jóslásoknak. íme, itt ülök a fegyházban, a gyilkosok osztályán, hol papírra vetem e sorokat és ahol életem utolsó napjait, – vagy helyesebben Darell Standing utolsó napjait, élem, mielőtt kivinnék őt a vesztőhelyre, hogy megpróbálják belelökni az örök sötétségbe a kötélhurkon át; itt ülök a siralomházban és mosolygok magamban. Nem lett belőlem sem pap, sem bibliamagyarázó tudós, sem fantasztikus író. Hanem épp ellenkezőleg, – amíg ezek itt, mint élő halottat el nem temettek a csöndesség e kriptacellájába, – mindaz voltam férfiéletemben, ami a misszionárius jövendölésének az ellenkezője: mezőgazdasági hites szakértő, az agronómia egyetemi professzora, specialista a fölösleges energiák kiküszöbölésének teóriájában, a földmívelés magasabb művészetének mestere, precíz laboratóriumi tudós, akinél alapvető fontosságú a kitartó szorgalom és a mikroszkopiái pontosság.

Milyen furcsa, hogy itt vagyok ezen a meleg nyári délutánon a folsomi fegyház siralomházában. Itt ülök a gyilkosok osztályán, világos, napsütötte cellában, az asztal előtt és egy pillanatra abbahagyom az írást. Gondolataim lekanyarodnak tovatűnő életem állomásainak sínéiről, hová memoárjaim ez önkínzó böngészésénél ráigazítottam őket, – és nem gondolok semmire… Hallgatom a bágyadt levegőben a legyek hí-zelgő dongását és elkapom a suttogó beszélgetés töredékeit, amit két szomszédom folytat egymással. Jobboldali szomszédom, Joseph Jackson, a néger gyilkos és baloldali szomszédom, Bambeccio, az olasz bandita, beszélget egymással a folyosó ajtórácsán keresztül az ajtórácsig, az én ajtón előtt; arról társalognak, hogy a bagózás és a dohányrágás milyen kétségtelen gyógyszere a kisebesedett szájnak…

És én itt, kettejük között, a középen, felemelt kezemben tartom betűrovó tollamat és hirtelen az eszembe ötlenek más ismerős kezek, amelyek szintén az ón énemhez tartoztak és amelyek ugyanígy megtorpantak és elbágyadtak munkaközben, régesrég múlt időkben; csakhogy akkor éppen fekete festékes ecsetet, vágott lúdtollat, vagy stylust tartottak a kezeim… Majd ismét ugrik a gondolatfilm és azon csodálkozom el, hogy az a misszionárius, amikor kisfiúcska volt, szintén tévelygett messzetűnt idők felhőfoszlányain és futólag reádöbbent ő is, minden bizonnyal, kóborcsillagként a sötétségbe suhant, messzi napok fényére…

De térjünk vissza történetem fonalához a sötét magánzárkába, San Quentin pincéjébe. Megtanultam már a kopogási jelbeszéd módját, megpróbálkoztam minden elképzelhető magános időtöltéssel és még mindig elviselhetetlenül hosszúak voltak az ébrenlét órái, ez a borzalmas, tudatos időszak. Ekkor érkeztem el, elméletem koronájaképen, az önhipnózis alkalmazásához. Elkezdtem rendszeresen gyakorolni ezt és csakhamar meglepően sikerült elaltatni szellemi öntudatomat és felkelteni,… – nem, felszabadítani tudat alatti szellemvilágomat. De ez az utóbbi még fegyelmezetlen, kusza törvényeket nem ismerő életre éledt. Keresztülszáguldott velem a lidércnyomásos őrültség minden poklán, ide-odaugrált, összefüggés nélkül, tartott semmi folytonosságot a jelenetek, események, vagy személyek sorozatában.

Az önhipnózis mechanikai módszere magános cellámban a lehető legegyszerűbb volt. Keresztbetett lábakkal leültem szalmapriccsemre és mereven rámeresztettem szememet egy világos szalmaszál csillámló hegyére. Ezt a szalmaszálat már előzően kiválasztottam és ráerősítettem a falra, közel az ajtóhoz, oda, ahová a legtöbb fény szűrődött. Rámeredtem a fénylő pontra, minden energiámat összeszedtem, még félig lecsukódó, bágyadó szemeimet is erőltettem a nézésre. Akkor hirtelen meglazult bennem az akaratkötelék és elkapott az a hatalmas szédület, ami ilyenkor mindig jelentkezik. Amikor azután éreztem már, hogy túl vagyok a visszalendülés lehetőségén, átengedtem magam teljesen és lehunyt szemekkel visszabágyadtam a szalmazsákra.

És ekkor aztán tíz percen át, vagy félóra hosszat, vagy akár egy órán keresztül is vándorolhattam eltévelyedetten és bolondul az ón örökös földi visszatéréseim felhalmozódó emlékeinek tarka állomásain. De az idők és helyek túl gyorsan és szeszélyesen váltakoztak még, hatalmas ugrásokkal. Később, amikor felébredtem, tudtam, hogy én Darell Standing vagyok, egy börtönrevetett és megbilincselt személyiség, akiben egyesültek ezek a bizarr és groteszk dolgok. De ez volt minden! Sohasem tudtam ekkor még tökéletesen, befejezetten kiélni az ilyen régen szétfoszlott tapasztalatot, az idő és tér éledő tudatosságának egy pontját. Az álmaim – amennyiben ezek álmoknak nevezhetők, – szótfolyóak és rímtelenek voltak.

Íme, egy példa kóborlásaimból: egyik, körülbelül negyedórát tartó öntudatlanságom alatt, én hosszú

ideig csúszkáltam, kínos lomhasággal az őskori világ csodálatos iszapjában és artikulátlan rikácsolással üvöltöztem az. ólmos ég felé; majd megpihentem Haas mellett, ki hasonló hüllőformájú volt, mint én; a következő pillanatban már a huszadik század levegőjét hasítottam gázzal hajtott monoplánban…. Amikor felébredtem, nyomban az emlékezetembe ötlött, hogy én, Darell Standing, mai alakomban, egy évvel elfogatásom és elzáratásom előtt, Haassal, a pilótával végigrepültem monoplánon a Santa Monicai Pacific-vasút fölött. Ugyanekkor ébren nem emlékeztem természetesen hüllőalakomra, hogy valaha is csúszkáltam és üvöltöztem volna az ősrégi iszapban. De ahogy mind tovább gondolkoztam e különös álomképről, következtetve, mind erősebben felderengett bennem ez őskori kalandok párázó emléke. Réges-régi halovány tapasztalat volt ez, abból az időből, amikor még nem voltam Darell Standing, hanem valami más, valami groteszk, ami csuszkáit és üvöltözött. A két álomképben jelentkező tapasztalat között tehát nem volt semmi különbség, mindössze annyi, hogy az egyik távolabbi időkből való volt. De mind a két tapasztalat egyformán megtörtént és igaz dolgokban gyökerezett, – másképen hogyan emlékeztem volna rájuk, tudatalatti állapotomban?

Ó, micsoda örvénylő forgataga következett most a ragyogó képeknek és a pompás eseményeknek!… A sötét magánzárka kriptacellájának szalmapriccsén nekiszabadult öntudatlanságom néhány kurta pillanata alatt jártam a királyok csarnokaiban, ültem magas trónuson és a trón mellett silbakoltam; voltam udvari bolond, fegyvertáros, íródeák és szerzetes; és voltam kényúr, korlátlan uralkodó, ki hatalmas lakomákat rendezett, – földi hatalmamat kardom ereje, váraim víhatatlan sziklaszilárdsága, harcosaim tengersokasága jelezte, szellemi nagyságomat bizonygatta a csuklyás barátok és kövér apátok karéja, akik körülülték asztalomat és hatalmasan kortyoltak boraimból és faltak étkeimből.

És máskor a rabszolgák kegyetlen vasgallérja szorította a nyakamat a hideg éghajlat alatt; és szerettem királyi házak hercegnőit tropikusán meleg, napillatú éjjeken, amikor fekete rabszolgalányok pávatoll-legyezőkkel hűsítették körülöttünk a levegőt, míg a távolból, a pálmaligeteken és szökőkutas, függő kerteken túl, az oroszlánok bömbölése és a sakálok nyújtott üvöltése hallatszott. Majd guggoltam a tűznél kietlen hideg pusztaságon, mit fagyos szél szántott végig kegyetlenül, dermedt kezeimet tevetrágyából rakott máglyánál melengetve; és hevertem eltikkadtan. ájultan a szomjúságtól a kiszáradt forrás mellett, a déli napsütés lángjától feketére pörkölt sagofa forró árnyékában, míg körülöttem szétszórva fehérlettek embereknek és állatoknak, a sivatag áldozatainak csontjai.

Voltam tengerjáró bátor hajós és gyáva orgyilkos, tudományszomjas diák és bölcs remete. Görnyedtem dohos fóliánsok kézzel rótt, tarka betűi felett, a tudós munkálkodás áldott, békeillatú csendjében, sziklába vágott kolostorok ólomkarikás, félhomályú ablakában, mialatt odalenn, a völgy lankáján, tarkaruhás parasztok verejtékeztek szőllőkerteikben és olajbogyó-földeiken, az alkony sejtelmes bíborában; vezettem ujjongó csőcseléket rég elpusztult városok furcsaformájú utcácskáin; és ünnepélyes komolysággal, mint a halál hírnöke, hirdettem ki a törvényt, harsonaszóval, a némaságba dermedt tömegnek, illő halálbüntetést osztván ki azok fejére, akik, a folsomi siralomházban sínylődő Darell Standinghoz hasonlóan, szembeszálltak? az államhatalommal. Szédítő magasságban, a főárbóc ormán lengve, a hajó fedélzete felett bámultam a csillogó napsütésben áttetsző tenger végtelent, amelynek türkiszkék mélységében korallerdők csipkés csodái csábítottak… És leborulva bámultam a félelmetes formájú hajót, mint valami idegen istent, a korallszigetek pálmaligetes partjairól… Majd harcoltam, vértől és verejtéktől elkábulva rég letűnt idők ismeretlen csatasíkjain, ahol napszállta után sem szűnt meg az öldöklés, hanem folytatódott az éjszaka sötétjében, a csillagok fényénél, míg a metsző éji szél, távoli havas hegyormok üzenete, le nem hűtötte a forró harci kedvet…S máskor ismét a minesotai farmon voltam, mint a kicsiny Darell Standing, mezítláb kergetőztem tavasszal a dús, harmatos fűben, vagy téli reggeleken fagyoskodva etettem az állatokat a gőzölgő istállóban, – avagy a templompadban szorongtam vasárnapon, új ruhámban, hallgattam a prédikációt friss és mohó fantáziával, az új Jeruzsálem dicsőségéről és a pokol tüzeinek feneketlen borzai mairól, míg elteltem tisztelettel és rettegéssel a hatalmas Isten fényessége és félelmetessége miatt…

Ide ragadott tehát előre engem az a csillámló pont, rámhulló csodáival, amint a san-quentini fegyház pincéjének egyes számú magános cellájában a fénylő szalmaszál segítségével elaltattam öntudatomat. Honnan hullottak rám ezek a csodálatos képek? Éppen úgy nem teremthettem őket a puszta semmiből, mint ahogy nem varázsolhattam elő a semmiből harmincöt font dinamitot, – amit pedig oly keményen és könyörtelenül követelt tőlem Jamie kapitány, Warden Atherton és az egész börtönigazgatósági vészbizottság.

Bizonyos, hogy én most Darell Standing vagyok, aki egy minesotai birtokon születtem és nevelkedtem, az agronómia tudós professzora és javíthatatlannak bélyegezett, elvetemült gonoszságú

fegyenc San Quentinban, jelenleg kivégzésre váró halálraítélt Folsomban. Én magam mit sem tudhatok ezekről a furcsa élményekről, amelyeket tudatalatti énem kincsesházából ástam ki. Én, Darell Standing, aki Minesotában születtem és nemsokára a bitófán halok meg Californiában, bizonyosan sohasem öleltem királyi hercegnőket királyi udvarokban; és nem harcoltam késhegyre kalózokkal, táncoló hajófedélzeten; és nem hevertem a halálfélelem elől menekülő mámorban, a zátonyra futott hajó fenekén, a kétségbeesés tivornyáján, a matrózok haláléneke közben, míg a vitorlás ropogva zúzódott össze a fekete sziklák szörnyű fogain és víz bugyborékolt fenn és lenn és mindenütt körül.

Ezeknek a dolgoknak minden bizonnyal semmi köze sem volt Darell Standing világi tapasztalataihoz. Mégis én, Darell Standing, ezekre bukkantam lelkem rejtett fenekén, a San Quentini magányosságban, kemény gyakorlattal kifejlesztett önhipnózis révén. E furcsa tapasztalatok nem sokkal inkább tartoztak Darell Standinghoz, mint amennyire Darell Standingé volt a „Samaria" szó, amikor egy jeruzsálemi fényképfelvétel megpillantásakor elröppent gyerek ajkairól. Ég ahogy a semmiből nem teremthető valami, úgy én sem teremthettem elő magánosságomban harmincöt font dinamitot. És ugyancsak magánosságomban – Darell Standing fogalmai szerint – a semmiből nem varázsolhattam elő e messzi derengő vízióimat időről és térről! Ezek a távoli tapasztalatok ott bujkáltak, rejtőzve, tudatom mélyén, szellemem egy ismeretlen, különös és gazdag világában, hová véletlenül törtem be a san-quentini magánzárka elhagyatottságában és amelynek éppen most kezdtem pedzeni a varázsigéjét, hogy megtaláljam zárt tudat-pincémből a napfényre vezető utat…

VII.

Itt voltam hát a küszöbön: tudtam, hogy bennem a letűnt életekre való emlékezés kincses Golcondája van és mégsem tudtam mást kezdeni vele, mint őrültként keringeni a képek kusza forgatagában. Enyém volt a Golconda és mégsem tudtam kibányászni kincses méhét.

Eszembe jutott Moses Staintonnak, a papnak különös esete, akit időnként megszálltak idegen lelkek, így St. Hippolytus, Plotinus, Athenodorus, továbbá Erasmus barátja: Grocyn, személyiségei és aki tudvalevően mindannyiok életét élte. És visszaemlékeztem de Rochas ezredes kísérleteire, amelyekről szóló hiteles feljegyzéseket nagy érdeklődéssel olvasgattam valamikor munkás napjaimban és a kettő egybevetésével megállapítottam, hogy Moses Standing előző életeiben ezeknek a személyiségeknek az alakjában élt s volt énjei valahogy visszajártak kísérteni; egyes alkalmakkor úgy látszott, mintha idegen lelkek szállták meg volna őt. Voltaképen pedig ő maga volt valamennyi, csupán nála, csodálatosképen, tisztán tükröződött a végtelenbe nyúló életlánc különböző láncszemeinek összefonódása.

De főképpen de Rochas ezredes különös kísérletei ejtettek gondolkodóba. Ő ugyanis kijelentette, hogy hipnotikus úton vissza tud kapaszkodni az idő meredekjén, mélyére hatol az előző életek titkának és életre kelti az elmúlt elődöket. Kísérleteinek egy részét, följegyzései szerint, egy Josephine nevű leánnyal végezte. Josephine tizennyolc éves volt és Voironban élt, Isére kerületben. De Rochas ezredes hipnózis segítségével emlékezésre kényszerítette a leányt. Fokozatosan visszakalandozott ifjúkorába, serdülő leánykorába, gyermekkorába, csecsemőkorába, az anyaméhben töltött hónapok nyugalmas sötétjébe, azután tovább visszafelé, át annak az időnek vak és kába csendességén, amikor ő, Josephine, még nem született életre, tovább, tovább, míg egyszerre elérkezett az előző élet világosságához és fényéhez. Ekkor bárdolatlan durva paraszt volt Josephine, a világgal meghasonlott, bizalmatlan, elkeseredett öreg ember, névszerint Jean-Claude Bourdon, a kiszolgált katona, aki a hetedik tüzérezredben ott volt Besanconnál és hetvenéves korában halt meg Voironban… És de Rochas ezredes, amikor ide elérkezett, nem állapodott meg, tovább hipnotizálta Jean-Claude Bourdon ez életrekelt árnyékát és így a felszabadult emlékezés elkalandozott tovább az időben. Újból a csecsemőkoron, a születésen, a meg nem születés sötétségén keresztül, ismét a fénybe, még távolabbi életbe, amikor mint egy gonosz vénasszony, Philemone Carteron testesedett meg. ..

Az én próbálkozásaim cellám magánosságá-ban fénylő szalmaszálammal nem tudták ilyen kerek határozottsággal életrekelteni elmúlt alakjaimat. Csak kiragadott képeket és jeleneteket kaptam elmúlt életeimből, sohasem tudtam végigélni egy letűnt életet. Folytonosan beleütköztem mostani életem kényelmetlen börtönfalaiba. Végül, kísérleteim e balsikere már arra a meggyőződésre vitt, hogy csak mostani énem teljes megszűnése, Darell Standing halála után, – amikor tökéletesen kikapcsolódom a jelenből, – támadhatnak fel tisztán és összefüggően korábbi letűnt énjeimről szóló emlékeim.

Ám az életösztön csodálatos árama mindazonáltal egész erejével viharzott bennem. Dacára, hogy erre a meggyőződésre jutottam, én, Darell Standing, mégis éppen oly hevesen visszariadtam a haláltól, mint más ember. Nem engedtem, hogy Jamie kapitány és Warden Atherton elpusztítsanak kínzásaikkal,

minden erővel ellenállottam, védekeztem és kapaszkodtam vissza a lét párkányán. Ez a velemszületett életvágy oly erős volt bennem mindig, hogy a legsúlyosabb helyzeteken is keresztülvágtam magam általa és ennek köszönhetem, hogy még itt vagyok, eszem és alszom, gondolkodok és álmodok, írom elbeszélésemet különböző elmúlt éneimről és várom az elkerülhetetlen kötelet, amely pillanatnyilag megszakítja létezésem végtelen láncolatát.

A halál tehát túl nehéz eszköz a kísérletekhez. De van halál az életben is, van tetszhalál. Megtanultam – fegyházbeli sorsom kényszerű véletlenje segítségével, – ennek a fortélyát is. Ed Morell tanított meg rá, mint majd meglátjátok… Warden Athertonnal és Jamie kapitánnyal kezdődött a dolog ismét. A dinamit, amiről azt gondolták, hogy ott kell még lenni valahol elrejtve a fegyházban, nem hagyta őket nyugodni továbbra sem. Megint csak felkerestek sötét magánzárkámban. Most már egész nyíltan beszéltek velem. Megmondották, hogy vagy elárulom hová rejtettem el a dinamitot, vagy pedig kényszerzubbonyt húznak rám és ott hagynak kényszerzubbonyban, étlen, szomjan, elevenen elrothadni a fegyház pincéjében. Biztosítottak róla, hogy a hatalmukban áll megölni engem, anélkül, hogy a legkisebb bajuk esnék. Játszi könnyedséggel el tudják könyvelni a halálomat, mint olyat, ami természetes úton következett be.

Ó, kedves pamutharisnyás és gyapjúinges polgártársaim, akik azzal szerettek kérkedni, hogy szabad állam polgárai vagytok, tán el sem hiszitek nekem ezt a durva, középkori önkényt? Figyeljetek rám: A börtönben ma is azt teszik el láb alól, akit éppen akarnak. Legyilkolnak embereket büntetlenül, mint ahogy mindig gyilkoltak, ítélet nélkül, amióta az első börtön felépült.

Én ismerem jól a kényszerzubbony borzalmait, azt az emberfeletti kínokkal és halálfélelemmel teli szörnyű érzést, amit ez a kínzóeszköz jelent, ó, milyen pompás szellemeket tört már össze a kényszerzubbony! Láttam San Quentin-ben, nem egyszer, rettenetes példákat. Láttam embereket, akiket örökre nyomorékká tett a kényszerzubbony. Láttam bikaerős embereket, akiknek szervezete diadalmasan ellenállott a fegyháztuberkulózis alattomos támadásának, amint hosszabb kényszerzubbony-büntetés után, pehely-ként tűnt tova az ellenállásuk és hat hónap múlva elvitte őket a tuberkulózis. Itt volt Seant-Eyed Wilson esete, kinek érthetetlenül gyenge szíve volt, aki az első órában belehalt a kényszerzubbony kínjaiba. A fegyházorvos hitetlenül és fejcsóválva nézte meg és mosolyogva jelentette ki, hogy kényszerzubbony nélkül is megölte volna a szíve. Láttam embereket, akik félórai kényszer zubbonybüntetés után vallottak, mint a parancsolat, igazat és valótlant egyaránt, ha tudták is, hogy kegyetlen és keserves évek sorával adják meg az árát e vallomásuknak.

Nekem is volt már bőséges tapasztalatom a kényszerzubbony szörnyűségeiről. E pillanatban közel félezer sebhely borítja a testemet. Ezek elkísérnek már a vérpadra, – és nem hiszem, hogy megmutatják a folsomi fegyház ravatalos szobájában ruhátlan holttestemet az újságíróknak. Évszázadokat kellett átélnem, hogy eljussak végre -e sebekhez, amelyek elkísérnek a sírba.

Polgártársaim, kik e fejezetet olvassátok és akik a magatok védelmére tartjátok és fizetitek a fegyházbeli hóhérokat, akik ezzel a kényszerzubbonnyal védik a ti érdekeiteket – tán nem is értitek közelebbről ezt a kínzóeszközt. Le kell írnom részletesen, hogy megértsétek azt a módszert, amivel én elértem a tetszhalált, a halált az életben, ideig-óráig mestere lettem az időnek és a térnek és merészen átlendülve a börtönefalakon, a csillagok között kóboroltam.

Láttál már durva kanavászt, érdes vitorlavásznat, a szélein sárgarézkarikás fűzőlyukakkal? Akkor képzelj el ebből a kegyetlen anyagból egy hosszú, keskeny lepedőt, mintegy négy és fél láb hosszú mezőt, hosszúsága mentén nagy és nehéz rézlyukakkal. Ez a lepedő úgy van megszerkesztve, hogy a szélessége sohase lehessen teljes és kényelmes hevedere az emberi test alakjának, hanem mindig jóval keskenyebb; szabása pedig olyan, hogy a vállaknál és a csípőnél valamivel szélesebb, míg a deréknél ismét összeszűkül. Ez a kényszerzubbony.

Ezt a fenyítőeszközt most kiterítik a cella padlójára. Az áldozatnak megmondják, hogy feküdjön le, arccal lefelé a kiterített kanavászra. Ha vonakodik, vagy ellenáll, akkor ütésekkel és rúgásokkal belekényszerítik a hóhérok, – mindezt a ti nevetekben, derék polgártársaim, kik fizetitek és etetitek ezeket a pribékeket, hogy érdeketekben ilyen embertelenségre vetemedjenek élő és gondolkodó emberekkel.

Végül az ember ott hever arccal a padlón, a kiterített kényszerzubbonyon, akkor összehajtogatják a lepedőt és az elítélt háta közepe mentén, erős szíjkötéllel, – mint ahogy az ember a cipőjét fűzi be, – összeszorítják a vászonhevedert. A szó szoros értelmében tetőtől-talpig befűzik az embert a durva kanavászba. Csakhogy sokkal szorosabban, mint ahogy bárki is valaha befűzte a cipőjét. Ezt a fegyházbeli tolvajnyelven úgy hívják, hogy „cinching”. Amikor különösen kegyetlen kedvükben

vannak a kínzók, vagy felülről olyan parancsot kapnak, hogy keményebben alkalmaznák a büntetést, akkor az őrök csizmás lábukat belenyomják az áldozat hátába és így préselik lélekzetfojtón szorosra a kényszerzubbonyt.

Befűzted-e már valaha túlságosan szorosra a cipődet? Járás közben azután jelentkezett a gyötrelmes szorítás a lábfejen, a bizsergető kín, úgy, hogy egyszerűen nem tudtál tovább menni. Meg kell állnod, meglazítanod a fűzést, hogy enyhíts a gyötrelmeken. Helyes, akkor most próbáld elképzelni, hogy az egész testedet, tetőtől talpig ilyen keményen befűzik, a fulladásig szorosan és ez a kínteli szorítás nem a lábfejedet préseli össze, hanem a szívedet, tüdődet, gyomrodat, egész törzsedet, valamennyi fontos életszervedet, – és nem tudsz könnyedén enyhíteni a szorításon.

Sohasem fogom elfelejteni azt az érzést, amikor először kaptam kényszerzubbony-büntetést, lenn a sötét zárkában. Akkor még nem voltam javíthatatlannak bélyegezve; ez röviddel azután történt, hogy San Quentinbe hoztak, életfogytiglan tartó fegyházbüntetésem megkezdésére. A jutagyárban dolgoztam én is, mint a többiek, szőttem naponta száz yardot, amennyit kiróttak rám és átlagban mindig két órával hamarább lettem készen ezzel, mint a többiek. És emellett a szövőmunkám kivitele is szebb volt, mint társaimé, – nem hiába voltam teoretikus mestere a haszontalan mozgások kiküszöbölésének munkaközben. Ekkor ítéltek el először kényszerzubbony-büntetésre, a fegyházjegyzőkönyvek szerint azért, mert hanyag és hasznavehetetlen volt a munkám, ugrások, rések, lyukak voltak a szövésemben, – ami pontról-pontra nevetséges hazugság volt! Valójában azért kaptam a büntetést, mert én, az új fogoly, a szövőmunkák szakértője, figyelmeztetni mertem a fegyházbeli munkafelügyelőt, sőt a szövőmester-főnököt is, néhány ostoba tévedésre, amit részben a munka finomságának, részben a fegyencmunkások kényelmének rovására követtek el szövőmódszerükkel. A szövőmester aztán, Jamie kapitány jelenlétében, odahivatott az asztalhoz, ahol egy szörnyen kezdetleges, mintaszerűen hanyag szövés hevert, – aminő soha át nem mehetett az én szövő-székemen, – és szemrehányásokkal illetett, hogy ilyen munkát adok ki a kezemből. Hiába tiltakoztam, a munkafelügyelők és a szövőmester letorkoltak. Háromszor hívtak így az asztalhoz. A harmadik figyelmeztetés büntetést jelent már, a szövőtermi szabályok szerint. Az én büntetésem, tekintettel arra, hogy „másra akartam hárítani hanyag munkám következményeit," huszonnégy órai kényszerzubbony volt.

Levittek a sötétzárkába, hol már várt reám a kiterített vászonzubbony. Rámparancsoltak, hogy arccal lefelé feküdjek le a padlóra. Természetesen ellenállottam, mert hallottam már ezekről a kínokról. Az egyik őr, Morrison, erre torkon ragadott, hüvelykujját mélyen benyomta a nyakamba. Mobins, a sötétzárkák felügyelője, ki maga is fegyenc volt, öklével többször belevágott az arcomba. A következő percben már ott hevertem a padlón, előírás szerint. S mivel ezzel az ellenszegüléssel alaposan felpaprikáztam őket, tehát a szokottnál is keményebben alkalmazták a kényszerzubbonyt. Térdüket nekifeszítették a hátamnak és úgy préseltek be a szörnyű fűzőbe. Amikor megvolt, visszagörgettek a hátamra, mint egy tuskót.

Az első pillanatban nem is tűnt olyan borzalmasnak ez a büntetés. Amikor rámzárták az ajtót, a keresztvas reteszének csörömpölő csengésével és magamrahagytak tehetetlenül, a vaksötét, dohos zárkában, – délelőtt 11 óra volt. Az első időben csak az a kényelmetlen préselő szorítás foglalt el, amelyik· egész testemet merevre húzta és amelyikről azt hittem, hogy később, ha hozzászokom, könnyebb lesz. Ellenkezőleg, percről-percre elviselhetetlenebb lett ez az érzés, a szívem vadul kezdett ugrálni, tüdőm nem kapott elég levegőt, vérkeringésem úgy tűnt, hogy elakad. A fuldoklásnak ez a szörnyű érzése pokoli kin volt. Minden újabb szívdobbanás azzal fenyegetett, hogy megrepeszti már-már szétpattanó tüdőmet.

Az elviselhetetlen kínok egyre növekedtek és egy idő, multán, – ami nekem óráknak tűnt ólmos hosszúságával, de ami, későbbi bőséges kényszerzubbony-tapasztalataim alapján bizton megállapíthatom, nem lehetett több, mint legfeljebb egy félóra, – elkezdtem segítségért kiabálni, majd ordítozni, üvölteni, sikoltani őrjöngő halálfélelmemben. Hirtelen ugyanis éles, metsző fájdalom hasított bele a szívembe és ez az új gyötrelem oly erős és kegyetlen volt, hogy meg voltam győződve, ez a halálkínok előszele.

Meghalni nem nehéz, de így elpusztulni lassú és fokról-fokra fojtogató halállal, ez őrjítő gondolat volt. Mint a csapdába került vadat, elragadott a tehetetlen harag és a halálfélelem és ordítottam, üvöltöttem, szinte állati, idegen hangon; addig, amíg rá nem jöttem, hogy az ilyen felesleges és teljesen céltalan hangszál-gyakorlatok csak hevesebb lüktetésre késztetik a szívet, növelik a kínokat, mert ugyanakkor sokkal hamarább fogy el a tüdőmben lévő, amúgy is kevés kis levegő.

Abbahagytam tehát az üvöltözést és csendesen feküdtem egy hosszú ideig, ami akkor

örökkévalóságnak tűnt, holott, most bizonyosan tudom, nem lehetett több, mint egy negyedóra, akkor aztán ismét rámtört a fuldoklási roham, szédülni kezdtem, a szívem pedig még vadabbul kalapált, valósággal feszítgette a szörnyű kanavász-hevedert, ami összepréselt. Megint csak nem tudtam uralkodni magamon és kétségbeesetten, őrjöngve kezdtem sikoltozni segítségért, mint valami őrült.

Ekkor a mellettem lévő sötét zárkában megszólalt valaki:

– Fogd be a szádat, – hangzott tompán, szaggatottan szűrődve át a vastag kőfalakon. – Hallgass már! Az embernek az idegeire megy az ilyen sivalkodás!

– Meghalok!– kiáltottam tovább, lázadozó kétségbeeséssel.

– Csukd be a füledet és felejtsd el az egészet, – tanácsolta a szomszédom.

– De én meghalok, – erősítgettem őrjöngve.

– Helyes, de hát akkor miért panaszkodsz? – hangzott a válasz. – Nemsokára elcsendesül minden benned és megszabadulsz az egésztől. Fordulj fel zavartalanul, nem bánom, höröghetsz is, de ne csinálj ilyen pokoli lármát. Megzavarod az ember délutáni álmát…

Olyan harag ömlött el erre az érzéketlen közömbösségre, hogy visszanyertem az önuralmamat és ezután már fojtott nyöszörgéssel viseltem el a kínokat. Ezt ismét kibírtam végtelennek tetsző ideig, – lehetett vagy tíz perc. Akkor aztán bizsergő merevedés lepte el az egész testemet. Amíg csak úgy éreztem, hogy hegyes tűk és szegek nyomulnak belém, addig még bírtam valahogy. De ahogy az ezernyi dárda kínja hirtelen megszűnt és csak a dermedt merevedés marad vissza, ami mindinkább fokozódott, akkor megint csak nem bírtam tovább. Felordítottam rémületemben.

– Hogyan aludjék itt az ember csak egy szemhunyásnyit is? – panaszkodott újból a szomszédom. – Nem vagyok kellemesebb helyzetben, mint te. Az én kényszerzubbonyom éppen olyan szoros, mint a tiéd. Én azonban aludni szeretnék és elfelejtkezni róla, – és te nem hagysz.

– Mennyi ideje vagy benne? – kérdeztem. Úgy gondoltam, hogy ez bizonyosan valami újonc, akit néhány órája, hogy belepréseltek A kényszerzubbonyba és aki azt hiszi még, hogy ebben aludni lehet. Én azonban, aki időtlen idők óta kínlódok benne, tudom már milyen szenvedést jelent ez.

– Tegnapelőtt óta, – jött a válasz.

– Úgy értettem, hogy mennyi ideje vagy a kényszerzubbonyban? – javítottam ki a kérdést.

– Tegnapelőtt óta, testvér!

– Úristen, – nyögtem én el hűlve.

– Bizony, testvér, ötven óra óta és mégsem ordítok olyan pokoli módon, mint te. A lábukat belenyomták a hátam közepibe, úgy szorítottak bele. Minden erejükkel összepréseltek, elhiheted nekem. Nem te vagy az egyetlen itt, aki ilyen kényszerzubbony-büntetést kap. Hiszen nincs még egy órája, hogy beleraktak.

– Már legalább tíz órája fekszem így, – ellenkeztem.

– Azt csak úgy gondolod, testvér, de én tudom, hogy mit beszélek. Úgy van, ahogy mondom: nem egész egy órája, hogy rádadták a kény szerzubbonyt. Hallottam, amikor befűztek.

A dolog hihetetlennek látszott. Nem is egészen egy óra alatt én ezer halált haltam a kényszerzubbony kínjai alatt. Szomszédom pedig, kinek hangja nyugodtan és egyensúlyozottan csengett, kiben volt még annyi józanság is, hogy jótékony-érdesen gonoszkodjék velem és felrázza ezzel önuralmamat – szomszédom már ötven órája volt a kényszerzubbonyban!

– És mennyi ideig akarnak még benne tartani? – kérdeztem, kis szünet múltán.

– Azt csak az Isten tudja. Jamie kapitány ezúttal komolyan megdühödött rám és nem enged apdig kifűzni, amíg teljesen meg nem tört. Most pedig, testvér, adok neked egy jótanácsot. Az egyetlen mód, ahogy akármennyi ideig el tudod viselni a kényszerzubbonyt, ha becsukod a szemedet és igyekszel megfelejtkezni róla. A kiáltozás és ordítás nem könnyít rajtad, – sőt ellenkezőleg. Felejtsd el, hol vagy és elfelejted a fájdalmadat. Gondolj a leányokra, sorban mindegyikre, akivel valaha találkoztál. Ezzel órákat tölthetsz el. És ha elfogytak a leányok, akkor vedd elő azokat a fickókat, akik idejuttattak és gondolj arra, mit tennél velük, ha véletlenül ők kerülnének a kezedbe és mit teszel velük, ha erre alkalmad nyílik.

Ez a bölcs szomszédom Philadelphia Red volt. Ötven évi fegyházbüntetésre ítélték el, országati rablásokért, amikor, mint hírhedt és rettegett útonállót elfogták Alameda utcáin. Akkor, amikor ez a társalgás folyt közöttünk a kényszerzubbonyban, már tizenkét évet letöltött büntetéséből. Ez hét évvel ezelőtt volt. Ő is közötte volt a negyven „összeesküvőnek”, akiknek orra előtt Cecil Winwood tőrvetése mindörökre becsapta a fegyház ajtaját. Ekkor Philadelphia Red is megkapta a javíthatatlan-minősítést. Most középkorú ember lehet és még mindig San Quen-tinben van. Ha megéri valaha, bizonyos, hogy

összetört aggastyán lesz, amikor kiszabadul.

… így telt el, mondhatatlan gyötrelmek között, az én huszonnégy órás kényszerzubbony-büntetésem. Amikor véget ért, én már nem voltam többé az az ember, aki azelőtt, ó nem fizikai értelemben, – bár másnap reggel, amikor kifűztek a kényszerzubbonyból, én félig tébolyult voltam az átélt rémülettől és annyira erőtlen és leromlott, hogy csak az őrök durva rúgásaira tudtam valahogy csúszkálni a padlón. Ebből azonban hamarosan kiépültem. Szellemileg és erkölcsileg azonban a gyökeréig megváltozott, kicserélt ember lettem. Ez a pincebeli kegyetlen inkvizíció olyan fizikai megalázást jelentett emberi öntudatom és lelkivilágom számára, az igazságérzet olyan durva megsértése volt, mi mindörökre vérembe törte mérgét. Az első kényszerzubbonyból vad keserűséggel és lefojtott, szenvedélyes gyűlölettel kerültem ki és ez a kérgesedő durva érzés növekedett egyre még az évek további folyamán. Istenem, – a eszembe jut mindaz, mit csináltak velem ezek az emberek ott a san-quentini fegyházban; micsoda skáláján mentem át az elképzelhetetlen borzalmaknak… Huszonnégyórai kényszerzubbony! Aligha gondoltam volna azon a reggelen, amikor kifűztek a kanavászból és életet rugdostak belém az őrök, hogy eljön még az idő, amikor az ilyen huszonnégyórai kényszerzubbony semmit egyáltalán *semmit* nem jelent számomra. Amikor száz órai kényszerzubbony után is nyugodtan mosolyogva találnak az őrök és kétszázötven órai kényszerzubbony után még mindig ugyanazt a nyugodt mosolyt találják az ajkamon, amint végül mégis arra kényszerülnek, hogy felszabadítsanak…

Bizony, kétszázötven óra. Tudjátok-e, mit jelent ez, derék pamutharisnyás és gyapjúinges polgártársaim? Ez tíz álló napot és tíz éjszakát jelent egyfolytában a kényszerzubbonyban. Ez persze hihetetlen füleiteknek, hogy ilyesmit a Krisztus utáni XIX. században is, alkalmazni lehessen még. Nem erőszakoskodom, hogy elhidd ezt nekem, én sem hinném el talán a helyeden – hiszen nem valami kényelmes érzés arra gondolni, hogy ez megtörténhet. Én azonban tudom, hogy ez szóról-szóra megtörtént velem San-Quentinban és azt is, hogy én vidáman a szemükbe nevettem ezután az embertelen és szörnyű büntetés után és így kényszerítettem őket a legvégsőre, arra, hogy a bitófa alá állítsanak, ha meg akarnak törni, mert az egyik őrnek megindítottam az orravérét.

Ismétlem, én ezeket a sorokat ma írom, a Krisztus utáni 1913-ik esztendőben és ma, bizony *ma,* az Úr ezerkilencszáztizenharmadik esztendejében még ugyanígy fetrengenek az áldozatok a san-quentini fegyház sötét pincecelláiban.

Sohasem fogom elfelejteni, amíg élek és ha távolabbi életek megadatnak nekem, akkor sem, hogyan vettem búcsút első kényszerzubbony-büntetésem után azon a reggelen Philadelphia Redtől. Akkor ő már éppen hetvennégy órája volt a kényszerzubbonyban.

– Bizony, testvér, te még nagyon eleven vagy és rúgós, szólt hozzám rekedten suttogva, amint a földön csúszva vonszoltam magam a folyosó felé.

– Fogd be a szádat, Red, mert betapasztom, – mordult rá durván az őrmester.

– Hanyagolj el, – hangzott a válasz mély megvetéssel, – nem hozzád beszélek, bugris.

– Kitépem a nyelvedet, disznó, – dühöngött az őrmester.

– Igazán? – kérdezte szelíd-édeskésen Philadelphia Red, majd szemrehányó hangon folytatta: – Hiszen csak a szád jár, te vén hajcsárt nem tudod te beváltani egyik fenyegetésedet sem. Hoztál talán valami pazar villásreggelit már, – pedig esküszöm, az hasznosabb munka lenne, mint amivel itt bíbelődsz…

Mondott azután itt még Red néhány vérig sértő durvaságot, amit nem akarok leírni ezeken a lapokon. Csodálatos volt, hogy ebben az állapotban, a végszükség párkányán hogyan tudott fittyet hányni ez az örök-friss és ruganyos szellem minden reá váró kegyetlen kínzásnak, amivel az őrök bosszút állhatták volna.

– Helyes, testvér, csak folytasd így –, fordult most hozzám Philadelphia Red. – Haladj tovább ezen az úton. Légy jó és engedelmes, szeresd Wardent, mint tenmagadat. Mint láthatod, jótét helyébe jót várj és az igazság mindig diadalmaskodik. És ha találkozol jótevőink-kel, mondd meg nekik, hogy láttál engem bepólyázva gondosan. Nincsen semmi bajom, sokat foglalkozom velük gondolatban és hogy el ne unjam magam végleg ebben a mélységes csendességben, – hát fütyülök rájuk.

Az őrmester téglavörös volt a méregtől és paprikás kedvében rajtam töltötte ki a haragját kemény ütlegek és rúgások alakjában Red mókás, de nekem szívszaggatóan fájdalmas ízű tréfájáért.

VIII.

Mint már említettem, sötét magánzárkámban, az egyes számú pincecellában Warden Atherton és Jamie kapitány tovább folytatták a vizsgálatot. A dinamit-rejtély nyomozása nálam akadt meg, itt kellett

tehát megtalálni ismét a szálakat. Warden Atherton ezúttal egyenes volt és így szólt hozzám:

– Standing, te köpni fogsz a dinamitról, elmondod, hová dugtad el a lőszerkészletet – vagy pedig itt döglesz meg elevenen a kényszerzubbonyban! Nagyobb dogokat is ki vallottak már nekem, amikor ehhez a végső eszközhöz nyúltam… Az ember nem szívesen rothad meg elevenen! Választhatsz tehát, – vagy kiszolgáltatod a dinamitot, vagy borzalmas kínhalált halsz itt a kényszerzubbonyban. ..

– Akkor érzem már, sajnos, hogy ez az utóbbi lesz a sorsom, – feleltem összetörve. – Mert én nem tudok semmiféle dinamitról, akkor sem, ha keresztre feszítenek…

Ez a konok tagadás ismét dühbe hozta Wardent. Nyomban el akarta kezdeni megfenyítésemet.

– Feküdj le, – parancsolta. A kényszerzubbony már elő volt készítve a cella padlóján, hogy nagyobb nyomatékot adjon a felkínált „szabad választásnak”.

Szót fogadtam, mert a korábbi keserves tapasztalatokból tudtam, milyen hiábavaló ellenállani három-négy bikaerős pribéknek. Befűztek a kényszerzubbonyba szorosan és keményen és száz órát kellett egyfolytában töltenem így. Minden huszonnégy órában egyszer megitatott az őr, – ez volt minden. Nem kértem élelmet és kínzóim nem is ajánlottak fel. A száz óra vége fele Jackson doktor, a fegyházorvos, többször végigkopogtatott, alaposan megvizsgálta fizikai állapotomat.

Annyira hozzászoktam ekkor már a gyakori kényszerzubbony-büntetéshez hogy az ilyen egyszerű kényszer zubbony-pakolás nem is viselt meg különösebben. Természetesen összetört és elgyengített, az életet kiszívta belőlem; de ahogy kivettek belőle, egy-két óra alatt rendbejöttem ismét. Megtanultam közben mindenféle furfangos izom-fortélyt, amivel, befűzés közben be tudtam lopni a kötelékek alá egy kis szabad teret. Az első százórás kényszerzubbony után erősen megviselt és dermedtem fáradt voltam, – ez volt az egész. így állapította meg Jackson doktor is, aki kijelentette, hogy csodálatosképen kutya bajom sincsen. Egy nap és egy éjszaka pihenő után újból száz órát kaptam, azután százötven órát. Ezalatt az időszak alatt legnagyobbrészt nem voltam eszméleten. Testileg teljesen dermedt voltam, szellemileg pedig lázbeteg és tébolyodott. Erős akarattal itt-ott azt is megcsináltam közben, hogy hosszú órákat átaludjak. Warden Atherton fújt és dühöngött. Változtatott a módszerén. Most szabálytalan időközökben kaptam a kényszerzubbonyt és a pihenést. Sosem tudtam előre, hogy mikor törnek rám a kényszerzubbonnyal és mikor rángatnak ki belőle. Lehetett tíz órai pihenőm és nyomban reá húsz óra kényszerzubbony; de közben esetleg csak három-négy óra pihenő… Éjszaka, a legváratlanabb órában is, megnyílhatott a börtönajtóm és leváltott őrök rontottak a cellámba, hogy a kényszerzubbonyba kötözzenek. Néha bizonyos ritmust alkalmaztak. Így három nap és három, éjjel úgy telt el, hogy mindig nyolc órát töltöttem a kényszerzubbonyban és nyolc óra pihenőm volt. Azután, amikor éppen beleszok tam már ebbe a rendszerességbe, hirtelen megváltozott a programm és két álló napra és két éjszakára egyfolytában bennhagytak a kényszerzubbonyban, élelem és víz nélkül.

És bekötözésnél, felszabadításnál egyformán feladták az őrök a kérdést: hol a dinamit? Néha Warden Atherton magánkívül volt a méregtől. Egyszer, amikor különös kemény kényszerzubbony-büntetést álltam ki, majdnem megfojtott, hogy vallomásra kényszerítsen végre. És hiába próbáltam magyarázni, hogy becsapták és nincs dinamit az egész fegyházban. Őt nem lehetett megingatni szilárd hitében. Mindent megpróbált. A fenyegetésen és erőszakoskodáson kívül a kecsegtető ígéretek sem maradtak el. Kaptam már olyan ígéretet is, hogy ha bevallom a dinamit rejtekhelyét, három hónapot a kórházban tölthetek teljes nyugalomban, gondos ápolással és bőséges élelemmel, míg erőre kapok, – azután beosztanak könyvtártisztnek a fegyház könyvtárába és szabadon dolgozhatok, amit akarok.

Jackson doktor, ki sápkóros volt, vékony, mint a piszkai a, orvosi tudománya pedig felületes és hiányos volt, aminő csak egy fegyházorvosé lehet, végül már babonás tisztelettel nézett rám. Kijelentette, hogy a kényszerzubbonnyal, – akármilyen hosszú időtartamra adják is, – sohasem pusztítanak el engem. Ez az állítása csak olaj volt a tűzre Wardennél, hogy újult erővel kezdje meg kínzásomat.

– Az ilyen sovány madárijesztőknek ördöge van, – mormogta. – Nehezebben boldogul velük az ember, mint a hájas, bikaerős parasztokkal. De rajtam nem fogsz ki! Standing, hallgass rám. Én mindig megtartom a szavamat. Megértetted? Dinamit, vagy kényszerzubbonyhalál, így szól az alku! Választhatsz!

– De hát – igazán azt gondolja, – hogy azért makacskodok, – mert ez különös élvezetet okoz, – jaj!

– Lélekzet után kapkodtam, mert abban a pillanatban Pie-Face Jones, ez az izomhordó, egész erejével belenyomta a lábát a hátamba, hogy szorosabbra húzhassa össze a kényszer zubbony kötelékeit. Gyorsan abbahagytam a beszédet, hogy tüdőm és izmaim megfeszítésével megpróbáljak egy kis lazaságot csempészni a szoros kötelékek közé.

– Higyjék el nekem, nincs semmi vallani való, – folytattam aztán, amikor már rajtam volt a kényszerzubbony.

– Ó, én ismerem a fajtádat – gúnyolódott Warden. – Láttam már különb legényeket is. Rajta Jones, szorosabbra, szorítsd ki belőle a szuszt egészen… Mégegyszer, Standing: ha nem árulod el, hová rejtetted a dinamitot, akkor kényszerzubbony és újból kényszerzubbony. Én ehhez tartom magam és nincs több szavam…

Egy szomorú elégtételem volt szörnyű helyzetemben. Felismertem ugyanis, hogy minél jobban elcsigázott és elgyengült az ember, annál kevésbé fogékony a testi szenvedésre. Annál kevésbé rombolja össze a kín, minél kevesebb a lerombolni való életerő benne. És a bizonyos határig elgyengült ember lassabban gyengül tovább. Közismert dolog, hogy a rendkívül erős, egészséges férfiakat sokkal keményebben megviseli, hamarább agyba dönti minden közönséges betegség, mint az asszonyokat és a látszólag gyenge szervezetű, nyápic embereket. Ahol az erő-készlet megfogyatkozott, ott kevesebb elveszteni való erő van. Ha minden fölösleges hústól megszabadul az ember, akkor sokkal szívósabb ellenállóbb lesz. Valóban, a fegyházbeli szenvedés csodálatosan megkeményített engem. Szívóssá és elpusztíthatatlanná tette a szervezetemet és minden erőmmel makacsul ragaszkodtam az élethez.

Morell és Oppenheimer természetesen pontosan tudtak mindarról, ami velem történt és mélységesen sajnáltak. Együttérzésüket és rokonszenvüket naponta bekopogták a cellámba, azonkívül mindenféle jótanáccsal elláttak. Oppenheimer elmondotta, hogy ő is átment az ilyen vallatáson, még százszor rosszabbakat is ki-állott és mégis életben maradt.

– Ne hagyd magad, testvér, ne hagyd, hogy legyőzzenek, – betűzte a kopogó jelbeszéddel.

– Ne engedd megölni magad, mert akkor ki-elégülne aljas bosszúvágyuk… És azért se áruld el nekik a rejtekhelyet!

– De hát itt nincsen semmiféle rejtekhely, – kopogtam vissza a bakkancsom sarkával a, padlón. Akkor ugyanis ismét kényszerzubbonyban voltam és így csak ezen kezdetleges módon tudtán folytatni a jelbeszédet. – Esküszöm nektek, hogy semmivel sem tudok többet arról az átkozott dinamitról, mint ti.

– Helyes, – válaszolt Oppenheimer, – igazi férfi vagy! Jól magába tudja temetni a titkot, úgy-e, Ed?

Ez is mutatja, mennyire meddő igyekezet volt meggyőzni Warden Athertont arról, hogy éti semmit sem tudok a dinamitról. Hiszen még osztályostársam, Jake Oppenheimer sem hitte el nekem, – őt is megtévesztette az a kitartó kutatás, amivel a fegyház vezetősége a dinamitot hajszolta, ő sem bízott az őszinteségemben, csak azt az erőt csodálta, ahogy a titkot magamban tudtam tartani minden kínzás ellenére.

A kényszerzubbony-inquisitio első időszakában elértem már azt, hogy nagyrészt aludjak. Csodálatos és különös álmokat láttam mint ahogy maga az alvás sem volt olyan, mint amikor puha ágyban pihen az ember. Sokkal élénkebbek és reálisabbak voltak az álmaim, mint a legtöbb álom általában. Ami azonban különösen csodálatossá tette őket, az összefüggő tartósságuk volt. Sorozatosan következtek és pontosan folytatódtak az álmaim. A legtöbbször szenvedélyes vitákba bocsátkoztam tudósokkal, mindenféle távoli tárgyakról. Felolvastam hangosan, gyönyörködve a hangom zengésében, a magam kutatásainak eredményét gondosan előkészített papírlapokról, vagy előadtam a magam levezetéseit mások kutatásairól és kísérleteiről. Amikor felébredtem, sokáig úgy tűnt, hogy a hangom még a fülembe cseng, a fehér papírlapokon láttam a betűket, sőt mondatokat és képleteket, úgy, hogy újból elolvashattam volna az egész értekezést, mielőtt a vízió eltűnt… Ahogy azután többször egymásután álmodtam ugyanezt, észrevettem, hogy a vitatkozások, szónoklatok és felolvasások következetesen haladnak előre és az álombéli tudományos tárgykör mindinkább szélesedik és tisztul.

A másik álomkör még csodálatosabb volt. Mindannyiszor egy hatalmas farmterületet láttam, mely északra és délre több száz mértföldnyire kiterjedt az enyhe éghajlatú vidék felé. A növényvilág, felhőzet és éghajlat általában olyan volt, mint Californiában. Nem egyszer, nem is kétszer, hanem száz és száz alkalommal utaztam keresztül-kasul ezt az álomvidéket. A fő-dolog, amit pontosan megfigyeltem, az volt, hogy a tájék mindig ugyanaz maradt. Semmiféle lényeges vonás nem különbözött rajta a különböző álmokban. Mindannyiszor nyolcórás kocsiutazást kellett megtennem, apró hegyi lovakkal. Jól ismertem már az utat, elindulva a rétről, hol százszámra tarkállottak Jersey-teheneim, a széles kiszáradt patak mentén fel, a völgybe rejtett apró falucskába. Itt ültem a keskenyvágányú iparvasút csilléjébe, amit az apró hegyi lovak vontak és megkezdődött a nyolcórás sincs tengelyűt. Minden tájrészlet, ami mellett elhaladt a csillém, minden fa, minden domb, gázló és híd, minden szántó és lelegelt völgyrészlet régi ismerősöm volt, mindig ugyanaz, – holott első álmomban bizonyos, hogy először láttam, – csupán apró változások estek rajtuk évszakok és a természet törvényei szerint, amiket

természetesen nyomban felismertem.

Az én kényszerzubbonybeli összefüggő és döbbenetesen élethű álmaimnak e csodálatos farmvidékén ugyanis éppen úgy változott a tájék az évszakok és a munkás emberi kezek révén, mint a való természetben. Például a felföldi legelőn, a rétem mögött új farmvidéket létesítettem, angórakecskék segítségével. Minden újabb álombéli látogatásnál alkalmam volt megfigyelni a munka haladását, a farmvidék fejlődését a természet törvényei szerint és a megfigyelt változás szükséges időpontja megegyezett azzal az időszakkal, ami az álomban két látogatásom között eltelt.

Ó, azok a sűrű cserjével borított, áthatolhatatlan lejtők. Szinte látom még magam előtt szűz érintetlenségükben, amikor a kecskenyájak seregét odaterelték. Azután pontosan emlékezem az egymásután következő változásokra: a táj képe rohamosan átalakult, a kecskék keresztül-kasul valóságos ösvényeket legeltek a sűrű cserjéből; végül már teljesen megritkult a bokrok sora, csak a magasabbaknak, amelyeket a kecskék nem értek el, volt még a levéldísze meg; azután a buja fű, ami a kecskék által leberetvált földterületen nőtt… Bizony, igézően szépek és szinte kézzelfoghatóan reálisak voltak ezek a folytatólagos, különös álmok. Egy nap akkor láttam viszont ezt a tájékot, amikor egész sereg ember irtotta baltákkal a magasabb bokrokat, hogy a kecskék hozzáférjenek az addig elérhetetlen lombokhoz, bimbókhoz, hajtásokhoz. Majd télidőben, eljött a nap, amikor a megmaradt száraz ágakat halomba gyűjtötték és elégették a sík mezőn, ami a sűrű cserjés helyén terpeszkedett. Amikor a trágyával termékenyített új rét füve kizsendült tavasszal, a szarvasmarhák légiója vette át ezt a birodalmat, míg a kecskéimet áttereltük az átellenes, sűrű bokrokkal teli domboldalra. Végül elkövetkezett az időszak, amikor a szarvasmarhák is elvégezték munkájukat és eltakarodtak a rétről, hogy átadják helyüket szántóvető, munkáskezű embereimnek. Ahol az áthatolhatatlan cserje volt, most keresztül-kasul a porhanyó, fekete föld mélységéig alászántották a domboldalt és elvetették az életet, amiből a bőséges aratás lesz.

Igen, csodálatosan folytatódó, tiszta álmaimban gyakran szálltam be a keskenyvágányú kocsiba, hogy felkeressem azt az eldugott kis falut, ott a kiszáradt patak mentén és hosszú órákon át utaztam a hegyi lovak mögött, a csillén. Ilyenkor mindig hazatértem és a táj, aminek színpompás panorámája elhúzott mellettem, valami régi családi birtokrészem volt. Elhaladtam a dombos legelők mellett, hol a kecskenyájak és a végtelen tehéncsordák formázták az új farmterületet tovább, a fensíkon terpeszkedő földjeimen, hol köröskörül a gabona, árpa és lóhere érett táblái ringtak. Egy helyütt már folyt is az aratás, vidám, zengő nótaszó mellett és én éppen azért indultam útnak, hogy ellenőrizzem az aratóimat…

Ezek azonban mind csak álmok voltak, szabadon csapongó kusza képek, tudatalatti szellemem képzelt és kiszámíthatatlan kalandozásai, amit csupán különös időrendi összefüggésük fogott csokorba. Egészen más természetű álomképek voltak ezek, – mint majd látni fogjátok, – mint azok a másik kalandozások, amikor átvágtam magam a lét és halál kapuján és végigálmodtam újból más, idegen életek minden realizmusát, idegen életekét, amelyeket messze letűnt korokban én éltem át szintén.

A kényszerzubbonyban eltöltött végtelen idő-szak ólmosan hosszú óráiban, amikor nem csapongtam ez álomvidékeken, hanem ébren hevertem dermedt mozdulatlanságomban, sokat foglalkoztam gondolatban Cecil Winwood, a bolond költő személyével. Cecil Winwood volt az oka, esztelen és meggondolatlan fecsegésével, minden borzalmas szenvedésemnek, negyven tehetetlen ember szörnyű pusztulásának és Cecil Winwood azóta már kiszabadult és kénye-kedve szerint járhat-kelhet a napfényes, szabad világban. Nem, én nem gyűlöltem őt! Ez a szó túlságosan szelíd és enyhe. De nincsen is szó és fogalom, ami pontosan kifejezhetné azt az érzést, ami elöntött, amikor Cecil Winwood neve az eszembe jutott. Csak annyit mondok, hogy megismertem általa a tehetetlen bosszúszomj kínjait, ami egymagában is elég gyötrelem a fegyházfalak között, nagyobb még a kényszerű némaság kínjainál is. Nem akarok most beszámolni azokról az órákról, amelyekben valósággal kéjelegtem a különböző válogatott kínzások kigondolásában, sem azokról a pokoli inkvizíciós fortélyokról, amelyeket kiterveltem számára. Csak egyetlen példát mondok el! Sokáig pompásnak találtam azt a régi fogást, hogy egy vaslábast erősítenek, szájával a bőr felé és szilárdan, az ember hátára és a lábasban egy kiéhezett patkány legyen fogságra vetve. A patkány számára tehát a szabadulás egyetlen útja, ha átrágja magát a megkötözött ember testén. Mint mondom, valósággal el voltam ragadtatva ettől az ötlettől, amíg rá nem jöttem arra, hogy az ilyen halál túl gyors és enyhe megtorlás Winwood bűnéért. Erre egy másik, még szörnyűbb, keleti tréfával kezdtem foglalkozni, amely mindenképen megfelelt, – de nem, megígértem, hogy nem időzöm sokáig ennél a tárgynál. Elégedjetek meg annyival, hogy az őrjítően hosszú ébrenlét kínjait ilyenféle, a legtöbbször Cecil Winwood személyére vonatkozó fantasztikus

bosszútervekkel és e körül való kába álmodozásokkal enyhítettem…

IX.

Értékes dolgot tanultam meg az ébrenlét végtelen hosszú, kínteli óráiban. Éspedig azt, hogyan lehet úrrá teljesen szellemünk a test felett. Megtanultam mozdulatlan dermedtségben tűrni minden szenvedést, elfeledni és egyensúlyozni mintegy a szabadon csapongó szellem gyönyörthozó kalandozásai révén, – mint ahogy megtanulta ezt többé-kevésbbé minden ember, aki a kényszerzubbony fokozatosan növekedő gyötrelmeit elviselni volt kénytelen. Ö, nem könnyű fortély megtartani a józan észt az ilyen pokoli idegpróbánál.

Ez volt az a pont, amit a letűnt korokban való emlékezéseim érdekében mindig óhajtottam: a szellemnek teljes és tökéletes felülkerekedése a húsból és vérből való porladó test fölé. Itt megszereztem ezt a kényszerzubbonyban; nem könnyű szerrel, de mégis simán, – birtokában annak a titoknak, amit Ed Morell árult el.

– Mit gondolsz, ez lesz a vég? – kopogott át nekem Morell egy éjszakán.

Engem éppen néhány perccel előbb csomagoltak ki egy százórás kényszerzubbony-fenyítésből. Teljesen el voltam csigázva, úgy éreztem, hogy ennyire gyenge és tehetetlen még sohasem voltam. Kezem, lábam, egész testem dermedt volt és érzéketlen, dacára annak, hogy szörnyű sebhelyek és zúzódások borítottak mindenütt.

– Egészen olyan, mintha csakugyan a végét járnám már – kopogtam vissza. – Tartok tőle, hogy sikerül a tervük és rövidesen elpusztulok a kényszerzubbonyban, – ha így folytatják!

– De ne engedd, ne hagyd magad, – tanácsolta hevesen Morell. – Van itt egy mód, amivel kifoghatsz rajtuk. A magam bőrén tanultam meg, itt, a sötét zárkában, amikor Massie meg én hasonló vallatás-tortúrát állottunk ki. Én végig harcoltam és túléltem. Massie azonban megtört és lemaradt. A fortély nélkül én is vele buktam volna le… Nem könnyű módszer, de te most már megpróbálhatod, mert érett vagy hozzá. Legyengültél és elerőtlenedtél kellőképen. Mert csak ilyenkor sikerül!… Ha akkor próbálkozol, amikor erős vagy, amikor még megvan a természetszerű ellenállás benned, akkor balsikered lesz és a balsiker után már soha többé nem sikerülhet másodszorra a kísérlet. Így járt Jake is! Elkövettem azt a hibát, hogy közöltem vele a fortélyt, amikor még erejének teljében volt. Természetesen nem tudta legyőzni az ellenállását és amikor később megérett a kísérletre és valóban szüksége lett volna rá, már késő volt… Most aztán persze ő a legnagyobb tagadója az egésznek. Meg van győződve róla, hogy lóvá tettem Nem így van, Jake?

A tizenhármas cellából csakhamar megérkezett a halk kopogó válasz:

– Ne ülj fel ennek a szamárságnak, Darell. Mese az!

– Folytasd, folytasd, mondj el mindent, –· kopogtam én át türelmetlenül Morellnek.

– Ezért vártam én mostanáig testvér, amíg igazán elgyengültél, – folytatta Ed Morell. – Most szükséged van rá, most aztán itt az ideje, hogy beszéljek. Ha erős az akaratod, sikerülni fog… Én háromszor próbáltam és mindannyiszor sikerült…

– Jó, jó, de mi az? – sürgettem én.

– A fortély maga egyszerűen hangzik: meghalni a kényszerzubbonyban, de úgy, hogy mire az őrök rádnyitják az ajtót, feltámadhass újból. Akarnod kell a test meghalását, hogy elviselhesd a kínokat… Tudom, hogy még nem hiszed, de hallgass végig! Ismered az érzést, amikor a kényszerzubbonyban fokozatosan megdermed minden tagod, bizseregve elalszik a kezed, lábad… Most tehetetlen vagy, nem tudsz segíteni magadon, a legnagyobb gyötrelmeket állod ki emiatt, – pedig éppen itt van a forrása a felszabadulásnak. Nem szabad megvárnod, míg a tagjaid elalszanak… Terülj el a hátadon olyan kényelmesen, ahogyan csak lehetséges és szedd össze minden akaraterődet… Gondolj arra minden erőddel, hogy most meghal a tested. Ez az az eszme, ami el kell, hogy töltse egész lényedet, amiben hinned kell törhetetlenül … Ha egy kicsit elgyengül az akaratod, megrendül a hited, semmivé válik az egész. Arra kell koncentrálnod folyton a gondolataidat, hogy a tested és szellemed két különböző dolog. Te – te vagy és az maradsz, aki vagy, mindenképen, akármennyire gyötrik a testedet, ami egészen más dolog. A test nem számít. Te vagy a fő, a vezetőszemélyiség, – a szellemed.

a lelkivilágod, ami sérthetetlen. Nincs szükséged a testre! És kihüvelyezheted magadat belőle, ha szilárd a hited és erős az akaratod; megcsinálhatod a csodát és halálba szenderítheted a testedet.

– A módja igen egyszerű. A lábujjaidon kezded el. Gondolatban halottá teszed a lábujjaidat. Akarod, hogy meghaljanak. És ha erős a hited és az akaratod, akkor egymásután elhalnak a lábujjaid. Ez a legnagyobb munka, az egész kísérlet legnehezebb része, – a fokozatos meghalás elindulása… Ha az első

kihűlő halott lábujjhoz elérkezel, a többi már könnyen megy, mert nincsen más dolgod, mint hinni és hinni. Erre pedig te készen vagy! Ezután minden akaratodat arra összpontosítod, hogy folytatólag meghaljanak a többi testrészeid is … Én mondom neked, Darell, ez lehetséges szórul-szóra, ez nem káprázat. Háromszor próbáltam meg és mindannyiszor sikerült.

– Amikor elérkezel a fokozatos meghalás kezdetéhez, egyenesen haladj előre tovább az úton. Mindig mulatságosabb és kényelmesebb lesz a dolog. Azért, mert lábaid meghalnak, – te távolról sem vagy halott. Egymásután meghalnak a lábaid térdig, azután az ágyékig és te ugyanaz maradsz, aki addig voltál. Csak éppen a tested kiugrott egy időre a nagy játszmából. Te azonban pontosan ugyanaz vagy, aki a kísérlet kezdetén voltál.

– És aztán … aztán mi történik? – kérdeztem.

– Igen, aztán meghal az egész tested. És ahogy lassanként meghal égész, kényszerzubbonyba fűzött tested, hirtelen megszűnik minden kin s te még mindig változatlan épségben ott vagy, akkor kilépsz porhüvelyedből és elhagyod a testedet. És ahogy elhagyod romlandó testruhádat, elhagyod belakatolt celládat is. A vastag kőfalak, kovácsolt vasajtók csak a testet ejthetik foglyul. Megtörik minden erejük és erőszakos hatalmuk a szellemed felett… Te látod és kipróbálod ezt. Szellem vagy, aki erejének megfeszítésével kitépte magát a test bilincseiből. Kényelmesen megbámulhatod kívülről ott heverő élettelen testedet… . Ez így van, testvér, akármilyen hihetetlenül hangzik. Én mondom, aki kipróbáltam, nem is egyszer, hanem háromszor, – mindannyiszor láttam felszabadul énemmel ott heverni tehetetlen testemet a cella padlóján.

– Ha – ha – ha, – kopogta szaggatottan gúnyos nevetését Jake Oppenheimer, tizenhárom cellával távolabbról.

– Látod, ez a baja Jakenak, – folytatta Morell. – Nem tud hinni! Pusztán azért, mert amikor ő, kényszerűségből, megpróbálkozott ezzel a dologgal, még túlságosan erős volt és a kísérlet nem sikerült … És most meg van róla győződve, hogy becsaptam.

– Ha meghalsz, akkor halott vagy és punktum … Az élet végénél nem juthatsz tovább, – válaszolt Oppenheimer.

– Én mondom neked, hogy nem így van, – bizonykodott tovább Morell. – Ismersz, hogy nem szokásom a hazudozás. Én már háromszor voltam halott.

– És mégis itt vagy, hogy elmondhasd ezt a dajkamesét, – csipkelődött Oppenheimer, – De van a dolognak egy kényes pontja, Darell, – folytatta kopogva Ed Morell, – ezt nem szabad szem elől téveszteni egy percre sem. Amikor felszabadulva, könnyedén csapongsz a zárt ajtókon és kőfalakon keresztül, egy furcsa szorongó érzés lesz mindinkább úrrá feletted: ha most hirtelen belépnének az őrök és felszabadítanák a testemet a kényszerzubbony kötelékeiből, akkor soha többé nem tudnék visszabújni porhüvelyembe. Nem tudom pontosan megmagyarázni ezt az érzést, de mindig hirtelen ijedtséggel töltött el. Rettegtem attól, hogy igazán kinyúljék a testem, mert nem akartam még végérvényesen meghalni. Főképen azért, mert semmiképen sem akartam ezt az elégtételt megadni, ilyen szájuk ize szerint való örömet szerezni Jamie kapitánynak és a többieknek… Mondom neked, Darell, ha alkalmazni tudod ezt a fortélyos módszert, bátran kinevetheted Wardent. Ha ilyen módon halottá tudod tenni egy időre a testedet, akkor nem sokat számit, ha akár egy álló hónapig tartanak benn a kényszerzubbonyban. Nem szenvedsz semmit, sőt a tested sem érzi a szenvedést. Tudod, hogy vannak esetek, – újságokban is olvashattál már ilyesmit, – amikor emberek átalusznak hónapokat, sőt éveket is egyfolytában. Ez fog történni a testeddel is. A kényszerzubbonyba befűzve megmarad változatlan épségben és nyugodtan várja, hogy szellemed visszatérjen hozzá… Próbáld meg, testvér! Én megmutattam neked az irányt, indulj el rajta …

– És ha nem tér vissza a szelleme? – kérdezősködött Oppenheimer.

– Akkor is, úgy sejtem, rajta lesz a nevetés sora, Jake, – válaszolta Ed Morell. – Ki fog nevetni minkét, hogy itt kínlódunk testi szenvedésekkel és megaláztatásokkal, holott kényelmesen megléphetnénk mi is.

… Itt vége szakadt az izgalmas éjszakai beszélgetésnek, mert Pie-Face Jones felriadt szokásos szundikálásából és durván megfenyegette Morellt és Oppenheimert, hogy beárulja őket. Ez pedig kényszerzubbonyt jelentett volna mind a kettejük számára. Engem nem is fenyegetett meg, mert tudta, hogy én amúgy is majdnem mindig kényszerzubbonyban vagyok.

Ott hevertem hát ismét egyedül a vaksötétben, fojtogató némaságban és elfelejtkezve minden fájdalmamról, alaposan megfontoltam a módszert, amit Morell az imént közölt velem. Mint ahogy mondottam, a mesterséges önhipnózis révén én gyakran elkalandoztam a letűnt idők úttalan utain, hogy

megkeressem elmúlt énjeimet. Hogy ez részben sikerült nekem, azt tudtam már; de mindaz, amit kóborlásaimban átéltem, a jelenések és képek szeszélyes csapongása volt csak, tévelyegve, össze-vissza hullámzottak és torlódtak a távoli élmények, minden összefüggés és folytatólagosság nélkül.

Morell módszere azonban, mely világos meg-fordítottja volt az én önhipnózis-teóriámnak, valósággal lázba hozott. Az én módszeremnél legelsősorban és mindenekfelett az öntudatot kellett tovaűzni. Az ő módszerénél a tiszta öntudat mindvégig kitartott és amikor a test már halódott, akkor fokozatosan felszabadult, kiteljesedett, annyira, hogy egyszerre csak kilépett a testből és elhagyta a san-quentini fegyház falait is. Messzi vándorútra indult, kóborolt és mégis a régi öntudat volt.

Hosszas töprengés után arra a következtetésre jutottam, hogy a módszert kipróbálom minden -képen; mint kísérlet is értékes már, korábbi próbálkozásaim láncolatában. És a bennem rejtőző tudós kétkedő természete dacára, én vakon hittem ebben a teóriában. Nem kételkedtem egy másodpercig sem abban, hogy sikerülni fog nekem is elérni azt, ami Morellnek – állítása szerint – háromszor sikerült. Tán ez a vak hit, mely oly könnyen a táborába kerített minden új elméletnek, jellemző gyöngeségeim közé tartozott … Avagy talán, ebben a tökéletesen elgyengült állapotban nem volt már annyi erőm és ellenállásom, hogy kételkedő lehessek. Morell már belémszuggerálta a hypothezist, a maga meggyőző módján és erre kellett nekem megérnem előbb. Holott ez tisztára empirikus következtetés és én – amint később látni fogjátok, – teljesen empirikusan bizonyítottam is.

X.

Mindezeknek a dolgoknak a tetejébe a következő reggelen Warden Atherton kíséretével belépett a cellámba, a gyilkosok osztályának pincéjébe. Vele volt Jamie kapitány, Jackson doktor, Pie-Face Jones és Al Hutchins. Ez az utóbbi egy negyven esztendőre elítélt fegyenc volt és bár büntetése felét sem töltötte még ki, minden reménye megvolt, hogy rövidesen szabadlábra helyezik. Négy esztendeje ugyanis már, főbiztos volt San-Quentinben. Hogy ez micsoda hatalmasság a fegyházfalak között, arra elég azt felemlítenem, hogy a főbiztos évi háromezer dollár fizetést kap. Így aztán érthető, hogy Al Hutchins 10 – 12.000 dollár megtakarított pénzével és a kegyelemre szóló ígérettel a tarsolyában vak és buzgó eszköz volt Warden kezében.

Alig hogy beléptek a cellámba, Warden odafordult Jackson doktorhoz:

– Vizsgálja meg, milyen állapotban van! – utasította őt.

Ez a szánalmas figura akkor odalépett hozzám, feltolta a nyakamig képtelenül piszkos és kérges ingemet, amit azóta kellett viselnem, amióta sötét magánzárkába vetettek és szégyenszemre felfedte ványadt és elgyötört testemet az elszörnyedő tekintetek előtt. A bőséges barázdába ráncosodó petyhüdt bőr, mint valami gyűröttre száradt barna pergament, fedte ijesztően előrajzolódó bordáimat; az egészet természetesen mindenütt gennyes sebek és szörnyű feldörzsölések borították: a gyakori és hosszú kényszerzubbonybüntetések emlékei. Az orvosi vizsgálat felháborítóan felületes volt.

– Ki fogja bírni? – tudakolta Warden

– Igen, – válaszolta Jackson doktor.

– Milyen a szíve?

– Kifogástalan!

– Gondolja, doktor, hogy kiállja a tíz napot is egyfolytában?

– Biztosra veszem!

– Nohát, én nem hiszem – jelentette ki nyers nyugalommal Warden. – De meg fogjuk próbálni! … Feküdj bele, Standing! Engedelmeskedtem és rendbehozván ruházatomat, kinyújtózkodtam arccal lefelé a laposan szétterített kényszerzubbonyon. Warden habozott.

– Fordulj vissza, a hátadra – parancsolta, hirtelen.

Nagy kínnal megpróbálkoztam néhányszor, de túlságosan gyenge voltam, semmint sikerüljön ez a mozdulat. Csak kínlódva rángatódzni és feszkelődni tudtam a helyemen, szörnyű gyámoltalanságomban.

– Segítsetek neki – szólt végre Warden.

– Nem vesztegethetek el annyi időt vele. Így aztán a többiek átfordítottak a hátamra.

Felnéztem Warden Atherton arcába, ami nem sok jót árult el.

– Standing – kezdte keményen, lassan szótagolva, – kifárasztottál már végleg megátalkodott konokságoddal… Unom ezt az örök vesződést veled. Fogytán van a türelmem! Jackson doktor állítása szerint olyan állapotban vagy, hogy kibírod még tíz napig egyfolytában a kényszerzubbonyban… Még egyszer, utoljára, felkínálom a választást. Megalapíthatod a szerencsédet, ha elővesszed a jobbik eszedet.

Áruld el, hol van a dinamit. Abban a pillanatban, ahogy a kezembe kerül, kivitetlek innen. Megfürödhetsz kellemes meleg vízben, borotválkozhatsz és tiszta ruhát kapsz. Hat hónapig hagylak azután henyélni a kórházban, dupla húsadagot és bort kapsz, minden nap. Azután megteszlek könyvtártisztnek, az irodába. Olyan könyvet hozathatsz magadnak, amilyet akarsz; újságot olvashatsz, dolgozhatsz szabadon. Ismersz, én nagyon jó tudok lenni ahhoz, aki megérdemli… Te vagy az egyetlen ember itt San-Quentinben, aki tudja, hol van a dinamit. Senkinek sem sérted meg az érdekeit, ha elárulod, hiszen az összeesküvést úgyis felfedeztük már. Nem is fogja megtudni fegyenctársaid közül senki… Ha megmondod, egy csapásra megváltozik a sorsod. Onnan kezdve mindenféle jó háramlik reád, mindent megteszek érdekedben, ami csak módomban áll. Ha azonban nem árulod el –

Szünetet tartott és jelentőségteljesen vállat vont.

– Igen, ha nem árulod el most a rejtekhelyet akkor nem segíthetek rajtad. Pár perc múlva megkezded tíznapos kényszerzubbony-büntetésedet.

Ez a kilátás valóban ijesztő volt. Ilyen borzalmasan elgyengült állapotban éppen olyan bizonyosra vehettem, mint Warden, hogy ez a halált jelenti, a kényszer zubbonyban való szörnyű kínhalált. Ekkor azonban hirtelen eszembe jutott Morell tanítása, mindaz, amit az előző éjszakán közölt velem. Ha valamikor, úgy most valóban szükség volt erre; és egyszersmint itt volt az alkalmas pillanat, hogy kipróbáljam, mennyi igaz az egészből.

Felmosolyogtam Warden Atherton elképedt arcába. Abban a mosolyban szilárd hit volt és fölényes erő. Most már nyugodtan gúnyolódtam vele, pedig láttam, mint önti el a tehetetlen harag, mert éreztem, hogy én vagyok az erősebbik. Előterjesztettem az indítványomat:

– Warden – mondottam bizalmaskodva, – láthatja, hogy mosolygok. És ugyanígy fogok mosolyogni tíz nap múlva is. Felajánlok egy könnyű fogadást. Ígérje meg, hogy ha tíz nap múlva ki-fűznek a kényszerzubbonyból és ugyanilyen nyugodtan életben talál, akkor nem fog sajnálni néhány zsákocska Bull Durham-dohányt és egy kevés cigarettapapirost Morelltól és Oppenheimertől.

– Őrültek, tisztára örültek ezek a madárijesztők – szuszogta Jamie kapitány.

Warden Atherton vérmes természetű ember volt. Elöntötte a pulykaméreg alázatos indítványom hallatára.

– Megállj, Standing, ezért extraerősen befűzetlek… Kipréselem ezt a kötekedő kedvet belőled, – világosított fel, nehezen fékezve a haragját.

– Én mindössze felajánlottam a fogadást – folytattam nyugodtan. – Olyan szorosan préseltethet össze a pribékjeivel, ahogy csak tetszik. De ha tíz nap múlva én ugyanígy mosolygok az arcába, akkor adat egy kevés Bull Durhamot Morellnek és Oppenheirnernek.

– Te nagyon biztos vagy a dolgodban – válaszolt Warden.

– Azért mertem felajánlani a fogadást – feleltem.

– Vallási őrjöngésbe estél, mi? – gúnyolódott tovább.

– Nem, egyáltalán nem – feleltem én. – Nem hiszek egyebet, mint hogy sokkal több élet van bennem, semmint ostoba praktikáikkal valaha is végérvényesen elpusztíthassanak. Ha akarja, száz napra is kényszerzubbonyba pakoltathat, azután is mosolyogni fogok és kutya bajom sem lesz.

– Azt hiszem, tíz nap is tökéletesen elég lesz neked, Standing!

– Ez, úgy látszik, szilárd meggyőződése magának, Warden – mondottam. – Többször hangoztatta már. Hisz benne valóban? Ha igen, akkor nem sokat kockáztat a fogadásnál, – ha már annyira sajnálja azt a kétszer öt cent ára dohányzsákocskát!

– Ezért a kétszer öt centért keservesen meglakolsz még máma, – mormogta rekedten Warden. – Nem sajnálom azt a kis dohányt, de majd inkább az kapja, aki jó keményen befűz ma téged.

– Ne szakítson félbe! – ripakodtam rá a földről. Nagyon tetszettem magamnak ebben a bájosán szemtelen szerepben. – Préseltessen össze olyan keményen, amint csak tetszik, még mindig szabadon marad az arcom, hogy mosolyoghassak hiábavaló erőlködésein. Ezt a habozását pedig, engedje meg, hogy arra magyarázzam, hogy mégis elfogadja a fogadást.

Képzelhető, milyen határtalanul kétségbeesett helyzetben a halál határáig legyengülve kell lennie annak a fegyencnek, aki a sötét magánbárkák pincecelláiban ilyen körülmények között még ingerelni meri Wardent. Most már tudom, hogy abban a pillanatban ott, a kiterített kényszerzubbonyon heverve, bennem, széttárult és kiteljesedett a hit, hogy Morell fortélyának és a magam akaratának segítségével dacolni tudok Warden minden gyilkos és szörnyű szándéka ellen és ezért jártam így el. Akkor már szilárdan hittem, hogy a szellem csakugyan uralkodni tud a test fölött és csodákra képes. Akkor már tudtam, hogy akár száz napi kényszerzubbonnyal sem tudnak elpusztítani engem.

Jamie kapitány érezhette, hogy csak valami furcsa rajongó hit vértezhet fel ennyire, mert így szólt:

– Emlékezem, húsz évvel ezelőtt volt itt bolond svéd, aki azután innen az őrültek házába került… Ez jóval azelőtt volt, mielőtt te idekerültél Warden! Szakács volt odakünn és valami civódásban megölte a barátját Életfogytiglani fegyházra ítélték. Itt a cellában azután vallásos lett. Egész nap imádkozott, böjtölt, sanyargatta magát. Azt hangoztatta folyton, hogy arany szekér jön érte és felviszi a mennyországba. Később, hogy elvonjuk a figyelmét ezekről a töprengésekről, a konyhába osztottuk be, régi mesterségébe. Egy nap ráült a vörösen izzó tűzhely lapjára és boldog mosollyal himnuszokat és hozsannákat énekelt, mialatt a szószoros értelmében sült a húsa… Lerángatták onnan, két napig élet-halál között lebegett a kórházban. A csontjáig megégett, borzalmas volt… Amikor végre eszméletre tért égre-földre esküdözött, hogy nem érezte a legkisebb fájdalmat sem a tűzhely izzó vaslapján de még forróságot sem érzett…

– Nos hát alkalmat nyújtunk Standingnek is ilyen halálos kísérletre,– jelentette ki Warden.

– Ha olyan bizonyos, hogy halálos lesz, akkor miért nem mer fogadni velem? – kérdeztem tovább ingerelve.

Warden annyira fel volt paprikázva, hogy minden bizonnyal elnevettem volna magamat, ha nem lettem volna olyan siralmas állapotban.

Az arca rángatódzott a dühtől, szemei vérben forogtok. A keze görcsösen ökölbe szorult és egy percig úgy látszott, hogy rámveti magát és egyetlen ökölcsapással leüt. Aztán hatalmas erőfeszítéssel mégis legyűrte az indulatját.

– Rendben van, Standing, – mormogta rosszat sejtetőn. – Kezdhetjük! Biztos vagyok: benne, hogy tíz nap múlva nem lesz kedved a tréfálkozásra… Borzasztóan csendes és komoly leszel. Rendben van! Fordítsátok meg, fiúk és kötözzétek be a kényszerzubbonyba de úgy, hogy halljam a bordáit ropogni. Előre, Hutchins, mutasd meg, mit tudsz.

Megragadtak, levágtak a földre arccal lefelé és befűztek a kényszer zubbonyba, úgy, amint még soha. Hutchins határozottan megmutatta, hogy ért ehhez. Megpróbáltam szokás-szerint belopni magamnak egy kevéske szabad mozgást, valamicske területet, de nem lehetett. Egyrészről teljesen erőtlen voltam, izmaimat hiába próbáltam megfeszíteni, össze voltak zsugorodva a puszta rostokig, hús már régen, úgyszólván, semmi sem volt rajtam, másrészről Hutchins, – aki fegyencmúltjában a maga bőrén ismerte ki a kényszerzubbony minden fortélyát, – nagy ügyességgel tudta megakadályozni apró ravaszkodásaimat a combcsontok és a karok terpesztésével.

Bizonyos, hogy Hutchins szívtelen és gonoszlelkű teremtés volt, – én azonban még sem tudtam gyűlölni őt. Pária, aki valaha ember volt, de megtört a cellák priccsén és a rokkánál. Tíz, vagy tizenkétezer dollár megtakarított pénzecskéje és a kilátásba helyezett szabadság elkápráztatta és vak eszköz lett idomítói kezében. Később megtudtam, hogy asszony is volt a dologban. Mennyasszonya volt, aki hűséggel várt reá. amíg kiszabadul. Az asszony pedig sok mindenfélét megmagyaráz az érthetetlennek látszó tulajdonságok körül.

Ha valaha ember megfontoltan vállalkozott bérgyilkosságra, Al Hutchins megtette ezt szórul-szóra azon a reggelen, ott a magánzárkában, Warden parancsára. Lehetetlenné tette, hogy egy parányi könnyebbséget bejuttassak a kényszerzubbonyba. Elrabolta az utolsó mentő szalmaszálat attól a siralmas és védtelen emberroncstól, aki voltam; lábát durván belenyomta a hátamba és olyan kegyetlenül összehúzta a kötelet, hogy így még sohasem préseltek össze. Képtelenül legyengült szervezetemnek, hová amúgy is csak hálni járt a lélek, ez hiányzott még. Megszédültem, elfeketedett a világ körülöttem és úgy éreztem, hogy nyomban ott belehalok ebbe a szörnyű szorításba. De a szilárd hit és bizakodás, szellemi világom sérthetetlenségében, csodát tett. Hittem benne, – nem, pontosan *tudtam,* hogy nem halhatok így meg. A fejem szédült, alig voltam eszméleten, a szívem a fulladásig elszorult a kegyetlen présben, úgy éreztem, hogy tetőtől-talpig minden porcikám összetört.

– Ez most aztán csinos módon szoros, – hallottam messziről Jamie kapitány hangját és visszataszító, állatias nevetését.

– Pokoli módon összepréselték, – állapította meg Jackson doktor. – Normális szervezet már ebbe is belepusztulna. De én mondom, ennek a fickónak semmi sem árt. Kutya baja sincs.

Szívós, mint a patkány… Az ördög érti ezt, hogy még mindig életben van.

Warden Atherton kemény erőlködéssel beledugta az ujját a kényszer zubbony szorítókötelébe és a hátamba nyomva a lábát, minden vad erejével megpróbálta rángatva tágítani. Nem engedett egy centimétert sem.

– Meghajlok előtted, Hutchins, – szólt elismeréssel. – Ezt szépen csináltad, látszik, hogy értesz

hozzá. Most fordítsátok a hátára és nézzük meg, mit szól hozzá.

Durván meglöktek, úgy, hogy átgurultam a hátamra. Felnéztem rájuk. Arra gondoltam, hogy ha így befűztek volna, amikor első alkalommal kaptam a kényszerzubbonyt, már valóban nem lennék életben. Nekem azonban kellő tréningem volt már az ilyesmiben. Több ezer óra kényszerzubbonybüntetés volt mögöttem, azonkívül vakon bíztam Morell módszerében.

– Most nevess, átkozott kutya! No, hadd lám, most neves, – kiáltozott Warden, undorító kárörömmel. – Hol van hát az a mosolygás, amivel úgy hencegtél?

Én pedig, mialatt a tüdőm elnyomorítva kapkodott levegő után, szívem szétpattanással fenyegetett, agyam bomladozott, mialatt a cella, lángkarikákat rajzolva a levegőbe, őrjöngve keringett körülöttem – nyugodtan és hidegen felmosolyogtam Warden arcába.

XI.

Az ajtó döngve becsapódott, magával ragadva azt a derengő félhomályt, ami addig a nyitott cellaajtón keresztül lopakodott be és én egyedül maradtam a magánzárkában, tehetetlenül heverve hátamon. Már régebben megtanultam a kényszezubbonyban azt a fogást, hogy lassan csúszni tudjak a kőpadlón, mindig egy hüvelyknyivel dobva tovább és tovább magamat, addig, amíg a jobb bakkancsom sarkával elérhettem az ajtót. Ez mérhetetlen vigasztalást jelentett aztán számomra. Ha szükségét éreztem, így a kényszer zubbonyban is, kopogási beszélgetésbe eredhettem Morellal.

Úgy látszik, azonban, hogy Warden Ather-ton különösen szigorúan meghagyta az őröknek, hogy akadályozzanak meg minden beszélgetési kísérletet. Hiába szólítottam ugyanis Morellt, közölni akarván vele, hogy megkezdem a kísérletet, nem válaszolt más, mint az őrök durva káromkodása a távolabbi cellákból. Minden bizonnyal erőszakkal akadályozták meg két osztályos-társamat, hogy válaszoljanak nekem a jelbeszéddel. Nálam nem volt módjukban megakadályozni a kopogást, engem mindössze átkozva fenyegethettek, mert én a magam tíznapos kényszerzubbony-büntetésével messze túl voltara már megfélemlítés! eszközeiken.

Most, hogy visszatekintek életem ezen különös, szörnyű óráira, tisztán emlékezem, milyen csodálatos, várakozó nyugalomba pihent el abban az időszakban szellemem. A kényszerzubbony szokott gyötrelmei a tagjaimba vágták tövisüket, tán erősebben, mint máskor, de a szellemem annyira szenvtelen és lecsendesedett volt, hogy szinte alig vetettem több ügyet ezekre a kínokra, mint a kőpadlóra mellettem, vagy a falakra körülöttem. Alkalmasabb lelkiállapotban, minden ilyen kísérlethez nem is lehettem, mint abban a pillanatban! Természetesen az is hozzájárult ehhez, hogy testileg úgyszólván már a végelgyengülés határán jártam, s így a testi kínok valahogy messziről szűrődtek hozzám. De itt volt valami más is még, ezenkívül. Régóta gyakoroltam már magamat abban, hogy szellemvilágom mind intenzívebbé való fejlesztésével, elfeledtessem magammal a testi kínokat. Lassankint kikapcsoltam, minden kételkedést idegenkedést és félelmet ettől a különös állapottól. Agyamat egészen betöltötte ez a szellem felsőbbrendűségébe és sérthetetlenségébe vetett abszolút hit. Ez a teljes passzivitás már majdnem álomszerűvé emelkedett és ugyanekkor ezen a szédítő meredekkel teli úton az exaltáció havas és forró hegycsúcsára érkeztem el.

Megkezdtem az akaraterőm tervszerű összpontosítását. A testem éppen dermedt és bizsergő volt, a vérkeringés külső és erőszakos zavarai miatt, mit a kényszerzubbony préselően szoros hevedere okozott. Minden figyelmemet a jobb lábam kisujjára koncentráltam és erősen akartam, hogy ebben az ujjban szűnjön meg az élet. Azt akartam, hogy tudatomban ez az ujj meghaljon, – meghaljon annyira, hogy én, az ő ura, tőle teljesen különböző valami, tökéletesen megszabaduljak tőle. Kemény és nehéz harc volt ez. Jól mondotta Morell, hogy ez a legnehezebb, a kezdet. Itt azonban nem keringett a legcsekélyebb kételkedés sem körülöttem, ami zavarta volna szilárd hitemet. Tudtam, hogy ez a lábujj meghalhat és tisztán tudtam azt is, mikor volt már halott. A láb egyes részei egymásután haltak meg akaratom erős és ellenállhatatlan kényszere folytán.

A többi könnyű volt, de lassú; el fogom mondani sorjában. Mind a két lábam valamennyi ujjából egymásután elszállt az élet. Úgy éreztem, mintha eltűntek volna. És ez fokozatosan folytatódott. Elkövetkezett az időpont, amikor a bokámig megszűnt az egész lábfej. Majd később a térdeim alatt megszűnt minden. Mintha levágták volna.

Hogy a tökéletes exaltáció micsoda hegycsúcsán jártam már ekkor, azt mi sem bizonyítja jobban, hogy a legcsekélyebb örömet, vagy ujjongást sem éreztem kísérletem eme teljes sikere felett. Semmit sem tudtam és semmit sem éreztem kivéve az erős akaratot, hogy halottá tegyem a testemet. Teljesen átengedtem magam ennek a keményen kitűzött, egyedüli célnak. Fokról-fokra dolgoztam ezen, olyan

határozottan és céltudatosan, mint ahogy a kőműves rakja a téglát és olyan hideg, szinte unott gépiességgel, mint egy téglarakó kőműves.

És egy óra múltán a testem halott volt már egész a csípőkig és én rendületlenül folytattam az erős akarattal halálba dermesztést, felfelé, tovább.

Tiszta céltudatosságom akkor szédült csak meg először, akkor torpant vissza, amikor a halálba dermesztéssel elérkeztem a szívem tájékának megfelelő vonalhoz. Egy pillanatra visszarettentem attól, hogy esetleg kisiklik alólam öntudatom szilárd talaja. Másrészről azonban nem akartam elveszíteni azt a halált, amit már megnyertem, – ezért azután egész feszült figyelmemet és akaratomat átvittem hirtelen a kezeimre. Az agyam ismét kitisztult és megvilágosodott; egymásután haltak meg az ujjaim, majd fokozatosan fölfelé a karok, a vállak, szinte feltűnő gyorsan.

Ekkor már halott volt az egész testem, kivéve a fejemet és a mellemnek egy kis foltját. S mégis elnyomorított, összepréselt szívem minden dobbanása változatlanul ott visszhangzott az agyamban. Halott volt a testem és a szívem állhatatosan vert tovább, – csupán csak talán gyengébbek voltak az ütései. Az efölött érzett öröm, – ha lehetett szó ilyesmiről ezekben az áhítatos percekben, – a testi kínok és érzések teljes szünetelésében gyökerezett.

Az én tapasztalatom a tetszhalál ezen pontjánál különbözik Morellétől. Már a gépies akaratkoncentrálás vége felé az álmodozás szirupos vizeire kerültem, mint ahogy az ember az alvás és ébrenlét határterületein szokott. Ugyanekkor úgy éreztem, hogy az agyam csodálatosan megnagyobbodik és kiterjed a koponyámban, mely pedig nem bővült ki. Közben néha-néha fénylő villámlás és ragyogás lobbant fel előttem; mintha egy pillanatra én, az uralkodó központ, véglegesen megszűntem és megsemmisültem volna. A következő percben már ismét *én magam* voltam, változatlan bérlője annak a húsból és vérből való érzékrománnak, amit én tettem halottá.

A legdöbbenetesebb érzés volt az agyam tiszta és világos megnagyobbodása. Anélkül, hogy áttörte volna a koponyafalakat, úgy tűnt nekem, hogy agyam kerülete szétterjed kívül a koponyámon és egyre tágul még. És az egész egyike volt a legcsodálatosabb érzéseknek, és tapasztalatoknak, amit valaha is átéltem. Idő és tér szörnyű kiterjedésre tágult bennem, olyan horizontra, aminőre csak tudatomban növekedhettek, így például, – anélkül, hogy fel kellett volna nyitni szemeimet, hogy valóban meggyő-ződjek erről, – tudtam, hogy keskeny cellám falai hirtelen széttávolodtak, addig, amíg hatalmas csarnokteremmé szélesbedett a helyiség. És mialatt meggondoltam ezt, azalatt is tudtam, hogy a tér terjedelme egyre folytatódik. S mintha cellámhoz hasonlóan szétterjedt volna az egész fegyházépület, – mert ugyanekkor San-Quentin bástyás külső falainak le kellett nyúlniok az egyik oldalon a Pacific-Óceánig, a másik oldalon el kellett terpeszkedniök a Nevada-sivatagig. És egy szorosan ebbe kapcsolódó álmodozás szerint cellám falai áthatoltak a bástyás fegyházfalakon és én cellámmal együtt, a börtönön kívül, a szabadban találtam magamat. Természetesen ez még csak olyan képzelt merengés volt, aminő az álom *és* ébrenlét határán lepi meg az embert.

Az idő kiterjedése is hasonlóképen döbbenetesen csodálatos volt. Végtelenül hosszú időközökben dobbant egyet-egyet a szívem. Az egyik ilyen rámtörő merengésben lassan és biztosan számolni kezdtem a másodperceket, ami a szívdobogásaim között eltelt. Először, amint tisztán emlékszem, több, mint száz másodpercet számláltam meg két szívdobbanás között. De ahogy folytattam a számolást, az időközök gyors növekedésben annyira kiterjedtek, hogy belefáradtam az ezrek felé haladó számlálásba.

És mialatt ez az illúzió az idő és a tér kiterjedéséről egyre tar ott, sőt fokozatosan növekedett, én álmodozva azon kaptam magamat, hogy egy merőben új és mélyen szántó probléma előtt visszatorpanok. Morell mondotta, hogy ő kiszabadult húsbörtönéből, azáltal hogy megölte testét, – avagy azáltal, hogy öntudatát és testét erő-szakosan szétválasztotta egymástól, ám végeredményben természetesen ugyanaz. Most az én testem is közel volt már ahhoz, hogy teljesen halott legyen", a még élő foltok, a fej és a szívtájék is. akaratom erős összpontosításával szintén halálba dermeszthetők. De – és éppen itt volt a probléma, amire Morel1 nem figyelmeztetett: – akarhatom-e, hogy a fejem is halott legyen? Vajon ha halálba dermesztem a fejemet is, nem teszi ez Darell Standing testét örökre halottá?

Újból hozzáfogtam a kíserlethez és rövid habozás után megkockáztattam a mellkast és a lassan dobogó szívet is halálba dermeszteni. Erős akaratom itt is hamarosan meghozta gyümölcsét. Nem volt többé mellkasom, sem szívem. Nem voltam egyéb már, mint egy szál magam, egy élek, egy tudat – nevezheted, aminek akarod, – meg-testesedve a ködös agyba, ami mialatt központosult a koponyámon belül, egyre terjedt a széles tudat és folytatta kiterjedését koponyámon túl is. Befejeztem a kísérletet az arcommal és fejemmel …

Ekkor újból fény lobbant fe1 előttem és hirtelen végtelen messzeségbe lendültem ki . Áttörtem a

börtönfalakat, könnyedén átszökeltem a bástyákon, végigszántottam Californián és a csillagok között voltam a kék ő végtelenben. Szálldostam a csillagok között. Gyermek voltam. Lenge, puhaszövésű és szivárványszín tarka ruhám volt, ami ragyogott és szikrázott a hűvös csillagfényben. Ezek a ruhák tisztán emléke tettek a gyerekkoromra, amikor a vándorcirkusz lengeruhás apró művészei olyan bámulatra ragadtak és flitteres, csillogó és tarka ruháik nyomán derengett fel bennem a mennyország és az angyalok sejtése.

Tarka ruhámban s álltam tehát az űrben és diadalmas érzéssel eltöltött az a felemelő tudat, hogy hatalmas és beláthatatlan kalandozások előtt állok, ahol végül is megtalálhatnék minden kozmikai formulát és tisztázhatnám a világegyetem végső titkait is. Kezemben hosszú üvegpálcát tartottam. Valami velemszületett törvény értelmében üvegpálcám hegyével meg kellett érintenem minden csillagot, ahogy elszálltam mellettük a végtelenben. És én tudtam, hogy ha egy csillagot kihagynék valahogy, akkor nyomban lezuhanok, alábukom az elképzelhetetlen és örökös bűnhődés és a bűn örvényébe.

Hosszú, nagyon hosszú időn át jártam így az űrt a csillagok között. Amikor azt mondom, hogy „hosszú idő óta”, természetesen figyelembe kell vennetek az időnek azt a hatalmas kiterjedését, ami agyamban történt. Századokon át szálltam az űrben, pálcám hegyével és csalhatatlan szememmel pontosan érintve minden csillagot, amelyik mellett elhaladtam. Az út mindinkább derült és világosodott. Mindinkább közeledtem a véghetetlen bölcsesség kimondhatatlan és körül nem írható céljához. És én nem hibáztam.

Pedig ez nem volt valami más, messzi része énemnek. Ez nem volt olyan tapasztalat, ami valaha, letűnt korokban az *enyém.* volt. Az egész idő alatt tisztán élt a tudatomban, hogy én Darell Standing vagyok, aki ott jár a csillagok között és üvegpálcájával sorra megérinti azokat. Röviden: pontosan tudtam, hogy ott körülöttem semmi sem reális, semmi sem olyan, ami valaha volt, vagy valaha lehet. Tudtam, hogy az egész semmi más, mint a lázas képzelet csapongó tivornyája, aminőt az emberek kábult álmaikban látnak, delíriumban, vagy a közönséges szundikálás hirtelen csodái között.

És ekkor, amikor minden jól és simán ment már az égi kalandozásban, – üvegpálcám hegye véletlenül elhibázott egy csillagot. Abban a pillanatban tudtam, hogy valami jóvátehetetlenül nagy bűnbe estem. És abban a pillanatban a mellembe vágott egy ütés, – hatalmas és erő-szakos, kérlelhetetlen és parancsoló, mint a végzet vaspatájának szörnyű bélyege, – és visszalódított engem a világegyetem végtelenjén át. Az egész csillagrendszer sisteregve ragyogott, kerengve forgott és lángbaborult körülöttem.

A gyönyörű és szivárványszínű agónia egyszeriben szétfoszlott. Össze voltam törve teljesen. Abban a pillanatban ugyanis ismét Darell Standing voltam, az életfogytiglan elítélt fegyenc, aki kényszerzubbonyba kötözve hevert sötét magánzárkájában. És abban a pillanatban pontosan tudtam már ennek az illúzióbomlásnak közvetlen okát is: Ed Morell az Ötös számú cellából elkezdett kopogó jelbeszéddel elemezni valami üzenetet.

Most valami foglalatot kell adnom az idő és a tér csodálatos kiterjedésének, ami bennem kiteljesedett. Sok nappal ezek után megkérdeztem egy ízben Morellt, mi volt az, amit akkor közölni akart velem. Egyszerű üzenet volt, mindössze ennyi: „Standing, ott vagy?” Gyorsan kopogta ezt, sietve, mialatt az őr a folyosó túlsó végénél járt, hogy legyen ideje befejezni a mondatot. Mint mondom, nagyon gyorsan kopogta az üzenetet. És most jól figyelj! Az első és második kopogás között én messze jártam a csillagok körében, ragyogó tarka ruhámba öltözve; századok szaladtak így, mialatt én sorra érintettem minden csillagot, a magam készítette formulának értelmében, amely megmagyarázhatná az élet utolsó misztériumait. Századok szaladtak így, – aztán jött a lezuhanás, a végzet vaspatájának bélyege, a szivárványszínű agónia hirtelen szerte-foszlása és én ismét visszakerültem a san-quentini cellába. Ekkor hangzott Ed Morell üzenetének második kopogása. Az első és második kopogás közötti intervallum nem lehetett több, mint egyötöd másodperc. És az idő kiterjedése olyan elképzelhetetlenül nagy volt bennem, hogy ennek az ötöd másodpercnek tartama alatt, én évszázadokat kóboroltam át a csillagok között.

Jól tudom olvasóm, hogy mindez hihetetlennek és valószínűtlennek látszik előtted. Igazat adok neked! De mégis, ez színtiszta közvetlen tapasztalat, valósággal megfogható élmény volt számomra. Éppen olyan reális és valódi, mint amikor az ember kígyót, vagy zöld patkányokat lát, a delírium tremensben.

Lehetséges, a legbőségesebb becslés szerint, hogy két perc telt el, amíg Ed Morell kikopogta kérdését a cella falán. S mégis nála századok múltak el az első és utolsó kopogás között. Nem szállhattam tovább csillagos pályámon azzal a kimondhatatlan táruló örömmel, mint előbb, mert utam már hirtelen körül

volt véve a kikerülhetetlen lezuhanás szörnyű tudatával, ami kiszakíthat a csillagok világából és lerántha a mélységbe, – mint ahogy visszalökött, íme, a kényszerzubbony poklába is…

Mondom, pontosan tudtam, hogy Ed Morell kopogása volt az, ami ilyen kegyetlenül visszaparancsolt a földre. Megpróbáltam én is szólni hozzá, hogy a kopogó jelbeszéddel megkérjem, ne zavarjon többé. De előbb olyan határozottan szétválasztottam a testemet a tudatomtól, hogy abban a pillanatban képtelen voltam már feltámasztani halott tagjaimat. Testem halottként hevert a kényszerzubbonyba kötözve, habár én változatlanul a koponyámban laktam. Hiába feszítettem meg minden akaratomat, nem tudtam kivinni, hogy lábaim kikopogják az üzenetet Morrellnek. Következtettem arra, hogy van lábam. És mégis, a kísérletet annyira túlhajtottam, hogy nem volt lábam.

Nem sokkal később – most már tudom, hogy ez azért volt, mivel Morell közben egészen kikopogta az üzenetét és ismét csend lett, – folytattam utamat a csillagok között és nem szólított többé senki. A most következő álomképek folyamán nekem, szenderegve, halványon ott volt a tudatomban, hogy én most alszom és ez gyönyörteli kellemes érzés volt. Időről-időre mozogtam, jártam-keltem, harcoltam, fészkelődtem – kérlek olvasóm ne téveszd el a szó értelmét – én nem álombéli, hanem tényleges mozgásban voltam. Hirtelen úgy éreztem, hogy tiszta és selyempuha ágyneműek ölelik körül tagjaimat. Jóllakottságot, teljes testi jólétet éreztem, ö ez gyönyörű volt! Mint ahogy a sivatagban a szomjúságtól eltikkadt emberek csobogó forrásokról és kristálytiszta áradó kutakról álmodnak, – úgy álmodtam ón is puha kényelemről a kényszerzubbony szorításában, tisztaságról a förtelmes piszok helyett és az egészséges test sima bársonyáról az én szegény pergamenné ráncosodott bőröm helyén. Én azonban mégis másképpen álmodtam, mint a sivatagjáró, – amint ezt látni fogod.

…Hirtelen felébredtem! Ó teljesen friss és éber voltam, kipihent és ruganyos, dacára annak, hogy nem nyitottam még ki szememet. A legfurcsább az volt, hogy sem ebben, sem mindazokban, ami ezután következik semmi meglepőt sem találtam. Minden természetesnek tűnt, magától érthetődőnek; csupa várt dolog volt. Én, – én voltam, ez bizonyosnak látszott. *De én nem voltam Darell Standing.* Darell Standingnek semmivel sem volt több köze ahhoz a lényhez, ε ki most voltam, mint ahogy Darell Standing pergamenné aszott bőrének nem volt semmi köze ahhoz a friss puha és bársonyos bőrhöz, ami most az enyém volt. És nem is volt a tudatomban semmiféle Darell Standing, – mint ahogy nem is lehetett, tekintettel arra, hogy Darell Standing ekkor még nem született meg és nem is születhetett meg még századokig… Ezt azonban majd látni fogod, sorjában.

Lehunyt szemekkel hevertem puha ágyamban és renyhén hallgatództam a beszűrődő hangokra. Messziről ügető paripák patáinak tompa zaja hallatszott, amint szabályosan kopogtak a viszhangos kőpadlón. A mellvértek és a csatalovak ércszerszámai csörömpölve csengtek és bennem felderengett a tudat, hogy valami lovascsapat haladhat az utcán az ablakom alatt. Lustán henyélve még, elcsodálkoztam ezen, hogy vajon ki vezetheti a csapatot? Valahonnan messziről – és én tudtam, hogy a korcsma udvaráról – türelmetlen paripák patáinak csattogása, prüszkölése hallatszott és egy nyújtott nyerítés, amiben az én lovam hangjára ismertem.

A szobámban halk mozgás és lépések nesze éledt. Léptek, melyeket mintha elnyomtak volna, lábujjhegyen járók, de amelyek mégis megfontoltan lármásak voltak, azzal a titkos szándékkal, hogy felkeltsenek, ha még aludnék. Elmosolyodtam magamban az átlátszó ravaszkodáson.

– Pons – szóltam parancsoló hangon anélkül, hogy kinyitottam volna szemeimet, – vizet, egy kancsó friss vizet, gyorsan egy vödör vizet. Többet ittam a kelleténél az elmúlt éjszaka és most ég a torkom, hogy majd meggyulladok.

– Bizony, túl sokáig lustálkodott máma, uram, – korholt egy öreg hang, mialatt átnyújtott egy kancsó friss vizet mit már készen tar- tott a kezében.

Felültem ágyamban, kinyitottam a szemem s mindkét kezemmel ajkamhoz emeljem korsót. Amint nagyot húztam jeges és jóleső tartalmából, ránéztem Ponsra.

Most jegyezzetek meg két dolgot. Én franciául beszéltem ekkor ugyan nem volt a tudatomban, hogy én franciául beszélek, csak később, mikor visszatértem a magányos cellába és visszaemlékeztem mindarra, ami most mesélek, akkor emlékeztem tisztán rá, hogy francia nyelven szóltam és gondolkodtam. Emlékszem még a kiejtésemre is és tudtam, hogy folyékonyan és jól beszélek franciául. Holott, ami engem illet, én, Darell Standing, aki most ezeket a sorokat írom a folsomi fegyház siralomházában, – én csak éppen annyit tudtam franciául, hogy olvasni tudjak ezen a nyelven. De ami a beszédemet illeti, az siralmas volt. Alig tudtam megértetni magamat egy menü összeállításánál.

De térjünk vissza selyemágyamhoz, a puha párnák közé. Pons, aki mellettem állott, kicsi, töpörödött öreg emberke volt. Házunkban született és egész életében családunkat szolgálta – ezt tudom, mert

véletlenül szóba került azon a napon, amelyről éppen írok. Pons idestova hatvan éves volt már. Alig volt foga és sántikált is, úgy, hogy ugrándozva tudott csak lépni; mindazonáltal fürge és eleven volt minden mozdulata. Pons egyszersmind arcátlanul bizalmas volt. Ezt azonban megbocsátottuk neki, hiszen hatvan éve szolgált a házunkban. Az apám fegyverhordozó szolgája volt, dajkált engem, amikor még nem tudtam járni és az apám halála után – Pons meg én beszélgettünk erről ezen a napon – az én szolgám lett. Az apám mellett sebesült meg és ebből maradt vissza sántasága, amikor egy olaszországi mezőn, kóbor lovasok támadták meg őket. Pons megvédte apámat a támadás ellen, elhárított feje felől több halálos kardcsapást, amikor, harc közben egy lándzsadöféssel átütötték a combját. Apám, aki szintén súlyosan megsebesült, de tiszta öntudatnál volt, szemtanúja volt ennek az önfeláldozó tusának. Így tehát Pons kiérdemelte ezt a fesztelen bizalmaskodást és én az apám fia, nem róhattam fel korholásait.

Most is, hogy hatalmas kortyokban nyeltem a vizet, Pons, fejcsóválva elégedetlenül nézett rám.

– Számoltad a kortyokat? – nevettem rá, amikor odanyújtottam végre az üres kancsót.

– Éppen olyan, mint az apja, – mondotta Pons reménytelen kézlegyintéssel. – Csakhogy az apja okosabban élt és jobban tudott gazdálkodni.

– Az apám gyomorbajos volt, szegény – válaszoltam ingerkedve. – Ott bölcs dolog a mértékletesség, ha a tartály nem bír a az italt!

Mialatt így évődtünk, Pons összekereste az ágyam mellé aznap a való öltözékemet.

– Igyon még egyet, uram – nógatott Pons kancsót tartva elém. – Nem fog ártani. Egészséges gyomorral fog meghalni, ez bizonyos.

– Úgy gondolod, hogy vastól van a gyomrom és nem árt neki semmi? – kérdeztem, szántszándékkal félreértve szavait.

– Én úgy gondolom… – kezdte gyorsan és bosszús hangon. Aztán abbahagyta, lenyelte a mondanivalóit, miután észrevette, hogy ingerkedek vele. Morogva és duzzogva készítette új cobolyköpenyemet egy szék hátára.

– Ezer kecske és száz hízott ökör ára ment rá erre a rongyra, hogy melegen tartsa önt. Húsz tanya, az én uram deli hátán – ez már csak istentelen pénzpocsékolás!

– Telik abból a száz tanyából, meg a pompás kastélyokból, amit az apám hagyott rám – válaszoltam én.

– Csakhogy az atyja tudott gazdálkodni a javaival, – mérgeskedett Pons. – Amit ő szerzett, azt meg is tartotta.

Itt Pons szünetet tartott kissé pazarló ruhám szidalmazásában és fitymálva forgatta kezében pompás új skarlát-szatin köpenykémet ami annyira felháborította takarékoskodó természetét.

– Hatvan dukát aranyat adni az ilyen cifra rongyért, – szólott szemrehányón. – Az atyja ura bizony előbb megsüttette volna a pokolban minden szabómesterét és zsidaját, semmint ennyi tenger pénzt adott volna valamelyik öltönyéért.

És mialatt öltözködtünk – mert Pons fürge ügyességgel segített felhúzni selyemruháimat – folytattam az évődést vele.

– Biztosan tudom, Pons, hogy te még nem is hallottad az újságot! – szóltam ravaszul.

– Újságok, friss hírek? – kérdezte mohón.

– Talán az angol udvarból?

– Nem, nem, – ráztam a fejemet. – Neked azonban újság ez, bár a legtöbb ember számára elavult dolog. Nem hallottad? A görög filozófusok suttogtak erről kétezer évvel ezelőtt. Ezért van az, hogy én húsz pompás tanya árát kerítem a vállamra; emiatt élek az udvarnál és ezért lett Franciaország egyik első lovagja belőlem. Látod, Pons, az élet nem más, mint gonosz siralomvölgy, az emberek sorra mind meghalnak, senki sem visz semmit sem magával a sírba… Bizony, így van ez! – Ezért aztán a mai emberek ámuló élvezeteket és őrjöngő gyönyöröket hajszolnak, hozzám hasonlóan hogy kikacagják a halált.

– De az újság, uram, az újság? Mit mondtak erről olyan régen, a görög filozófusok? Most suttogóvá vált a hangom:

– Azt Pons, hogy az Isten meghalt! – feleltem ünnepélyes komolysággal. Nem tudtad ezt? Isten halott és nem is támad fel többé. Ezért rakok fel én most húsz zsíros tanyát a vállamra.

– Isten él – tiltakozott buzgón Pons. – Isten él örökké és királyságát a kezében tartja. És nem következik be később, mint holnap és ez a gonosz világ el fog süllyedni mindenestől…

– Így mondták ezt a régi Rómában is azok, akikből Néró fáklyát csinált, hogy világítsanak az ünnepélyeinél… és a világ mégsem süllyedt el.

Pons szánakozón nézett rám mint valami eltévelyedett emberre:

– Túlságosan sok tanultság: kész betegség, – mondotta siránkozva. – Mindig tudtam, hogy nem jó, ha az ember teletömi a fejét mindenfélével. Ön, uram, könnyen lever a lábamról az akaratával, meg a tudásával. Hogyan is vitatkozhatnék én, buta öreg fejemmel, azzal, aki Velencében tanulta az asztronómiát és a számvetést, Firenzében a költés etet, Pisában az astrológiát és tudja még mi mindent abban az őrült Némethonban. Pfuj, azok a filozófusok! Én mondom önnek, uram, én, Pons, öreg szolgája, ki egy betűt sem tudok egyetlen versből sem, – én mondom, hogy Isten él és rövid idő múlva ön meg fog jelenni a színe előtt. – –

Hirtelen ráeszmélt, – hogy túlságosan fecsegő és tiszteletlen és mint akinek eszébe jutott valami, gyorsan hozzátette, más hangon: – Itt van a pap, akiről az éjjel szólt!

Abban a pillanatban eszembe jutott, hogy csakugyan várnak rám.

– Miért nem mondtad ezt előbb, gazember? – kérdeztem haragosan.

– Annyira fontos ez? – vonogatta a vállát Pons. – Nem várhat még egy-két órát odakünn?

– Miért nem hívtál azonnal? Elgondolkodva, szemrehányó tekintettel nézett rám.

– Nem lehetett életet verni önbe, uram. Amikor hazajött, elnyújtózott az ágyában és fennhangon énekelt: „Kakukmadár, kukuk, kaha-kuk, kukuk, – kakukmadár, kukuk, kaha-kuk, kukuk, kakukmadár, kukuk, kaha-kuk, kukuk”.

Komikusan utánozott engem, fülsértő hamisan énekelve ezt az értelmetlen refrént. Nem kételkedtem, hogy teli torokkal ordítozhattam ezt az értelmetlenséget az ágyamban.

– Jó memóriád van, Pons, – jelentettem ki szárazon, mialatt vállamra kerítettem új coboly-köpenyemet, amit az öreg gondosan megigazgatott a hátamon. Közben elégedetlenül rázta a fejét.

– Nem kellett ehhez, memória, uram, hiszen üvöltve elénekelte ezt, több mint ezerszer. A fél korcsma idesereglett és döngették az ajtót, hogy felnyársalják, mert nem hagy aludni senkit. Amikor aztán illendően az ágyba fektettem, odahívott magához és megparancsolta, hogy ha bárki emberfia keresi, mondjam azt, hogy az én uram alszik. Aztán később megint visszahívott és úgy bele markolt a karomba, hogy most is meglátszik még a fekete helye. Rámparancsolt, hogyha kedves az életem és szeretem a kövér húst és a tűzhely melegét, akkor fel ne merjem költeni reggel, kivéve egy dolog miatt.

– És mi volt az? – sürgettem türelmetlenül, mert sehogy sem tudtam visszaemlékezni az éjszakai beszélgetésre.

– Amint ön mondta uram, egy Martinelli nevezetű fog ideszemtelenkedni, akit lapos aranytálon, személyesen akar kifüstölni innen. Azt is mondta, hogy szerezzek egy aranytálat és ha jelentkeznék ez a Martinelli, akkor énekléssel hívjam önt: „Kakukmadár, kukuk kaha-kuk ku-kuk”. Ezért aztán, ott helyben, elkezdett tanítani erre a nótára: „Kakukmadár, kukuk, kaha-kuk, kukuk, – kakukmadár kukuk, kaha-kuk, kukuk.

Amikor Pons a nevet mondta, hirtelen ráeszméltem, hogy Martinelli, a pap, már két teljes órája várakozott rám és sarkával türelmetlenül topogott a padlón, odakünn a fogadóteremben.

– Hívd be Pons, azonnal!

Amint Martinelli belépett és üdvözölt engem teljes címemen, akkor egyszerre megtudtam, ki vagyok én és feléledt bennem minden, ami ehhez tartozott. Én gróf Guillaume de Sainte-Maure voltam. Csak ezután tudtam meg, mi minden pihent erről, agyamban, tudatom alatt.

A pap olasz volt, sötétbőrű, kicsi és sovány, talán a sok böjtöléstől vagy a túlságosan sok tanulástól. Keze apró volt, fehér és karcsú, mint egy asszonyé. De a szemei! Sohasem láttam még ilyen furfangos és megbízhatatlan szemeket. Hosszú keskeny nyilasukban, amit félig eltakartak a súlyos szemhéjak, csupa titok lobogott; egyik pillanatban gyűlölködő, metszően éles volt a tekintete, mint a kardpenge, a másik pillanatban bágyadtan és szelíden nézett rám, szinte jóságosan.

– Itt sok a kertelés és halogatás, gróf de Sainte-Maure, – kezdte gyors és parancsoló hangon, miközben Pons egy intésemre elhagyta a termet. – Ő, szentséges uram, akit szolgálok, elvesztette már a türelmét…

– Változtass a hangodon, pap – szakítottam félbe haragosan. Jusson eszedbe, hogy most nem vagy Rómában!

– Az én szentséges uram… – kezdte ismét.

– Szentséges és úr: Rómában, – szakítottam félbe újból. – Ez itt azonban Franciaország!

Martinelli szelíden és türelmesen vonogatta a vállát, de a szemei gyűlölettel ragyogtak mind a basiliskusé és meghazudtolták a mozdulatait.

– Az én szentséges Uramnak kapcsolódnak még némi érdekei Franciaország dolgaiba – mondotta nyugodtan. – A nagyhercegnő nem lehet az öné. Az én uramnak más tervei vannak. – Megnedvesítette nyelvével vékony ajkait. – Más tervei vannak, a nagyhercegnőre nézve… és más tervei önre is, gróf úr.

A további beszélgetés során aztán megtudtam a hercegnőről, hogy ő Philippa nagyhercegnő, Geoffreynak, az utolsó aquitaniai hercegnek özvegye. De függetlenül attól, hogy ő nagy-hercegnő, özvegy és függetlenül minden egyébtől, Philippa asszony volt, fiatal, vidám és gyönyörű – és hitemre tetszett nekem.

– Mik az urad tervei? – kérdeztem nyersen.

– Ezek homályosak és távoliak ahhoz, semmint erről most vitatkozzak önnel, vagy bárki mással.

– Ó tudom, hogy nagy dolgok vannak készülőben a papok körül és hízelgő férgek görnyedeznek Róma felé – mondottam én.

– Figyelmeztettek rá, hogy konok és nyakas ember, gróf úr, de én engedelmeskedtem a parancsnak… én megpróbáltam mindent.

Martinelli felállott, hogy búcsút vegyen. Én is felkeltem.

– Sajnálom, hogy hiába jártam, – folytatta. – Megpróbálkoztunk az utolsó lehetőséggel is, hogy meggyőzzük, gróf úr, konoksága céltalanságáról. Az ón szentséges uram becsületesen jár el.

– Helyes, meggondolom még a dolgot –szóltam könnyedén, amint meghajoltam a pap előtt az ajtónál.

– Hirtelen megtorpant a küszöbön.

– A gondolkodás ideje elmúlt – mondotta fenyegető hangon. – Tisztára az egyenes döntés az, amiért jöttem.

– Majd meggondolom még a dolgot – ismételtem én, aztán hozzátettem, mint akinek utóbb jutott az eszébe: – Ha a nagyhercegnő másképp gondolkodik mint én, akkor talán urad tervei úgy gyümölcsözhetnek, ahogy tetszik. Ha azonban a nagyhercegnő is azt akarja, amit én, akkor az urad hiába tiltakozik. Mert jusson eszedbe pap, hogy ő nekem nem uram.

– Nem ismered az uramat, nem ismered még az ő hatalmát! – mormogta ünnepélyesen Martinelli.

– *Nem* ismerem és nem is óhajtom ismerni, – feleltem vissza.

Hallottam még a fondorkodó pap könnyű és surranó lépteit eltávolodni a csikorgó lépcsőn, Aztán visszafordultam a szobába…

Ha most belemélyednék mindannak részletezésébe, amit ezen a fél napon és fél éjszakán át, mialatt gróf de Sainte-Maure voltam, láttam és átéltem, tízszer akkora könyv kerekedne belőle, mint aminőt most írok. Sokat át kell ugranom; valójában majdnem mindent át kell ugranom. Mert én még sohasem hallottam olyan elítéltről, aki a siralomházban teljesen befejezhetné memoárjait, – de a legkevésbé Californiában

Mikor azon a napon kilovagoltam Parisban, akkor az még a századokkal ezelőtti Paris volt. A keskeny sikátorokban egészségtelen bűz facsarta az orromat, mindenütt piszokban és sárban járt lovam lába. Ezt azonban nem részletezem és éppen úgy ki fogom hagyni a délutáni eseményeket is, a város falain kívül való lovaglást, a Hugh de Meung lovag ünnepélyét, a pazar lakomát és féktelen ivást, amiben csak kevéssé vettem részt. Csak a furcsa kalandnak a legvégét akarom elmesélni, ami ott kezdődik, hogy enyelegve álltam a selymes pázsiton, a tündérfényes kertben Philippával, ó, jóságos Isten, milyen csudaszép volt ez az asszony és milyen gyönyörű volt az éjszaka. Nagyhercegnő, aki mindenekfelett és mindig – asszony.

Nevettünk és enyelegtünk a színpompás fényben szikrázó kertben, de kacagó vidámságunk alatt ott volt a férfi és nő éledő szerelmének mélységes komolysága. Egyikünk sem volt még bizonyos a másik érzései felől. Ez a legszebb pillanat. Nem fogom leírni szépségét, mert a tollam erőtlen és bátortalan ehhez. Kicsiny volt és finoman karcsú, mint egy csodálatos üvegházi virág… De nem kísérlem leírni őt. Elég annyi, hogy ezen a forró kerti ünnepélyen ő volt az egyetlen nő számomra a világon. Érzéseim sziklaromboló, hatalmas erejével fittyet hánytam annak az öreg, ősz-haju emberkének Rómában, aki hosszú karjait fél Európán keresztül ki akarta nyújtani, hogy gátat vessen az én kiválasztott asszonyom és szerelmes szívem közé.

Ekkor Fortini, az olasz lovag, hirtelen a vállamhoz hajolt és nem törődve azzal, hogy engem két ragyogó szem messze elvont minden dologtól, a fülembe súgta parancsoló hangon:

– Valaki beszélni akar önnel, sürgősen, gróf!

– Annak várnia kell, amíg nekem is úgy tetszik – válaszoltam kurtán.

– De én nem várok egy percet sem – csattant fel a hasonlóan kurta felelet.

Vérem hirtelen felforrt, kardomhoz kaptam, de ekkor eszembe jutott Martinelli, a pap és szentséges megbízója, az öreg őszhajú ember Rómában. Az összefüggés világos volt. Itt tervszerűen haladminden. Ez volt az a hosszú kar, amely kinyúlt értem Olaszhon felől… Fortini hatalmas izmait ropogtatva renyhén mosolygott rám, amíg így én elgondolkodtam; a mosolya kimondhatatlanul arcátlan és kihívó volt.

Most aztán teljes hidegvérre és meggondolt józanságra lett volna szükségem, de az ősi vöröslő düh felgyulladt bennem. Ez a pap munkája, alattomos és orvul támadó. Fortini csak eszköz; Itália legjobb vívója, akit egyenesen azért küldtek fel Parisba, hogy ilyen bizalmas szolgálatoknak eleget tegyen. Ma éjszaka ő volt a soron. Ha ügyes kardjával nem tudná végrehajtani az őszhajú öreg ember parancsát, akkor másik kard következne és azután ismét másik, a végtelenségig. És ha véletlenül egyik sem válna be, akkor elkészülhetek arra, hogy közönséges orgyilkos acél kerül valamelyik sikátorban a hátamba, vagy még közönségesebb méregkeverő bájital a boromba, ételembe vagy kenyerembe.

– Nem érek rá, el vagyok foglalva – szóltam keményen. – Takarodj innen.

– Csakhogy az én ügyem halaszthatatlan, – hangzott hasonlóan keményen a válasz.

Hangunk eközben észrevétlenül felemelkedett, úgy, hogy Philippa is figyelmessé lett a szóváltásra.

– Takarodj, olasz kutya! – kiáltottam rá.

– Hordd el az irhádat innen és pusztulj előlem. Követni foglak mindjárt, nem kell sokáig várakoznod…

– Telihold van, – válaszolt Fortini édeskésen. – A fű száraz, a terep kitűnő. Sehol semmi harmat. A halastavon túl, egy nyílfutásnyira balra, van egy pompás tisztás; nyugodt és el hagyatott.

– Nyomban meg lesz az óhajod – mormogtam fojtott dühhel.

Fortini azonban nem tágított. Kissé távolabb megállott várakozva.

– Azonnal, – szólottam türelmetlenül. – Nyomban követni foglak.

Elbúcsúztam Philippától, ki bátor lélekkel nézett szembe a ránk leselkedő veszedelemmel. De a hangja mégis ellágyult és szép szemét elfátyolozta a könny.

– Teljesítsd, amit a lovag akar, Sainte-Maure. Kövesd őt, a jószerencse legyen veled . . ,

Elakadt egy percre a hangja, amíg odaintette magához nagybátyját, Jean de Joinvillet, aki anyai ágon az Anjou de Joinvillesek részéről volt a nagybátyja.

– A jószerencse kísérjen, – ismételte, aztán közelhajolt arcomhoz annyira, hogy suttoghatott: – És kísérjen a szerelmem és a szívem remegése is, Sainte-Maure. Ne várass sokáig! A nagyteremben leszek és várlak …

A hetedik mennyországban jártam. Ez volt az első kétségtelen megnyilvánulása Philippa szerelmének. Hirtelen olyan vad erő költözött az izmaimba, hogy úgy éreztem, egész sereg For-tinihez hasonló bérenccel fel tudnám venni a harcot és dacolni tudnék száz öreg, őszhajú hatalmas úrral Rómában.

Jean de Joinville magával vitte Philippát a tolongásban és Fortini meg én röviden megegyeztünk. Kurta fejbiccentéssel elváltunk egymástól, hogy ő is megkeresse két barátját és én is felkérjem két barátomat, mint az ilyen esetben szokás. Mind a hatan találkoztunk azután a megbeszélt helyen, a haladó túlsó partján.

Robert Lanfranc volt az első, akit elém vezetett a véletlen. Azután Henry Bohemonddal találkoztunk. De közben még egy kalandom akadt. Szembetalálkoztam még valakivel és ez most már világosan megérttette velem, hogy honnan fúj a szél és hatalmas, nem lekicsinyelhető vihar ígérkezik a levegőben. Ismertem ezt a valakit, régtől fogva már, a neve Guy de Villehardouin volt, valójában egy faragatlan vidéki fajankó. Évek óta az udvarban tartózkodott már, de a modora nem csiszolódott semmit. Tüzes fiatal kakas volt azonban minden ilyenfajta ügyben. Haja vörös volt, vízszínű szemei aprók és mind a kettő félig lezárt; szemhéja vörös és gyulladásos és ez a vörösség átterjedt még a szemfehérjére is; az arca mint az ilyenforma embereknél lenni szokott, szintén vörös volt és undok szeplőkkel pettyegetett. Olyan volt mindig, mintha leforrázták volna.

Amint elmentünk egymás mellett, valami hirtelen mozdulattal durván meglökött. Természetesen szándékos volt ez az összeütődés, hiszen elég ügyetlenül csinálta, ő azonban úgy tett, mintha én lennék a hibás. Izzó tekintetet vetett rám és a kardjához kapott.

– Hitemre – villant az agyamba – az az őszhajú, öreg ember sokféle furfangos eszközzel rendelkezik. Én azonban óvatos leszek!

Odafordultam a vörös kakashoz és udvarias lekötelező mosolyt erőltettem az arcomra:

– Ezer bocsánat az esetlenségemért! Én vagyok a hibás kizárólag, beismerem. Még egyszer

bocsánat Villehardouin!

Ellenfelem azonban nem csillapodott le ilyen könnyen. Felfuvalkodott, indulatoskodott kötekedő módon, hirtelen méreggel, éppen úgy, mint egy kakas. Ekkor odaintettem magamhoz Lanfranc barátomat és elmondván, mi történt, őt kértem fel, hogy intézze el ezt az ügyet.

– Sainte-Maure megadott mindent elégtételt. – hangzott Robert Lanfranc ítélete. – Bocsánatot kért és ezzel el van intézve –

– Valóban így van. – szakítottam félbe szelíd hangon. – Ismételten bocsánatot kérek, Villehardouin. Igazán otromba voltam. Ezer bocsánat. Én vagyok a hibás, bár véletlenül történt. Nagy sietségemben, hogy egy sürgős kötelezettségemnek eleget tegyek, siralmasan esetlen voltam, de nem volt szándékomban megsérteni önt.

Mit tehetett mást a fajankó; minthogy mogorva-kelletlenül elfogadja bocsánatkérésemet. Mégis, amikor meghajlással elváltunk és Lanfranc meg én, tovasiettünk a holdfényes pázsiton, tudtuk mind a ketten, hogy napok vagy órák múlva lesz még újabb találkozásunk ezzel a vörösfejű kakassal.

Nem mondottam el többet Lanfrancnak, min amennyi éppen szükséges volt é s ő n e m is érdeklődött behatóbban a dolgok iránt. Életvidám, szíves és fürge ifjú volt, mindössze húsz éves, de máris szaktekintély a fegyverforgatásban. Résztvett a spanyol hadjártban és híres, tiszteletreméltó kardja volt a bajvívásban. Fekete szemei felvillantak, amint megtudta a történteket és ő buzgólkodott azon, hogy Henry Bohemondot megszerezzük harmadiknak.

Amikor mind a hárman megérkeztünk a halastavon túl meghúzódó tisztásra, Fortini és két barátba már várt reánk. Az egyik segítőtársa Felix Pasquini volt, a hasonlónevű bíboros unokaöccse, ki olyan bizalmasa volt nagybátyjának, mint amilyen nagybátyja, annak az őszhajú, öreg úrnak Rómában. A másik Raoul de Goncourt volt, akinek jelenléte meglepett, mert hirtelenjében nem tudtam megérteni, hogyan kerül ez a jóhírű és kifogástalan nemes ember ebbe a kétes társaságba.

Illő módon üdvözöltük egymást és nyomban hozzáláttunk. Semmi új és szokatlan nem volt ebben, egyikünk számára sem. A talaj kitűnő volt, a harmat még nem szállt le, A telihold pompás világítással szolgált és mind a kettőnk kardja kirepült hüvelyéből, komoly játékra, az erdei tisztáson.

Engem híres és jó vívónak ismertek franciaországban, de azzal tisztában voltam, hogy Fortini ügyesebb bajvívó, mint én. Velem volt azonban, ezen az éjszakán, az én asszonyom szerelme és tudtam, hogy nemsokára egy olasz bérenccel kevesebb lesz a világon. Mondom, én tudtam ezt, amikor felállottunk. Egy cseppet sem kételkedtem az eredmény felől és amint a pengéink összecsaptak, megfontoltam a módszert, amivel végezhetek vele. Hosszú harcról nem lehetett szó! Gyors és vakmerő, – mindig ez volt a módszerem a vívásban. Továbbá az elmúlt hónapok dőzsölései, a féktelen ivások, a dorbézolás, az istentelen órák annyira megviseltek, hogy nem is lettem volna képes valami szabályszerű hosszú mérkőzésre. Gyors leszek és vakmerő, – így szólt az elhatározásom.

Ez azonban nem volt könnyű ilyen boszorkányosan ügyes vívóval szemben, mint Fortini. Örökké hidegvérű és fáradhatatlan volt, csuklója pompásan forgott, minden mozdulata biztos és határozott és ezen az éjszakán ő is a gyors és vakmerő módszert választotta.

Kemény és izgalmas mérkőzés volt. Amilyen pontosan észrevettem én, hogy milyen röviden akar végezni velem, olyan biztosan meglátta ő is, hogy én sem akarom húzni az időt. Ekkor elszánt cselhez folyamodtam. Bizonyos, hogy nappali világosságnál nem sikerült volna ez a dolog. Ez a sejtelmes holdfény azonban a segítségemre volt. A támadásnál azt a közönséges, de veszélyes fogást alkalmaztam, amit minden újonc ismer, de nem igen mernek élni vele a vívásnál, éppen inert túlságosan veszedelmes.

Néhány forduló után már tökéletesen kiismertük egymás vívási módszerét és a támadások tempóit. Neki jellegzetes védőmozdulatai voltak, csuklójával parírozva támadásaimat. Kissé fölényesen kezelt engem, erre építettem éppen a cselt. Szándékosan hátráltam, hogy támadjon, hosszú karlendülettel és teste kövesse a penge irányát. Kényes dolog ez a fogás, mert ha egy másodpercnek egy kis parányával eltévesztem számításaimat, akkor fedetlenül maradok minden támadásra. De agyamba motoszkált folyton a jelszó: Gyors és vakmerő! Nos hát helyes, olasz barátom, gyors leszek és páratlanul vakmerő!

Hirtelen támadtam, majd visszaugrottam ő követett. Olyan gyors volt ez a mozdulat, mint egy explozió. Senki, rajtam kívül, nem lett volna képes erre. Előnyt nyertem egy másodperc töredékével. Most ő támadott, de én nem hátráltam többé. Pengéje a mellemnél villámlott és én fegyvere körzetén belül voltam. Lesújtott, de a hátam mögött találta az üres levegőt, míg támadó mozdulatával egyenesen belefutott kardomba. Pengém keresztülszaladt rajta, a szíve magasságában, jobbról baloldalra és a hátán jött ki belőle.

Ritka dolog így felnyársalni egy élő embert, markolatig, az acélpenge teljes hosszúságával. Most itt

ülök cellámban és egy pillanatra szünetet tartok az írásban, amíg pontosan végiggondolom ezt az élményt. Akkor is sokat gondolkodtam erről, azon a holdfényes éjszakán, ott, Franciaországban, sok évtizeddel ezelőtt, amikor gyorsan és vakmerően móresre tanítottam azt az olasz kutyát. Milyen bámulatosan könnyű a torzó átdöfése! Az ember valóban azt gondolná, hogy több ellenállásra talál a penge; de itt kardom csodálatosképpen, nem érintett csontot, csak a hús puhaságát találta. Könnyedén fúródott be a kardom, – azt a furcsa érzést, ami átszaladt kezemen, agyamon, egész testemen ekkor, abban a pillanatban, sohasem felejtem el. Mint, amikor egy női kalaptű átszalad valami mazsolapuddingon, – olyan volt az olasz halála. Guillaume de Sainte-Maure idejében nem volt ezen semmi csodálatos, annál furcsább azonban ez nekem, Darell Standingnak, most, amint visszagondolok erre a századokkal ezelőtti emlékre. Százszorta könnyebb dolog megölni egy életerős, lélekző, hatalmas embert hegyes acéldarabbal, mint valami nehéz és durva taglóval. Mert az emberek, hasonlóan a puhapáncélzatú rákokhoz, lágyak, törékenyek és ó, – nagyon sebezhetők…

De térjünk vissza a holdfényes vívóporondhoz. Amikor kardom átszaladt Fortini testén és kezem a markolattal melléhez ütődött, hosszú szünet következett. Én ott állottam mereven, megfeszített ruganyos lábakon, előrefeszült testtel, jobb kezemet egyenesen és vízszintesen nyújtva magam elé. Fortini szemben állott velem, kerekrenyílt szemekkel, míg kardjának hegye a hátam mögött volt valahol.

Ebben a kritikus izgalmas helyzetben, senki sem tudta hirtelenjében, mi történt? Fortini nagyot sóhajtott és halkan felnyögött. Merev testtartása összeroppant. Keze megingott, karja lehanyatlott, pengéjének hegye érintette a gyepet. Pasquini és de Goncourt odaugrottak hozzá és ő karjaikba szédült. Hitemre nehezebb volt kihúzni a pengét testéből, mint belecélozni. Erősen bordái közé ékelődött az acél. Szinte fizikai meg-erőltetésre volt szükség, hogy magam is felfogjam és elhigyjem, mi történt.

Amikor kihúztam kardomat, ez a hirtelen éles fájdalom ismét magához térítette ellenfelemet. Lerázta magáról barátait, kiegyenesedett és pengéjét támadó mozdulatra emelte. Magam is elhelyezkedtem, elámulva azon, hogy képes még erre, mikor az imént felnyársaltam őt szíve magasságában. Ebben a pillanatban azonban, mielőtt barátai felfoghatták volna, Fortini lábai megrogytak és levágódott a gyepre, mint egy súlyos zsák. Barátai hozzáugrottak, hátára fektették, de már akkor halott volt. Arca kísértetiesen világított a holdfényben és jobb kezében még mindig szorongatta a legyőzött pengét.

Igen! – Valóban csodálatosan könnyű dolog, szinte semmiség, embert ölni…

Barátaim megöleltek, üdvözöltük az ellenfél segédeit és éppen távozni készültünk, amikor Pasquini visszatartott:

– Gróf Sainte-Maure, nekem is lenne egypár szavam önhöz!

– Bocsánat, – mondottam, – engedje, hogy azt már holnapra halasszam.

– Lenne egypár szavam, – folytatta ő rendületlenül, – de valamivel arrább, ahol még száraz a fű.

– Engedd, hogy én intézzem ezt el, Sainte-Maure, – szólt hozzám kérlelve Lanfrance. Őt is elkapta a harci kedv.

– Én azonban a fejemet ráztam.

– Pasquini az enyém, – feleltem, – de csak holnap állok ki vele!

– Van még más is, aki ezután következne? – tudakolta türelmetlenül Lanfrance.

– Kérdezd meg de Goncourtot, – mosolyodtam el én. – Úgy gondolom, ő is igényt tart arra, hogy a harmadik lehessen a sorban.

Erre de Goncourt legnagyobb meglepetésemre helyeslőn bólintott. Látszott rajta, hogy szánalmas kényszerhelyzetben van. Kikerülte Lanfrance fürkésző tekintetét.

– És ő utána, nem kételkedem, hogy negyediknek az a vöröstarajú kakas következik, folytattam én.

Alig hogy ezt kimondtam. a holdfényes pázsiton a halastó felől, feltűnt a vörösfejű Guy Villehardouin közeledő alakja.

– És egyiket sem akarod átengedni nekem? – kiáltott Lanfrance. Hangja majdnem könyörgő volt, annyira megszállta a türelmetlen harci kedv.

– Kérdezd őket, hogy reád fáj-e a foguk? – nevettem. Aztán Pasquini felé fordulva komoly hangon folytattam:

– Holnap, kedves Pasquini! Jelölje meg az időt és helyet és én pontosan ott leszek.

– Helynek kitűnő ez a gyep – makacskodott tovább Pasquini. – És az idő is megfelel. Ha már Fortini ma akarta…

– Jobban megválaszthatta volna a barátait, – gúnyolódtam én. – Most azonban bocsánat, de mennem kell.

Pasquini azonban elállta az utat.

– Ha már meg kell lenni, – szólott, – úgy legyen meg most azonnal.

Elöntött a harag.

– Hűségesen szolgáljátok uratokat, azt látom!

– Én mindent csak a magam kedvtelésére teszek, – hangzott érdesen a felelet. – Nem szolgálok senkit, nincsen uram!

– Nohát ez egyszer szemedbe mondom az igazságot, – kiáltottam és arcomat elöntötte a harag pírja.

– Mi az, hadd halljam, – kérdezte egy-ügyűen új ellenfelem.

– Az, hogy hazug kutya vagy; hazug, mint minden olasz!

Pasquini diadalmasan fordult oda Lanfrance-hoz és Bohemondhoz.

– Hallották az urak? – kiáltotta. – Ezek után nem tagadhatja meg tőlem, hogy azonnal elégtételt vehessek durva sértésekért.

Barátaim fürkészőn és habozva néztek rám. Nem tudták, hogy mi a szándékom. De Pasquini megelőzte őket.

– És ha ezek után is haboztok még, – szólott sietve, – akkor cselekedni fogok… így!

És kiköpött a fűre a lábam elé. Erre a durva sértésre elöntött a harag. Ahogy én nevezem, a vöröslő düh, – hatalmas, mindent elöntő, parancsoló érzés, hogy öljek és romboljak. Elfelejtettem egyszerre, hogy Philippa vár reám a nagyteremben. Elfeledkeztem mindenről, csak azt tudtam, hogy megsértettek. Elfeledtem, hogy szembeszáltam Róma hatalmas urával, elfeledtem a papi küldönc tapogatódzó kísérleteit, Fortini arcátlanságát, Villehardouin szemtelenségét, Pasquini briganti tempóját, mindent. Vörös lett előttem minden. Vörösség öntötte el agyamat és minden gondolatomat. Úgy láttam ezeket a teremtményeket körülöttem, mint kártékony és ártalmas férgeket, akiket el kell takarítani az utamból, akiket ki kell irtani a világból. Mint a hálóba kerített oroszlán, fújtam és dühöngtem. Éreztem, hogy ebből a csapdából csak úgy van kivezető utam, ha mindenkit levágok és összezúzok körülöttem.

– Helyes, – szóltam nyugodt hangon bár a harag egész testemben rázott. – Először te jösz Pasquini! Aztán következik de Goncourt! És utoljára de Villehardouin!

Mindegyikük sorra rábólintott és Pasquini meg én félreálltunk, hogy felkészüljünk a mérkőzéshez.

– Ne siess úgy Sainte-Maure – szólt most közbe lelkendezve Henry Bohemond. – Hárman vannak az ellenfeleink, hárman vagyunk mi is. Miért ne intézzük el ezt egyszerre, egy időben.

– Igen, igen – kiáltott buzgón Lanfrance.

– Te Sainte-Maure vedd de Goncourtot. Villehardouin legyen az enyém!

– Pasquini meg velem áll ki, – vágott közbe Bohemond.

De én visszautasítottam barátaim jóakaratú segítségét.

– Ezek itt bérencek, parancsra mérkőznek,

– magyaráztam fitymáló tekintetet vetve a szembenálló társaságra. – Én vagyok az, egyedül, akit leteríteni akarnak és hitemre, ez a jószándék ragályos. Most már egyiküket sem engedném át…

Észrevettem, hogy Pasquinit annyira ingerli az én kötekedő modorom, hogy alig tud uralkodni magán. Elhatároztam, hogy tovább tüzelem őt.

– Veled, Pasquini, – jelentettem ki üzletszerük száraz hangon, – röviden fogok végezni. Nem szeretném, ha nagyon megvárakoztatnád Fortinit. Téged azonban, Raoul de Goncourt, büntetésül azért, hogy ilyen rossz társaságba keveredtél, alaposan megtáncoltatlak. Kövér vagy és szuszogó. Veled addig húzom a mérkőzést, amíg elolvadsz saját zsírodban, tüdőd kifullad és zihálni fogsz, mint egy lyukas fujtató. Rólad, de Villehardouin, még nem határoztam pontosan. Majd meglátom még, miképpen küldelek téged a másvilágra.

Azután könnyedén üdvözöltem Pasquinit. aki remegett dühében és felállottunk. Pokoli kedvemben voltam azon az éjszakán. Gyorsan és vakmerően, – ez volt a jelszó és számítottam ismét a csalárd holdfény segítségére is.

Dacára annak, hogy sikerült alaposan felpaprikáznom Pasquinit, a vívásban kimért és óvatos maradt. Én azonban tűzzel támadtam, mindinkább fokoztam a tempót, kényszerítettem arra, hogy gyors és vakmerő legyen a játék. Inkább ösztönömre bíztam magamat, mint az észre és a józan tudásra. A pengék szikrázva csattogtak, a harc szinte őrjöngő volt.

A mérkőzés első percében járhattunk, amikor én már csellel éltem. Azt színleltem, hogy megcsúszott a lábam és megtántorodva, mintha hirtelen zavar fogott volna el. Legbelül pedig hidegen józan voltam és ügyesen hárítottam félre Pasquini pengéjét. Ő bekapta a csalétket és előre-rohant, támadón, miközben én mégegyszer eljátszottam ezt az apró színjátékot. Újból megcsúsztam és valósággal kellettem magam kardja elé. A fogás sikerült. Ő hirtelen tűzzel támadott, vad erővel rohant nekem, abban a hiszemben,

hogy én egészen megzavarodtam és felöklelte kardjával – satin öltönyöm egyik üres ráncát. Természetesen teste követte a lendülést, mialatt kinyújtott kardom hegye szívmagasságban beleütközött előrerohanó alakjába. Karom kemény volt és egyenes, mint az acél, amiben folytatódott és a kar és acél mögött egész lényem sziklaszilárd és határozott.

Mondom, szívmagasságban kardom beleszaladt Pasquini jobboldalába, de nem bukkant fel a hátán, mert bordát talált, (ó, az emberölés valóságos mészárosmunka!) Megfordult és hanyattvágódott a gyepen.

De Goncourt odalépett hozzá, de ő türelmetlenül rászólt, hogy ne törődjön vele, kizárólag reám legyen gondja. Pasquini nem halt meg oly gyorsan, mint Fortini. Hörgött és zihált, mialatt de Villehardouin karjaiba fogta, majd feltámaszkodott könyökére a gyepen és vérbenforgó szemekkel rekedten átkozódott.

– Kellemes utazást, Pasquini, – nevettem rá, mert a vöröslő düh még mindig hatalmában tartott. – Siess, kérlek, mert a fű, ahol fekszel, harmatos lesz mindjárt és a végén náthát szerzel még, a halálod tetejébe…

Azután felállottunk és nyomban elkezdtem a mérkőzést de Goncourttal. Bohemond ugyan ellenkezett, hogy pihennem kellene egy kicsit, de velem nem lehetett bírni.

– Nem, nem, – tiltakoztam, – még nem melegedtem fel eléggé. Aztán de Goncourthoz fordultam:

– Most téged foglak megtáncoltatni, míg csak bírod szusszal. Légy üdvöz, öreg csatár!

De Goncourt kedvetlen volt. Látszott, hogy nem a szíve szerint való ez a mérkőzés. Harcmodora régimódi volt, mint a középkorú embereké általában, de látszott rajta, hogy elsőrendű vívó. Hidegvérű volt, határozott és kegyetlen. De nem volt gyors és vakmerő, azonkívül elfogódottá tette az, hogy előrelátta vereségét. Többször alkalmam lett volna, hogy végezzek vele. De én visszatartottam magam. Mondottam már, hogy pokoli kedvemben voltam azon az éjjelen. Ki akartam fárasztani! Hátrálásra kényszerítettem, addig, amíg árnyékba került. Kardom szikrázva vakította a szemét. És mialatt Goncourt zihálva lihegni kezdett, ahogy előírtam, – Pasquini, aki tenyerébe támasztott fejjel ügyelte a mérkőzést, utolsót hörgött és kiköpte életét…

– Nos hát, de Goncourt, – hirdettem ki végül az ítéletet, – láthatod hogy nincsen segítség számodra. Enyém vagy mindenképen. Erősítsd meg lelkedet, készülj a halálra, mert nincs hátra más! …

Ezzel szíve tájékán keresztüldöftem őt. Arccal előre a fűbe zuhant, néhányszor megremegett még, aztán elterült csendesen.

– A ti szentséges uratok négy szolgáját elveszíti ezen az éjjelen, – biztosítottam de Villehardouint, amikor felállottunk.

Micsoda komikus mérkőzés! A fickó nevetségesen ügyetlen és balkezes vívó volt. Olyan volt a mozgása, mint egy rossz bukolika, otromba esetlensége felülmúlt minden képzeletet. Mintha valami bohóccal mérkőztem volna.

– Rövid munka és egyszerű – gondoltam én, mialatt ellenfelem vörös haja felborzolódott a holdfényben a hiábavaló erőlködéstől. Tehetetlen dühében tajtékzott szinte és toporzékolt a helyén.

De jaj! Ez a bohóckodó modor, amit sehogy-sem tudtam komolyan venni, ez buktatott el engem. Amikor játszadoztam vele. kacagva ingereltem őt, mulattam esetlenségén és parasztos fogásain, ezen annyira feldühödött, hogy elfelejtette a legrosszabbat: azt, hogy milyen kevéssé ért a víváshoz. Kardja karhosszúságnyi, hirtelen lendülettel átszelte a levegőt és lapjával lesújtott a fejemre. A bámulattól nem tudtam hová lenni! Sohasem történt velem még ilyen lehetetlen dolog. Eközben teljesen védtelenül és szabadon hagyta magát, úgy, hogy kényelmesen megtámadhattam volna, jobbról. De, mint már mondtam, a hirtelen csodálkozástól valósággal megdermedtem és a legközelebbi érzés, ami magamhoz térített, a behatoló acél éles, kegyetlen fájdalma volt. Ez az esetlen paraszt megszúrt, – nem, felöklelt, mint egy megvadult bika, úgy, hogy a kardja markolatig szaladt az oldalamba. Hátrahanyatlottam, ellenállhatatlan erővel.

Esés közben még tisztán kivehettem az elképedt megütközést Lanfrance és Bohemond arcán és az elégedett diadalmas kifejezést de Villehardouin vonásain.

Elestem, – de arra már nem volt idő, hogy zuhanásom végén elérjem a gyepet…

Villámló fény lobbant fel előttem, mennydörgő robaj zúgott a fülembe, majd hirtelen sötétség vett körül. Aztán lassan valami alkonyi derengő homály tisztult körülöttem. Ugyanekkor leírhatatlanul kínzó fájdalom hasított minden tagomba. Egy hangot hallottam, amint így szólt:

– Nem érzek semmit! Nem dobog a szíve…

Megismertem azonnal: Warden Atherton hangja volt. És megismertem magamat is Darell Standing

voltam ismét, aki éppen akkor tért vissza, századok ködlő távlatából, San-Quentinbe, a kényszerzubbony poklába. Megismertem az újhegyek érintéséről, amit a nyakamon éreztem, hogy Warden Atherton vizsgálgatott engem, fürkészőn kémlelve, van-e még élet bennem?

Később más ujjak vették át ezt a szerepet. Most Jackson doktor folytatta a vizsgálatot.

– Hagyja, direktor, nem ért ehhez! Nem olyan könnyű az érverést kitapintani a nyakon… Itt, erre jobbra. Ide tegye az ujját, az enyém mellé. Érzi most? Ó, úgy van, ahogy gondoltam! A szív gyenge ugyan, de szabályszerűen ver, mint egy kronométer.

– Mindössze huszonnégy órája van bepakkolva, – szólt közbe aggódó hangon Jamie kapitány. – De ilyen állapotban sohasem volt még…

– Tudom, ez csinált magával valamit. Ismerem ezt a fogást… Egész nyugodtan folytathatjuk, – vetette közbe Al Hutchins, a biztos. –

– Én nem merném ilyen határozottan állítani, – ellenkezett Jamie kapitány. – Az érverés olyan gyenge…

– Ej, én értek ehhez. Nem beszélek a levegőbe! Leszolgáltam a magam inaséveit a kényszerzubbonyban, – mormogta Al-Hutchinson. – Én megcsináltam azt, hogy Ön, kapitány, kifűzetett a kényszerzubbonyból mert azt hitte, hogy nincs már bennem élet. És közben nekem nagy erőfeszítésembe került visszatartani magamat, hogy az arcába ne röhögjek…

– Mi a véleménye, doktor? – kérdezte Warden Atherton.

– Mondom, hogy szív működése kifogástalan, – hangzott a felelet. – Természetesen gyenge, de ez előrelátható volt. Én mondom, Hutchinsnek igaza van és folytathatjuk. Ez az ember csak szimulál… .

A hüvelykujjával durván szétfeszítette szemhéjamat, aminek folytán kénytelen voltam felnyitni a másik szememet is. Rábámultam kábán a társaságra, akik körülállottak.

– Nos, mit mondtam? – kiáltott fel Jackson doktor diadalittasan.

És ekkor, – habár úgy éreztem, hogy az az igyekezet szétrepeszti arcomat, – összeszedtem minden megmaradt akaraterőmet és mosolyogtam. Vizet tartottak az ajkamhoz, mohón kiittam. Jusson eszedbe, hogy az egész hosszú idő alatt valójában gyámoltalanul és tehetetlenül hevertem a hátamon; karjaim a estemhez voltak préselve a kényszerzubbony kötelékeibe. Amikor ételt kínáltak, – száraz börtönkenyeret, – fejemet ráztam. Lecsuktam a szemeimet, jelezvén ezzel mintegy, hogy elég volt a társaságukból, kimerített a jelenlétük. Erőszakos feléledésem testi kínjai tűrhetetlenek voltak. Valósággal pontosan éreztem, ahogy a lélek csikorogva visszaköltözött testembe. A nyakam tájékán kezdődő kötelékektől lefelé, a mellkasomban, a szív körül és végig az egész testemben hasogató fájdalom éledt és növekedett percről-percre, mind elviselhetetlenebbé… Agyamban ugyanekkor tisztán élt még az emlékezés arra, hogy Philippa aggódó szívvel várt rám a nagyteremben és vágyva vágytam visszamenekülni ahhoz a csonka napsugarú és fél éjszakához, amit az előbb végigéltem a tizennyolcadik századbeli Franciaországban.

Így történt aztán, hogy amikor ezek még körülöttem álltak, én már, türelmetlenkedve, azon kezdtem fáradozni, hogy testem élő részeit ismét különválasszam tudatomtól. Majdnem sikerült már a kísérlet, amikor Warden Atherton hangja hirtelen visszaszólított.

– Van valami kívánságod, vagy panaszod, Standing? – kérdezte emelt hangon.

Erre a szokatlanul készséges érdeklődésre, amely olyan volt, mint amikor egy nagybeteg utolsó óhaját lesik, hirtelen rettegés töltött el; arra gondoltam ugyanis, hogy ezek mégis részvéttel telnek el irántam és felszabadítanak a kényszer zubbonyból. Akkor aztán hogyan térek, vissza ismét napsugaras lovagvilágomba?… Így aztán érthető ingerkedő válaszom, amellyel pedig igazán nem akartam kérkedni ebben a helyzetemben, csupán azt akartam, hogy megdühödjenek rám és magamra hagyjanak végre.

– Csak egy kívánságom lehet és ez az, hogy szorítsátok meg jobban a kényszerzubbonyt – suttogtam erőtlenül. – Túlságosan tág és lötyögő még ahhoz, hogy jól érezzem magam benne. Hutchins ügyetlen fráter; csak a szája jár… Nem sokat ért ahhoz, hogyan kell keményen befűzni a kényszerzubbonyt. A legokosabb lenne, Warden, ha visszatenné őt a szövőterembe. Kuckóban a helye, ha még ehhez sem ért… Ott a szövőszékeknél sokkal jobban használható az ilyen felületes munka, mint aminő az ő kezéből kikerül… Egyébként nem tartóztatom az urakat! Csak abban az esetben maradjanak, ha van valami új és hatásos ötletük, amivel meggyötörhetnek. Akkor szívesen látom még mindnyájukat … valami friss és furfangos tortúrához… Tessék, lássanak hozzá… Rajta, Hutchins, Jamie kapitány és te, füles Warden!… Rajta!… Mit haboztok?…

– Megzavarodott, tisztára megzavarodott – mormogta Jamie kaptitány.

– Dehogy, csak masochista lett… Nem ritka eset a praxisomban. Kéjeleg a kínzatásban – kántálta

Jackson doktor és diadalmasan nézett a többiekre.

Warden azonban nem hallgatott rájuk.

– Standing, te nem vagy mindennapi ember! – szólott elismeréssel. – Vasakaratod van, azt látom. De én meg foglak törni, – ez olyan bizonyos, mint ahogy mozog a föld.

– Magának meg nyúlszíve van, nem vasakarata, – válaszoltam. – Egy tizedrészétől annak a kényszerzubbony-kínzásnak, amit én itt San-Quentinben elviseltem, kettéállna a füle még jobban és utolsót rúgna lőcslábával, tudom Istenem…

Ez érzékeny pontján találta, mert Warden-nak csakugyan elálló, hosszú fülei voltak és a lába kissé görbe. Ugyanekkor módfelett hiú ember volt. A többiek jelentősen köhögtek és pirultak körülöttem.

– Ami engem illet, – folytattam rendületlenül, – én kinevetem magukat! Én, mint látják, élek és életben is fogok maradni, akármilyen újabb istentelen praktikával próbálkoznak… És amíg élek, a pofájukba fogok röhögni mindig… Hiába! Nem tud elpusztítani engem, Warden. Hiába minden. Hiszen nem tudna elpusztítani egy patkányt sem, szemtől-szembe, néhány gramm dinamittal, mondjuk, – de *igazi* dinamittal. Nem persze azzal a fajtával, amivel becsapták, hogy itt van és én elrejtettem valahol…

– Van még valami? – vágott közbe Warden, aki kezdte elveszíteni a türelmét.

Az agyamban ekkor felvillant az emlék, az, hogyan kiáltottam Fortinira a kerti ünnepélyen, amikor hasonlóképen tolakodó és szemtelen volt velem.

– Takarodj, te börtönkuvasz, – kiáltottam rá, ahogy lassan visszatért a hangom. – Hordd el az irhádat, pusztulj a portámról.

Rettenetes lehetett az olyan ember számára, mint Warden Atherton, hogy egy fegyenc így megszégyenítette. Arca ónszínű lett, hangja reszketett az elfojtott dühtől:

– Istenemre, Standing, ne ingerelj, mert –

– Nos, hát mit csinálsz velem? – kérdeztem szemtelenül. – Nem tehetsz egyebet, mint még jobban megszorítod a kényszerzubbonyt. Ezzel pedig valóban szívességet tennél, mert utálom az ilyen lötyögő holmit. Ha ezt nem meritek megtenni, akkor menjetek a pokolba… És nem bánom, ha megkíméltek látogatásaitoktól egy hétre is, vagy akár mind a tíz napra.

És mit tehetett Warden? Nem volt hatalma többé felettem, akivel szemben kimerítette a börtöntortúrák minden skáláját. Lehet, hogy mondani akart még valamit, amivel, úgy gon dolta, hogy megfélemlíthet, mert beszélni akart, nyitotta már a száját. De időközben megjött a hangom és teli torokkal kezdtem énekelni, könnyedén, mint egy százszor énekelt melódiát:

– Kakukmadár, kukuk, kaha-kuk, kukuk, kakukmadár, kukuk, kaha-kuk, kukuk, kakuk-madár, kukuk, kaha-kuk, kukuk…

És énekeltem mindaddig, amíg dühösen kivágták az ajtót, a zár és retesz megcsikordult és a nehéz börtönajtó döngve becsapódott mögöttük.

XII.

Most, hogy már pontosan megtanultam a fortélyt, könnyen ment a tetszhalálba-éledés. És tudtam, hogy minél többet utazgatok a letűnt korokban, annál könnyebb lesz mindig az elindulás. Végül már, ahogy látni fogod, kilendülő utazgatásaim a san-quentini életből más életekbe, szinte gépiesen, pár pillanat alatt indultak el.

Amikor Warden Atherton és kísérete elhagyta cellámat, alig néhány percig kellett összpontosítani akaratomat, hogy visszaparancsoljam testem feléledt részeit a halálos dermedésbe. Furcsa állapot volt ez, halál az életben, öntudatos tetszhalál, olyasvalami, mint az anaesthesis által előidézett átmeneti halállapot.

Rövid erőmegfeszítés, pár kemény akaratlendület és minden, ami elviselhetetlen és utálatos volt körülöttem: a kegyetlen magányosság és a kényszerzubbony pokoli gyötrelmei, a hozzám édesgetett legyek és a verejtékes vaksötétség, az élőhalottak kopogó jelbeszéde, mindé messzeséges messze volt tőlem; belevetetter magam az idő és tér végtelenjébe s ragadd magával ellenállhatatlanul az ár.

Jött ismét a sötétség, amiből lassan derengett fel messzi korok és messzi életek tudatossága.

Ahogy elhagytam a san-quentini cellát, az első érzésem az volt, hogy teli vagyok porral. Az orrlyukaimban ingerkedtek a fehér, száraz és csípős parányi homokszemeknek milliárdjai, a szám is tele lett, az arcom, a nyakam, a kezem is beborította a por. Különösen észrevehető volt ez az apró homoktömeg az ujjaim hegyén, amikor gépiesen tapintgatva, hozzádörzsöltem őket a hüvelykujjamhoz.

Azután észrevettem, hogy hátamon heverve szüntelen valami rázkódó mozgásban vagyok. Minden rezgett és ugrándozott körülöttem. Később valami csikorgó neszre lettem figyelmessé, ami olyan volt,

mint a vaspántos kocsikerekek nyikorgó lármája és csörömpölése, amikor homokos köveken gördülnek tova. És messziről nyújtott kiáltások hangzottak, emberek ismerős átkozódása és mormogása, amint nógatták és hajszolták a fáradt állatokat.

Hirtelen kinyitottam a szememet. Ekkor azonban új portömeg került beléjük, úgy hogy gyorsan le kellett zárnom ismét. Égő fájdalom szúrt a szemembe, amikor nagynehezen újból szétfeszítettem és kidörzsöltem a port belőle. Durva gyapjútakarómat, ami alattam volt, fél-hüvelyknyi vastagon belepte a por. Fölöttem a szálló porfelhőben a kifeszített kanavász ívelt boltozata himbálódzott ós a durva vászon nyilasain át az éles napfény ferde fénypálcái táncoltatták a szikrázó porparányokat.

Termetem kicsiny volt, mellettem csupa óriás és valami felderengő ismerős emlék nyomán nyomban éreztem, hogy gyermek vagyok; nyolckilenc éves kisfiú voltam, egész testemben összetört és fáradt, mint az a porleptearcú, sovány asszony mellettem, aki egy síró és sivalkodó apró babát csitítgatott a karjában. Az anyám volt. Ezt tudtam, mint természetes és magától értetődő dolgot, éppen úgy, mint azt is tudtam, amikor kipillantottam a kocsifedő vászonernyő alól, hogy az az ember, aki a bakon ül, az apám. Ide-oda forgolódtam, fészkelődtem és mászkáltam a mindenféle csomag és szerszám között, amivel a széles kocsi meg volt rakva, amikor az anyám fáradt és panaszos hangja hirtelen megállított:

– Nem tudsz egy percre sem nyugodtan maradni, Jesse? – szólt rám.

Jesse volt tehát a nevem. A vezetéknevemet nem tudtam még, csak azt hallottam később, hogy anyám Johnnak szólítja apámat. Homályosan emlékezem arra is, hogy egyszer-másszor hallottam, amint a többi emberek „kapitány”-nak címezték apámat és tudtam, hogy ő a vezetője a vándorseregnek és parancsainak engedelmeskedik mindenki.

Kimásztam a kanavász kocsiernyő alól és leültem az apám mellé a bakra. A levegő sűrű volt a fehér porfelhőktől, amit a kocsikerekek és a poroszkáló állatok patái vertek fel. A por-felhő vastagon ködlött a levegőben úgy, hogy a napfény csak homályosan tudott áthatolni rajta.

Nemcsak ez a furcsa tompa világítás, hanem körülöttem minden, a táj, apám komor arca, az apró gyermek haragos visítása anyám karjában, akit sehogysem tudott lecsillapítani, a hat ló, amit folytonosan mind gyorsabb ügetésre nógatott az apám, az egész világ körülöttem, mit fehérre havazott a por, oly végzetesen nyomasztó és vihart ígérő volt, hogy egy percre sem tudtam megszabadulni attól a szorongó érzéstől, ami felébredésem óta rámnehezedett.

A táj amerre áthaladtunk fájdalmasan kopár és kietlen pusztaság volt. Alacsony homokdombok keretezték mindenütt terméketlen sivárságukkal; csak itt-ott a lankájukon tünedezett fel néhány, a forróságtól megpörkölődött, árva és kopasz bokor. A sárgásfehér homokdombokon itt-ott vöröslő sziklák meredeztek elő a csúcsokon, mintha sebesre tört volna a simasága a vigasztalan horizontnak.

Az út a dombok között kanyargott. Itt is minden csupasz volt és homokos, csak itt-ott tűnt fel egy-egy apró, porlepte és száraz, füves folt. Kietlen szárazság nyomta rá bélyegét az egész vidékre. A víznek nem volt sehol semmi jele, kivéve a levezető árkokat és kiszáradt csatornákat az út mellett, amik valami régmúlt esőzésről regéltek.

A mi kocsink volt az egyetlen, amit lovak vontak. Mögöttünk végtelen kocsisor haladt még és amikor egy helyen körbe kanyarodott az út és én visszanéztem akkor láttam, hogy a többi kocsit ökrök vonják. Három vagy négy pár ökör húzott kínos erőfeszítéssel minden kocsit és mellettük, a bokáig érő homokban, rosszkedvű, tarkaruhás férfiak cammogtak, hegyes vasbottal döfködvén és noszogatván a lomha és húzódozó állatokat. A kanyarodónál megszámoltam a mögöttünk haladó kocsikat. Negyven volt pontosan, a miénkkel együtt; mindegyiknek egyformán durva vászonernyője volt és tömör nehéz megvasalt szerkezete.

A kocsisortól jobbra és balra, elszórva néhány tucat fiatalember és szakállas férfi lovagolt, vállukon vastag tölcsérhengerű, régimódi fegyverrel. Amikor egyikük vagy másikuk közelebb került a kocsinkhoz, akkor láttam, hogy az arcuk a porréteg alatt fáradt és aggódó, – éppen úgy , mint az apámé mellettem. És az apám vállán is ott volt az a furcsa tölcséres puska.

A kocsisor után egy sereg fájóslábú, összetört sovány ökör sántikált. Meg-megálltak, elmaradoztak, hogy helyenként egy kevés száraz füvet csipegessenek az út mentén és ilyenkor azok a tarkaruhás fiatal gyerekek, akik terelték őket, vad haraggal türelmetlenül döfködték meg kisebesedett oldalukat. Néha egyik-másik, ezek közül a beteg állatok közül, megállott és elbődült és az a panaszos, nyújtott hang olyan végzetes és nyomasztó volt, mintha mindnyájunk szívéből fakadt volna.

Ahogy ott ültem a bakon az apám mellett felderengett bennem egy furcsa messzi emlék. Arról, hogy mint kisebb legényke, távol innen, békésen éltem nemrégiben még, egy fehérfalú házban, fákkal szegélyezett napsütötte folyóparton; és ahogy a kocsi tovarázkódott, gondolatban újból és újból

visszatértem ehhez az ismerős kedves képhez. Hirtelen fájó és ijedt érzés lepett meg, hogy az idők végtelenje óta itt ülök ebben a kocsiban és utazok, utazok, porlepte országutakon, ezzel a fáradt sereggel körű lőttem…

Az utunk olyan volt, mint a gyászmenet.

Sohasem vidámlott fel sehonnan nevetés. Sohasem hallottam az öröm valami halvány hangját senki szájából körülöttem. A nyomasztó végzet ránehezedett a szórnom sereg minden tagjára. Sem béke, sem kedélyesség nem volt velünk. Fáradt, lemondó és haragos volt az arca mindenkinek. De mind között a legkomorabb volt az apám arca, reménytelen és olyan mélységes aggodalommal teli, hogy mindannyiszor a szívembe markolt valami ismeretlen fájdalom, ahányszor csak feléje révedt a tekintetem.

Most valami hirtelen borzongás futott végig a kocsisor mentén. Az apám felütötte a fejét. Én is felfigyeltem. A lovaink is magasra emelték fáradt fejüket és táguló orrcimpával szimatoltak a levegőben. Dehogy kellett már erősebb ügetésre nógatni őket. A fegyveresek lovai is megszaporázták a lépteiket és hátul a madárijesztő ökrök csoportja is fürge galoppba kezdett. Majdnem nevetséges volt ez a nagy igyekezet. Szegény állatok esetlenül dülöngtek ide-oda, buzgó sietségükben. Ezek a piszkos bőrbe bujtatott csontvázak nekiiramodtak és messze elhagyták a fiúkat, akik terelték őket. Ez a nagy buzgalom azonban csakhamar kifulladt és gyors csoszogó sántikáló sétálássá enyhült.

– Mi az? – kérdezte az anyám a kocsi belsejéből.

– Víz! Az állatok vizet éreznek, – felelt az apám. – Bizonyosan Nephi közelébe érkeztünk…

Az anyám megkönnyebbülten és boldogan sóhajtott fel:

– Hála Istennek! Itt talán csak eladnak valami élelmet nekünk az emberek!

Vad vágtatással, mialatt a kocsik csörömpölve csikorogtak és ropogtak, érkeztünk be Nephibe, alkonypírban vöröslő porfelhőben. Néhány tucat szétszórt kunyhó, – ez volt az a várvavárt paradicsom. A környező táj változatlanul sivár volt. Itt sem zöldeltek fák, csak néhány csenevész bokor dísztelenkedett árván. És körül minden homokos csupaszság. De itt-ott mégis valami halavány jele jelentkezett a megművelt földeknek, akadtak zöldelő elkerített kertek is. És ivóvíz is volt! Félig kiszáradt folyó, aminek medrében iszaposan megállt a víz. Türelmetlen állataink, az ökrök és nyerges lovak, belegázoltak ebbe a nedves iszapba és alányomták az orrukat egész a szemükig. A folyó medre mellett egy ócska vízimalom rozzant épülete húzódott meg.

– Ez lesz itt Bill Black malma, amiről beszéltek – szólt az apám, rámutatva a malomépületre. Az anyám bólintott és reménykedőn tekintett abba az irányba.

Most egy mérges arcú öreg ember lovagolt a kocsinkhoz. Szarvasbőr inget viselt és hosszú fakó haja a vállát verdeste. Jelentett valamit az apámnak. Az apám kiosztotta parancsait, jelt adott a táborozásra és a sor egyik kocsija megkezdte a felvonulást. Hatalmas és szoros körbe állították a kocsikat. Parancsszavak röpködtek, zsivalygás, lárma hallatszott mindenfelől, tervszerű rend szerint dolgozott mindenki. A kocsikból sok-sok asszony bukkant fel, mind fáradtarcú, porlepte, mint az anyám. Azután ki özönlött a gyereksereg. Lehettek vagy ötvenen és úgy látszott, hogy én mindegyiküket sorra, régtől fogva, ismerem. Az asszonyok negyvenen voltak, minden kocsiban egy és nyomban hozzáfogtak a főzéshez.

A száraz bokrokról letördeltük a gallyakat és külön-külön csomókba hordtuk össze. Az asszonyok csakhamar tüzet raktak. Addig a férfiak kifogták a járomból az ökröket és elengedték őket, hogy mohón belegázoljanak a vízbe. Azután összerendezték körbe a kocsikat. Mindegyik megvasalt szekér eleje a körbe befelé nézett, míg hátul a vaspáncélú saroglyákat tömör kapcsokkal erősítették egymáshoz szilárdan. Azután valamennyi kocsi kerekeit nehéz láncokkal kapcsolták egymáshoz, úgy, hogy úgy hatott az egész, mint egy keményen megerősített tábor, az ellenséges földön. Csak egy kocsit hagytak kívül a körön, itt volt a bejárat.

Míg a tábor készítése folyt, az apám néhány idősebb emberrel, köztük a hosszuhajú szarvasbőringes öreggel elindult a malom felé. A többiek mindnyájan, férfiak, asszonyok, sőt a gyermekek is abbahagyták a szorgoskodást, felemelték fejüket és néma csendben figyeltek távozó lépteikre. Úgy látszott, igen nagy fontosságú tárgyalásra indultak a malomba.

Amikor az öregek eltűntek a malomépület bejáratánál, mindenféle idegen, a Nephi-sivatag bennszülöttei, settenkedett be a táborunkba. Gyanakodó és gyűlölködő pillantásokkal bámultak ránk. Fehér emberek voltak, mint mi, de az arcuk komor és sötét volt, a tekintetük ellenséges. Rossz sejtelem volt a levegőben. Itt-ott durván szóltak hozzánk, ingerkedve és gúnyosan, arra számítva, hogy kihozzák a sodrából a mi embereink egyikét vagy másikát. Az asszonyok azonban vigyáztak,

lecsillapítottak minden kezdődő ellenségeskedést és ügyeltek arra, hogy összeszólalkozás ne támadjon.

Az idegenek egyike odalépett a mi tüzünkhöz, ahol az anyám egymagában főzött. Én vele egyidőben érkeztem oda, a két karom tele volt száraz faágakkal, ahogy a gallyakat hordtam a tűzre. Megálltam, hogy hallgatódzak és rábámultam a tolakodóra, akit mélységesen gyűlöltem, mert ez a gyűlölet benne volt a levegőben. Tudtam, hogy mindenki közülünk gyűlöli és szíve mélyéig utálja ezeket az idegeneket, akik miatt körbe kellett építeni és keményen meg kellett erősíteni táborunkat.

Az idegennek szúrós és szigorú kék szemei voltak. A haja tele volt homokkal. Arca borotvált volt, egészen az álláig ahol poros, őszbe-csavarodó pofaszakállá csomósodott. Odalépett a tűzhöz, de nem köszöntött minket, az anyám sem őt. Csak állt és bámult az anyámra egy ideig. Aztán megköszörülte a torkát és gúnyosan megszólalt:

– Fogadni mernék, hogy egyenesen Missouriból jöttök!

Az anyám keményen összeszorította az ajkait, látszott rajta, hogy uralkodni akar magán, miközben válaszolt:

– Mi Arkansasból valók vagyunk – –

– Sejtettem, hogy letagadjátok, honnan jöttök, – kezdte ismét az idegen. – Megvan rá az okotok, minden bizonnyal. Ti vagytok azok, akiket elkergetett az Úr kiválasztott népe Missouriból…

Az anyám hallgatott. Még keményebben összeszorította az ajkát.

– Persze most azért jöttetek, – folytatta az idegen kis szünet után, – hogy elkolduljátok azt a kevéske kenyeret és élelmet tőlünk, amink van.

Nem bírtam tovább magammal. Habár csak apró gyermek voltam, az idegen gúnyos szavai nyomán elöntött a vöröslő düh, a régi türelmetlen harag, ami nálam mindig féktelen és ellenállhatatlanul erős.

– Hazudsz! – sivítottam közbe. – Nem vagyunk missouriaiak. És nem koldulunk senkitől, mert nem vagyunk koldusok. Van pénzünk, hogy vásároljunk.

– Hallgass, Jesse! – kiáltott az anyám és kezefejével keményen szájon legyintett. Aztán odafordult az idegenhez:

– Menj utadra békével és ne ingereld ezt a fiút.

– Megöllek, átkozott mormon, – toporzékoltam tovább és félreugrottam a tűz körül az anyám fenyítései elől.

Az idegen nyugodtan fogadta dühös gyermeki kifakadásaimat. Komolyan nézett rám, de Kezét nem emelte fel. Végül megszólalt, fejét ünnepélyesen ingatva, mintha valami felebbezhetetlen ítéletet hirdetne ki:

– Amilyenek az atyák, olyanok a fiúk, – szólott kenetesen. – Az új generáció éppen olyan romlott, mint a régi. Átkozott az egész fajta! Nincs különbség az öregje és fiatalja között és nincs vezeklés sem számukra. Krisztus vére sem moshatja le gonoszságukat…

– Átkozott mormon, – ez volt minden, amivel visszavágni tudtam őrjöngő gyermekdühömben. – Átkozott mormon kutya. Átkozott mormon, átkozott mormon… – és folytattam az átkozódást, mindannyiszor ügyesen kikerülve anyám szigorú fenyítéseit, addig, amíg az idegen vállát vonogatva tovább nem ment.

Nem sok idő multán az apám visszatért társaival. Lassan jöttek a malom felől, mialatt a tábormunka mindenütt megszűnt és emberek, asszonyok, gyermekek eléjük sereglettek, aggódó arccal. Az apám fejét rázta.

– Nem akarnak eladni semmit? – kérdezte néhány asszony kétségbeesve.

Az apám ismét megrázta tagadóan a fejét. Nagy csend támadt erre.

Ekkor hirtelen egy kékszemű, szőkeszakállú harminc év körüli óriás tört utat magának a sokaság közepébe és izgatott hangon beszélni kezdett:

– Azt mondják, hogy három évre való lisztjük és eleségük van, kapitány, – mondotta erős, rekedt hangon. – Régebben mindig eladtak a vándoroknak, csak most zárkóznak el. Ez nem igazság, kapitány! Ez nem igazság, én mondom. Itt vagyunk elcsigázva, asszonyokkal és gyerekekkel és California még nagyon messze van. Nemsokára itt a tél és hátra van még az igazi sivatag. Honnan legyen erőnk szembeszállni a sivatag megpróbáltatásaival, ha éhezünk …

Egy percre szünetet tartott és körüljáratta vérbenforgó szemeit az összesereglett embereken – Mert ti még nem tudjátok, mi az a sivatag! Ez, amit itt körül láttok, ez még nem sivatag. Én mondom nektek, hogy ez paradicsom, tej jel-mézzel folyó Kánaán ahhoz képest, ami ezután következik… Ezért azt mondom, kapitány, hogy próbáljuk mindenáron megszerezni a lisztet… Ha nem adják szépszerével, akkor vegyük el erőszakkal!

A köréje sereglő férfiak és asszonyok közül sokan helyeslő kiáltásokban törtek ki és harciasan rázták az öklüket. Az apám azonban felemelte a kezét és csendet parancsolt.

– Mindenben egyetértek veled. Hamilton, – kezdte.

De a tömeg féktelen harcias kedvében túlkiabálta a hangját. Erre ismét felemelte a kezét, amíg csendesség lett.

– Csak egy dologról feledkeztél el, Hamilton, egyetlen dologról, amivel pedig neked is, amint mindnyájunknak, számolnod kell. És ez Brigham Young hadserege! Mi megkötöttük a fegyverszünetet velük, de ennek megvoltak a feltételei. Kijuthatnánk Nephiből és magunkkal vihetnénk minden élelmet, amennyit csak elvinni tudunk. De nem juthatnánk nagyon messzire vele. Brigham Young seregei utolérnének és akkor tudod mi következnék. Kő kövön nem maradna és az élelmet is elveszítenők. Te ezt tudod, én is tudom. És tudjuk mindnyájan!

Szavai egy csapásra lelohasztották a harci kedvet. Amit mondott, az régóta tudott dolog volt, csupán elfelejtkeztek erről, az izgalom egy megzavarodott percében, a végszükség kétségbeesésében.

– Senki sem harcolna szívesebben, mint én – folytatta az apám. – De így, lehetetlen a harc…

– De mit csinálunk, ha a sivatagba érünk? – sivított egy asszony, aki kis gyermekét szoptatta a karján.

– Még van itt néhány gyarmat, mielőtt a sivataghoz érkeznénk – felelte az apám. – Itt van Filmore, hatvan kilométernyire északra. Aztán jön Corn Creek, ötven kilométerrel tovább Beaver. Azután Parowan. Ettől húsz kilométernyire jön aztán Cedar City. Innen tovább elérjük a Nagy Sóstó vidékét. Valószínű azonban, hogy közben valamelyik helyen csak tudunk vásárolni élelmet.

– És ha sehol sem kapunk? – kérdezte ismét az előbbi asszony.

– Akkor sem esünk kétségbe, – mondotta az apám. – Cedar City az utolsó állomás. Ha itt is elutasítanak, tovább megyünk és hálát adunk jó csillagunknak, hogy megszabadultunk tőlük. Ez minden! Két napi járásnyira tovább pompás lege ő van és víz. Ez a Hegyi Rét, ahogyan arrafelé nevezik. Senki sem él ott, az egész környék lakatlan. Ott majd letáborozunk, pihentetni fogjuk az állatokat, felhizlaljuk őket néhány hét alatt, mielőtt nekivágnánk a sivatagnak. Talán kerül valami táplálék is, valami vad, a puskavégre. Azután elindultunk. Vándorolunk, amíg bírunk és ha bekövetkezik a legrosszabb, azzal is szembenézünk. Elhagyjuk a kocsikat és felpakolunk az állatokra, amit csak tudunk. Legfeljebb gyalog tesszük meg az út utolsó részletét. Jobb dolog megérkezni Californiába minden nélkül, néhány testi ronggyal, mint az, hogy itt hagyjuk a fogunkat. Mert ha most harcba szállunk, akkor egészen bizonyos, hogy itt hagyjuk a fogunkat mindnyájan.

Még egyszer figyelmeztette a jelenlévőket, hogy legyenek óvatosak a bennszülöttekkel és semmi hevességre ne ragadtassák magukat és ezzel mindnyájan szétoszoltak. Leszállt az éjszaka és mi bezárkóztunk kocsitáborunkba. Nagyon nehezen tudtam elaludni ezen az éjszakán. Őrjöngő dühöm, a pofaszakállas mormon ellen, még akkor is az agyamban bizsergett, amikor apám még egyszer körüljárva a kiállított őrszemeket, lehajtott fejjel belépett a kocsi ernyője alá. Szüleim azt hitték, hogy alszom, én azonban hallottam minden szót. Az anyám aggódó hangon kérdezte, hogy mit gondol, vajon a mormonok békésen fogják engedni, hogy eltávozzunk a vidékükről? Az apám éppen a csizmáját húzta le és arcát félrefordította, mialatt bizakodó hangon felelt az anyámnak, hogy minden bizonnyá békésen távozhatunk, ha senki sem kezd ki közülünk egyikükkel sem.

Én azonban láttam az arcát abban a pillanatban, amikor ezt mondta, az apró faggyúgyertya pislákoló fényénél és ezen az arcon bizony nem látszott semmi abból a bizakodásból, ami a hangjában csengett. Így aludtam el, ezzel a nyomasztó félelmetes érzéssel, ami ott függött mint a végzet, mindnyájunk feje felett. Álmomban Brigham Youngot láttam, – gyermekfantáziámban olyan volt, mint az ördög, két szarva volt és hosszú farka és arcvonásain félelmetes gonoszság…

Hirtelen ébredtem ismét a kényszerzubbony ismert kínjára a san-quentini magányos cellában. Körülöttem a megszokott négy ember álldogált. Warden Atherton, Jamie kapitány, Jackson doktor és Al Hutchins. Arcomra erőltettem ismét a fakó mosolygást. Megittam a vizet, amit odatartottak nekem; rápillantottam a kenyérre, amit ismét felkínáltak, de nem fogadtam el. Fejem ráztam és nem szóltam egy szót sem. Behunytam szemeimet és igyekeztem visszajutni Nephibe az összeláncolt kocsisorhoz. De amíg ezek körülálltak és fürkészem vizsgálgattak engem, fecsegve találgatták meddig bírom, – addig nem tudtam elmenekülni a letűnt korok csillagfényű világába.

Akár akartam, akár nem, figyelni kellett a szavaikra, amik a fülembe visszhangzottak, megsokszorozódó erővel.

– Éppen olyan, mint tegnap, – szólt komolykodva Jackson doktor. – Nincsen rajfa semmi változás!

– Kiállja a kényszerzubbonyt továbbra is? – kérdezte Warden Atherton.

– Minden bizonnyal, –- felelte a doktor. – A legközelebbi huszonnégy óra éppen olyan könnyű lesz neki, mint a legutolsó. Én mondom, ez kész bolond, őrjöngő masochista…

– Átkozott kemény vasakarata van, – szólott Warden. – Fogadni mernék, hogy ez képes lenne mezítláb végigsétálni izzó parázs-szőnyegen, mint azok az Északi-tenger vidékéről való Kanaka-papok.

…Talán ez a szó, hogy *pap* volt az, amit magammal vittem repülésemben messzi idők. A délszaki forróságtól elbágyadt, fülledt világ volt odakünn. Szellő sem rebbent a hatalmas folyó völgye felett, alattam, amerre messze elszállt a tekintetem és a nap tüze kohóként égette a vidéket. Néhány száz lábbal alattam lassan hömpölygött a széleshátú folyó. Túlsó partján végtelen sivatag kezdődött, homokos, vigasztalanul sárga és homokfelhős horizontja a messzeségbe veszett. A víz mellett szerteszórva dus pálmaligetek tarkázták a tájat.

Arrafelé, ahol az én barlangom húzódott meg, a széles folyó egyik kanyarodójába beleékelve fekete sziklák meredtek az égnek. A kanyarodó folytatásában – egyenesen odaláttam – négy gigászi figura volt, mit földbegyökerezett sziklából faragtak ki hangyatürelemmel. Emberi alak volt mind a négy, félelmetes fejű, torz és merev egész a lábukig. Mind a négy gigászi figura ült, hatalmas kezüket térdükön nyugtatva, furcsán meghajtott karokkal és bámulták a vidéket a lustán hömpölygő folyó felett. De csak három közülök őrködött így. A negyediknek csak az alsóteste volt meg, a derékig, a hatalmas kezekkel, mit térdein nyugtatott, felsőteste és feje a nyers és élő sziklába olvadt. A negyedik figura szörnyű lábaihoz nevetségesen kicsiny sphynx simult; ez a sphynx azonban százszorta nagyobb volt, mint én.

Mélységes megvetéssel néztem ezeket a faragott képeket és utálattal kiköptem feléjük. Nem tudtam, mik voltak ezek, ittfelejtett istenek, vagy elfelejtett királyok. Az én szememben csupán a földi emberek hiu, földi törekvéseinek kicsinyességét és hiábavalóságát képviselte mind. És mindezek felett ott ívelt, ragyogott és perzselt a délvidéki kéklő ég, melyet egyetlen felhő sem takart.

Órák szaladtak így, mialatt ott sültem a perzselő kegyetlen napon. Legtöbbször teljesen megfeledkeztem testi kínjaimról, mely olyan volt. mint a máglyahalál gyötrelmei és szellemem messze röppent. Minden körülöttem, a faragott figurák, a széleshátú lomha folyó, a sárga homoksivatag, a nap és a kékesfehéren izzó égbolt csillámló ércharangja, messze tovatűnt egyetlen álmos szemhunyorításomban. Abban a pillanatban arkangyalok harsonái szólaltak meg körülöttem, csillagmilliárd sziporkázott szerte az égről, a mennybolt kárpitja széttárult és a fénylő ragyogásban a mindenekfelett való dicsőséges Úristen jött elő, magasztos seregével, végső ítélkezésre…

A végítéletre vártam én is, hiszen szilárd meggyőződéssel hittem ebben és testben, lélekben készen álltam erre a magasztos és kikerülhetetlen, közeli eseményre. Hiszen éppen ezért vezekeltem én itt, rongyokban, förtelmes piszokban és szörnyű nyomorúságban és sanyargattam testemet, alázatos szelídségben, megvetvén minden földi hiúságot és szenvedést. Mélységes utálattal és bizonyos lappangó káröröммel gondoltam a síkság messzi és hivalkodó bűnös városaira, miket jól ismertem pazarló fényűzésükkel, vad élvezet-hajhászásukban, – anélkül, hogy figyelemre méltattam volna őket. Bizony, a bűn fertőjébe sülyedt városok felett hamarosan megszólal a végítélet harsonája, akkor azonban már késő lesz a vezeklés. A szemeim előtt fog lefolyni ez a közeli világtragédia. Készen állottam erre. Keserves jajveszékeléseik és rémült halálordításuk előtt be fog zárulni az én fülem. Újjászületve és dicsőségesen emelkedem a magasba majd, hogy elfoglaljam alaposan kiérdemelt és jogosan megillető helyemet Isten dicsőséges városában.

Az álmok és látomások között, amiket valójában átéltem ott a napsugártól izzó sziklákon. gyakran gondolkodtam régi vitákról és agyamba motoszkáló kísértő kérdésekről. Igen, Novatusnak igaza volt, a bűnbánó hitehagyottakat sohasem lehet befogadni többé Isten kiválasztottjainak templomába. Máskor megvetéssel és haraggal gondoltam Sabellicusra, az afrikai püspökre, akit kétségtelenül megszállt az ördög és híveire, az ördögfiókákra, a gonoszhitű sabelliánusokra. És ott volt tovább Constantine, az arkördög. a poklok fejedelmének jobbkeze.

Gondolataim hosszan időztek Isten egységének természetéről való végtelen vitákon és folytattam ezt a gondolatláncot a syriai Noetus tantételéig. De sokkal kedvesebb volt nekem rajongásig szeretett mesterem, Árius tana. Mert valóban, ha az emberi értelem meg tud határozni valamit, a nap birodalmában is kellett lenni egy időszaknak valaha, amikor a nap még nem létezett. A nap birodalmában is kellett lenni egy idő-szaknak, amikor a nap keletkezett. De legfőképen: az atya mindig régebbtől fogva való, mint a fiú. Másképen felfogni ezt istenkáromlás volna.

Visszaszálltam gondolatban ifjú napjaimra, amikor Árius lábainál ültem, ki püspök volt Alexandriában, amíg az istenkáromló és eretnek Sándor pápa meg nem rabolta tisztjétől.

Igen és én ott voltam az első egyetemes zsinaton Niceában és jól emlékezem lelkem gyászára,

amikor Constantin császár száműzte Áriust, szókimondó őszintesége miatt.

És jól emlékeztem arra is, amikor Constantin megbánta tettét és megparancsolta Alexandernek Constantinápoly püspökének, hogy Áriust másnap reggel hívja vissza udvarába. Azon az éjszakán a vaksötét után, mely lakóhelyéhez vezetett, holtan találták Áriust. Úgy mondták, hirtelen betegség támadta meg orvul. De én azt mondom és mindnyájan így tudjuk, akik rendületlenül a hívei vagyunk, hogy ezt az orvul támadó hirtelen betegséget kegyetlen méreg okozta, méreg, amelyet maga Alexander kevert, a constantinápolyi püspök, a sátán csatlósa …

És ahogy ideértem gondolatban, ismét odavonszoltam sajgó, megkínzott testemet a leghegyesebb és legélesebb sziklakövekre, szántszándékkal gyötörtem magam és fennhangon mormoltam, ittasan a meggyőződéstől:

– Képmutató farizeuskodással csak álnokoskodjanak a zsidók és pogány ok, én Uram, csak merüljenek a bűn feneketlen örvényébe! Hadd őket diadalmaskodni, Uram, mert bizony rövid az ő idejük. Bizony lejár az ő idejük és a fénylő ajtók bezárulnak előttük mindörökre.

Hosszú ideig beszéltem így önmagamhoz, fennhangon, heverve a hegyes, izzó szirteken, míg tekintetem a földöntúli élet ragyogásai után kutatott, miközben szemem gépiesen repdesett a lomha folyó felett. Torkom kiszáradt, lázas voltam és elcsigázott, de fukar-takarékosan kortyoltam csak a poshadt vizet, bűzhödt kecskebőrtömlőből. A tömlő ott hevert barlangom előtt, az égő napon, hogy bűze gyarapodjon és eltűnjék a víz minden frissítő hűvössége. Az élelem ott hevert a barlangüregben a homokban és piszokban: némi gyökér és nagy darab penészes árpakenyér. De nem ettem semmit, habár kínzott az éhség.

Amikor a nap lement, gyors szempillantással egy utolsó tekintetet vetettem még a hiu világra, ami nemsokára el fog múlni. A gigászi kőfaragványok lábainál észrevettem, mint kúsznak elő lomha vadállatok, tigrisek és hatalmas krokodilusok és hogy heverednek le az emberek gőgös és hivalkodó művei elé. És a vadállatok nyújtott üvöltése, mormogása közepette a hirtelen alá-ereszkedő éjszakában visszamásztam barlangom mélyébe és gépiesen mormolva imáimat, lázas képzelődésem viharzó víziói közepette, mik az utolsó ítélet szörnyű képeit vetítették elém, lassan süppedtem alá az alvás lágy és feneketlen sötétjébe …

Ismét csak a san-quentini magános cellában ébredtem fel. Körülöttem négy kínzóm halkan tanácskozott.

– Istenkáromló és átkozott Warden, San-Quentin pokolfajzata, a pokol tüzein fogsz sülni nemsokára – gúnyolódtam én, míg mohón ittam a vízből, mit ajkaimhoz tartottak. – Hadd diadalmaskodjanak a börtön őrök és biztosok. Bizony lejár az ő idejük és a fénylő ajtók bezárulnak előttük mindörökre.

– Félrebeszél – állapította meg Warden Atherton. – Agonizál már talán?

– Alig hinném – hallatszott Jackson doktor biztos ítélete.

– De visszautasítja az élelmet, már a harmadik napja, – vetette közbe Jamie kapitány.

Huh, ez tudna koplalni negyven napot is egyfolytában és még sem ártana neki. – felelte a doktor.

– Úgy van, én kibírnám nemcsak a negyven napot, de a negyven éjszakát is, – szóltam közbe. – Próbálják ki, ha nem hiszik! Most azonban tegyék meg nekem azt a szívességet és szorítsák meg jobban a kényszerzubbony kötelékeit, …aztán menjenek ki innen és hagyjanak magamra…

A főbiztos megpróbálta bedugni mutatóujját a fűzőzsinór kötelékei közé.

– Képtelenség ezt egy hüvelyknyivel is jobban megszorítani, – bizonygatta a többieknek.

– Van valami kívánságod, Standing? – kérdezte Warden.

– Igen, – feleltem. – Két dolog!

– És mi az?

– Először is, – folytattam, – a kényszerzubbony kényelmetlenül lötyög rajtam. Hutchins ügyetlen és ostoba szamár. Minden bizonnyal meg tudná szorítani jobban, ha akarná.

– És a másik dolog? kérdezte Warden Atherton.

– A másik kívánságom, hogy menjen a pokolba Warden…

Mondtam még azután ehhez néhány jó kívánságot, amit nem akarok reprodukálni most. Jamie kapitány és Jackson doktor elfojtottan vihogtak, Warden pedig gyűlölködve morgott tehetetlen dühében. Aztán mindnyájan elhagyták a cellát.

Egyedül maradván, igyekeztem visszasüppedni a sötétségbe, hogy a fénylő világosságon keresztül elkerüljek ismét ahhoz a vászonernyős kocsisorhoz, Nephibe. Nagyon érdekelt, hogy abban a végzetes és nyomasztó feszült levegőben. hogyan hagyta el negyven kocsink a mormon falucskát és hogyan vándorolt tovább a pusztaságban, elhagyatva, ellenséges földön keresztül. Az távolról sem érdekelt

annyira, mi történt azzal a kiálló bordájú, összeaszott, bűzhödt vizet kortyoló, piszkos egyiptomi remetével?

Gyorsan folyt le a halálba dermedés és én visszakerültem, de sem nem Nephibe, sem a Nílushoz, barlangüregembe, hanem…

Itt azonban rövidke szünetet kell tartanom elbeszélésemben, olvasóm, hogy megmagyarázzak néhány dolgot, ami nélkül nehezen értenéd meg ezeket az élményeket. Sietnem kell, mert az időm rövid, távolról sem álmodhatok arról, hogy befejezhessem e kényszerzubbony-kalandozásaimról szóló memoárokat. Nagyon rövid idő múlva-kivezetnek innen a siralomházból, hogy felkössenek valamelyik reggelen. Ha ezernyi életbe torkolló kalandozásaim minden részletét el akarnám most mesélni, a maga teljességében, akkor semmi esetre sem tudnék eljutni kényszerzubbony-élményeim utolsó részéig. Ezért rövidre kell fognom elbeszélésemet.

Pár dolgot mégis meg kell világítanom előbb. Így mindenekelőtt Bergsonnak igaza van: az értelmi határok között nem lehet meghatározni az életet. Mint ahogy Confucius is mondotta: „Mit tudhatunk a halálról, ha olyan keveset tudunk magáról az életről” Az életről mi élők valóban nagyon keveset tudunk. Magát a lényeget sem tudjuk megmagyarázni, az emberi értelem szűk határai között. Mi az életet hatásában, tüneményszerűen ismerjük csupán, mint ahogy a vadember ismeri a dinamitot. ..

Másrészről Marinetti téved, amikor azt mondja, hogy az anyag az egyetlen reális dolog az egyetlen misterium. Én azt mondom, hogy az anyag csak illúzió. Comte úgy értelmezte a világot, mint ami egyenlő értékű az anyaggal hatalmas fétis csupán – és én egyetértek ebben Comte-al.

Az élet az, ami egyedül valóság és misterium. Az élet élesen különbözik a kémiai anyagtól, mi elpusztul. Az élet kitart! Az élet az a tüzes fonál, ami az anyag minden változásán, halmazállapotán, megsemmisülésén keresztül rendületlenül tovább halad és kitart. Én tudom ezt és meggyőződ-tem erről. Mert én – én az élet vagyok! Én tízezer generációt éltem át. Én átéltem az évek millióit. Én, legfőbb birtokosa ennek a tízezernyi testnek, kitartottam rendületlenül. Én az élet vagyok! Én vagyok az idő folytonos villámlásainak kiolthatatlan szikrája, győzedelmes akaratom munkálkodva diadalmaskodik az anyaghalmozódásokon, amiket testeknek neveznek s amiket ón múló ideig laktam.

Mert jól figyelj: ez az én ujjam itt, érzékei minden finomságával, ügyeskedései minden megmunkált csiszoltságával, ez az én ujjam, ami olyan erős, eleven és engedelmes, hogy parancsomra meg tud görbülni és meg tud merevedni mint a legkomplikáltabb emeltyűszerkezet, – ez az ujj: nem én vagyok! Vágd le az ujjamat. Én élek; testemet megcsonkítottad, engem azonban nem csonkítottál meg semmivel. A szellem, a lélek, aki vagyok, változatlanul ép és egész maradt.

Helyes! Vágd le valamennyi ujjamat. Én mégis – én vagyok, a szellemem osztatlan és sérthetetlen. Vágd le mind a két kezem. Vágd le tőből mind a két karomat, egész a vállakig. Vágd le mind a két lábamat, a csípőkig. És én, a legyőzhetetlen és megtörhetetlen, túlélem ezt változatlanul. Vajon mennyivel lettem kevesebb, mert megcsonkítottak, mert húsból és vérből való egyes részeimet elvették? Határozottan semmivel! Most vágd le a hajamat, borotváld le, élesre fent acélpengével, ajkaimat, orromat és fülemet, – ej és tépd ki a szemeimet gyökerestől! És akkor bezárva ebbe az alaktalan koponyába, ami hozzátartozik a megcsonkított torzóhoz, még mindig én leszek, változatlanul, megcsonkítatlanul, kisebbítetlenül, – az, aki voltam és vagyok.

Ó, hát a szív dobog még itt a torzóban? Helyes! Vágd ki a szívet is, vagy, ha úgy tetszik, dobd az egész húsmaradékot egy ezerpengés masinába, daráld össze, csinálj vagdalt húst belőle, – és én, – minden szelleme és mistcriuma és vitális tüze és zengő élete énemnek, – távol vagyok és messze e szétmorzsolódástól. Én – nem pusztultam el! Csak a testem pusztult el és *a test nem én vagyok.*

Én hiszek abban, hogy de Rochas ezredes kísérletei valóban megtörténtek és neki sikerült az akaratának kényszere folytán hipnotikus transba hozott leányt, Josephinét, visszaküldeni élete tizennyolcadik évéből gyermekkorába, majd annak az időnek csendességén és sötétségén keresztül, mielőtt megszületett volna, vissza, előző életének fényébe, amikor ő egy mogorva zárkózott öreg ember volt, Jean Claude Bourdon, az extüzér. És én hiszem azt is, hogy de Rochas ezredes tovább hipnotizálta az öreg ember eme életrekelt árnyékát és akaratának kényszerével visszaküldte őt is élete hetven évén át gyermekkorába, majd a sötétségbe és ezen keresztül ismét annak a napnak fényébe, amikor ő még Philomene Carteron volt, egy gonoszszívű, töpörödött vénasszony.

Már megmutattam, olvasóm, hogy előző életekben, különböző anyagfelhalmozódásokban lakozva, én voltam gróf Guilleaume Sainte-Maure, voltam egy összeaszott piszkos és névtelen remete és voltam egy Jesse nevű kis fiú, akinek apja negyven nyugati kivándorlókocsi kapitánya volt. És úgyszintén én, aki e sorokat írom. nem vagyok-e Darell Standing, egy halálra ítélt fegyenc a folsomi siralomházban,

egykor az agronómia tudós professzora a californiai egyetem mező-gazdasági kollégiumában?… –

Az anyag hatalmas illúzió csupán. És pedig azért, mert az anyag formában nyilvánul meg és a forma változó. Hol vannak most a régi Egyiptom szirtes kősziklái, melyen én valaha hevertem, a pusztai vadállatokhoz hasonlóan, mialatt Isten városának dicsőségéről álmodoztam? És hol van most Guillaume de Sainte Maure teste, amit több évszázaddal ezelőtt a vöröshajú Guy de Villehardouin átdöfött a holdfényes porondon? Hol van most a Nephiben körbeláncolt negyven kocsi és mindaz a sok ember, asszony és gyerek? Ezek nincsenek többé, mert ezek csak formák voltak, a szélesen áradó anyag múló megnyilatkozásai, mielőtt ismét visszaolvadtak volna az áradatba. Elmúltak és nincsenek többé!

Most aztán egyszerű a bizonyíték. A szellem az az életvalóság, ami kitart. Én szellem vagyok és kitartok rendületlenül, az idők végtelenjén át. Én, Darell Standing, bérlője sokféle érzéki és finom testruhának, egynéhány lapot megírok még ezekből a memoárokból, – aztán megyek tovább utamon. Ez a mostani formám, mit testemnek nevezek és kitapinthatok még e pillanatban, külön fog válni tőlem, amikor felhúznak a bitóra és a való anyag világában semmi sem fog maradni belőle. A szellem világában megmarad azonban az emlékezete. Mert az anyagnak nincsenek emlékei és nincs emlékezete; formái mulandók és porlan-dók és minden, ami bevésődött ezekbe a formákba, nyomtalanul elpusztul és porrá válik a formákkal együtt…

Még valamit, mielőtt visszatérnék elbeszélésemhez! A sötétségen keresztül való minden utazásomban, – ahogy letűnt életek napsugaras fényébe értem, messzi életekbe, mik valaha az enyémek voltak, sohasem tudtam egyfolytában, elejétől végig vezetni egy-egy elmúlt életet. Kiragadott képeket kaptam mindegyiktől csupán, de ez a kép összefogta mindig az előbb történteket is. így a letűnt életeknek egész sereg tapasztalata volt már az enyém, amikor ismét visszatértem Nephibe, a Jesse nevű kisfiúhoz. Nem egyszer történt, hogy ismét átéltem Jesse tapasztalatait, újból és ugyanazt; néha ott véve föl az életpályát, amikor még egészen apró gyermek volt. Arkansasban, békés farmjukon és többször folytatva azon a ponton, ahogy Nephiben hagytam őt. Nagy időbe került pontosan összeállítani és részletezni az egészet és így anélkül, hogy csorba esnék az igazságon, sok mindent ki fogok hagyni, ami határozatlan, túlságosan tekervényes és ismétlődő és összefüggően, úgy fogom elmondani az egész történetet, ahogy a végén összegyűjtöttem különböző rész-letekből, amikor rendszertelenül és összevissza újból átéltem őket.

XIII.

Pirkadáskor a Nephi tábor már mozgolódott. Az állatokat kihajtották a vízből, hogy füvet keressenek maguknak és ahogy az emberek a kocsik körül foglalatoskodtak, leoldották a láncokat és szétválasztották a szekereket, az asszonyok negyven tűz körül negyven reggelit főztek. Mi, gyermekek, dideregve a hajnali hűvösségben, a tűz mellé húzódtunk és álmosan vártuk az ételt.

Sok időbe került olyan hatalmas kocsisort, mint a miénk volt, szétválasztani és összerendezni az útra, úgy, hogy magasan állt már a nap és elviselhetetlen volt a hőség, amikor megvasalt szekereink kigördültek végre Nephiből és tovahaladtunk a pusztaságba. Egyetlen bennszülött sem mutatkozott, amikor elhagytuk a gyarmatot. Elbújtak házaikba s ezzel ismét éppen olyan nyomasztó és félelmetes lett az elutazásunk ama városból, mint amilyen a megérkezésünk volt, az előző este.

Ismét az utazás végtelen hosszú órái következtek most, a pörkölő forrósáéban, a szálló fehér porfelhőben, a csenevész bokrok és a sívó homok között, az elátkozott tájék örökké változatlan panorámájában. Az egész hosszú napon át nem találkoztunk egyetlen emberi élőlénnyel, sem emberi lakóházzal vagy sövénnyel, sem az emberkezek munkájának bármiféle jelével. Amikor az éjszaka leszállott, kocsitáborunkat egy kiszáradt folyó medre mellett rögzítettük körbe. Egyikünk felfedezte, hogy ha a folyómeder száraz iszapjába lyukakat ásunk, ez lassanként megtelik vízzel. Így jutottunk némi ivóvízhez!

Utazásunk ezután következő részére nem tudtam visszaemlékezni tisztán. Olyan gyakran táboroztunk le egymásután, mindig körbe rögzített kocsikkal, hogy gyermek agyamban ez a Nephi utáni időszak fárasztóan összezavarodik. Csak arra emlékszem, hogy mindig és mindnyájunkban megvolt és mind erősebbre dagadt az a nyomasztó érzés, hogy a végzet fenyegetőn és kikerülhetetlenül ott függ a fejünk felett. És ez az ólmos hangulat elmérgezte mindnyájunk kedvét.

Tizenöt mértföldet haladtunk egy nap körülbelül. Nephiben azt mondta az apám, hogy Fiimore a következő mormon gyarmat, hatvan mérföldnyire van és mi háromszor ütöttünk tábort az úton. Ez négy napot jelent. Nephitől az utolsó táborozásig, Cedar Cityig, amire tisztán emlékezem, mintegy két hetet voltunk úton.

Filmoreban is ellenséges hangulat fogadott.

A szemünkbe nevettek, amikor élelmiszert akartunk vásárolni. Itt is azzal gúnyoltak, hogy missuoriak vagyunk.

Amikor bevonultunk a gyarmatra meggyötörten, összetörve és sántikálva, a tizenkét házból álló lakóhely legtekintélyesebb viskója előtt két fáradt és poros, verejtékben úszó nyergeslovat láttunk kikötve. A szarvasbőringes öreg, akit már említettem, hogy valami hadnagyféléje volt az apámnak, odalovagolt a kocsinkhoz és rámutatott a meghajszolt nyergeslovakra.

– Nekünk sem kellene kímélni a lovainkat, kapitány, – mondotta fojtott hangon. – Ezek úgy látszik megelőznek!

Az apám is észrevette már a két verejtékező állatot és láttam, hogy felvillantak a szemei. Vadul összeszorította az ajkát és poros arcán a harag vonásai futottak át. Egy pillanatig tartott áss egész, aztán arcvonásai ismét visszanyerték szokott komolyságukat. Ez volt minden! Én azonban megéreztem, hogy ez a két fáradt nyergesló nagyban hozzájárult ahhoz, hogy még komorabb és nyomasztóbb legyen a hangulat.

– Ezek szemmel tartanak minket, – szólt később az apám.

Filmoreban láttam egy embert, akivel később, másutt, többször találkoztam ismét. Magas, szélesvállú, javakorabeli mormon férfi volt, elpusztíthatatlan egészség és mérhetetlen erő áradt róla. Szúrós szemeiben hatalmas energia villámlott, bizonyítva, hogy nemcsak a teste, de az akarata is erős. Arca simára volt borotválva, eltérően a többi embertől körülöttem, akiknek pofaszakálla volt. A néhánynapos tüskés szakáll, mely ott borostásodott az állán, mutatta, hogy őszülésnek indul már. Szokatlanul nagy szája volt és keskeny ajkait olyan keményen összepréselte, mintha hiányoznának a fogai. Vastag és egyenes orra volt, hatalmas koponyája, széles pofacsontokkal, erősen kiugró állkapoccsal és intelligens boltozatos homlokkal. Szemei kékek voltak, a legkéklőbb színű kék szem, amit valaha láttam.

A fimorei malomban láttam először ezt az embert. Az apám, mint Nephiben, az öregekkel ismét odament, hogy megpróbáljon lisztet vásárolni és én nem engedelmeskedve anyám tilalmának, kandi kíváncsiságomban észrevétlenül utánuk lopództam. Ez az ember négy vagy öt másik mormonnal, köztük a molnárral együtt ott álldogált a csoportban, akikkel az apám és a mi embereink tárgyaltak.

– Láttad azt a simaarcú idősebb embert? – szólt szólt apámhoz Laban, amikor eredmény nélkül kijöttünk a malomból és visszafelé indultunk a táborba.

Az apám bólintott.

– Úgy van, ez Lee! – folytatta Laban. – Találkoztam már vele a Sós-Tónál is. Azt mondják, hogy tizenkilenc felesége van és ötven gyermeke. Kimondhatatlanul fanatikus és már szinte belehülyült a vallásosságba… Mi vár még reánk, ebben az elátkozott országban?

A nyomasztó végzet ránk nehezedett fárasztó utunk további folyamán is. Az apró gyarmatok, ahol vizet és élelmet akartunk vásárolni, húsztól-ötven mértföldnyi távolságban voltak egymástól. Közöttük száraz és terméketlen homoksivatag húzódott. És minden gyarmaton hiába kísérleteztünk, sehol sem adtak el élelmiszert nekünk. Mogorván visszautasították békés közeledésünket és folyton-folyvást csak azt vetették a szemünkre, hogy mi sem adtunk el élelmiszert nekik, amikor Missouriból kikergettük őket. Hiába mondtuk, hogy Arkansasból valók vagyunk. Mi csakugyan arkansasiak voltunk, erről azonban sehogysem tudtuk meggyőzni őket; ők ragaszkodtak ahhoz, hogy missouriaiak vagyunk és ehhez képest bántak el velünk mindenütt.

Beaverben, ötnapi utazásra észak felé Fil-moretól, ismét láttuk Leet. És újból láttuk erősen meghajszolt verejtékes lovait, amik a malom előtt voltak kikötve. Parowanban azonban nem láttuk Leet.

Cedar City volt az utolsó gyarmat, a sivatag előtt. Laban, aki előrelovagolt, vágtatva érkezett vissza hozzánk ós jelentést tett apámnak. Amit mondott, nagyjelentőségű volt.

– Láttam Leet, kapitány. És a gyarmat tele van lovasokkal, akik, úgy látszik, fegyveresen készülődnek

Még fokozottabb nyomasztó izgalomban telt el a nap. De nem történt semmi ezen a gyarmaton. Kereken megtagadták – mint a többi helyen – hogy élelmiszert adjanak el nekünk, de ezenkívül nem zavarták meg visszavonulásunkat. Az asszonyok és a gyermekek nem mutatkoztak, elrejtőztek a házakba előlünk és az a néhány ember, aki feltűnt a láthatáron, az sem jött kocsitáborunk közelébe, hogy szokás szerint, gúnyolódjon velünk és ingereljen minket.

Cedar Cityben történt, hogy a kis Wainwright gyerek a nélkülözésbe belehalt. Emlékezem még élénken Mrs. Wainwright panaszos sírására és rimánkodására amint letérdelt Laban előtt, hogy

szerezzen valami tejet a lakosságtól.

– Az ártatlan kis csöppség életét mentenéd meg vele – könyörgött Wainwright asszony. – És ezeknek itt van tejük bőségesen. A magam szemével láttam legelészni a teheneiket … Kérve kérlek, Laban, menj és próbálj a lelkükre beszélni. Nem fog ártani, ha megpróbáljuk. Legfeljebb visszautasítanak. De nem hiszem, hogy megtehessék ezt, ha szívük van. Nem hiszem, hogy megtagadhassák azt a pohárka tejet és meggyilkoljanak ezzel egy nagybeteg gyermeket …

Laban engedett és elindult, hogy tejet szerezzen. Eredmény nélkül tért vissza. Amint később elmondta apámnak, nem tudott a közelébe férkőzni egyetlen mormon asszonynak sem. Csak mormon férfiakkal találkozott, akik elfordultak tőle, mint a bélpoklostól és meg sem akarták hallgatni kérését.

Ez volt az utolsó mormon gyarmat. Azután már a félelmetes sivatag következett, amelyen ha átvergődünk, elérjük California vágyva-vágyott legendás földjét. Amint megvasalt szekereink sora a kora reggeli órákban kigördült Cedar City szétszórt lakóházai közül, én a bakon ülve apám mellett, láttam milyen borzasztó kifejezés tükröződik Laban arcán. Tán egy fél mértföldet haladhattunk előre, amikor Laban hirtelen megfordította lovát, megállt egy frissen ásott sír előtt, – amiről tudtam, hogy a kis Wainwright gyerek sírja – és felemelkedett a nyeregben. Félelmetes volt ott a sivatag szájánál, – mint egy szörnyű memento, a bosszú lovasszobra – a frissen ásott sir mellett, mely nem az első sírhant volt, amióta végtelen vándorutunkra keltünk. Barázdákkal szántott, beesett és sovány arca eltorzult a gyűlöletteli, tehetetlen haragtól. Megrázta fejét, miközben naptól kifakult hosszú, fénytelen haja ott repkedett a válla körül, a szarvasbőr ing fölött; hosszú puskáját abba a kezébe markolta, amelyben a gyeplőt fogta és szabad kezével megfenyegette keményen Cedar City gyarmatát:

– A bosszúálló Isten átka legyen mindnyájatokon – kiáltotta rettentő hangon. – Legyetek átkozottak, ahányan csak itt éltek, legyen átkozott minden maradékotok, még meg nem született gyermekeitek is. Száradjon el lábon minden termésetek. A forró homokban pusztuljatok el mind, csörgőkígyó mérgétől. Keseredjen meg kutaitok és forrásotok friss vize és a ti – –

A tovahaladó kocsik zörgésétől nem hallottam tovább szavait, de fenyegető ökle, vérben forgó szemei és vállainak gyors és hatalmas emelkedése mutatta érthetően, hogy csak most kezdte el igazán a szörnyű átkozódást. És hogy ő csak annak adott hangot, ami mindnyájunk lelkében ott lappangott, azt mi sem bizonyítja jobban mint, hogy mindenfelől visszhangja támadt a kemény átkozódásnak. Ahogy a szekerek elhaladtak mellette, egymásután hajoltak ki az asszonyok a kocsi ernyője alól és kinyújtották szikár karjukat, megrázván csontos, munkától megviselt öklüket az utolsó mormon lakóhely felé. Egy sovány ember, aki a kocsink mögött terelte két szamarát, elnevette magát és megrázta ő is somfabotját a gyarmat felé. Szokatlan, szinte sértő hang volt ez a régen hallott nevetés a sorainkban.

– Szedd le róluk a keresztvizet, Laban – biztatta őt. – Átkozd el őket, ahogy csak tudod. Ez az én véleményem is.

A kocsik már messze jártak, de Laban még mindig ott állt a sir mellett, felemelkedve a kengyelvasban. Valóban ijesztő és felejthetetlen volt, felemelt karjával és vadul lobogó hajával.

– Legalább könnyít a szívén az öreg – mormogta az apám, inkább magának, mint nekem.

– Okosabban tenné, ha visszamenne és szerezne inkább néhány skalpot – kotyogtam közbe én.

Az apám alig észrevehetően elmosolyodott és fejcsóválva nézett rám.

– Nem szereted a mormonokat? Eh, – fiam!

Megráztam a fejem tagadóan. Vadul égő szemem eléggé bizonyítgatta, milyen mérhetetlen gyűlölet és harag tarajosodott fel bennem.

– Ha megnövök, – szóltam rövid szünet után – puskával megyek rájuk.

– Hallod-e, te Jesse! – kiáltott rám az anyám a kocsi belsejéből. – Fogd be a szádat, de azonnal! – Aztán az apámhoz fordult szemrehányó hangon: – Te is szégyellhetnéd magadat, hogy ilyen dolgokról engeded beszélni ezt a fiút!…

Kétnapi keserves és komor utazás után elértük a Hegyi Rétet, ahol – miután már túl foltunk az emberlakta vidékeken – az első alkalommal nem csináltuk meg a kocsitábort megerősített köralakban. A szekerek ugyan nagyjából most is körben álltak, de szabálytalanul, összevissza, kisebb-nagyobb távolság volt közöttük; nem rakták fel természetesen az összekötő kapcsokat sem és nem láncolták össze a kerekeket. Az előkészületek úgy szóltak, hogy néhány hétig itt maradunk és ugyanekkor a szekereket is rendbe akartuk hozni. Pihentetni kellett az állatainkat is, hogy erőt gyűjthessenek, mielőtt nekivágnánk a sivatag megpróbáltatásainak.

A Hegyi Rét horizontját ugyanazok az alacsony és vigasztalan homokdombok szegélyezték, amik hetek óta, amióta vándoroltunk ezen az elátkozott vidéken, egyhangúvá tették körülöttünk a láthatárt. A

síkság itt is homokos volt. de valami gyér fű mégis zöldéit rajta, sokkal több, mint amennyit hosszú utazásunk alatt találtak állataink. Mintegy száz lábnyi távolságban attól a helytől, ahol letáboroztunk, friss forrásvíz fakadt, ami alkalmas volt és elegendő az emberek számára. Távolabb, a domboldalakon volt még néhány kisebb ilyen forrás; oda tereltük inni az állatokat.

Megérkezésünk napján korán tábort ütöttünk. Mivel úgy terveztük, hogy hetekre itt maradunk, az asszonyok nyomban utánanéztek a szennyes ruháknak. Másnap reggel akarták megkezdeni általánosan a nagy mosást. A férfiak a lószerszámokat és a szekereket javították, az állatokat gondozták, fúrtak-faragtak, kalapáltak, hogy csak úgy csattogott a környék. Mindenki dolgozott, amíg leszállt az éj. Sorra megerősítették a csavarokat és reteszeket, rendbehozták a tengelyeket. Emlékezem Labanra, aki keresztbetett lábakkal ült egy kocsi árnyékában és késő éjszakáig egy pár új moccasint varrogatott magának. Ő volt különben az egyetlen köztünk, aki moc-casint viselt, skalpövet és szarvasbőringet hordott. Úgy sejtem, hogy amikor Arkansasból elindultunk, ő még nem tartozott a mi kivándorlókaravánunkhoz. Nem volt felesége, sem családja, sem saját kocsija, nem volt semmije sem, mint a lóra, puskája, testén lévő ruhája és néhány vedlett gyapjútakarója, mit felgöngyölve, lova hátán vitt magával mindenhova.

Amikor kemény buzgósággal dolgoztunk a táborban, hogy a pusztaságban ránk leselkedő veszedelmek ellen felvértezzük magunkat a körülményekhez képest, nem is álmodta volna senki, közülünk, hogy mi vár reánk hajnalra. Másnap reggel beteljesedett azután a végzetünk. Két napi járásnyira az utolsó mormon gyarmattól, abban a hiszemben, hogy körülöttünk sehol sincsenek indiánok, nem tartottunk semmi veszedelemtől és első ízben történt, utazásunk kezdete óta, hogy nem láncoltuk össze a szekereket a megszokott körbe, nem jelöltünk ki őröket az állatok mellé, még figyelő őrszemeket is elmulasztottunk kiállítani.

A felébredésem olyan volt, mint egy szörnyű lidércnyomás. Éles trombitaszó rikoltott a fülembe. Amikor álomittasan felriadtam, először megpróbáltam analizálni azt a rettentő hangzavart, ami körülöttem tombolt és amit a trombita szünet nélkül riadó recsegése igyekezett túlharsogni. Fegyverek dörrentek közel és távol, jajveszékelés, ujjongás és átkozódás vegyült össze mindenfelől az asszonyok rémült sikolyával és a gyermekek kétségbeesett sírásával. Azután észrevettem, hogy roncsolják és forgácsolják a puskagolyók a szekér kerekeit és a kocsi alapzatának fáját, hogyan pattannak vissza a megvasalt részekről, míg a kocsi belseje megtelt savanyú lőporfüsttel. Bárhonnan jött is ez a sortűz, a szándék, hogy hasznavehetetlenné tegyék a szekereket, aljas és alattomos volt.

Hirtelen feltápászkodtam és éppen öltözködni akartam, amikor az anyáim visszanyomott a kocsi szalmájára. Most egy lőporfüsttől összemázolt képű izgatott férfi ugrott be a kocsiba. Az apám volt.

– Ki innen, azonnal! – kiáltotta. – Gyorsan! Le a földre!

Nem sokat vesztegette az időt. Megragadott a nyakamnál fogva és kihajított a kocsiból. Alig, hogy a földön magamhoz tértem meglepetésemből, mellettem voltak az apám, az anyám és síró-rívó kis testvérkém is.

– Ide hozzám, Jesse, – kiáltott az apám, miközben az egyik vaspántos kocsikerék mögött buzgón ásni kezdett a porhanyó homokban. – Folytasd és ásd mélyebbre. Ássátok be magatokat a homokba!

Felugrott és tovairamodott a szürkületi fényben, parancsokat osztogatva mindenfelé. Távolról és közelről már kiáltoztak utána. (Ekkor tanultam meg a vezetéknevemet: én Jesse Fancher voltam. Az apámat Fancher kapitánynak szólították.)

– Hasra! Feküdjetek hasra, mindnyájan, – hallottam a hangját. – Húzódjatok a kocsikerekek mögé és ássátok be magatokat mindnyájan a homokba. Családos emberek, vigyétek ki az asszonyokat és gyerekeket a kocsiból. A tüzelést szüntessétek be. Ne lőjetek! Tartogatni kell az erőt, ha jön a roham. Legény emberek, siessetek a segítségére jobbra Labannak, balra Cochrane-nak, nekem pedig itt a középen. Ne vesztegessétek az időt! Gyorsan, előre mindenki!

A roham azonban nem következett be. Egy negyedóra hosszat folytatódott ez a szabálytalan és kemény tüzelés, ami azonban leginkább csak a kocsikban tett kárt. A legnagyobb veszteség – mint a szaggatott beszélgetésekből kivehettem, – akkor ért bennünket, amikor néhány koránkelő emberünket elfogták, amint kocsitáborunktól távolabb a tábortűznél melegedtek a szürkületben. Az indiánok – mert Laban úgy magyarázta, hogy ezek csak indiánok lehettek – meglepetésszerűen és hirtelen törtek ránk, mint a szélvész. Lehasaltak a fűbe és vad sortüzet adtak a szunnyadó tábor felé.

Az éledő hajnali fényben most az apám támadásra készülődött. Közel volt hozzám, úgy hogy tisztán hallottam, amikor kiadta a parancsot:

– Vigyázzatok! Legyetek készen mindnyájan. Most! Tűz!

Balról, jobbról és középről megdördültek a fegyvereink. A sortűz meglepően sikerült. Én hirtelen kidugtam a fejem a homokgödörből, ahol guggoltunk, hogy körülnézzek. Amint a lőporfüst eloszlott, nem egy eltalált indiánt láttam felbukni a gyepen. Tüzelésük nyomban meg-szűnt és láthattam, hogy sietve visszavonulnak, magukkal hurcolva halottaikat és sebesültjeiket.

Ahogy az indiánok eltűntek, nyomban munkába kezdtünk mindnyájan. A kocsikat összetolták és körbeláncolták ismét, mialatt mások utánanéztek veszteségeinknek. A legsúlyosabb, pótolhatatlan kár az volt, hogy valamennyi állatunk szétszaladt. Azonkívül hét vérző ember feküdt a mienk közül a tábortűz körül. Négy halott volt, hárman pedig haldokoltak. Sokan megsebesültek még közülünk, akiket az asszonyok vettek ápolás alá. A kis Risch Hardecre karját is szétroncsolta egy nehéz golyó. Mindössze hat éves volt a kis sebesült és emlékezem rá, amint tátott szájjal bámultam őt, mint valami csodát. Az anyja tartotta az ölében, míg az apja a sebet kötözte. A kis Risch némán sírdogált, láttam eltorzult arcát, amit összemaszatoltak a könnyek, mialatt rémülten bámult a vérre és a karjából kiálló törött csontdarabokra.

Granny Whitet holtan találták Foxwell kocsijában. Kövér és gyámoltalan vénasszony volt, aki sohasem csinált semmit, csak egész nap ült és pipázott. Az anyja volt Abby Foxwellnek. Most aztán ott hevert holtan. A férje ott kuporgott szederjes arca mellett. Nyugodt volt, szemeiben nem látszottak könnyek csak éppen bámult, puskáját keresztbefektetve térdein. Mindenki elcsendesedett körülötte és magára hagyta őt a holttesttel.

Az apám utasítása nyomán mindenki, kivétel nélkül, dolgozott a táborban. A kocsikör közepén hatalmas gödröt ástak és a kiásott homokot eléje tornyozták embermagasságnyira. A gödörbe ágyneműt, élelmiszert és mindenféle szükséges házidolgokat hurcoltak az asszonyok sorra kiürítvén a kocsikat. A gyermekek természetesen segítettek mindenben. Nyöszörgés. jajveszékelés, panasz sehonnan sem hallatszott; mindenki nyugodt volt. Itt most dolgozni kellett és mi mindnyájan munkára született emberek voltunk.

A széles gödör a mi számunkra készült, az asszonyok és gyermekek számára. A kocsik alatt körben egy kisebb árok futott, előtte földtorlasz. Ez volt a harcosok helye.

Laban lihegve visszatért kémkedő szemle-útjáról. Jelentette apámnak, hogy az indiánok félmértföldnyire visszahúzódtak. Hat embert vesztettek, közöttük három haldoklott; ezeket lovukra kötözve cipelték magukkal.

Közben feljött a nap. Ahogy reggeledett, időről-időre mindenfelől sűrű porfelhő kerekedett a láthatáron, nagyszámú lovascsapatokat láttunk feltűnni minden oldalról, ahogy nagy távolságban bekerítettek minket. Közelünkbe azonban nem merészkedtek még. Csak az újabb és újabb porfelhő jelezte a friss csapatok érkezését. Később egy nagyobb porfelhő kerekedett, ami lassan húzódott el folyton távolodva tőlünk. Hallottam, amint magyarázzák körülöttem, hogy zsákmányul ejtett állatainkat hajtják el az indiánok. Negyven kocsink, amivel végig vándoroltuk a fél kontinenset, most ott állt körben, gyámoltalan-bénán, állatok nélkül. A reménye is eltűnt annak, hogy szekereken vándorolhassunk tovább.

Délben Laban újból kémszemlére indult. Jelentette, hogy észak felől még egyre érkeznek az indiánok. Teljesen körül voltunk zárva. Ezidőtájt a tőlünk keletre eső magaslatokon megpillantottunk egy csomó fehér embert, amint fellovagoltak a dombok tetejére és táborunk felé kémleltek.

– Nini, mama, ott fehér emberek vannak, – hallottam Abby foxwell hangját, amint anyjához szólott, lelkendezve: – Fehér emberek, mint mi! Miért nem jönnek akkor ide be hozzánk, hogy segítsenek az indiánok ellen.

– Ezek nem fehér emberek és nem olyanok, mint mi, – sikoltottam közbe én, a haragtól elfulladva, mialatt a fenyítésre készülő anyai kezet figyeltem, – ezek mormon kutyák.

Amikor leszállt az éjszaka, a sötétség leple alatt három fiatal férfi közülünk kilopódzott a táborból. Láttam őket, amikor eltávoztak, Will Aden, Abel Milliken és Timothy Grant voltak.

– Cedar Citybe mennek segítségért, – magyarázta az apám az anyámnak, mialatt sietve bekapta vacsoráját. Az anyám fejét rázta.

– Fölösleges volna behívni a mormonokat a táborba, – mondotta rosszaló fejcsóválással. Ha eddig sem akartak segíteni rajtunk és visszautasítottak minden közeledést, akkor Cedar City lakói most sem fognak törődni velünk.

– A mormonok között is vannak jó emberek és rossz emberek, – kezdte magyarázni az apám.

– Régesrég nem találok már köztük egyetlen jó embert sem, – vágott közbe az anyám.

Reggelig semmit sem hallottam arról, hogy a, követek visszatértek volna. Akkor azonban megtudtam

mindent. Az egész tábort lesújtotta a hír, amit hoztak. Alig haladtak néhány mértföldnyire, amikor fehér emberek támadták meg őket. Will Aden beszélni kezdett és elmondotta, hogy a Fancher-kivándorlócsapat emberei és Cedar Citybe igyekeznek, hogy segítséget kérjenek a rézbőrű indiánok ellen. Végighallgatták és válaszképpen sortüzet adtak rájuk. Will Aden felbukott, míg Milliken és Grant visszamenekültek, hogy hírt hozzanak nekünk. A hír a remény utolsó szikráját is kioltotta lelkűnkből. A fehérek szövetségbe léptek az indiánokkal, hogy a fejünk felett függő végzet beteljesedjék.

A második nap reggelén az indiánok sortüzet adtak az embereinkre, akik vízért mentek, a táborunktól néhány száz lépésnyire, a forráshoz. Ellenségeink ekkor már megszállták a tőlünk keletre lévő alacsony dombokat és ezek védelme alatt megközelítették a forrást. Az indiánok azonban nem bántak ügyesen a fegyverrel, mert embereink szerencsésen behozták a vizet, anélkül, hogy egy is megsebesült volna közülök. Néhány szórványos puskalövéstől eltekintve a reggel nyugodtan telt el. Mindnyájan ott tanyáztunk a nagy gödörben és mivel már lassan rászoktunk ehhez az élethez, aránylag kényelmen éreztük magunkat. Csak azoknak a családoknak volt rossz, akiknek sebesültjeik voltak. Én minduntalan ellopództam az anyám mellől, telhetetlen kíváncsiságomban, hogy mindent láthassak. A szekérkörön belül, a nagy védőároktól északra, láttam, amint az embereink eltemették a halottainkat: hét férfit és két asszonyt. Hozzátartozóik keményen visszafojtották feltörő fájdalmukat. Csak Mrs. Hastings jaj vészekéit hátborzongatóan, ő férjét és atyját vesztette el egyszerre. Néhány asszony körülvette és csillapította őt. A keleti alacsony dombokon az indiánok szörnyű üvöltözést csaptak. Ugrándoztak és átkozódtak, néha elsütötték a puskájukat, de a lövéseik semmiben nem okoztak kárt.

– Mire várnak – türelmetlenkedett Laban, hiszen már rég végezhettek volna velünk.

Tűrhetetlen volt a forróság ezen a délutánon. A felhőtlen égen lángot okádott a nap, a tikkadt levegőt a legkisebb szellő sem hűsítette le. A férfiak a tűzvonalban, a szekerek alatt, nagyrészt árnyékban voltak, a nagy árok azonban egészében ki volt téve a nap perzselő tüzének. Több mint száz asszony és gyermek sebesült volt itt összezsúfolva a rekkenő forróságban. A sebesültek fölé gyapjútakarókból védőernyőt emeltünk, ez azonban alig enyhítette a hőség kínjait. Fullasztó tolongás volt a szűk árokban. Amikor csak tehettem, kilopóztam a tűzvonalba, és buzgó hírhordozója voltam az apámnak.

A legnagyobb hiba az volt, hogy nem úgy csináltuk meg a kocsitábort, hogy az mindjárt magába zárja a forrást is. Ez az első támadás meglepett izgalmai miatt volt, amikor nem is sejtettük, mikor követheti azt egy második. És most már késő volt! Néhány száz lépésnyire attól a dombtól, amit az indiánok tartottak megszállva, már nem láncolhattuk szét a kocsikat, hogy tovább toljuk a forrás felé. Ezért az apám parancsára néhány ember a kocsikörön belül, az asszonyok védőárkától délre, kutat kezdett ásni.

Ezen a harmadik napon hosszabb idő után viszontláthattuk a félelmetes Leet. Gyalogszerrel közeledett az északnyugatra eső domb lejtőjéről és amikor lőtávolba került, az apám feltűzte az anyám egyik lepedőjét egy ökörhajtóvesszőre és a fehér lobogót meglengette előtte. Lee azonban nem akarta észrevenni a jelt és folytatta útját, ügyet sem vetve ránk.

Laban utána akart lőni, de az apám tiltóan megfogta fegyvere csövét. Rászólt, hogy a fehérek nyilvánvalóan nem határozták még el, mit csinálnak velünk és ha most lelőnénk Leet, akkor csak fölöslegesen magukra vonnánk haragjukat. Mást gondolt tehát.

Gyere ide, Jesse, – szólt hozzám az apám és lehasított egy csíkot a lepedőből, ráerősítvén a vesszőre.

– Vedd ezt a fehér zászlót és menj ki te. Próbálj beszélni azzal a magas emberrel. Ne mondj neki semmit arról, mi történt velünk, csak arra vedd rá, hogy jöjjön be ide, a táborba, beszélni szeretnénk vele…

Éppen engedelmeskedni akartam, mialatt keblem dagadt a büszkeségtől, hogy ilyen fontos megbízatást kaptam, amikor Jed Dunham felkiáltott, hogy ő is velem akar jönni. Jed éppen annyi idős volt, mint én.

– Dunham, elengeded a fiadat Jesse-el együtt? – kérdezte az apám Jed apjától. – Jobban szeretném, ha ketten mennének, mintha egyedül indul útnak a fiam. Az egyik segíthet a máaiknak, ha bajba kerülnének.

Jed meg én, két kilencéves kis fiú, elindultunk tehát a fehér lobogó alatt az ellenség vezére felé. Lee azonban nem akart találkozni velünk. „Amikor meglátta, hogy elindulunk, hátat fordított és igyekezett elosonni előlünk. Gyorsan szedte a lábát, a távolság folytonosan nőtt közöttunk és nem sok idő múlva eltűnt a szemeink elől a bokrok között.

Mi ketten Jeddel, többszáz yard körzetben felkutattunk minden bokrot és cserjét, hogy a nyomára

akadjunk. Azonban eltűnt, érthetetlenül, minta a föld nyelte volna el. Arra nem kaptunk utasítást, hogy mennyi ideig maradhatunk el és mivel a fehér lobogó védelmében az indiánok nem tüzeltek ránk, folytattuk előnyomulásunkat az ellenséges területen. Két órahosszat kóboroltunk így, egyik a másikat bátorítva és tüzelve, holott ha egyedül lett volna bármelyikünk, aligha vettünk volna annyi bátorságot, hogy egy negyed-,, óra hosszat kinnmaradjunk. Jed meg akarta mutatni, hogy milyen vakmerő és én hasonlóképen túl akartam tenni rajta.

Gyerekes ostobaságunknak is megvoltak a maga előnyei: alaposan kikémleltük a terepet. Ahogy merészen járkáltunk a fehér zászló alatt, kitapasztaltuk, hogy pontosan körül vagyunk kerítve. Az indián tábor zöme ami kocsikörünktől északra körülbelül egy félmértföldnyire húzódott meg. Nagy sokaságban nyüzsögtek ott az indián harcosok, keményen ülve apró paripáikon.

A tőlünk keletre húzódó domb mögött volt a gyalogharcosok állása. Jed meg én megmásztuk az alacsony dombot, úgy, hogy kényelmesen szemügyre vehettük táborukat. Egy félóra hosszat kísérleteztünk azzal, hogy megszámláljuk, hányan vannak, de nem tudtunk a végére jutni. Két-háromszázan lehettek. Fehér emberek is voltak közöttük néhányan, ezekkel szemmel-láthatóan izgatott tanácskozásba voltak merülve. Északkeletre kocsitáborunktól, mintegy négyszáz yard távolságban, felfedeztük a fehér emberek táborát is. Egész sereg sátor volt ott és a tábor mögött ötven-hatvan nyergesló legelészett kipányvázva. Észak felől gomolygó porfelhő közeledett errefelé. Jed meg én megvártuk, amíg a porfelhőből kibontakozott egy fehér ember alakja, ki vágtató lovon érkezett és egyenesen beszáguldott a fehérek táborának közepébe.

Amikor két órai zavartalan szemlélődés után visszatértünk kocsitáborunkba, az anyám csattanós pofonnal fogadott, amiért ilyen sokáig elcsavarogtunk. Az apám azonban megdicsért a bátorságomért, amikor megtettük a jelentésünket.

– Most aztán készülhetünk a támadásra kapitány, – mondta Aaron Cochrane az apámnak. – A fehérek visszatartják az indiánokat, amíg felülről meg nem kapják a rendelkezést. Az a lovas küldönc, akit a fiúk láttak, talán éppen parancsot hozott a támadásra. Bizonyos, hogy nem kímélte a lovát…

Félórával azután, hogy visszatértünk Laban is megpróbálkozott kémszemlére indulni fehér zászló alatt. Nem mehetett azonban húsz lábnyira sem a kocsikörtől, amikor az indiánok már vadul kezdtek tüzelni rá, úgy, hogy vissza kellett menekülnie a szekerek köré.

Naplemente előtt a védőárokba húzódtunk vissza és én éppen a karomban tartottam kis testvérkémet, mialatt az anyám a gyapjútakarókat teregette ki éjszakára. Annyian voltunk itt az árokban, hogy valósággal összepréselődtünk; kicsiny volt ez a terület ennyi ember számára. Az asszonyok közül többen összekuporodva aludtak, kinyujtózva csak a sebesültek és a gyermekek fértek el. Jobbra tőlem, közvetlenül mellettünk, Silas Dunlap haldoklott, olyan közel hozzám, hogy ha megmozdította karjait, azonnal vállamhoz ért. Dunlap fejlövést kapott az első támadásnál és ezen a napon egész nap félrebeszélt lázálmában és énekelt. Monoton dalát, amely az őrjöngésig idegessé tette az anyámat, sohasem felejtem el. Egész nap hangzott a szörnyű lázálomban az egyszerű dalocska:

Szól a földi kis manóhoz esdve a másik manócska: ,,Adj nekem dohányt pipámba; hol van szelencéd, az ócska?', És az első kis manóhoz szól a második nevetve: „Van dohány, de néked adni vajon kinek volna kedve? Majd ha nem szórod a pénzed szerte hitvány kavicsképpen. Akkor neked is lesz mindig dohányod a szelencében!”

Mondom, mellette ültem éppen, karomban testvérkémmel, amikor az indiánok általános tá- · madása megtörtént. A nap már lemenőben volt és egészen lefoglalt Silas Dunlap, ki utolsó perceit élte. Sarah, a felesége mellette kuporgott, kezét haldokló férje homlokára szorította. Ö is és Martha leánya is, szívtépően zokogtak. Ekkor csattant fel mindenfelől többszáz puska hirtelen, fülsiketítő dörrenése. Az ellenség keletről nyugat felé félkört képezve, támadott. Mindenki lelapult a védőárok fenekére. Az apró gyermekek sivalkodó sírásban törtek ki rémületükben, a reszkető asszonyok alig tudták lecsillapitani őket. Egynémelyik gyengébb asszony felsikoltott, amikor a hirtelen támadás megtörtént, de azután csendben viselkedtek.

A fegyverek szakadatlanul ropogtak. Több ezer lövés irányult kocsitáborunkra a következő néhány percben, ó, hogy szerettem volna kimászni a szekerek védelme alatt a sáncárokba, hol a mi harcosaink tüzeltek, de az anyám gyanakodott rám és egyik kezével keményen tartotta a karomat, míg jobbjában kis testvérkémet ringatta.

Éppen Silas Dunlapot figyeltem ismét, – benne még remegett az élet utolsó szikrája, – amikor a kis Castleton-gyereket megölték. Dorothy Castleton, maga is alig tízesztendős kisleány, tartotta a kezében a kicsit, úgy, hogy a karjaiban halt meg egyetlen puskalövéstől, ö maga azonban nem sebesült meg.

Hallottam, amint körülöttem izgatottan beszéltek erről, mert érthetetlen volt hogyan tévedhetett ez a golyó a védőárokba. Valahogy a kocsi felett kellett elrepülnie. – Ez csak valami szerencsétlen véletlen lehetett, – mondották és ezt az esetet kivéve csakugyan nem is voltunk kitéve nagyobb veszedelemnek a védőárokban.

Amikor ismét Silas Dunlapra tévedt a tekintetem, már halott volt. Nagyon bántott ez, mert szerettom volna abban a percben látni őt, amikor az élet kiröppent belőle. Ezért strázsáltam mellette.

Dorothy Castleton őrjöngő rohamokat kapott fájdalmában, amikor a halott gyermeket kivették a karjából. Sikoltozva a földre vetette magát és sikerült Mrs. Hastings-ot is megrikatnia. Ketten azután olyan jajveszékelést és őrjöngő sikoltozást csaptak, hogy az apám odaküldte hozzám Watt Cummingsot, ki kúszva közelítette meg a vódőárkot, hogy megtudja, mi történt.

A sötétség beálltával a sűrű tüzelés alábbhagyott, majd egészen elhallgatott. Egy-két lövés esett még ezen az éjszakán, egyébként azonban nyugalom volt. Ebben a második támadásban ketten sebesültek meg az embereink közül. Behozták őket a búvóárokba. Bill Tyler nem sokkal később meghalt közülök, őt Silas Dunlappal és a kis Castleton gyerekkel együtt temették el még azon az éjszakán.

Az éjszaka folyamán a férfiak, egymást felváltva, tovább ásták, mind mélyebbre, a kutat. A víz azonban sehogysem akart felbuggyanni, mindössze csak a homok nedvesedett át a kút fenekén. Néhány elszánt ember behozott egypár vödör vizet a forrásról. Természetesen vadul tüzeltek rájuk és amikor Jeremy Hopkins csuklóját ellőtték, az apám be is tiltotta az ilyen kirándulásokat.

A következő reggelen, a harmadikon a harc kitörése óta, még forróbb és szárazabb napra virradtunk. Száraz torokkal ébredtünk fel mindnyájan, gyötrő szomjúsággal és csakhamar megtudtuk, hogy főzés sem lesz. De nem is nagyon tudtunk enni az égető szomjúságtól és az izgalomtól. Megpróbálkoztam egy darab ízetlen kenyérrel, amit az anyán tört le nekem, de nem bírtam lenyelni, olyan száraz volt a torkom. A tüzelés, hol vadul ropogott, hol abbamaradt. Az apám folytonosan intette a harcosokat, hogy takarékoskodjanak a töltényekkel, mert hadi készletünk rohamosan fogyott.

Közben a váltott emberek szakadatlanul folytatták a kútásást. Olyan mély volt már az üreg, hogy vödrökben kellett felhúzni a kiásott homokot. Az emberek, akik a vödröket húzták, szabadon ki voltak téve a golyóknak és az egyik közülök meg is sebesült a vállán. Peter Bromley volt ez, eljegyzett vőlegénye Jane Bloodgoodnak.

Menyasszonya, amikor meglátta, hogy Bromley megtántorodik, kiugrott a védőár okból, odarohant hozzá, ügyet sem vetve a golyókra, amik körülöttük sivítottak és védett helyre támogatta vérző vőlegényét.

A kút déltájban beomlott. Megfeszített munkába került, amíg sikerült kiásni azt a két embert, akit eltemetett a homok, Amos Wentworth egy jó félóráig nem került elő. Ezután a szekerekből kiszedett fenékdeszkákkal körül-építették a kutat és így folytatták az ásást. De mindössze nedves homokra találtak csak, holott már húsz lábnyi mélyen jártak. A víz sehogy sem akart előtörni.

Közben a nagy védőárokban mind tűrhetetlenebb lett a helyzet. A gyermekek sírva és jajvészekelve kiáltoztak vízért. A csecsemők már egészen berekedtek a sírásba. Robert Carr, egy újabb halálos sebesült, ki tíz lépésnyire hevert tőlünk, nem volt magánál, hadonászott a karjaival és őrjöngve rimánkodott vízért. Az asszonyok közül többen hisztérikus görcsökbe estek és vad átkokat szórtak a mormonok és az indiánok fejére. Mások szakadatlanul imádkoztak, a három Demdike-nővér, anyjukkal együtt, ájtatos zsoltárokat énekelt. Más asszonyok felszedték a nedves homokot, amit a kút fenekéről ástak ki és ezzel dörzsölték be a csecsemők csupasz tagjait, hogy valahogy lehűtsék és csillapítsák őket.

A két Fairfax-fivér nem tudta tovább kiállani ezt és vödrökkel a kezükben, az egyik kocsi alatt, kilopództak a táborból és nekivágtak a forráshoz vezető útnak. Giles még a fele utat sem tette meg, amikor már felbukott az úton, lövéstől találva. Roger a vad tüzelésben megtette az utat oda és vissza, anélkül, hogy megsebesült volna. Két vödröt hozott, mindegyik félig volt telve vízzel, mert a többi kilocsolódott útközben. Később a megsebesült Giles is feltápászkodott és visszamászott a táborba. Amikor besegítették őt a védőárokba, szájából ömlött a vér és hörgött.

A két félig telt vödör kóstolóra sem volt elég nekünk, akik több *százan* voltunk, nem is számítva a férfiakat. Csak a csecsemőknek, az egészen apró gyermekeknek és a sebesülteknek jutott valami víz. Én nem kaptam egy kortyot sem, mindössze annyi történt, hogy az anyám belemártott egy kis darab tiszta vásznat abba a néhány kanálnyi vízbe, amit kis testvérkém számára kapott és a vizes vászonruhával megmosta szájamat és torkomat. Neki magának még ennyi sem jutott, mert nálam hagyta a vizes rongyot, hogy mohó szájjal összerágjam.

Délutánra kimondhatatlanul rosszabbodott még a helyzet. A nap tüzelt, a szélcsendes, ólmos levegő

szinte izzott és homokos védőárkunk a maga túlzsúfoltságában olyan volt, mint egy égő kohó. Körülöttünk szakadatlanul dörögtek a fegyverek és időnkint felhangzott az indiánok vad és félelmetes csataüvöltése. A mi sáncaink felől csak néha-néha dördült el egy-egy puskalövés. Az apám a legnagyobb takarékosságot parancsolta meg a lőszerekkel. Csak legjobb lövészeink, mint Laban és Timothy Grant, tarthatták meg fegyverüket. Többi emberünk tüzelés nélkül, tehetetlenül lapult a sáncárokban és a parancshoz híven csak arra volt gondjuk, nehogy megsebesüljenek. Apám féltve kímélte embereit. Nem is volt több sebesültjük az újabb harc alatt, mint négy ember; ezek közül is hárman olyan könnyen sérültek csak meg, hogy kinnmaradhattak a sáncárokban s csak az egyiket közülük, aki valamivel komolyabban sebesült meg, hozták be hozzánk a védő-árokba .

A tüzelés alatt egy alkalommal az apám bejött hozzánk a védőárokba. Néhány percig némán üldögélt mellettünk; látszott rajta, hogy a lelkébe tép a mindenfelől őrjöngve feltörő jajveszékelés és kiáltozás, amellyel vízért rimánkodtak a sebesültek és a félig ájult gyengébb asszonyok. Egyszerre azután felugrott, kikapaszkodott az árokból és odafutott a száraz kúthoz. Két karjában, tetézve, nedves és iszapos homokkal tért vissza, amit vastagon rátapasztott Robert Carr mellére és vállaira. A haldokló sebesült jajveszékelése nyomban enyhült. Aztán óvatosan átlépdelve a földön heverő testeken, mik egymás hegyin-hátán préselődtek össze a szűk védőárokban, odament Jed Dunnámhoz és az anyjához; közben elküldött engem Jed apjáért, az üzenettel, hogy jöjjön le azonnal a nagy árokba.

Nem sokkal később, hogy Jed apja is lejött és apámmal hosszan tanácskozott, félrehuzódva, az árok sarkában, az apám ismét visszakuszott hozzánk.

– Jesse, – kérdezte – félsz az indiánoktól?

Büszkén és kemény határozottsággal tagadóan ráztam meg a fejemet. Keblem dagadt, mert éreztem, hogy megint valami nagyszerű és fontos megbízatás vár rám.

– Hát az átkozott mormonoktól megijedsz-e?

– Nem, nem, – tiltakoztam minden erőmmel – az átkozott mormon kutyáktól sem félek. – Boldog voltam, hogy átkozhatom egyszer a mormonokat anélkül, hogy az anyám hirtelen kezétől félnem kellene.

Az apám fáradt ajka körül a fakó mosoly árnyéka futott át.

– Jól van, Jesse, – mondotta – akkor ki fogsz menni Jeddel a forráshoz vízért.

Valóságos lázban voltam a buzgóságtól és az izgalomtól. Szinte máris hősnek éreztem magamat.

– Fel fogunk öltöztetni titeket kislányoknak – folytatta az apám. – Akkor talán nem fognak tüzelni rátok.

Ezt természetesen elleneztem és megpróbáltam tiltakozni, mint önérzetes férfi, ki nadrágot viselt. De hamarosan megadtam magamat, amikor az apám kijelentette, hogy talál még más fiút a táborban, aki vállalkozik az útra és vállalkozik arra is, hogy kislánynak öltözködjék.

Előhoztak egy ládát a Chattox-kocsiból. A Chattox-lánykák ikrek voltak és körülbelül olyan termetüek, mint Jed meg én. Néhány asszony segített az átöltözködésben. Felvettük a Chattox-lányok ünneplőruháját, amit az egész utazásunk alatt Arkansas óta, nem csomagoltak ki a ládából.

Az anyám, aki mérhetetlenül aggódott miattam, testvérkémet Sarah Dunlap gondjaira bizta és elkísért minket a külső sáncárokig. Ott még a lelkemre kötötte, hogy gondosan vigyázzak magamra; megkaptuk Jed meg én apámtól is az utolsó utasításokat, azután egy kocsi alatt kikúsztunk a táborból és felegyenesedtünk a szabad csatamezőn. Egészen egyformán voltunk felöltözve; fehér harisnya, fodros' fehér ruha, nagy világoskék szallagokkal és fehér szalmakalap volt rajtunk. Megfogtuk egymás kezét, míg szabad kezünkben két kis vödröt cipeltünk.

– Könnyedén vigyétek, – figyelmeztetett az apám, amikor elindultunk. – Lassan menjetek, aprókat lépegetve, mint a lányok.

Egyetlen lövés sem dördült el. Elértük a forrást sértetlen épségben, megtöltöttük a vödröket és lehasalva magunk is hatalmasakat húztunk a friss forrásvízből. Mindegyik kezünkben egy-egy színültig telt vödörrel, megtettük az utat visszafelé is. Akkor sem hangzott el egyetlen lövés sem.

Nem emlékezem már, hogy hányszor tettük meg ezt az utat oda-vissza a forráshoz, talán tizenötször – vagy húszszor. Lassan sétálva indultunk mindig, később már nevetgélve, mint a kislányok szoktak és lassan jöttünk vissza négy vödör vízzel. Bámulatos, hogy mi magunk mennyit tudtunk inni. Valahányszor a forráshoz értünk, mindig teleittuk magunkat.

Ez már azonban túlságosan próbára tette az ellenség türelmét. Most sem értem, hogyan tudták az indiánok ilyen sokáig visszatartani magukat, hogy ne tüzeljenek ránk és tekintettel legyenek arra, hogy kislányokkal állanak szemben. Amikor a védőárokban a tömlők és tartályok már majdnem megteltek

friss vízzel és éppen újból elindultunk, Jed meg én, friss szállítmányra, lövés dördült el hirtelen az indiánok állása felől. Utána ismét egy másik.

– Gyertek vissza azonnal! – sikoltott az anyám a sáncárok felöl.

Jed meg én összenéztünk. Ismertem őt, tudtam, milyen makacs természete van, aki gyávaságnak tartaná most a visszavonulást. Mégis én voltam a kezdeményező. Elindultam az úton és ugyanabban a pillanatban ő is követett.

– Te – Jesse! Jesse! – hangzott az anyám kétségbeesett hangja messziről.

Jed kezénfogva akart menni, mint máskor, de én kivontam a kezem az övéből.

– Szaladjunk!– kiáltottam.

Átfutottunk az után, mint a nyíl, mialatt úgy látszott, mintha az egész indián tábor versenyt tüzelt volna ránk. Mindenfelől fülsiketítően ropogtak a fegyverek. Jed valamivel előbb érkezett oda a forráshoz, úgy, hogy várnia kellett rám míg én is megtöltöttem két vödrömet.

– Most uccu neki, vissza – mondta Jed és elkezdtünk visszafelé szaladni, egymás mellett.

– Ne olyan gyorsan, – lihegtem én – mert kilocsolod a víz felét.

A figyelmeztetés bántotta őt és kényelmesen lassan kezdett poroszkálni. Az út felén megbotlottam és elvágódtam a fűben. Egy golyó, éppen előttem csapott le és televerte szemeimet homokkal. Egy pillanatra átfutott rajta az érzés, hogy megsebesültem.

– Ezt szándékosan csináltad, – gúnyolódott Jed, miközben feltápászkodtam. Ott állott mellettem a golyózáporban és várakozott rám, amíg felkelek.

A gondolat tetszett nékem. Hízelgett a hiúságomnak, hogy azt hiszi, akarattal estem el és akarattal locsoltam ki a vizet, hogy visszamenni kényszerüljek és másodszor is megmutathassam bátorságomat. Kettőnk között ugyanis komoly vetélkedés folyt, hogy melyik a vakmerőbb és ezért most kapva-kaptam az ötletén. Visszarohantam a forráshoz, hogy újból megtöltsem a vödröket. Jed Dunham pedig ott állott ezalatt a nyílt terepen, nem törődve a golyókkal, amik körülötte csapkodtak le és teleszórt k homokkal és várakozott rám. Egymás mellett jöttünk azután, méltóságteljesen, lassan, gyerekes vakmerőségünkben. De amikor a táborhoz értünk, Jed kezében már csak egy vödör volt. A másikat golyó találta és kettévált a kezében.

Az anyám keményen megleckéztetett engedetlenségem miatt. Előbb végigtapogatott, megölelt és forrón megcsókolt. Aztán kaptam néhányat azokból a csattanós, áldott pofonokból, amiket mindig készen tartogatott hirtelen tenyerében. Mialatt a leckéztetés folyt, az apám hamiskásan rámkacsintott az anyám válla mögül. Ez volt az első eset, hogy ellágyulni és mosolyogni láttam az apámat.

Benn a védőárokban nekem és Jednek olyan ünneplésben volt részünk, mint az igazi hősöknek. Az asszonyok sírva összevissza csókoltak, az öregebbek megáldottak minket. Nekem nagyon jól esett ez a becéző ünneplés és módfelett büszke voltam rá, habár, Jeddel együtt, úgy tettem, mintha egy cseppet sem volna ínyemre ez a kényeztetés. Különösen akkor öntötte el a forróság a szívemet, amikor Jeremy Hopkins nagy, fehér kötéssel csonka balkezén odalépett hozzánk, keményen kezet rázott velünk és azt mondotta, hogy nagy emberek vagyunk, – nagyok mint Daniel Boone, Kit Carson és Dawy Crokett. Erre a kijelentésre büszkébb voltam, mint bármi másra a világon.

Boldog és lázas örömömet csak az zavarta meg némikép, hogy a két szemem, de különösen a jobb, erősen fájt, amióta az az eltévedt golyó teleszórta homokkal. Borzasztóan nézett ki a két szemem, gyulladásos volt és vérvörös, – mint az anyám mondta. És egyformán tájt, akár nyitva tartottam, akár lehunyni próbáltam. A védőárok világa most elcsendesedett, mert mindenkinek elegendő ivóvize volt, habár már előre nem csekély gondot okozott az a kérdés, hogyan fogjuk a legközelebbi ivóvizet megszerezni. Növelte a lappangó kétségbeesést, hogy a lőszerkészletünk is végkép fogytán volt. *Az* apám tüzetesen végigkutatta a kocsik fenekét és összeszedett vagy öt font puskaport. Körülbelül ugyanennyi volt még ezenkívül a férfiak puskaportartójában is.

Eszembe jutott, hogy az előző napon is estefelé történt az általános támadás és mielőtt az alkonyat leszállt volna, felhasználva azt, hogy az anyám a becéző ünnepeltetés miatt kissé szabadjára engedett, észrevétlenül kilopództam a sáncárokba. Odakúsztam Laban mellé, egy kiugró védett állásba. Ö éppen friss bagót készített magának a dohányrágáshoz és nem vette észre, amint letelepedtem mellette. Egy ideig1 néirán lapultam, attól félve, hogyha felfedezi jelenlétemet, visszaparancsol a védőárokba. Hosszú ideig bámult mereven kifelé, a kocsikerekek alatt, komoly arccal rágva a dohányt és gondosan köpött bele mindig egy kis mélyedésbe, amit e célra csinált előre a homokban.

– Hogy mennek a dolgok? – vetettem oda végül komolykodva.

– Jól! – felelte Laban, miközben gondolkodva végigmért. – Nagyszerűen megy minden, Jesse,

amióta megint rághatom a bagót. A torkom már egészen kiszáradt, napkelte óta nem volt a számban dohány, – míg azután ti, ördöngős gyerekek, vizet nem hoztatok…

Ebben a pillanatban az északkeleti kis domb tetején, amit a fehérek tartottak megszállva, egy fakóhajú férfi feje és válla bukkant fel az alkonyati fényben. Laban rászegezte fegyverét, egy hosszú percig célzott, de aztán leeresztette a puskát. Megrázta fejét:

– Négyszáz yard távolság! Nem, még sem kockáztathatom meg. Lehet, hogy találnék, de nem bizonyos. És az apád úgy félti a puskaport…

– Mit gondolsz, milyenek az eshetőségeink? –kérdeztem, mint egy felnőtt, mert vízszerző hőstettem óta egészen férfiszámba számítottam magamat.

Laban hosszan gondolkodott, látszott rajta, hogy alaposan megfontolja a dolgot, mielőtt válaszol.

– Hát Jesse, nem mondom, átkozottul kemény kelepcében vagyunk. De ki fogunk lábalni belőle, – ó, minden bizonnyal kivágjuk magunkat innen. Akarsz fogadni egy dollárban velem, hogy minden jóra fordu1?…

– Néhányunk számára már aligha fordul jóra, – jegyeztem meg én.

– Ki az például? – kérdezte Laban.

– Hát Bill Tyller, Mrs. Grant, Silas Dunlap meg a többiek – –

– Ejnye, Jesse, – ezek már a földben vannak. Mindnyájunknak meg kell halni és mindnyájan egész sereg halottat temettünk már el. Akik meghaltak, több ezer évet éltek már át előbb és éppen úgy sok ezer év van előttük még. Tudod Jesse, a születés és halál gyorsan váltják egymást. Legalább annyian születnek, mind ahányan meghalnak; sőt még többen, mert az emberek gyorsan sokasodnak… Hát te vajon nem halhattál volna meg ma délután, amikor vizet hoztál a forrásról? Te azonban itt vagy és beszélgetsz velem, minden bizonnyal nagyra fogsz nőni és valami szép nagy és népes californiai családnak leszel a feje… Azt mondják, hogy Californiában minden nagyra nő és bőségesen sokasodik …

Ez a bizalmas, vidám és gondtalan hang felbátorított arra, hogy hirtelen megkérdezzek tőle valamit, ami már régóta fúrta az oldalamat. ·

– Mond csak, Laban, tegyük fel, hogy téged most megölnének – Kit – engem? – kiáltotta az öreg.

– Nono, csak éppen mondom, hogy tegyük fel – magyaráztam tovább.

– Helyes, akkor hát folytasd, tegyük fel, hogy megölnének. Mi legyen akkor?

– Akkor nekem adnád a skalpjaidat?

– Ejnye, hát az édesanyád mit szólna hozzá, ha meglátná, hogy te skalpokat viselsz? – hűtötte le hirtelen Laban lelkesedésemet.

– Csak akkor viselném, ha az anyám nem látja, – folytattam rendületlenül, majd hozzátettem kérlelő hangon: – Nézd, Laban, ha megölnének úgyis más valaki kapná meg azt a sok szép skalpot. Miért ne legyen akkor az enyém?

– Miért ne? – ismételte elgondolkodva az öreg. – Igazad van Jesee, miért ne legyen a tied? Jól van, fiam! Én szeretlek téged és szeretem az apádat, mind a ketten jó emberek vagytok! Abban a pillanatban, amikor én meghalnék, valamennyi skalpom a tiéd és a skalpkésem is a tiéd. Itt van Timoty Grant, ő lesz a tanú! Hallottad, Timoty?

Timoty rábólintott, hogy hallotta és én a hirtelen boldogságtól megszédülve egyetlen szó nélkül, némán hevertem a helyemen. Annyira elkápráztatott ez a nem várt szerencse, hogy a hála és köszönet egyetlen hangját sem tudtam kinyögni.

Makacs kitartásom ott a kiugró sáncárokban elnyerte végül a jutalmát. Naplemente idején megérkezett az új támadás és több ezer lövés csapkodott le körülöttünk. A mi oldalunkon alig dördült el a fegyver. Legfeljebb harminc lövés eshetett, amelyeket egytől-egyik Laban és Timoty Grant adtak le és valamennyi talált. Mindannyiszor felbukott egy indián és ez a látvány végtelen gyönyörűséggel töltött el ott a sáncárokban.

Laban közben folytonosan fecsegett mellettem. Megtudtam, hogy mindvégig crak az indiánok tüzeltek ránk. Fehér ember egyetlen lövést sem tett felénk. Ez bántotta és felháborította az öreg harcost. A fehérek nem nyújtottak segítséget nekünk, de nem is támadtak ránk. Ez a semlegesség különösen vésztjósló volt. A következő reggelen ismét vad erővel támadt ránk a szomjúság. Én már kora hajnalban felébredtem; az izgalom és a szomjúság kínjai nem hagytak aludni. Erős harmat esett és férfiak, asszonyok és gyermekek gyötrődve a harmatot nyaldosták a kocsikerekekről és a fékrudak vasveretéről. Hallottam, amint arról beszélnek, hogy Laban hajnaltájban kémszemlén volt. Eljutott égessen a fehérek táboráig. Látta, amint virrasztottak a tábortűz fényénél és körben térdepelve imádkoztak. Az egyes

elkapott szótöredéekből kivette, hogy a mi lelkünkért könyörögtek.

– Bárcsak megvilágosítaná az Úr az ő elméjüket, – szólott kenetteljesen az egyik Demdike leány Abby Foxwellhez.

– Igen, de azonnal, – mondotta Abby Poxwell, – mert én már nem bírom ki tovább víz nélkül. Ennek a napnak a végét aligha érjük ír eg. Egyikünk sem bírja ki a szomjúságot és puskaporunk is alig van már…

Azon a reggelen semmi sem történt. Egyetlen lövés sem dördült el. Csak a nap tüzelt ránk keményen és ellenségesen. A levegő izzott a forróságtól. A szomjúságunk egyre nőtt, a csecsemők hangosan bömböltek és a kisebb gyermekek is panaszkodtak és nyöszörögtek. Délben Will Hamilton kezébe fogott két hatalmas vödröt és elindult a forrás felé. Mielőtt kilépett volna a homoksánc mögül Ann Demdike odafutott hozzá, megölelte és a karjaival próbálta visszatartani a veszedelmes vállalkozástól. Will lehajolt hozzá, megcsókolta őt, néhány szóval megnyugtatta és kilépett a sáncárokból. Egyetlen lövés sem dördült el. Nem is tüzeltek rá az egész idő alatt, amíg megtette az egész utat és vizet hozott.

– Hála Istennek, – kiáltotta az öreg Mrs, Demdike. – Ez azt mutatja, hogy már felébredt szívükben a könyörületesség…

Az asszonyok közül többeknek ugyanaz volt a véleménye. Nagyon bizakodó, szinte vidám volt a tábor.

Két óra tájban, amikor éppen ebédeltünk a védőárokban, egy fehér ember tűnt fel a táborunk előtt, kefében fehér zászlót lobogtatva. Will Hamilton kiment eléje és hosszan beszélt vele. Azután visszajött és félrevonult tanácskozni az apámmal és a többi férfiakkal, majd ismét kiment a tábor elé az idegenhez. Én akkor már természetesen kinn voltam a sáncárokban és folytonosan vittem a friss híreket hátra a védő-árokba, az asszonyoknak. Ahogy kinéztem a homoksáncok mögül, a fehérzászlós követ mögött, kissé távolabb, megpillantottam Leet, amint mereven nézett táborunk felé.

Nagy volt az izgalom a mieink között. Az asszonyok boldog kiáltozással borultak egymás nyakába és csókolództak; az öreg Mrs. Demdike néhány más asszonnyal allelujázva imádkozott és áldották a csodatévő Istent. A követ azzal a javaslattal érkezett, hogy kössünk fegyverszünetet és helyezzük magunkat Higbee őrnagy mormon polgárseregének védelme alá, az indiánok pártolásával szemben. A mieink elfogadták a javaslatot.

– Kénytelen-kelletlen el kellett fogadni az ajánlatukat, – hallottam, amint az apám magyarázta az anyámnak, ki lehajtott fejjel csüggedten és elkedvetlenedve gubbasztott az egyik kocsi mellett.

– Hátha kelepce az egész és a mormonok akarnak csalni bennünket? – tamáskodott. Az apám vállat vont.

– Nem volt más választásunk, – felelte komoran. – A lőszerkészletünk egészen elfogyott.

Vezényszavak hangzottak el és néhány emberünk kiláncolt egyet a kocsik közül, félrevonta és ezzel megnyitották táborunkat. Odaszaladtam, hogy jobban lássam, mi történik? A kitárt kapunyíláson maga Lee lépett be és két üres szekér követte. Mindegyikbe négy ló volt fogva és egy-egy mormon hajtotta őket. Az egész tábor odasereglett Lee körül. Lee beszélt, elmondotta, hogy nagyon nehéz dolguk volt az indiánokkal, sehogyan sem akartak megkegyelmezni nekünk. Most azonban mégis megegyeztek és mindenfelől összevonták a mormon polgárhadakat, hogy védelmükbe vegyenek bennünket.

Az apám, Laban és még néhány ember azonban gyanakodott. Különösen megerősödött a gyanújuk, amikor Lee kijelentette, hogy valamennyi fegyverünket be kell szolgáltatni. Az indiánok ugyanis csak ezzel a feltétellel egyeztek bele a fegyverszünetbe. Ezzel mi olybá tűntünk, mintha megadtuk volna magunkat és a foglyai lennénk a mormon polgárhadaknak.

Az apám kiegyenesedett és éppen kereken vissza akarta utasítani az ajánlatot, amikor Labanra tévedt a tekintete. Az öreg kézzel-lábbal integetett és fojtott hangon súgta oda:

– Úgy sem sok hasznát vennénk a puskának, ha egyszer elfogyott a puskaporunk.

A fegyvereket beszolgáltattuk. A szekerekre felrakták két súlyos sebesültünket, akik nem tudtak állni a lábukon és betették hozzájuk az apró gyermekeket is. Lee választotta ki, hogy ki kerül a kocsiba és ki nem. A gyermekek átlag nyolcéves korukig felszállhattak. Jed meg én már nagyok voltunk. Ezért Lee kihagyott minket és azt mondta, menjünk csak az asszonyokkal gyalog.

Amikor kis testvéremet kivette az anyám karjából, hogy betegye a kocsiba, anyám ellenkezni próbált. Aztán erőt vett magán, láttam, amint keményen összeszorította az ajkait és némán engedte, hogy kitépjék karjaiból a kicsit. Csak a gondterhelt ráncok és a belső fájdalom vonásai rajzolódtak ki élesebben fáradt arcán.

Lee éppen kiadta a parancsot, hogy milyen rendben induljunk el: az asszonyok és gyerekek a két

kocsi mögött, aztán a férfiak, fegyvertelenül, külön csapatban, – amikor Laban odajött hozzám. Leoldotta a skalpokat az övéről és a derekamra erősítette a kincset, ami után annyira sóvárogtam. – De hiszen még élsz? – ellenkeztem én.

– Igazad van, – felelte könnyedén.– Ne törődj ezzel! Csak éppen megváltoztattam eddigi oAleményemet, ennyi az egész. Skalpot viselni fölösleges és pogány dolog…

Elakadt a hangja, aztán, mintha elfelejtett volna valamit, hirtelen sarkonfordult és visszament a többiekhez. Útközben még visszakiáltott hozzám:

– Helyes, fiam! Csak viseld bátran. Isten veled, Jesse.

Nem volt időm elcsodálkozni azon, hogy miért búcsúzik el tőlem, mert e pillanatban egy fehér ember vágtatott oda tajtékzó lován. Azt kiáltotta, hogy Higbee őrnagy, a mormon hadak parancsnoka, küldte őt az üzenettel, hogy siessünk, mert az indiánok minden pillanatban megtámadhatnak bennünket. Megkezdtük tehát a kivonulást. Elől a két kocsi haladt, azután Lee vezetésével az asszonyok és gyalogló gyermekek csoportja. Mögöttünk, – miután megvárták, hogy mi néhány száz lábnyira előre haladjunk, – következtek a férfiak. Amint a sik mezőre értünk, kis távolságra tőlünk megpillantottuk a mormon polgárhadat. Hosszú sorban álltak itt, egymástól hat láb távolságnyira, puskájukra támaszkodva és némán. Amint elhaladtunk mellettük, észrevettem, hogy ijesztően vésztjósló a tekintetük. A hideg futott át a háta on. Az asszonyok is észrevették ezt és többen közülök halk kétségbeesett kiáltozásban törtek ki.

Az anyám háta mögé húzódva, lépegettem én a sorban. Magam választottam ezt a helyet, nehogy az anyám észrevegye a derekamra csatolt skalpokat. Mögöttem jött a három Demdike nővér. A két középső anyjukat támogatta, ki sántikálva, nehézkesen haladt. Lee minduntalan kénytelen volt rákiáltani az emberekre, akik a lovakat hajtották, hogy ne siessenek úgy. A mormon had frontja végén, egy nagyszakállu lovas, – akiről az egyik Demdike-lány azt mondotta, hogy ez bizonyosan Higbee őrnagy, – szúrós tekintettel nézte a mi szomorú elvonulásunkat. Egyetlen indián sem tűnt fel a láthatáron.

Amikor seregünk éppen a polgárhad frontjának egész hosszában végignyúlt, – éppen körülnéztem abban a pillanatban Jed Dunham után – akkor következett be tervszerűen a dolog. Higbee őrnagy, a sor végén, hangosan elkiáltotta magát:

– Az Úr nevében tegyétek meg kötelességteket! – –

Abban a pillanatban a mormon polgárhad valamennyi embere felemelte fegyverét és fülsiketítő sortűz dördült el. A mi csapatunk egyszerre felbomlott, a férfiak egy szálig a földre buktak, némán és véresen. A három Demdike-nővér egyszerre vágódott el, nehézkesen, mint három zsák. Gyorsan megfordultam, hogy megkeressem az anyámat, de már ő is a földön hevert. Újabb és újabb sortűz ropogott és jobbról mellettünk, a bokrokból, több száz indián harcos bukkant elő, amint hadiszekercéket forgatva vadul rohantak felénk. Láttam még, amint a két Dunlap-nővér kétségbeesett vad futásnak eredt a sivatag felé. Én is utánuk vetettem magamat, mert nyilvánvaló volt, hogy a fehérek és az indiánok egy szálig lemészárolnak mindenkit … Futás közben borzadva láttam, amint az egyik szekér kocsisa agyonlőtte a kocsijában heverő két sebesültet, míg a másik szekér lovai vadul ágaskodtak és megbokrosodva elragadták a véres járművet. Kocsisuk eltorzult arccal rekedten kiáltozva igyekezett megfékezni a megriadt állatokat …

Abban a pillanatban, amikor a két Dunlap-leány után futottam és borzadó szemeim előtt ott vibráltak még a szörnyű embermészárlás véres jelenetei, hirtelen elfeketedett körülöttem a világi. Itt vége szakadt Jesse Fancher minden emlékezésének, mint ahogy megszűnt maga Jesse Francher is. A forma, ami Jesse Fancher volt, a test, amelyet így neveztek, lévén puszta anyag, romlandó és változó, mint egy jelenés, elmúlt mindörökre. A maradandóé és örökéletű szellem azonban nem tűnt el, az folytatta létét ós vándorlása során, következő inkarnációjában, abba a változó és porlandó új testbe költözött, amit úgy ismerünk, mint Darell Standing porhüvelyét, mit nemsokára kivisznek a vesztőhelyre. Furfangos hurokkötéllel felkötik ezt a bitóra és így menesztik erőszakosan a semmiségbe, ahová minden változó forma kerül. … Van itt Folsomban egy öreg rab, Matthew Davies, a siralomháznak és a vérpadnak főbiztosa, öreg ember már, de a szelleme friss. Az édesapja is magas kort élt el. Beszélgettem vele nemrégiben ezekről a dolgokról és ő elmondotta, hogy apja, egy öreg mormon polgár, átélte ezeket az eseményeket. Megerősítette később pontosan, hogy a Hegyi Réten megtörtént az a szörnyű vérfürdő, amikor John Fanches seregét és köztük a kis Jesse Fanchert is meggyilkolták. Elmondotta, hogy amikor még kis gyermek volt, az apja sokat beszélt odahaza, családja körében, erről a tömegmészárlásról, amelyből senki sem menekült, meg, csak a kocsiban lévő apró gyermekek, akik még túlságosan kicsik voltak ahhoz, hogy később visszaemlékezhessenek ezekre a szörnyűségekre. Mindent elmondottam pontosan, úgy, ahogy a san-quentini magánzárkában, a kényszerzubbony elcsitult kínjai közepette

átéltem. Soha jelen életemben, mint; Darell Standing, nem olvastam sehol egy betűt sem és nem hallottam egy árva hangot sem a Fancher kivándorióseregről és szörnyű sorsáról, ott a Hegyi Héten, ami pedig – mint az öreg Matthew Davies megerősítette, – színtiszta történelem volt. Honnan támadt tehát bennem a távol történtek e különös ismerete. Nem teremthettem elő a semmiből ezt sem, éppen úgy, ahogy nem teremthetek elő dinamitot sem a semmiből. Ezeknek a furcsa tényeknek és ennek a különös ismeretnek és tudásnak csak egyetlen magyarázata lehet és ez az, amit fentebb vázoltam már, a szellem emlékezőképességéről, a szelleméről, ami az anyagtól eltérően nem pusztul el. Hogy a történet teljes legyen, ennek a fejezetnek végén el kell még mondanom, hogy Matthew Davies elbeszélése szerint emiatt a tömegmészárlás miatt szigorú vizsgálat indult később. És néhány évvel a vérfürdő után Leet az Egyesült Államok katonái ki vitték a Hegyi Rétre és ott, egykori táborunk helyén, megtorló parancsra, kivégezték.

XIV.

Így értem a végére első tíznapos kényszerzubbony-büntetésemnek, Amikor a tíz álló nap és tíz éjszaka leteltével Jackson doktor magamhoz térített olymódon, hogy hüvelykujjával durván szétfeszítette egyik szemhéjamat, mire kénytelen-kelletlen fel kellett nyitnom mind a két szememet, – öntudatom első éledő megrezzenésével felmosolyogtam Warden Atherton arcába. – A tíz nap letelt, Warden – suttogtam.

– Rendben van – mormogta Warden Atherton kedvetlenül. – Most ki fogunk pakolni a kényszerzubbonyból, ahogy megígértem.

– *Nem.* erről van szó, ez nem olyan sürgős!– folytattam. – Hanem: mint láthatta, mosolygok. Engedje meg, hogy emlékeztessem a fogadásunkra. Ne próbálja most az én sürgős kipakolásommal elterelni a figyelmet arról, hogy elvesztette a fogadást … A legelső dolga, ami lehet, e pillanatban az, hogy odaadja a Bull Durham-zsákocskákat és a cigarettapapírt Morellnek és Oppenheimernek. Hogy pedig a legcsekélyebb kétsége se legyen afelől, hogy elvesztette a fogadást, fogadjon tőlem, íme, egy újabb mosolyt …

Warden elsápadt haragjában.

– Ismerem a fajtádat, Standing, – mondotta – találkoztam már egynéhány ilyen konok és megátalkodott fickóval, mint te vagy. De nem sokra viszed ezzel… Vagy megtörlek, vagy pedig eléred a világrekordját a kényszerzubbony-büntetésnek.

– Elérte máris – bökte ki Jackson doktor.

– Ki hallott már olyan fegyencről, aki tíznapos kényszerzubbony után a szemébe nevet az embernek?

– Fűzzétek ki őt, Hutchins! – vágott közbe türelmetlenül Warden.

– Minek ez a lázas sietség? – ingerkedtem én tovább, suttogva természetesen, mert annyira erőtlen voltam, hogy minden akaratomat és energiámat össze kellett szednem ehhez a suttogáshoz is. – Nem olyan sürgős. Olyan kényelmesen fekszem már ebben a kényszerzubbonyban, annyira megszoktam, hogy nem is szeretném, ha zavarnának … Folytassuk talán, mindjárt most. De nem, hallgattak rám és tíz nap és tíz éjszaka után kifűzték a kényszerzubbony összepréselt kötelékeit; kipakoltak a bűzhödt vászonhevederből és legörgettek a cella szalmás kőkockáira mint valami tehetetlen és érzéketlen tárgyat.

– Nem csodálom, ha kényelmesen volt, – szólalt meg Jamie kapitány, elcsodálkozva, – hiszen béna már és szélütött. Nézzék!

– Szélütött az öreganyád! – mormogta Warden. Majd emelt hangon tette hozzá: – Segítsétek csak talpra, majd meglátjátok, milyen egyenesen meg tud állni a lábán.

Hutchins és a doktor felrángattak a földről, mint egy zsákot és keményen tartottak. Mondhatatlanul gyötrő és fájdalmas volt ez, de összeszorítottam a fogaimat.

– Most engedjétek el, – parancsolta Warden. Természetesen egyik percről a másikra nem tért vissza az élet tagjaimba, mik valójában tíz napon át halottként hevertek a kényszerzubbonyban, Amint előreláthető volt, térdem összecsuklott és én lezuhantam oldalt, mint egy darab fa a cella padlójára. Homlokomat belevágtam a falba, úgy, hogy kiserkedt a vér.

– No látja? – mondotta Jamie kapitány.

– Jól komédiázik – szólott kegyetlenül Warden. – Pompás idegei vannak ennek az embernek, hogy ilyen hidegvérrel meg tudja játszani ezt a lezuhanást. Kevesen tudnák ezt utánacsinálni!

– Igaza van, Warden – suttogtam én, tehetetlenül heverve ismét a padlón. – Csak komédiáztam!

Színlelt összeesés volt ez, hahaha, – de ismerje be, hogy értek a szimuláláshoz . .. Rajta, emeljetek fel ismét és én hajlandó vagyok betűről-betűre megismételni újból az egészet.

Nem fogom elmesélni részletesen, hogy ezalatt mit éreztem, micsoda feneketlen és éles gyötrelmeit állottam ki a visszatérő élet agóniájának. Messze vannak ezek a dolgok tőlem és unalmas is, ha mindig a kínjaimat részletezem; elég az hozzá, hogy a fájdalom e furcsa kemény vonásai az arcomon, amelyek elkísérnek a vérpadra, ebben az időben vésődtek rá.

Amikor végre magamra hagytak a sötét zárkában, a nap hátralévő részében érzéketlenül és félig önkívületben hevertem a szalmapriccsen. Megismertem gyötrő vajúdását a fájdalom anaesthesiséből újjáéledő érzéseknek.

Estére már annyira vittem, hogy körben tudtam csúszkálni a cellámban. Felállni azonban még nem voltam képes. Sok vizet vedeltem és megtisztogattam magamat a mocsoktól, amennyire csak tudtam; egészen másnapig azonban enni még nem tudtam. Akkor is minden akaratomat össze kellett szedni, hogy le tudjak gyűrni néhány falatot a torkomon.

A további terve kínzóimnak – mint ahogy Warden Atherton jelezte már – az volt, hogy engem, néhány napig pihenni hagynak, azután újabb tíz napra befűznek a kényszerzubbonyba; hacsak időközben józan belátásra nem térnek és be nem vallom a dinamit rejtekhelyét.

– Kár ennyit vesződnie, Warden – feleltem akkor én neki. – Higyje meg, magam is sajnálom, hogy nem tudok meghalni a kényszerzubbonyúban… Olyan rokonszenves nekem a maga személye, Warden, hogy szívesen megmenteném a további szégyentől és kudarcoktól… de nem. Ezidőtájt alig hiszem, hogy többet nyomott volna a testsúlyom, mint kilencven fontot. Holott amikor két évvel előbb San-Quentin megvasalt kapui bezárultak mögöttem, pontosan 165 font volt a súlyom. Hihetetlennek látszott, hogy ennyire leromoltan, ilyen rohamosan lefogyva én még éltem és tiszta öntudatnál voltam. De még inkább hihetetlen, hogy a következő hónapokban tovább fogytam, addig, amíg a testsúlyom sokkal közelebb volt a nyolcvan fonthoz, mint a kilenc vénhez.

Vannak emberek, akik elcsodálkoznak azon, hogyan keményedhet meg és durvulhat el ennyire ember. Holott ez furcsa körforgás csupán: Warden Atherton kegyetlen és keményszívű ember volt. Az ő keze alatt annyira hozzáedzőttem a durvasághoz, annyira megkeményedtem, hogy végül felülmúltam őt. Nem bírt velem. Ez a keménv ellenállásom azután visszahatott rá és még inkább megkeményítette a szívét, még durvábbá és kegyetlenebbé tette.

Azonban mégsem bírt velem. Nem sikerült halálra kínoznia engem. California állam törvényhozóinak előbb megfelelő törvényszakaszt kellett kreálnia, bele kellett kergetnie engem egy fegyőr ellen elkövetett erőszakosságba, halálra kellett Ítéltetnie és szüksége volt még egy engesztelhetetlen kormányzóra is, aki visszautasítsa kegyelmi kérvényemet, – hogy – végül elpusztíthasson mégis. Durva kegyetlenségeivel nem sikerült megölnie, vérpadra küld tehát, mert egy őrnek nekimentem az; öklömmel. Pedig ez a dolog sem tiszta. Nem győzöm eléggé hangoztatni, hogy annak a fegyőrnek túlságosan könnyen indult el az orravére. Hiszen tántorgó, erőtlen, hunyorgószemű, csontig és bőrig összeaszott pária voltán, amikor ez az eset megtörtént Hihetetlen szinte, hogy ebben az állapotban úgy meg tudjak ütni valakit, hogy valóban eleredjen az orravére. Thurston megesküdött a bíróság előtt, hogy egész nap vérzett az orra merényletem után és fegyházorvosi látleletet is becsatolt sérüléseiről. Én azonban ismerem már, hogy mire képesek a fegyőrök és a fegyházorvosok …

Ed Morell égett a kíváncsiságtól, hogy hírt halljon felőlem és megtudja, hogyan sikerült a kísérlet? Többször elkezdte kopogtatni türelmetlen kérdezősködéseit, de Smith őr, aki a magánzárkák folyosóján éppen őrséget tartott, mindannyiszor elhallgattatta.

– Rendben van minden, Ed, – kopogta én neki, amikor elég erőt gyűjtöttem már az ilyen mozgáshoz. – Te és Jake maradjatok nyugodtan a helyeteken, legyetek csendben és én majd elmondok mindent sorjában. Engem nem tud Smith megakadályozni abban, hogy beszéljek, titeket meg abban, hogy hallgassátok… Nincs hatalmuk fölöttem, miután megtettek velem mindent, ami csak lehetséges – és mégis itt vagyok.

– Fogd be a szádat, Standing! ~ ordított rám Smith fegyőr a folyosóról. – Maradj nyugton, mert megkeserülöd!

Smith különösen kivált a fegyőrök között durvaságban és kegyetlenségben. Elképzelhetetlenül rosszakaratú és bosszúálló volt. Nem egyszer találgattuk, hogy májbajos talán, vagy odahaza kegyetlen papucs alatt tartja a felesége és rajtunk tölti ki a bosszúját.

Én azonban nem vetettem ügyet a fenyegetésre és folytattam a kopogó jelbeszédet. Erre Smith odalépett cellám ajtajához és vérbenforgó szemekkel, vadul benézett hozzám az ajtórácson.

– Nem megmondottam, hogy maradj nyugton? – mormogta vésztjóslóan.

– Sajnálom, – feleltem elbűvölő mosollyal, – de annyi a mondanivalóm barátaimnak, hogy minden fenyegetés dacára is folytatni fogom ä kopogást. Meg aztán, – bocsássa meg ezt a személyes kérdést – hogyan értelmezi a szavait, hogy: megkeserülöm?

– Nem hallgatsz mindjárt? – ordított újból rám.

– Nem! És aztán?

– Akkor – kezdte a dühtől tajtékozva, de nem tudta folytatni a mondatot.

– Igen, igen, – bátorítottam én, – hát mit csinál, ha szabad kérdeznem?

– Idehí vom Wardent – mondotta elhűlve Smith.

– Ez nem rossz ötlet – folytattam – úgyis régen láttam már. Elragadó ember, mi? És a modora milyen finom és udvarias! Nagyon lekötelezne, kedves Smith, ha idehozná nekem. Éppen be akarom panaszolni magát nála.

– Engem?

– Igen, határozottan magát! – feleltem rendületlenül. – Brutális és neveletlen módon félbeszakította, amint a barátaimmal társalogtam titkos jelbeszédünk segítségével.

Nemsokára kinyílt az ajtó és becsörtetett Warden Atherton. Ki volt kelve magából és Smith őr arcán is látszott, hogy ez a fegyházbeli nagyhatalmasság már részben rajta töltötte ki a haragját. Én azonban sérthetetlen voltam, tehetetlenségem és gyámoltalanságom gigászi erejében. Kiálltam a legrosszabbat, amit megtenni módjukban állott. Nem volt többé hatalma rajtam.

– Megvonom az ételt tőled, – fenyegetett.

– Nem kapsz enni egy falatot sem.

– Amint tetszik – válaszoltam. – Hozzászoktam már. Nem ettem tíz napon át egy falatot sem és higyje el, nem is egészséges most hirtelen megkezdeni az evést… Nem lesz olyan ha borzasztó számomra, hogy ha hétszámra nem eszem. ..

– Mi ez, fenyegetődzés? Éhségsztrájkot kezdünk talán?

– Bocsánat, – vágtam közbe hosszasan, – nem én voltam a kezdeményező. A dolgot maga vetette fel, Warden! Próbáljon egyszer logikus lenni. Higyje meg, sokkal elviselhetetlenebb számomra ez a következetlensége, mint akármilyen tortúrája!

– Abbahagyod a kopogó beszélgetést, amit a legszigorúbban tilt a fegyházszabályzat? – tudakolta fuldokolva Warden.

– Nem! És százszor nem! Bocsásson meg, hogy ha kénytelen vagyok bosszantani önt, de rengeteg mondanivalóm van a barátaim számára.

– Visszarakatlak a kényszerzubbonyba és benne rothadhatsz meg elevenen, – szakított félbe tajtékozva.

– Parancsoljon velem! Én bolondulok a kényszerzubbonyért, őszintén mondhatom, hogy jól érzem magamat benne… Pályázzatok csak be bátran: én vagyok a kényszerzubbony baby! Valósággal belehízom a kényszerzubbonyba. Kézzé milyen vastag a karom

Ezzel felhajtottam a bűzös fegyencruha ujját és megmutattam a bicepszemet, ami annyira összeaszalódott, hogy amikor a karomat behajtottam, olyan volt, mint egy lötyögő üres zsák.

– Ez aztán valami? – dicsekedtem tovább.

– Igazi patkóhajlító kovácsizmok, mi? És vessen egy pillantást domború mellkasomra. És a hasam? Eh, – Warden! Olyan hájas vagyok már. hogy ha kipattan ez a dolog, botrány lesz a fegyházi túltápláltság miatt…

– Abbahagyod ezt az átkozott kopogást, vagy nem? – ordította Warden, miközben felém rohant.

– Nem! Ismétlem, hogy nem. Érett megfontolás után elhatároztam, hogy mindezek dacára folytatom a beszélgetést.

Pár pillanatig közvetlen közelből mereven bámult rám. Én azonban álltam a tekintetét. Aztán magánkívül a tehetetlen haragtól, megfordult, hogy magamra hagyjon.

– Egy kérdést még, ha megengedi!

– Mi az? – kérdezte rekedten, visszafordulva az ajtóban.

– Mi módon óhajtja megakadályozni, hogy én beszélgessek?

Warden kolerikus természetű ember volt és a mai napig is csodálkozom, hogy abban a pillanatban ott nem ütötte meg a guta. Sarkonfordult és fújva elrohant, vadul becsapva az ajtót maga mögött.

Ezután az eredménytelen megfélemlítési kísérlet után békében hagytak. Zavartalanul kopoghattam végig különös kalandjaimat, amit a kényszerzubbonyban eltöltött tíz nap alatt éltem át. Morell és

Oppenheimer némán hallgatták az órák hosszú során át és egészen éjszakáig nem jutottak szóhoz és nem is mertek közbekopogni.

Éjszaka Pie-Face Jones került őrségre és szokás szerint csakhamar behallatszott harsogó horkolása, ahogy elnyomta az álom őrhelyén. Akkor végre megszólalhattak ők is.

– Beteges lázálmok, – kopogta át Oppenheimer a véleményét.

Igen, ez volt az én véleményem is, csakhogy a leglázasabb álom is valami tapasztalatból táplálkozik.

Ed Morell azonban, – aki megjárta ugyanezt az utat a tetszhalál meredekén, amit én, habár egészen másfajta eredménnyel, – nem kételkedett a kalandjaimban. Most én kérdeztem ki őt akkori tapasztalatai felől és ő elmondotta, hogy amikor teste meghalt a kényszerzubbonyban és ő maga tovaszállt a cellából és kalandozásokra indult a külső világba, – ő sohasem volt másvalaki, mint Ed Morell. Egyetlen egyszer sem találkozott össze elmúlt létezéseivel, nem kísértették letűnt korok lappangó emlékei. Amikor szelleme a fegyházfalakat elhagyva, szabadon kóborolt, ő mindig a jelenben járt. Elmondotta még Ed Morell, hogy ahogy testét elhagyta, – tisztán látta, amint alakja ott hever a kényszerzubbonyban a fegyház padlóján, – rendszerint San Franciscoba látogatott el, hogy körülnézzen a külső világban. Ilyen módon kétszer meglátogatta az anyját. Mind a két alkalommal rludt az édesanyja, amikor belépett hozzá. Különös volt ez a kirándulás. Az ilyen szellemkóborlás során nem volt hatalma a tárgyak, testek és anyagias dolgok felett. Nem tudott kinyitni vagy becsukni egy ajtót, vagy elmozdítani valamit, lármát ütni, vagy bármiféle módon jelezni jelenlétét. De ugyanekkor az anyagias dolgoknak sem volt hatalma ő felette. Kőfalak és zárt ajtók nem gátolták a mozgásban, ^könnyedén áthatolt rajtuk. Szellemteste, egész valója puszta gondolat volt, szellemlényeg, mi áthatol a legvastagabb és legtömörebb várfalakon is.

– Az egyik ilyen látogatásnál megfigyeltem, – mesélte nekünk Ed Morell, – hogy az anyámék házától nem messze a sarki szatócsbolt gazdát változtatott. Más cégtábla volt a jól ismert felírás helyén. Hat hónapig vártam ezután, amíg a szabályzat értelmében megírhattam legközelebbi levelemet. Ebben megkérdeztem az anyámat, mi van a sarki szatóccsal? A válasza egy cseppet sem lepett meg. Azt felelte, hogy a tulajdonosa meghalt és az üzlet tényleg gazdát változtatott.

– Elolvastad akkor azt a cégtáblát? – kérdezte Jake Oppenheimer.

– Bizonyára elolvastam, – hangzott Morell válasza, – máskülönben hogyan tudhattam volna, hogy megváltozott a tulajdonos.

– Rendben van, – kopogta Jake Oppenheimer, a hitetlen. – Egyszóval tudsz olvasni az ilyen kirándulások alkalmával. Nos hát akkor könnyen bebizonyíthatod nekünk az egészet. Juttasd be magadat valahogy a kényszerzubbonyba, – Wardennél ez nem megy nehezen, mássz ki a testedből és suhanj el a jó öreg Friscoba Lebegj el a vásártérre, ahol ki vannak ragasztva az újságok azok számára, akiknek nincs pénze megvásárolni és olvasd el a legfrissebb híreket… Legközelebb aztán, amikor tisztességes őrök kerülnek le hozzánk, bekunyorálunk egy újságot és ha benne lesz az, amiről te már előbb tudósítottál minket, – akkor elhiszem az egészet. Ez lesz a próba!

Én azonban nem osztottam Oppenheimer véleményét a tekintetben, hogy az ilyen próba szükséges. Morell kijelentette, hogy ő megpróbálhatná valóban, de nem sok kedvet érez hozzá, mert a kísérlethez, hogy kilépjen a testéből, előbb megfelelő módon le kellene gyengülni. Ezért hozzá sem fogott sohasem, amíg szenvedéseit a kényszerzubbonyban valahogyan el tudta viselni.

– Ez az, így vagytok minden ilyenfajta dologgal – kopogta diadalmasan Oppenheimer. – Az anyám hitt a szellemek létezésében. Spiritiszta volt meggyőződésből. Amikor kis gyermek voltam, ő buzgón idézte a szellemeket, beszélgetett velük és tanácsot kért tőlük. De sohasem tudott meg tőlük valami hasznos dolgot. A szellemek sohasem tudták megmondani, hogy hol nyílik alkalom valami bőséges keresetre, vagy hol találhatnánk egy rejtett aranybányát, még azt sem tudták jelezni, melyik szám fog kijönni mai lutriban. Csak olyasmit tudtak meg mondani, hogy a nagyapám nagybátyja golyvás volt vagy hogy a dédnagyapám tüdősorvadásban halt meg.

Azt hiszem, hogy Oppenheimerből – ha megfelelő nevelést kap – egy Marinetti vagy Haeckel válhatott volna. Földi ember volt tetőtől-talpig, gyakorlati, ki csak megdönthetetlen tényekben hisz. Logikája csodálatos volt, bár rideg és fagyos, de sziklaszilárd. „Sikerült bebizonyítanod nekem!” – ez volt a nézőpont, ahogy a dolgokat szemlélte. Nem hitt semmiben, ami nem volt pontosan bizonyítható. Pedig ehhez a kényszerzubbony-kísérlethez elsősorban hit kellett, ezért nem sikerült neki elérni a halálbadermedést a kényszerzubbony kínjai közepette. Mint láthatjátok, mégsem volt olyan elviselhetetlenül reménytelen a helyzetünk, ott a sötét magánzárkák kriptájában, mert ha három olyan szellem, mint amilyen mi voltunk, valamiképen érintkezni tud, akkor már gyorsan telik az idő. Enélkül megőrültünk volna tán, – habár Oppenheimer, mielőtt mi odakerültünk volna, álló öt évet rothadt

magárahagyatva a sötét zárka kriptájában s mégis bámulatosán megtartotta szelleme frisseségét és teljesen épelméjű maradt.

Másrészről azonban nehogy azt higyjétek, hogy csupa vidámság volt az életünk, a derült pszichológiai kutatások, lélekemelő vitatkozások és elmélkedések sorozata. Sok borzalmas szenvedés és megpróbáltatás várt reánk ott a sötét magánzárkában. A f egy őrök állati módon kegyetlenkedtek velünk, – a ti fizetett hóhéraitok, becsületes- polgárok! A környezet undorító volt és förtelmesen piszkos. Az élelem egyhangú, szűkös, utálatos és egyáltalán nem tápláló. Ilyen moslékon csak erős akaratú emberek élhettek.

Olvasnivalónk egyáltalán nem akadt semmi. Legkevésbbé könyvek. Kizárólag ez a kopogási jelbeszéd volt minden szórakozásunk – és ezt is szigorúan tiltották a fegyházszabályok. El voltunk zárva mindentől, a való világ megszűnt szádunkra. Valami különös szellemvilág alakult ki helyette szűk határok közé szoruló képzeletünkben, így például Oppenheimer soha életében nem látott automobilt vagy motorkerékpárt. Azért elbeszéléseink nyomán élénken maga elé képzelte ezeket. Nagyritkán szivárgott be hozzánk. valami hír a külvilágról, de ez is csupa homályos, régen történt és valószínűtlennek látszó híradás volt. Egyszer Oppenheimer elmesélte, hogy ő az orosz-japán háborúról két évvel azután hallott először, hogy a háború befejeződött.

Élőhalottak voltunk a szó szoros értelmében, elevenen eltemetett páriák. Magános cellánk volt a kripta, a római számjegy az ajtón az egyszerű síremlék. És mi, a kriptalakók, kopogva beszélgettünk egymással, mohón és szaggatottan, – kopogva, mint a szellemek a szeánszon.

Itt-ott akadt újdonság számunkra is, amin azután heteken át elrágódtunk, apró-cseprő és érdektelen dolgok természetesen, amelyeknek csak a mi szemünkben volt fontossága. Kicserélték a péket a sütődében, – a kenyerünk megváltozott ízéről és minőségéről tudtuk meg ezt. Pie-Pace Jones hiányzott egy hétig. Szabadságon volt vagy betegen feküdt vajon? Miért helyezték Wilson fegyőrt máshová? Miért olyan szúrós fekete a szeme Smith őrnek? – Ilyen dolgok felett mi heteken keresztül vitatkoztunk, megtárgyalván annak minden apró részletét és lehetőségét.

Néha megszaporodott a magánzárkák lakóinak száma. Egy-egy fegyencet hosszabb-rövidebb időre sötét magánzárkára ítéltek és odakerült hozzánk a pincébe. Ez természetesen hatalmas esemény volt. A legtöbbször azonban mélységes csalódás ért bennünket, mert olyan hitvány és értelmetlen alakok kerültek közénk, hogy magát a kopogási jel beszédet sem tudták megtanulni. Ezek révén alig jutottunk hírekhez. Csak arra voltak jók, hogy tisztán lássuk, milyen kiváló emberek vagyunk ott együtt, mi hárman.

Hogy előzzük magános árnyékvilágunk gyötrő egyhangúságát, sok mindenféle szórakozást kitaláltunk. Így például megtanítottam Oppenheimert a sakkjátékra. Gondoljátok el, milyen rettenetes és kitartó munkába került ez: tanítani egy embert, tizenhárom cella távolságnyira, tisztára kopogási jelbeszéddel. Megtanítani egy embert a sakkjátékra, aki soha életében nem látott sakktáblát és sakkfigurákat. Megmagyarázni előbb a fogalmakat, megértetni a szabályokat, az állásokat, a lépések különböző módjait. Annyira vinni, hogy tisztán elképzelés segítségével húzásokra és lépésekre legyen képes és legvégül sakkjátszmába bocsájtkozhassunk kopogó jelbeszédünkkel, mi ketten. Legvégül – mondtam? Íme, újabb bizonyítéka Oppenheimer ragyogó szellemének, hogy végül is a mesterem lett a sakkjátékban, kivétel nélkül mindig megvert és bámulatba ejtett, – ő, aki soha életében nem látott egyetlen sakkfigurát.

Például milyen képet formálhatott ő magának a királynőről, vagy a futóról, amikor ezzel kellett lépnie? Hiába faggattam erről, nem tudta szavakkal leírni ezeket a figurákat, amelyeket ő sohasem látott; s mégis olyan mesteri módon tudta vezetni őket, hogy a játék folyamán számtalanszor zavarba ejtett.

Ez is csak pompás bizonyítéka volt korábbi következtetésemnek, hogy a szellem az egyetlen reális és tényleg való dolog. A test, a hús, fantazmagórikus és változó. Hogyan is képzelhető, hogy az anyag, a hus valamilyen formában sakkjátszmába bocsájtkozhatna a semmiből elképzelt táblán, tizenhárom cella távolságra, pusztán kopogási jelbeszéd segítségével.

XV.

Tetszhalálba dermedt csillagkóborlásaim egy másik hosszú sorozatában Adam Strang voltam, egy angol ember. Elmúlt életem ezen időszaka, ahogy körülbelül következtetem, 1550 és 1650 között játszódhatott le. Mint Adam Strang hatalmasan hosszú életkort éltem meg és példátlanul mozgalmas, szines és szélesen ömlő életet, – amint majd látni fogjátok.

Amióta Ed Morell megtanított a könnyű halálbadermedés titkára, különösen fájt nekem, hogy szabad

életemben, bőséges tudományos búvárkodásaim közepette, annyira elhanyagoltam a történelmi ismereteket. Ha nagyobb történelmi tudásom lett volna, akkor ezeket a különös élményeket, amikkel csillagkóborlásaim során találkoztam, jobban tudnám ellenőrizni és elhelyezni; sok minden megvilágosodna előttem, ami most homályos. Ezzel a nagyon hiányos történelmi ismerettel csak tapogatózva sejtem és bizonytalanul következtetem az idejét, helyét és külső körülményeit korábbi létezéseimnek.

Sajátságos dolog, hogy, mint Adam Strang, alig emlékezem hosszú életemnek első harminc esztendejére. A kényszerzubbony vízióiban nem egyszer láttam Adam Strangot fiatalon is, vagy a gyermekkor bohóságai közepette, de mindannyiszor hirtelen belezökkentem a férfikorba és ott folytattam a képet, amikor már harmincéves voltam.

Tisztán és összefüggően ott kezdődik a történetem, amikor Adam Strang egy homokos kis szigetcsoporton él az egyenlítő tájékán, a nyugati Pacific-óceán körül. A szigetcsoporton otthonos vagyok, látszik, hogy régóta ott élek már azon a vidéken, – bár nem születtem ott és ifjúságomban is ismeretlen volt ez a környezet. Néhány ezer ember ól körülöttem ezeken a szigeteken, de én vagyok közöttük az egyedüli fehér ember; ezért folyton érzem kiválóságomat és kiváltságos félisteni helyzetemet. A bennszülöttek egészséges, pompás fajtájú emberek, erős izomzatúak, sötétbarna bőrűek és szélesvállú-hatalmasak. A hat láb magas ember nem megy ritkaságszámba közöttük. Raa Kook, a királyuk, legalább hat hüvelykkel magasabb, mint hat láb. A súlya legalább háromszáz font. Ez a hustömeg azonban izmokban rejtőzködött és olyan szoborszerű egyenletesen volt elosztva testén, hogy senkisem mondhatta volna kövérnek. A törzsfőnökök is ilyen hatalmas szál emberek voltak egytől-egyig. Az asszonyok sem maradtak mögött© a férfiaknak termetük hosszúságában.

Egész sereg sziget volt egymáshoz közel, a környéken és valamennyinek Raa Kook volt a királya. Csak az északra eső szigeteken tört ki néha lázadás. A bennszülöttek, – ahogy következtetem – polynesiaiak lehettek, szénfekete hajuk egyenes volt, sörtés, bőrük naptól égetett, sötétbarna. A nyelvük, amit játszi könnyedén értettem és beszéltem én is, kerekded, gazdag és muzsikáló volt. Erősen konszonáns, hiszen legfőként magánhangzókból állott. Jó és becsületes, egészséges fajta nép volt ez, szerették a virágokat, a muzsikát, a táncot, a játékokat. Szórakozásaik gyermekesen egyszerűek, vidámak és boldogok voltak, ~ hiszen ilyen volt alaptermészetük; csak hirtelen haragjukban és háborúik során voltak feneketlenül kegyetlenek.

… Én Adam Strang emlékezem gyermekkoromra és az elmúlt időkre, de nem sokat gondolkodom ezek felett a dolgok felett. A jelenben élek és egyéb nem érdekel, nem törődöm azzal, ami volt és ami lesz. Gondtalan, könnyelmű és felületes vagyok, boldog, kényelmes jólétben és fizikai energiám tulterí'gő fölös erejében. ízes gyümölcsökkel, pompás halakkal, nagyszerű növényi ételekkel, pompás tengeri zuzmóval naponta megtöltőm a gyomromat a jóllakásig és elégedett vagyok. Társadalmi helyzetem ellen sem lehet kifogás, egyenrangú vagyok Raa Kookkal, kinél pedig senkisem hatalmasabb a szigeten, még Abba Taak sem, aki a papok között a legelső. Egyetlen ember sem mer kezet vagy fegyvert emelni rám. *Tabu* vagyok, sérthetetlen, mint az isteneik, mint lenn a folyónál a szentház, ahol Isten tudja hány, régen elhunyt király csontjai porladoznak.

Emlékeztem halványan, hogyan kerültem a szigetre egykor, nyomorult hajótöröttként, egyes-egyedül menekülvén meg az elpusztult hajó tengerészei közül. Emlékezem arra a borzalmas viharra, ami akkor meglepett minket és aminőhöz hasonlóval azóta sem találkoztam a tengeren; de nem sokat tűnődöm a katasztrófa felett. Emlékezem gyermekkoromra is, fehérbőrű, szőkehajú, pirospozsgás angol anyámra és a kis halászfalucskára, ahol születtem. Tíz-tizenkét szalmafedeles kunyhóból állt az egész falu, de mindig minden mosolygott benne. Hallom szinte a madarak csicsergő énekét a sövényeken láttam a fürtös kék harangokkal gazdagon díszített tavaszi fákat, amint virágkincseikkel dúsan beharmatozzák a gyep bársonyos smaragdját, – mintha kék tengervíz habja tarajozna a fák körül. És emlékezem egy hosszuszőrű, hatalmas barna paripára, mi táncolva vágtatott át a keskeny utcán és ilyenkor sírva és rettegve bújtam az anyám szoknyája mellé. ..

Azonban elég ebből! Nem Adam Strang gyermekkoráról akarok írni Angliában. Folytatom a polynesiai névtelen szigeteken…

Hosszú évek óta éltem már boldog nyugalomban ezen a paradicsomi szigetvidéken, ahol én voltam az egyedüli fehér ember. A király leányának férje voltam, a szépséges Lei-Lei-nek, ki valamivel magasabb volt, mint hat láb és valamivel magasabb volt, mint én. Pedig én is pompás ember voltam, szélesvállú-hatalmas, domború mellkasú, bikaerős. Szívesen pihent meg alakomon az asszonyok tekintete, – mint ahogy látni fogjátok még. A szemem kék volt, szakállam és hajam aranyszőke, a bőröm

tejfehér, mint az anyámé. Festményeken láttok ilyen hódítóan szép férfialakokat, az Északi-tenger királyai között. Az ereimben sós vér folyt, igazi tengerész vér, nem születtem sem hivatalnoknak, sem gentlemannak – tengerésznek születtem, a tenger fiának. Ezért is vetődtem erre a furcsa szigetre.

Raa Kook ismerte az értékemet, nem hiába élveztem királyi pártfogását. Én ismertettem meg a bennszülötteket a vasérccel, a vas csodáival, én hoztam először vasat az elsüllyedt hajóról Raa Kook földjére. És hoztam még száz más csodálatos dolgot, mindenféle pompás kincset. Gyakran elröpítettek evezőink tíz mértföldnyire észak felé, arra a helyre, ahol a hajóroncs váza hevert a szirteken, tizenöt öl mélységben a tenger fenekén. Leszálltunk a mélybe, hogy kibányásszuk a hajóroncs kincseit és ezt a csodálatos búvármunkát a bennszülöttek játszi könnyedén hajtották végre. Én is megtanultam úszni a víz alatt, de halszerű bravúrjaikat sohasem értem utol. A szárazföldön azonban, az én kidolgozott angol tréningem és hatalmas izmaim virtusával, túltettem ügyességben és erőben mindnyájukon.

De nem akarok hosszan időzni ezeknél a szigetbeli dolgoknál, mert én nem arról az Adam Strangról akarok mesélni, mostani történetemben, aki hajótörést szenvedett és egy polynesiai korállszigetre került, hanem arról az Adam Strangról, akit később *Yi-Yong-ih*-nek neveztek, a *Hatalmas Egynek,* aki egyidőben kegyeltje volt a nagyhatalmú *Yunsan*-nak, aki férje és szerelme volt a szépséges Om hercegasszonynak, *Min* hercegi házából, – aki hosszú évtizedeken át kivert és nyomorult országúti koldus volt ChoSen tengerparti országában, vándorolván a falvak és városok között. *Cho-Sen* ez a *csendes reggel* vidékét jelenti, modern nyelven, – mint később megtudtam, – úgy hívják, hogy *Korea.*

Mint említettem már, ez három-négy évszázaddal ezelőtt történt, amikor még azokon a vizeken ott, Raa Kook országa körül, hol mint egyetlen partravetődött fehér ember éltem boldog és gondtalan életem, sohasem fordultak meg fehér emberek hajói. Tán mindvégig békében és jólétben élem le napjaimat, ebben a pompás melegéghajlatú országban, ha fel nem tűnik egy nap a láthatáron a *Sparwehr.* A Sparwehr egy hollandus kereskedelmi vitorlás volt, háromárbocos ócska bárka, amelyik India felé igyekezett, de a vihar elsodorta korállszigeteink felé. Kincseket keresett a merész vitorlás és helyette engem talált – és ez volt minden, amit talált.

Nem tudom, mondtam-e már, hogy én a vidámszívű, gondtalan kedélyű, aranyszakállú óriás, olyan voltam, mint egy nagy gyerek, kinek a legkisebb tehetsége sem volt a komolyságra. Semmi fájdalmat sem éreztem, amidőn elhagytam Raa Koola vendégszerető szigeteit, az egész boldog vidéket, hol annyi nyugalmas évet éltem át. Alig szorult el egy pillanatra a szívem, amikor elhagytam Lei-Leit és virágkoszorús kacagószemű testvéreit és a fehér emberekkel tartottam, akik a Sparwehr vizes hordóit és tartályait töltötték meg a szigeten. Dagadt a szívem az örömtől és büszkeségtől, amint az ismerős tengerészillat megcsapta az orromat, a vitorlás hajókötelei között és táguló életörömmel hajóztam el a vidékről, tengerésztermészetem minden vágyával, a Sparwehren, Johannes Maartens kapitány vezénylete alatt.

Csodálatos utazás következett most az öreg Sparwehr dagadó kifeszített vitorlái alatt. Ismeretlen új országok után kutattunk, hogy fűszereket, kincseket és selymet harácsoljunk, – de valójában nem találtunk egyebet, mint orvul támadó keleti lázbetegséget, erőszakos halált és ismeretlen veszedelmeket. Pestises paradicsom volt minden ilyen ismeretlen ország, ahol a kápráztató szépség és az alattomos halál együtt ülték vad orgiájukat.

Emlékezem, egyszer kikötöttünk egy idegen szigeten, ami ismeretlen volt térképeinken. Apró sziget volt, őserdőktől borított, hatalmas hegycsoport foglalta el egész kerületét, középen kúpalakú füstölgő tűzhányóval. Amikor partra szálltunk emberformájú apró szőrös állatok szaladtak szét a sűrűségben, visítva mint a majmok és ahogy utánuk nyomultunk, ámulva láttuk, hogy ezek a majmok kalyibákban laknak, amiket hosszú tüskékkel és karókkal kerítettek be és pompás utakat építettek az erdőkben. Ahogy nézegettük elhagyott telepeiket a félelmes és homályos sűrűségből vad és harcias visítás támadt és a majomemberkék furcsaformájú bambusznád csövekből valami mérgezett tüskét fújtak felénk, a lombok sűrűjének védelme alatt.

Ha vakit eltalált ez a tüske, az borzalmas fájdalmak és szörnyű üvöltözés közepette pusztult el néhány perc alatt.

Más alkalommal nagyobb termetű és félelmetes arcú fekete vademberek támadtak meg minket a tengerparton, nyílt harcban, lándzsákkal és furcsa nyilaikkal. Csakhamar vad csatazaj verte fel a fákkal borított sziget csendjét, mialatt dübörögtek a nagy fadobok és az apró tam-tamok.

A Sparwehr részben Hendrik Hamel tulajdona volt, ki ott élt közöttünk a hajón és a raktárt kezelte, részben Johannes Maartens kapitányé. Az utóbbi keveset tudott csak angolul, de Hendrik Hamel jól beszélte nyelvünket. A tengerészek hollandi nyelven beszéltek, ez azonban nem sok nehézséget okozott

nekem, mert amilyen könnyen tanultam meg Raa Kook népének beszédét, éppen olyan hamar beszéltem a hollandi nyelvet, – majd később a koreait, amint látni fogod.

… Kalandos vándorlásunkban elérkeztünk végül a Japán tenger vidékére. A bennszülöttek azonban itt sem voltak barátságosabbak sehogy sem akartak kereskedni velünk. A japán partok mellett két selyemruhás kardos főhivatalnok jött fel a fedélzetre, – Johannes Maartens kapitány szája tátva maradt, amikor öltönyük pazar selyemanyagát meglátta, – és udvariasan felszólítottak minket, hogy hagyjuk el a vidéket. Sima modoruk alatt megérződött egy háborúhoz edzett nép kérlelhetetlen keménysége és mi ellenállás nélkül folytattuk utunkat.

Áthajóztunk a Japán-szoroson és éppen a Sárga-tengeren vitorláztunk félelmetes, szirtes vidéken, a kínai partok felé igyekezve, a Sparwehr zátonyra futott. Ezt a kivénhedt rozzant bárkát alaposan megviselte a viszontagságos tengeri út és most végkép felmondta a szolgálatot. Ráfutott valami csalóka tengeralatti szirtre és tehetetlenül hányódott az orkán közepén, a tengeren, – szerencsére szélcsendes oldalon, – miközben a hajófenék lassan megtelt vízzel. Viharos, hideg téli alkony volt éppen és csikorgó, erős hóvihar dühöngött a távol ijesztő tengerpartokon. Csipkés szirtekből, számtalan apró szigetecskéből állt az a part és hóval borított szirtek meredeztek ki körülöttünk is a tenger vizéből.

Nem tudtuk, miféle ország határa lehet ez, mert térképünkön éppen csak jelezve voltak hatalmas körvonalai azzal a megjegyzéssel, hogy azt sohasem közelítették meg hajósok, mert a népe barátságtalan és kegyetlen.

Időközben a léket kapott Sparwehr lekerült valahogy a zátonyról és tehetetlenül hányódott a szirtek között. Valahogy egy szirtkanyarulatba hajtotta az ár, amikor egy óriási hullám csapott keresztül rajtunk és a hajó, féloldalra dőlve, végleg tönkrement. A főárboc kettétörött és lezuhant a tengerbe. A karasztrófa teljes volt.

Örökké csodálni fogom, mily hidegvérűen viselkedett az öreg Maartens kapitány ezekben a szörnyű pillanatokban. Mialatt felkapaszkodtunk a féloldalára dűlt hajóroncs tengerből kiálló peremére és megkötöttük magunkat, hogy a hullámok le ne sodorjanak a mélybe, nem törődve a veszéllyel, ő hagyta el utolsónak a hajó vízzel megtelt fenekét. Fenn megszámoltuk hányan vagyunk. Tizennyolcat számoltunk össze, a többiek végül elpusztultak a viharban. De Johannes Maartens a vállamra ütött ekkor felfelé mutatott a féloldalra dőlt hajó egyik megmaradt árbocának tetejére. Megértettem a szándékát. Húsz lábnyira tőlünk egy nagyobb szirttömeg állt ki a tengerből, középen védett völgymélyedéssel. Azt akarta kérdezni, hogyha az árboc tetejére másznék, akkor a hullámverés egy kedvező pillanatában, amikor az eldőlt hajóroncs táncoló árboca legjobban megközelíti a sziklaszigetet, meg mernék-e kockáztatni egy halálugrást abba a völgymélyedésbe? A távolság néha alig volt hat láb, de máskor meg húsz láb is volt, mert az árboc részegen hajlott ide-oda a viharban. Habozás nélkül mászni kezdtem az árbocon felfelé.

De a többiek, amint meglátták ezt, türelmetlenkedni kezdtek, kikötözték magukat és utánam nyomultak a veszedelmes árbocra. Minden okuk megvolt a sietségre, mert a hajóroncs siralmas állapotban volt, minden pillanatban elsülyedhetett. Az árboc tetején kimértem az ugrást és levetettem magam a völgymélyedésbe. Az ugrás sikerült. Teljes -épségben elértem a sziklát és nyomban elkészültem, hogy a segítségére legyek azoknak, akik utánam kockáztatják meg az ugrást. Rettenetes percek voltak ezek. Csuromvíz volt a ruhánk és félig ráfagyott tagjainkra az éles hóviharban. A szakács ugrott elsőnek utánam. Ahogy levetette magát az árboc tetejéről és ugrás közben kalimpált még néhányat, elkapta őt egy hatalmas hullám a levegőben és odacsapta a sziklához. Kásává zúzódott az éles szirteken.

Most a hajóinas következett, egy húszéves szakállas nagy gyerek, de ő is szerencsétlenül járt. Rosszul számította ki az ugrását, ráesett a sziklás csúcsra és szörnyethalt. Ketten jártak még szerencsétlenül, ugrás közben közülünk, a többiek a karomba estek. Johannes Maartens ugrott le utolsónak. Pár perccel később a Sparwehr elásülyedt.

Tizennégyen kapaszkodtunk tehát a völgymélyedés sziklarepedéseibe a dühöngő orkán tombolása közepette. Két nap és két éjjel kínlódtunk itt, reménytelenül, élelem és víz nélkül, a pusztulás árnyékában. Semerre sem volt semmiféle kivezető út a part felé és ebben a borzalmas viharban álmodni sem lehetett arról, hogy úszva közelíthessük meg, szirtről szirtre kapaszkodva, a messzi havas partokat.

A harmadik reggelen egy halászcsónak ránktalált. Piszkos fehérszínű gyolcsruhába voltak öltözve a bennszülött emberek, de a viselkedésük barátságos és jóakaratú volt. Hosszú fekete hajuk gondosan kontyba simítva ült a koponyájukon, – ez volt a házassági konty, amint később megtudtam.

A csónak többször megtette az utat a közeli halászfaluhoz és vissza, amíg valamennyiünket partra

nem tett. Az egész falu elősereglett, hogy megcsodáljanak bennünket. Egész napjuk a mi megmentésünk munkájával telt el. Földhöz ragadt, szegény nyomorúságos nép volt ez itt; az élelmük, amit elénk raktak olyan volt, hogy még a kiéhezett és viharedzett tengerészgyomrot is erősen próbára tette. Leggyakoribb ételük a barna, le nem hántott rizs volt, de Uramisten, mi mindent belefőztek ebbe. Nemcsak a rizsszemek barna hüvelye került bele az ételbe, hanem volt ott pelyva, mindenféle forgács, homok és százféle szemét, úgy, hogy evés közben minduntalan bele kellett nyúlni a szánkba, hogy ujjunkkal szedjük ki a megemészthetetlen, bántó dolgokat az ételből. Volt aztán még valami kölesfajta étkük, azonkívül egy istentelenül sós, meleg levesük, amit ugyan bámulatosan sokféle variációban tudtak elkészíteni.

A halászfalucska vályogból vert szalmatornyos viskókból állott. A házakban a gyékénnyel leterített padlók alatt húzódtak el a 'kályhacsövek, amelyen a konyhák füstje távozott és útjukban átmelegítette a padlót, hol egész életüket töltötték. Ez volt az ágyuk, ez volt az asztaluk; a szobájukban alig volt más bútor. Itt hevertünk mi is, a meleg gyékényszőnyegeken néhány napon át, míg összeszedtük magunkat. Szívtuk ízetlen és gyenge dohányukat egy yardnyi hosszú pipából és kortyoltunk furcsa tejszerű italukból, amit ők meth-nek neveztek és ami csak literszámra hozott valami halvány részegséget. Én azonban bőségesen vedeltem belőle és csakhamar úgy lerészegedtem, hogy belefogtam azokba a duhaj tengerésznótákba, amiket világszerte egyformán énekelnek a részeg matrózok. Ettől aztán a többiek is bátorságot kaptak, literszám itták a meth-et és csakhamar vígan ordítoztunk és üvöltöttünk mindnyájan. Az öreg Johannes Maartens trombitáit a tenyerével és nevetve csapkodta a lábszárát. Hendrik Hamel, a hidegtermészetű hollandus is kuncogva nevetett és táncolt. És velük együtt a többi tengerész is mulatott, kiáltozott és botrányosan viselkedett, a falucska népének ámuló gaudiumára, mialatt künn dühöngött a téli vihar a Sárga-tenger felett.

Csakhamar megtudtuk, hogy Cho-Sen országába kerültünk. Ez volt az a barátságtalan vidék, amit a térkép jelzett. Már-már meg akartuk változtatni a véleményünket, emiatt a barátságos fogadtatás miatt, ahogy ez a becsületes halásznép a hajlékába fogadott minket, de csakhamar tapasztaltuk a különbséget az ország népe és a falucska lakossága között. A halászfalu-egy messze kiugró szigeten volt és a helység fő-emberei minden bizonnyal megüzenték érkezésünket a szárazföldre. Néhány nappal később ugyanis, egy reggelen, három nagy és díszes két-árbocos bárka vetett horgonyt a tengerparton. Tarkaruhás tömeg özönlött ki belőle, az élén egy vaskos, halványszínű selymekbe öltözött tekintélyes koreaival, kit féltucat engedelmes, hasonlóan selyemruhás kísérője vett körül hajlongva. Kwan Yung-jin volt a vaskos koreai, *Yang-ban,* vagyis nemesember, mint tarka selyemöltönye jelezte. Olyasfajta hatalmasság volt, mint nálunk egy tartományfőnök, vagy kerületi kormányzó.

Kwan Yung-jin kíséretében néhány század katona is bevonult a faluba. Egyforma ruhát viseltek és hármasfogu gerely, kelevéz és lándzsa volt náluk. Cipeltek azonkívül magukkal valami furcsaformájú, háromlábú hadigépeket is, amelyeket mint később megtudtam két-két katona kezelt; az egyik beigazította és megtöltötte a kásásszürke robbanóanyaggal, míg a másik elsütötte. De nem mindig robbant ez a furcsa régi légágyú, mert a kásás robbanószer megbízhatatlan volt.

Nagy hajlongás és rettegő rémület közepette történt meg Kwan Yung-jin bevonulása a faluba. A vezető emberek földrevetették magukat előtte és reszkettek; volt is okuk erre, mint nemsokára a bőrünkön tapasztaltuk. Én büszkén eléje léptem a hatalmas urnák, tolmácsként, mert közben már egész sereg koreai szót megtanultam, – ő azonban laposan rámpillantott és hátat fordított nekem. Beszélgetésbe eredt ja falu véneivel, mialatt hat, selyembe öltözött, kísérője kordont vont körülötte.

Mialatt Kwan Yung-jin kérdezősködött rólunk a falubeliektől, néhány katona több deszkából összerótt furcsa és lapos tárgyat cipelt elő a hajóról. Olyanformájú volt ez, mint egy leakasztott deszkaajtó, körülbelül hat láb hosszú és két láb széles mindegyik. A középen gondosan be voltak hasítva, míg a széléhez közel kerek nyilas volt rajtuk. Valamivel kisebb, mint egy emberfej kerülete.

Kwan Yung-jin kiadta parancsait és néhányan a katonák közül odaléptek egyik emberünkhöz, Tromphoz, ki a ház fala mellett üldögélt békésen. Tromp lassú gondolkodású, lomha mozgású tengerész volt s mielőtt ráeszmélhetett volna, hogy mit akarnak vele, már az egyik ilyen deszka olló szerű nyitással a nyaka köré került és máris összekapcsolódott. Bekerült a kalodába, minek láncát négy katona fogta. Amint megértette, mi történt vele, felordított és mint a sebzett bika, lerázta a beléje kapaszkodó katonákat és dühöngve toporzékolva ütött szét a körülötte álldogálók között.

Akkorra már mindnyájan megértettük, hogy Kwan Yung-jin egyszerűen a deszkakalodába akar szorítani mindnyájunkat. Maartens kapitány elkiáltotta magát:

– Ide hozzám emberek! – és a következő pillanatban a kis tengerészcsapat puszta ököllel már

keményen harcban állott néhány száz katonával és ugyanannyi csimpaszkodó falubelivel. Kwan Yung-jin eltávolodott kissé és selyemruhájában, körülvéve testőreitől, gőgös megvetéssel nézte hogyan harcolunk. Ekkor szereztem nevemet: *Yo Young-ik,* a Hatalmas. Én még akkor is harcoltam, amikor kis csapatunk többi tagját már régen legyőzték és deszkába szorították. Veszedelmesen kemény volt a két öklöm, félelmetes izmaim voltak és kemény akaratom. Azonkívül hamarosan kitapasztaltam, hogy a koreaiak semmit sem értenek az ökölvíváshoz. Nem tudták védeni magukat és úgy potyogtak jobbra-balra, vadul zuhogó ökölcsapásaimtól, mint a kuglibábok. Hatalmas kör tisztult körülöttem és a tér tele volt ájult és vérző katonákkal. Akire azonban én pályáztam, az Kwan Yung-jin volt és háromszor is neki ugrottam, hogy szétüssek testőrei között. Petyhüdt és nyápic alakok voltak ezek a selyemruhások és én alaposan megtépáztam őket. Kwan Yung-jinhez azonban nem tudtam hozzáférni.

A sokaság újból és újból nekem rohant. Embertelenül sokan voltak. Ó, hogy dobáltam őket, hogy hemperegtek a lábaimnál. De egyre többen özönlöttek elő a három hajó felől, – míg végre az egyik katonának sikerült elgáncsolnia és én elestem. Húszan is rámrohantak abban a szempillantásban, megkötöztek, hogy mozdulni sem tudtam és a következő percben már rajtam volt a deszkakaloda.

– Magasságos Isten, mi lesz most? – kérdezte Wanderwood, egy másik tengerész, amint megkötözve az egyik hajó fedélzetére cipeltek minket. Ez a kifejezés lett aztán szegény Wanderwood csúfneve. Évek multán is csak úgy hívtuk egymás közt, hogy: „Mi lesz most –Wanderwood?” Szegény ördög! Ott fagyott meg egy éjjelen Keijó utcáin, amikor minden ajtó kegyetlenül bezárult előtte.

Néhány órai tengeri út után szárazföldre értünk, ahol bűzhödt és férgekkel teli börtönbe vetettek bennünket. Kalodánktól egy percre sem tudtunk megszabadulni természetesen. Siralmas és szomorú volt ez a mi bevonulásunk Cho-Senbe; de később én megbosszultam magam mindnyájunkért. Mint ahogy látni fogod, amikor Otn hercegasszony a kegyeibe fogadott és a hatalom az enyém lett, megbüntettem illő módon Kwan Yung-jint ezért és bosszút álltam többi kínzóimon is.

Hat-nyolc napon át hevertünk a férges tömlöcben. Amint később megtudtuk Kwan Yung-jin üzenetet küldött Keijóba, a fővárosba, hogy a császár rendelkezéseit kikérje reánk vonatkozólag. Azalatt a tengerparti városkában mi az érdeklődés középpontjában állottunk. Virradattól kezdve addig, míg egészen be nem sötétedett, rácsos ablakaink előtt ott tolongott az egész város, hogy alaposan megbámuljanak minket. Nemcsak a csőcselék kíváncsiskodott, de gyakran érkeztek előkelőségek és főrangú hölgyek, cifra hordszékeken, hogy megcsodálják az idegen ördögöket, akiket kivetett a tenger. Ilyenkor a sokaságot ostorcsapásokkal szorították vissza szolgáik és fegyveres kísérőik és ők csodálkozó szempillantásokkal hosszan és félénken mustráltak végig minket. Az arcukból keveset láthattunk, mert az, az ország szokásai szerint, sűrűn el volt fátyolozva; csak a táncosnők, az egészen alacsony sorban élő asszonyok és a főhercegnők voltak láthatók szabad arccal.

Amikor Kwan Yung-jin különösen rossz kedvében volt, puszta szeszélyből mindnyájunkat kivitetett a börtön elé a piactérre és az egybegyűlt sokaság vidám ujjongása között hajlékony bambuszpálcákkal alaposan megveretett. Az ázsiai ember állati módon kegyetlen és nagy gyönyörűsége telik az emberi szenvedés láttán.

Nemsokára azonban vége szakadt ezeknek a megpróbáltatásoknak. Megérkezett a császár rendelkezése és megérkezett ezzel Kim, a császári palotaőrök hadnagya, ötven díszesruhás katona élén. Kim úgy érkezett le tömlöcbeli szenvedéseink poklába, mint valami megváltó. Derék ember volt tetőtől-talpig. Nem mondhatok róla jobbat, minthogy ő volt – sárga mongol arcával – a legfehérebb fehér ember, akivel valaha találkoztam Cho-Sen-ben. Meg is jutalmaztam, amikor szeszélyes sorsom olyan helyzetbe juttatott, hogy módomban állott a jutalmazás, de a végén mégis meghalt Om herceg-nőért és értem. Ahogy Kim megérkezett, azonnal megváltozott a sorsunk. A deszkakalodákat nyomban levették a vállunkról, kivezettek a férges tömlőcből, megtisztogathattuk magunkat és elvezettek a helység legjobb vendégfogadójába. Itt a legszebb szobákat bocsájtották a rendelkezésünkre, szobáink előtt azonban őrség állott. Foglyok voltunk természetesen, de tiszteletben álló foglyok, akiket a palotaőrség ötven katonája kísért. A császár kifejezte legmagasabb óhaját, hogy a tengeri fehér ördögök sajátosságait és furcsaságait maga is meg akarja nézni és mi másnap már utón voltunk a főváros felé. Mind a tizennégyen törpe lovakat kaptunk – ezeket az egészen apró állatokat Cho-Sen-ben láttam először – s így tettük meg a hosszú utat a császári országutakon.

Közel kéthetes, kényelmes vándorlásunk alatt mi fél Cho-Sent végigutaztuk. Az első napon történt a lenyergelés után, hogy ellopództam az istállókba, megnézni, mit esznek ezek a törpe lovak, amelyeket kitartó és hűséges kutyatermészetük miatt nagyon megszerettem. Meglepetésemben elordítottam

magamat az istállóban arra a látványra, ami a szemem elé tárult. Mi lesz most, Wanderwood, – kiáltottam harsányan úgy, hogy az egész hajólegénység odasereglett a hangomra. Az apró lovak bablevest ettek. Szabályszerű ízes, párolgó, meleg bablevest. Az egész úton nem ettek mást. Így volt ez az ország szokása szerint.

Ezek a törpe lovak valóban egészen apró állatok voltak. Egyszer fogadásból – amit Kimmel kötöttem – magasan a levegőbe emeltem egy ilyen törpe lovat, dacára annak, hogy derekasan rúgkapálódzott, tiltakozván e szokatlan inzultus ellen. Kim, katonái, kik körülállottak minket és akik már hallották legendáshírű új nevemet, elhűlve mormogták: Yi Yong-ik, Yi Yong-ik! A Hatalmas Egy. Kim szép szál ember volt, egy fejjel kivált a koreaiak közül, akik pedig mind magastermetű és izmos emberek. Én azonban jóval magasabb voltam, mint ő. És nemcsak a katonák, de útközben a bámész falusiak is mind ismerték már híremet és ujjal mutogattak, mint valami csodát: Yi-Yong-ik.

Ahol tarka karavánunk feltűnt, fél Cho-Sen népe a csodájára járt elvonulásunknak. A hírünk megelőzött mindenütt és az országút mentén sűrű sorokban lepték el az utat a kíváncsiak, a városokban pedig valósággal megostromolták a vendégfogadókat, ahol megszállottunk. Végül a katonáknak kellett megvédenie minket a tolakodó kíváncsiak ellen és lándzsákkal és ütlegek-kel szorítani vissza a tömeget.

Kenyeret nem láttunk egész Cho-Sen-ben. De bőségesen kaptunk fehér hántott rizst, azonkívül különféleképen elkészített húsételt, amiről úgy sejtettem, hogy csak kutyahús lehet. ChoSen-ben ugyanis lépten-nyomon látni kutyamészárszékeket. Szerepelt az étrendükben gyakran az az istentelenül sós, meleg leves is, amihez ugyan nagyon gyorsan hozzászokik az ember s amit már a szigetbeli halászfaluban megkóstoltam.

Az italunk azonban egészen más volt. Ez már valódi ital volt, nem az a tejszerü folyadék, amit literszámra kellett inni, hanem színtiszta rizspárlat, vízszínű, fehér, méregerős ital, amiből egy félpohár elegendő ahhoz, hogy megöljön egy gyenge embert, olyan embert pedig, aki bírja az italt, a dühöngésig részeggé tegyen. Chong-ho bástyás, körülfalazott városában én Kimet és a város többi híres ivóját az asztal alá ittam ezzel a rizspárlattal, azaz jobban mondva az asztalra, mert az asztalunk a padló volt, ahol gyékényeinken kuporogva ittunk. És ismét tisztelettel mormogták mindnyájan: Yi-Yong-ik! Yi Yong-ik! – és rettenthetetlenségem híre előreröppent és megelőzött már a császár udvarában.

A helyzetem napról-napra javult. Inkább már valami köztiszteletben álló, előkelő vendég voltam, mint fogoly. Állandóan Kim oldala mellett lovagoltam útközben, törpe lovamon, úgy, hogy hosszú lábaim majdnem a földre értek. Sőt lejtős helyen nem egyszer a sárban húztam a lábamat. Sokat beszélgettem, így utazás közben, Kimmel, ki fiatal volt, magamkorú, tetőtől-talpig férfi és bámulatosan felvilágosodott, szabadgondolkodó és világlas. Lényének alaptermészete a gondtalan vidámság volt. Sokszor egész napon át beszélgettünk és folytattuk a fél éjszakán át. Melegen összebarátkoztunk. Én tökéletesítettem koreai nyelvtudásomat és ő segítségemre volt ebben. A kuanhoa-idioma szerint tanított mindjárt, ahogy a nemesemberek beszélik ezt a nyelvet. A nyelvtanuláshoz különben is született tehetségem volt. Kim nem győzött csodálkozni azon, milyen könnyen és rohamosan haladok a nyelvismeretben. Hamarosan járatos voltam nemcsak a szakkifejezésekben, de megtanultam a gyengéd és szerelmes kifejezéseket is, sőt a koreai humort. Kim megtanított később virágénekekre, szerelmes versekre és vidám nótákra, amiket poharazás közben énekeltek. Az utóbbiak közül az egyik Kim saját szerzeményű dala volt. Nekem különösen tetszett. Megpróbálom hevenyészve lefordítani nektek, a végét megközelítő hűséggel.

Arról szólt a dalocska, hogy Kim és Pak bohó ifjúságukban megfogadták szerződésileg, hogy tartózkodni fognak az italtól. A fogadalmat természetesen hamarosan megszegték. És később azután együtt énekelték mindig:

Nem, nem pusztulj előlem el
Vidám pohár. A szellemem
Ne tarajozd fel ellenem!
– Hahó! Jó ember! Mondd nekem,
Ha könnyű utad arra vitt:
Vörösbort hol árulnak itt?
Tán ott a barackfák tövén?
Ég áldjon! Oda tartok én.

Volt közöttünk egy örökké tervezgető, agyafúrt ember, Hendrik Hamel, a hidegtekintetű hollandus, a Sparwehr egykori tulajdonosa, igazi diplomata. Hendrik Hamel, amint észrevette hatalmas barátkozásomat Kimmel, minden alkalmaz megragadott, hogy ezt az összemelegedést a maga és

társaságunk tagjainak irányában kamatoztassa. Ez nem ment nehezen neki, mert én erősen alárendeltem magam pompás eszének, a hatása alatt állottam. Nekem megvolt az akaratom, az erőm és vakmerőségem ahhoz a merész játszmához, amibe belefogtam, és volt valami kiviteli ötletesség is bennem; de mégis a legtöbb furfangos eszme és szellemes ötlet, amit megvalósítottam, Hendrik Hamel csavarintos agyából került ki…

Így vándoroltunk a széles országutakon felfelé, Keijoba, várostól-városig, amelyek mindegyike vastag fallal volt körülkerítve. Utunk havas hegyvidéken vezetett keresztül, amit nagy ügyességgel és hangyaszorgalommal megmunkált, termőföldekkel teli völgyvájatok tarkáztak. Mindennap, alkonyattájban titokzatos tűzjelek villantak fel a táj egyik végétől a másikig. Kim feszülten figyelte ezeket az éjszakai jelzéseket és egyszer aztán elmagyarázta, hogy Cho-Sen minden tartományából, a tengerpartoktól egészen a fővárosig napról-napra, parancs szerint, adják ezeket a tüzes jelzéseket Keijo felé, a császárnak, hogy üzenetet vigyenek a vidék hangulatáról. Egy jelzés azt jelentette, hogy a környéken béke van. Két jelzés lázadás, forrongást, háborúságot jelentett. Útközben nem egyszer láttunk ilyen kedvezőtlen híreket jelentő kettős jelzést. Ilyenkor Wanderwood, ki hátul ballagott törpe lován, ámulón felsóhajtott mindig: – Isten az égben, mi lesz most?

Keijo hatalmas város volt, csupa előkelőséggel: majd az egész város lakossága ragyogó, hófehér ruhát hordott. Kivételt csak a nemes emberek, vagyis a Yang-banok képeztek, akik halvány, sokszínű selyembe voltak öltözve. Kim már korábban elmagyarázta, hogy ez a ruházkodási rend a szigorúan körülhatárolt kasztok látható jele. Első pillantásra fel lehetett ismerni az illető társadalmi helyzetét ruhájának színe, tisztasága vagy piszkosságának különböző foka szerint, így például egy kuli ruhájának mérhetetlenül piszkosnak kellett lennie, szinte gyászszínűnek – előírás szerint. Tiszta hófehér ruhát csak az előkelőségek viselhettek, de ezeknek aztán nagyon sokszor kellett ruhát váltaniok és sok mosónőt kellett tartaniok, nehogy alacsonyabb kasztba sorozza őket öltözékük.

Este érkeztünk Keijoba. Miután a főváros egyik legszebb vendégfogadójában néhány napot pihentünk és alaposan megtisztogattuk ruháinkat, hogy a hajótörés és a hosszú út viszontagságai után, úgy, amennyire udvarképesek legyünk, – kitűzték a napot, amikor a császár színe elé léphetünk. A császári palotát, mely olyan volt, mint egy külön hatalmas város, gigászi kőfal kerítette körül. Díszes kapubejáratát óriási kőkutyák, – mik ugyan inkább valami teknős-békához hasonlítottak, – őrizték. Maga a császári palota igen magas volt és díszes tarka kövekből épült. Falai olyan vastagok voltak, hogy a legerősebb ágyukkal is dacolhattak volna, évekig tartó ostromban. Egyedül a kapubejárat olyan széles és hatalmas volt, mint valami külön palota. Pagodaszerűen emelkedett, nyolc-tíz lépcsőzetes emelettel és mindegyik emeletét színes cseréptégla-tetőzet fedte. Amikor a kapuk felé közeledtünk éppen egy pompás, válogatottan hatalmas szál emberekből álló, katonai őrség fordult ki onnan, sujtásos díszruhába öltözötten és keményen lépdelve a makulátlan tiszta kőkockákon. Kim megjegyezte még, hogy ezek Pyeng-yang Tigris Vadászai, a hadsereg elitje, a legvadabb és a legfélelmetesebb harcosok Cho-Sen katonasága között.

De nem folytatom. A császári palota csodáinak és látnivalóinak puszta leírása ezer oldalt is megtöltene ebben a szűkre szabott könyvben.

Elégedjetek meg annyival, hogy mindenütt egy pazar világhatalom, mérhetetlen erő és a kincses bőségben gyökerező tradíció beszédes jeleivel találkoztunk. Csak igen régi, igen erős és alaposan csiszolt civilizáció teremthette meg ezt a hatalmas falu, sok tornyú, csodálatos császári palotát.

Minket, a fogoly tengerészeket, nem a kihallgatási terembe vezettek, hanem, – amint kivehettük szavaikból – valami bőséges lakoma egyik csemegéje voltunk, programm szerint. A lakoma éppen befejeződött és az előkelő tarka tömeg megfelelő vidám hangulatban volt. Úristen, mennyi rengeteg ember volt ott. A terem maga akkora volt, hogy egyik végétől a másikig alig látott el a tekintet és ebben egymás hegyin-hátán volt a sok tízezernyi, mindenféle ember. Magas egyházi méltóságok, királyi hercegek, kardos nemesek, sápadt arcú és exaltált szemű papok, magas állású, hájas hivatalnokok, előkelő udvarhölgyek, fedetlen arccal végeláthatatlan sorban hevertek itt, káprázatosán pazar ruhákban. Mellettük lenge öltönyeikben a kifestett *Jhi-sang-ok,* vagyis a táncosnők, tömege tarkállott, kik egyelőre tiszteletteljes távolban maradtak a mulatozóktól. Éppen úgy, mint a terem szélén, a duennáknak, öltöztető és fürösztő asszonyoknak, eunuchoknak, lakájoknak és császári rabszolgáknak beláthatatlan miriádja.

Amikor beléptünk hatalmas csend támadt és széles körzetben eltisztult előlünk mindenki, amikor a császár, bizalmasaitól követve, előre-lépett, hogy közelebbről megszemlélje a furcsa tengeri ördögöket. Mulatságos figura volt a császár, távolról sem olyan külsejű, mint egy uralkodó, de főként, mint egy

ázsiai uralkodó. Nem lehetett több, mint negyvenéves, de arca egészen összeszáradt, ráncos és olyan különös sápadtszínű, ami nyomban elárulta, hogy sohasem látott napot; termete potrohos volt, lábai komikusán vékonyak, szinte csenevészek. Mégis valaha szép ember lehetett, nemes fajta és érdekes. Mostani alakjából csak boltozatos remek homloka emlékeztetett erre. Szemei most duzzadtak voltak, csipásak, táskás ráncokkal keretezve és szemhéja gyenge, mint a hártya; térde és ajkai örökké reszkettek, alaposan megviselték őt azok a különböző kicsapongások, amelyeket, – mint ahogy később megtudtam, – nagyrészt Yunsan rendezett és eszelt ki számára, a buddhista pap, kiről még sok szó lesz később.

Ott álltunk a hatalmas teremben az érdeklődés középpontjában, mi, tizennégy hajótörött tengerészek és bizony megviselt ruháinkban esetlen zavarunkban elég tarka és nevetséges látványt nyújthattunk. Eleinte csodálkozó felkiáltások fogadtak mindenfelől, de a bámulat hamarosan harsogó nevetésbe ment át. A vidámság ragadós és általános lett a teremben. A *hi-sangoh* lepkekönnyű légiója megtámadott minket, a kis táncosnők körülfogtak és külön-külön fogollyá ejtették mindegyikünket. Nyolc-tíz bohó leány jutott egy-egy tengerészre és ez valóban veszedelmes és komoly támadás volt. Mit tehettek a szegény tengerészek? Mit tehetett az öreg Johannes Maartens? Körülfogta őket és bekeritette rózsaszín, szörnyű csapdába egy sereg fürgeujjú leány, akik ingerkedve csipkedték az ember orrát, fülét, ráncigálták a karját, csiklandozták a bordáit, úgy, hogy végül őrjöngve hánykolódtak a kezeik között. Egyik-másik tengerész szét akart ütni az incselkedő és viháncoló könnyű táncosnők között, ezt is azonban olyan otrombán és esetlenül csinálták, hogy az udvar még harsogóbb nevetésben tört ki; sőt, ha valamelyik kis táncosnő ájultan bukott le valami keményebb ütéstől, akkor az előkelőségek valósággal dőltek és fuldokoltak a nevetéstől.

Számomra szégyenteljes és kényelmetlen volt ez a helyzet, mert az, hogy oly sok napon át egyenrangú társa voltam Kim-nek, elkápráztatott és már-már úgy gondoltam, hogy nem lesz többé részem ilyen otromba megaláztatásban. Én magam keményen ellenállottam a kacagó ki-sangoknak! Megtámaszkodtam a lábamon, mereven és sziklaszilárdan és keresztbefont karokkal szótlanul tűrtem minden ingerkedést; semmiféle csipkedés és csiklandozás nem remegtette meg egyetlen arcizmomat sem. A ki-sangok csakhamar ott is hagytak engem és alkalmasabb, könnyebb zsákmány után néztek.

– Az Istenért, ember, segíts rajtam, – mormogta fojtott hangon Hendrik Hamel, amint a forgatagban egy pillanatra a közelembe került, három-négy körülötte ugráló táncosnő prédájaként. Csak fojtott hangon, mormolva tudott beszélni, mert valahányszor kinyitotta a száját, a fürge ki-sangok mindig teletömték mindenféle édességgel. Az arca már kegyetlenül össze volt maszatolva.

– Ments meg már ettől a szörnyű bolondságtól, – súgta tovább, mialatt ide-oda kapkodta a fejét, hogy elkerülje az édességgel teletömött fürge tenyereket. – Meg kell tartani méltóságunkat! Ez a helyzet tönkreteszi minden tekintélyünket. Ezek úgy kezelnek itt bennünket, mint valami szelíd, tréfás állatokat, akikkel el játszanak egy ideig, de amikor megunják, kiverik őket a szemétdombra. Tégy valamit sürgősen, hogy megváltozzék ez a helyzet. Csapd be őket, kábítsd el mindnyájukat, de szerezz, az Istenért, valami tekintélyt, – tekintélyt mindnyájunk számára.

További szavait nem lehetett megérteni már, mert a ki-sangok addigra annyi édességet préseltek a szájába, hogy fuldokolva elveszett a hangja.

Mint ahogy említettem már, bennem nagy adag vasakarat, erő és vakmerőség volt. Elhatároztam, hogy megkockáztatok valami merész játékot. Még nem tudtam pontosan, hogy mi lesz az, de bíztam abban, hogy furfangos tengerészagyam nem fog cserbenhagyni. Abban a pillanatban éppen egy palotabeli eunuch a hátam mögött megcsiklandozta nyakamat holmi páva-t óllal. Erre a sértő ingerkedésre át villant az agyamon a merész ötlet. Már addig is az érdeklődés középpontjában állottam azáltal, hogy engem elkerültek a támadó ki-sangok és most, hogy az eunuch belémkötött, sok figyelő szem leste az arcomat. Én mozdulatlanul álltam mindaddig, amíg pontosan ki nem mértem a helyet, ahol az eunuch állhatott mögöttem. Akkor aztán villámgyorsan, anélkül, hogy megfordultam volna, hirtelen karlendülettel egy pompás *back-hand* ütést mértem az állára. Az ütés nagyszerűen sikerült és a hatása valóban bámulatos volt. Az eunuch állkapcsa akkorát reccsent, mint amikor egy tölgyfa összeroppan a viharban és a petyhüdt, iájas test hatalmas ivben a levegőbe vágódott ki, majd mint a zsák zuhant a földre, élettelenül, tizenkét lábbal odább.

Sehonnan sem hangzott nevetés erre a pompás produkcióra, csak a bámulat és meglepetés . kiáltásai; és mindenfelől feltört a csodálkozó suttogás: *Yi-Young-ik.* Én ezernyi bámuló szem kereszttüzében ismét keresztbefontam karjaimat és izmaimat megfeszítve merész gőggel álltam a helyemen. Úgy hiszem, hogy bennem, Adam Strangban, nem csekély színészi képesség veszett el. Mert, figyeljétek

csak, hogy volt tovább…

Most én voltam a legjelentősebb az egész társaságunkban és felém fordult minden érdek-lődés. Dacosan és büszkén néztem farkasszemet a rámszegeződő tekintetekkel, úgy, hogy azok sorban »lesütötték a szemüket, vagy elfordultak tőlem, – egyetlenegy szempár kivételével. Egy fiatal nő tekintete volt az, amelyik perzselőn állta a nézésemet. Egy fiatal nő, akiről gazdag ruházata és a körülötte sürgő-forgó féltucatnyi rabszolgalány láttán nyomban sejtettem, hogy csak valami igen magasrangu udvari hercegnő lehetett. Valójában – mint nemsokára megtudtam – ő volt Om hercegasszony. Min herceg-nője. Az előbb azt mondtam, hogy fiatal? Nem, az én koromban volt, a harmincas években, érett szépségű, pompás teremtés s mint megtudtam, még hajadon. Szépsége azonban oly friss és hamvasán üde volt, hogy első pillantásra alig nézett ki többnek tizenhét-tizennyolc évesnél.

Egyedül ez a csodálatosan szép hercegasszony volt az, aki merészen szembenézett velem és állta a tekintetem addig, amíg én magam el nem fordultam, csodálkozó zavarral…

A tekintetében, mely perzselő volt és rajongó, az árnyéka sem látszott megvetésnek, az alárendeltség tudatának, vagy kihívó merészségnek, csupán egyesegyedül extázisszerű elragadtatás fénylett benne biztatón. Amint zavarral elfordultam tőle, megpillantottam ismét tengerésztársaim kellemetlen és felháborító helyzetét, ahogy még mindig, – most már valóban vastagon, – kínozták és gyötörték őket a lenge, kegyetlen ki-sangok. Ez ismét alkalmat adott valami kis komédiára. Tapsoltam a tenyeremmel, méltóságteljesen, háromszor, mint aki ázsiai szokás szerint valami parancsot akar adni.

– Elég volt! – dörögtem stentori hangon, koreai nyelven, úgy mint ahogyan megvetett alattvalóira kiált rá az ember.

Ó, nekem hatalmas tüdőm és pompás torkom volt. Olyat tudtam ordítani, hogy a dobhártyák majd megrepedtek. Ilyen kemény ordítás még sohasem remegtette meg a császári palota szent és áhítatos levegőjét.

Riadt csend, hatalmas megdöbbenés támadt a teremben. A nők ijedten bújtak össze és remegve lesütötték a szemüket; a ki-sangok nyomban elengedték a tengerészeket és félénken hátráltak erőltetett, megrettent kuncogással. Mindenkin rémület vett erőt. Egyedül a szépséges Om hercegasszony nem veszítette el nyugalmát és rendületlenül nézett szembe velem, kerekrenyílt, bámuló szép szemeivel, ahogy hozzáröppent a tekintetem. Vészt jósló nagy csendben mindenki várta, mi lesz most velem, a szentségtörővel. Ijedten repdestek a szemek a császárról felém és rólam a császárra. Én ott álltam a csendesség közepén keresztbefont karokkal, szoborszerű nyugalommal, büszkén, mint akit alig érdekelnek a fejlemények.

– A mi nyelvünkön szólott! – bökte ki végül siralmas, nyikorgó hangon a császár. A szóra az egész terem megkönnyebbülten fellélegzett, mintha valami titáni sóhajtás szállt volna végig az előkelő sokaságon.

– A koreai az anyanyelvem, ezzel születtem, – feleltem én, megkapva egy az őrültségig vakmerő hirtelen ötlettől. – A bölcsőben tanultam meg. Később aztán a csodája lettem árinak az országnak, ahová elkerültem. Messziről zarándokoltak hozzám a bölcsek, hogy lássanak és hallják a szavaimat, de senki sem értette a beszédemet … Azóta sok év telt el és én sokat elfelejtettem. De most, hogy visszatértem Cho-Senbe, az ismerős szavak újból rámtaláltak, mint a rég elveszett barátok…

Szavaim mély hatást keltettek. A császár nyelt egyet és ajkai reszkettek, amint a nagy némaságban megkérdezte: – Hogyan magyarázod ezt?

– Ez csodálatos véletlen, – feleltem én, kitartón követve most már hirtelen ötletem szeszélyes útjait. – Születésemnél nem vigyáztak eléggé az istenek és az utolsó percben máshol láttam meg a napvilágot, mint igazi hazámban. Messze földre kerültem és idegen népnél nevelkedtem. De én koreai vagyok és most, hosszú hányódás után, visszaérkeztem végre hazám földjére.

Micsoda izgalmas sugdolódzás és tanakodás keletkezett erre a teremben. A tarka lakomázó sereg olyan volt, mint a megriadt hangyaboly. A császár félrehívta Kimet és kikérdezte a dolgaim felől.

– Csakugyan mindig beszélte a nyelvünket, amióta a tengerről ide került! Én is sokszor csodálkoztam ezen, – hazudta Kim, mint a jó baráthoz illik.

– Hozass nekem Yang-ban ruhákat, hogy felöltözhessem, úgy, amint megillet, – mondottam én, – és akkor meglátod, hogy nem lódítok.

A császár beleegyezően bólintott és kiadta a parancsot, hogy teljesítsék kérésemet. Én a ki-sangok remegő csapata felé fordultam:

– Hagyjátok békében a rabszolgáimat. Ezek hűségesen követtek engem, hosszú utamon és fáradtak a

kiállott nélkülözésektől és veszedelmektől. Senki se merje bántalmazni, vagy ingerelni egyetlen ujjal a rabszolgáimat!

A szomszédos teremben Kim segített az átöltözésnél. Elküldte a lakájokat és mindenkit eltávolítva, alaposan és gyorsan kioktatott mindenre. Nem tudhatott többet még a szándékaimról és terveimről, mint én, de nem is nagyon kérdezősködött. Jó barát volt, aki mindenben mindig mellettem állott.

Amint visszatértem a terembe, méltóságteljesen lépegetve selyemruhámban, mint egy született koreai és ezen a nyelven szóltam mindenkihez, majdnem elnevettem magamat, ahogy Hendrik Hamelra és többi társaimra tévedt a tekintetem. Ijedt és csodálkozó arccá] néztek, mert egy szót sem értettek az egészből. Az ő kemény koponyájuk még nem emésztette meg a koreai nyelvet és ők így mit sem tudtak a történtekről.

– Én Koryu házának nemes véréből való vagyok, – mondottam a császárnak, amikor letelepedtem a közelében. – Családom Songdoban uralkodott, sok-sok évvel ezelőtt, amíg a szörnyű istenek a földdel nem tették egyenlővé Sillát és egész vidékünket, én azonban megmenekültem, mert más országban éltem…

Ez régi koreai legenda volt, amit utazásunk alatt, egy alkalommal, Kim mesélt el nekem. Oldalt pillantottam rá és láttam, hogy alig bírja visszafojtani a nevetését, amint szajkó módjára hallotta ismételni szavait.

– Ezek itt, – folytattam, amikor a császár társaimról kérdezősködött, – egytől-egyig a rabszolgáim, kivéve ott, azt az öreget, – és rámutattam Johannes Maartens hunyorítva integető alakjára. – Ö szabad ember fia! – Majd Hendrik Harnelra mutattam rá és így folytattam:

– Az a hosszú sovány, atyám házában született. Már az apja is nálunk született és szolgált. Nagyon összeszoktunk! Együtt telt el egész gyermekkorunk. Egyidősek vagyunk, egy napon születtünk és akkor az atyám nekem ajándékozta őt.

Később, amikor Hendrik Hamel kíváncsian ki vallatott arról, amit róla mondtam a császárnak és én elbeszéltem neki az egész dolgot, akkor dühbe gurult és kemény szemrehányásokat tett nekem.

– Amikor ezeket mondtam, nem is sokat gondolkodtam szavaim következményeiről, – magyaráztam védekezve Hendriknek. – Csak éppen fellett valamit mondanom! De most már megtörtént a dolog, egyikünk sem tud rajta segíteni többé. Most már végig kell játszani ezeket a szerepeket, hogy a lehetőséghez képest a javunkra fordítsuk a helyzetet.

Taiwun, a császár fivére, hírhedt módon iszákos ember volt és Kim bujtogatására, amikor az éj leszállt, versenyivást javasolt, hogy kipróbálják: vérbeli koreai vagyok-e valóban? A császár tapsolt örömében és egy tucat híres ivóbajnokot rendelt ki, hogy vegyenek részt azok is a mérkőzésben. Az asszonyokat elbocsájtották és mi nekiültünk az ivásnak. Kim és társaim ottmaradtak egy ideig, de éjféltájban, – nem törődve Hendrik Hamel jelentős és figyelmeztető kacsintásaival, – elküldtem őket. Előzőén kieszközöltem, hogy mindnyájan a palotában kapjanak szállást a vendégfogadó helyett.

A következő napon az egész palotában arról suttogtak, hogy milyen hatalmas nagy ember vagyok! Legyőztem az ivásban Taiwunt és az összes bajnokokat, mert azok hortyogva nyúltak el körülöttem a gyékényen, amikor én a saját lábamon, minden segítség nélkül, értem ágyamba. A következő időszakban azután Taiwun sohasem kételkedett többé abban, hogy én koreai születésű vagyok, mert, – ahogy hangoztatta – ilyen kemény feje és jó torka csak koreainak lehet.

A császári palota belülről olyan volt, mint egy kis város. Külön palotát kaptunk, mely távolabb állott, mint valami nyárilak, a császá-lakosztályaitól. Természetesen a hercegi lakosztály az enyém volt és Hendrik Hamel, Maartens és a többi mogorva tengerész meg kellett, hogy elégedjék a személyzet szobáival.

Másnap magához hivatott Yunsan, a buddhista pap, akit már említettem. Amint beléptem hozzá, először találkoztam vele és ő sem látott még engem. Mindenkit kiküldött a teremből, még Kimet is és mi szemben ültünk egymással az alacsony gyékény szőnyegeken, a félhomályos szobában. Istenem Uram! Micsoda pompás eszű ember, milyen nagyszerű diplomata volt ez a pap! Keményen próbára tette az agyamat. Tudott Európáról, más országokról és sok minden olyan dologról, amiről Cho-Senben álmában sem tudott senki. Vajon hitte ő is, az én költött, merész mesémet, születésem csodálatos véletlenjéről? Sohasem tudtam meg ezt; bronzszínű merev arca nem árulta el a legcsekélyebbet sem érzéseiről.

Senki sem ismerte Yunsan terveit és gondolatait, csak maga Yunsan. De én nyomban megóreztem, hogy ez az egyszerű, szegényes ruházatú, sovány pap az esze és legfőbb mozgatója az egész császári palotának, az ő ideges és sovány kezében fut össze minden hatalom és ő uralkodik tulajdonképpen egész

Cho-Sen felett. Ugyancsak megóreztem azt is, hogy szüksége van rám. Vájjon neki, magának kellettem én, hogy előbbre vigyem furfangos terveit, vagy a nagyhatalmú Om hercegnő befolyásának engedett, amikor a pártfogása alá vett engem? – ez kémény dió volt Hendrik Hamel számára, kinek később feltettem ezt a kérdést. Hendrik Hamel általában a bizalmasom volt, kinek tanácsát kikértem minden dolgomban. Én magam keveset törődtem ilyenfajta problémákkal, hiszen mindig csak a pillanatnak éltem és az előre megfontolást, az aggodalmakban való vajúdást, másoknak engedtem át.

Másnap eleget tettem Om hercegasszony meghívásának, amit Yunsan közvetített hozzám. Egy símaarcú, nesztelen járású eunuch jött értem és keresztül-kasul vezetett a palotán, amíg a hercegnő lakosztályához értünk. Rangjához illő lakása volt, mint királyi vérből származó hercegasszonynak. Valóságos külön palota, álomszerűén szép lótusztavak között, kertjében az évszázados törpefák valóságos őserdeje. A törpefák alig értek a derekamig. Bronzhidak íveltek át a liliomos tavak felett, olyan finom és karcsú bronzból készült ötvösremekek, mint valami ékszer. Zöldelő bambuszliget választotta el palotája csodálatos kertjét a császári palota más részeitől.

Fejemben villámgyorsan száguldottak a legfantasztikusabb tervek és gondolatok, amikor ezt a csodálatos fényűzést megláttam. Ha egyszerű tengerész voltam is csupán, nem voltam esetlen suttyó és faragatlan fajankó a nőkkel szemben és nemcsak a hiúság meleg hulláma öntött el, amikor össze meghívását megkaptam, hanem mélyebb érzés támadó, forró orkánja is. Hallottam már sok olyan keleti tündérmesét, ahol királyleányok szemet vetnek az egyszerű földi halandóra és vérmes remények, kába álmok vertek tanyát szívemben … Om hercegnő nem sokat kertelt velem. Habár nem voltunk egyedül, a selyemruhás asszonyok egész sokasága vette körül, de ezekre nem vetett több ügyet, mint a körülöttünk szálló illatos levegőre. Helyet mutatott maga mellett az alacsony gyékényen, ami a fél termet beborította és könnyű italt és drága édességeket és a hozatott elő egy alacsony, drágagyöngyökkel kirakott remekmívű asztalkán.

Istenem Uram! Milyen feneketlen örvénylő üdv tárult elém, a mennyország nyílt ki előttem, amikor mély fekete szemeibe belenéztem. De várjuk sorjában. Om hercegasszony nem volt már bohó gyermek, a harmincas évek érett és egyensúlyozott szerelme volt az övé. Tudta, mit akar és tudta, mit *nem* akar. Nem csekély munkájába került elhárítani az évek hosszú során át azt az ázsiai befolyást, az udvar minden intri-kaját, amivel férjhez akarták kényszeríteni Chong-Mong-juhoz, távoli anokaöccséhez, a hatalmas Min-család egyenes leszármazottjához. Róla azonban visszapattant minden kényszer és intrika és leány maradt továbbra is.

Chong-Mong-ju szintén a hatalomra sóvárgott és minden eszközzel arra törekedett, hogy kiragadja a gyeplöt Yunsan, a buddhista pap kezéből. Erre szolgált volna eszközül csupán Om hercegnő keze is. így aztán érthető, hogy Yunsan titkos szövetségese volt a szépséges Om hercegnőnek és maga is azon volt, hogy megakadályozza ezt a házasságot.

Azonban elég az udvari intrikákból. Amikor Om hercegnő mellett hevertem a gyékényen, semmit sem sejtettem ezekből és később is csak Om hercegnő néhány bizalmas elejtett szavából, de még inkább Hendrik Hamel éles következtetéseiből sejtettem meg a valót.

Om hercegasszony csodálatos remeke volt a természetnek. Nemcsak a szépsége, mely olyan volt, mint egy tökéletes, most kinyílt virág, hanem kitartó hűsége és okossága is messze föléje emelte a többi asszonyoknak. Olyan nő volt, aminő ritkán születik kettő egy században a világon. Konvenciók törvényei nem kötötték őt, vallása az absztrakciók csodálatos sorozata volt, mit részben Yunsantól tanult, részben magától talált ki. Erősen tudott uralkodni magán, de a szíve egészen odaadó és asszonyos volt. Szépsége pedig felülmúlt mindent, mit valaha asszonyban láttam. Nagy fekete szemei nem voltak ferdevágásúak, mandulaalakúak, mint a többi ázsiaié, hanem szép, csodálkozó európai szemek. Lélek és hűség volt a szemeiben és a legkisebb közvetlen célzásra a szellem szikrája gyűlt ki csodálatos fénnyel benne.

Mint mondtam, nem volt bohó gyermek többé. Míg én szívdobogást kaptam attól a helyzettől, hogy a hercegnő és tengerész egymás mellett hevertek az illatos gyékényen és csiszolatlan tengerészagyamat keményen erőltettem, hogy szellemes és hódító legyek, – ő nyugodtan nézett rám fekete szemeivel. Eldadogtam, amit már első alkalommal eléje tártam, hogy valóban koreai vagyok és a régi királyi Koryu-házból származom.

– Legyen úgy, ahogy mondod, – szakított félbe Om hercegnő és gyengéden megérintette ajkaimat pávatoll-legyezőjével. – Ne gyerekeskedjünk! Tudd meg, hogy a szememben több és nagyobb vagy, mint Koryu egész királyi háza és a világ minden királya együttvéve. Tudd meg, hogy mi vagy a szememben. Te…

Itt szünetet tartott és én türelmetlenül vártam a szavait, míg elragadtatva figyeltem a szemeiben megvillanó merész fényre.

– …Te *ember* vagy! Ember! – egészítette ki szavait. Ember, tetőtől-talpig, olyan, aminőről legmerészebb álmaimban sem álmodtam. Akárki vagy, számomra több vagy, mint bárki más a világon.

Istenem Uram, mit tehetett egy szegény tengerész ebben a helyzetben, mely olyan volt, mint egy tündérmese. Elpirultam a hajam tövéig, míg a hercegnő szeme sarkában a csintalanság és kötekedő szerelem fénye gyűlt ki zavarom láttára. Átfontam karjaimmal vadul és mohón és ajkammal megérintettem csodálatos vállait, mely olyan volt, mint a faragott szoboré, ő kacagott, csábosán és kínzó-kegyetlenül és apró tenyerével tapsolt az udvarhölgyeinek. Megértettem ebből, – nem minden fájdalom és csalódás nélkül – hogy a kihallgatás erre az alkalomra véget ért. De ugyanakkor tudtam azt is, hogy sok-sok kihallgatás és találkozás fog következni ezután.

Visszatérve Hamelhez, fejem kóválygott a sok forró gyönyörűségtől, amint elmeséltem ezeket.

– Íme az asszony – mondotta mélyen elgondolkodva. Rámnézett és irigyen felsóhajtott: – Csinos fiú vagy, szőke a hajad és bivalyerős a torkod, Strang és ebben van az erőd. Csak folytasd a játszmát. Hódítsd meg a hercegnőt egészen és mindnyájunknak megjavul a sorsa. Hódítsd meg a hercegnőt – majd én megtanítlak rá, hogyan?

Vállat vontam. Hendrik Hamel akar engem kioktatni, miképen kell meghódítani egy asszonyt? Nagyon szerettem őt, mert mély képzettségű, agyafúrt eszű vérbeli hajósember volt, ki ismerte a nyílt tengeren a csillagok járását – de nőkérdésben nem lehet szaktekintély a szememben.

– Ilyen dolgokra nem kell megtanítani tengerészembert! – válaszoltam nyugodtan.

– Szeret téged? – kérdezte Hamel, rámszegezve szúrós tekintetét.

– Sikerem van nála, – ej, ez már több, mint siker, ha éppen tudni akarod.

– Akkor nyerd meg őt a terveinknek, – rendelkezett parancsolóan, – és néhány hét múlva elhajózhatunk békében erről az átkozott földről. India minden selymének feléről szívesen lemondanék, ha még egyszer az életben becsületes, keresztény ebédet ehetnék… Feszülten figyelte az arcomat.

– Gondolod, hogy megnyerheted? – kérdezte ismét. – Azzal sem kell törődnöd, ha utóbb bajba kerülne.

Elöntött a düh erre a szégyenteljes és megalázó gyanúsításra, hogy én képes lennék valaha így elárulni az én hercegnőmet. Hamel bizonyos elégtétellel, furcsán mosolygott, látván arcomon tükröződni e hangulatváltozást.

– No, nem kell elsietni a dolgot – figyelmeztetett jóakaratúan. – A gyors dolgok, olcsó dolgok. Majd beszélünk még erről!

Ritka mozgalmas napok következtek most. A császár gyakran rendelt magához újabb és újabb kihallgatásra, Taiwun is újabb barátságos ivási mérkőzésekre hívott ki. Közben Yunsannal kellett tanácskoznom és napról-napra találkoztam szépséges hercegasszonyommal. Azonkívül fél éjszakákon át virrasztottam palotámban és bifláztam Kimmel az udvari etikett és jó modor szövevényes részleteit. Megtanultam Korea történetét, a régi és új isteneket, azt, hogy miképen kell beszélnem az udvarnál, miképpen a nemesekkel és miképpen a kulikkal. Tengerészember tán sohasem volt még ilyen keményen befogva.

Ahogy lassanként kialakult a helyzet az udvarnál, én csak bábu voltam, vak eszköz Yunsan kezében, – éppen úgy, ahogy bábu voltam más oldalról, Hamel kezében is. Egyedül Om hercegnő szemében voltam ember, nem bábu. – És mégis most, hogy visszagondolok erre és századok, minden szenvedélyt lehiggasztó távlatából, messziről és hidegen szemlélem a dolgokat, kételkedem még ez utóbbi dologban is. Úgy gondolom, hogy Om hercegasszony is tudta, mit csinált és szíve óhaja csak utóbb kapcsolódott hozzám fűződő más terveihez. Másrészről ebben összetalálkozott az én szívem forró óhajával, hiszen én is szerettem őt, mély és bensőséges érett férfiszerelemmel és sem a hercegasszony akarata, sem Hendrik Hamel, vagy Yunsan akarata nem szakíthatták volna el a szívemet tőle soha.

Időközben észrevétlenül belekerültem egy palotabeli cselszövés középpontjába, minek célját akkor még nem tudtam kikutatni, csak szerteágazó és szövevényes szálai nyomán, amelyek Chong-Mong-ju-hoz vezettek, Om hercegasszony unokaöccséhez, következtettem, hogy hatalmas érdekek forogtak kockán. A cselszövés behálózta az egész palotát, különböző klikkek és titkos szövetségek alakultak, valóságos labirintust képeztek a gyanútlan kívülálló számára és láthatatlan szálai kiterjedtek az egész országban, a Hét Tengerpartig. Én magam nem sok gondot fordítottam ezekre a dolgokra, – rábíztam Hendrik Hamelra, hogy törődjék az intrikákkal. Beleavattam mindenbe, ami velem történt, vagy amit megtudtam és ő összeráncolt szemöldökkel hosszú órákon át ülve szobája

sarkában, – mint valami türelmes pók, – fonta a hálót, kibogozta a szövevényes csomókat és megoldotta a problémákat. Ragaszkodott hozzám, ügyelt rám, különösen akkor, ha Yunsannál voltam. És én mindent elmondottam neki. Csak éppen Om hercegasszon uyal való találkozásaimról hallgattam azóta a bizonyos beszélgetés óta. A szerelmi jelenetek egyébként som tartoztak rá. Ezenkívül azonban mindenről beszámoltam pontosan neki.

Hendrik Ha-oielnak szemmelláthatóan nem volt ellenére ez a titkos szerepkör, ő a háttérben mozgatott mindent, – majdnem úgy, mint Yunsan és amilyen hidogvérü és ravasz róka volt, számításba vehette azt is, hogy minden kockázat csak engem terhel a játékban. Ha kedvez a szerencse és sikerülnek terveink, úgy ő is hasznot hu/, belőle. De ha meghiúsulnának a tervek, akkor csak én kerülnék bajba, ő minden különösebb veszedelem nélkül megmenekülne… De e tekintetben mégis rosszul következtetett szegény – mint azt majd látni fogod.

– Tarts ki mellettem, – mondottam Kimnek, – és ha hatalomra kerülök, nem feledkezem meg rólad. Van most valami különös kívánságod?

– Szeretnék a Pyeng-Yan, a Tigris-Vadászok parancsnoka lenni – felelte. – Így a kezünkben lennének a palotaőrök is.

– Kis türelem és meglesz – mondottam.

– Megígérem és nem fogok elfelejtkezni róla. Még nem tudtam, hogy miképen fogom megcsinálni, de magam is elcsodálkoztam, amikor a kezembe vettem Kim előléptetését, milyen csodálatosan könnyen ment a dolog. Hatalmas befogásom volt ekkor már a palotában, – természetesen Om hercegnő révén. Kim néhány hét múlva parancsnoka lett a Tigris-Vadászoknak, – bár ez a méltóság tragikus következményekkel járt számára később.

Nem részletezem most azt a sok szerelmes órát, amit a szépséges Om hercegnővel eltöltöttem, bár ez a csodálatos asszony kedves tárgya az ezekkel a századokkal foglalkozó oldalaknak. Mind a ketten egész szívünkkel átadtuk magunkat annak a vad, viharos tavaszi orkánnak, ami összesodort minket. Tán a hercegnő, aki végtelenül okos asszony volt, sejtette az igazságot, hogy mások irányítják tetteimet, de magába temette a titkot; nem szellemet és diplomáciát, hanem az *embert* kereste bennem. Én magam pedig fenntartás nélkül imádtam őt. De ha szerelmes nő és férfi össze akarják kapcsolni az életüket, akkor világok sülyedhetnek el, életek mehetnek tönkre, királyságok pusztulhatnak, ők még sem adják fel szándékukat.

Közeledett az időszak, amikorra esküvőnk napja volt kitűzve. Az udvar olyan volt emiatt, mint a megbolygatott kaptár. Intrikák szövődtek, minden sötét sarokban apró összeesküvések és palotai pletykák bogozódtak és a konyhai mosogatólányok nem egy ilyen kitalált rágalma jutott fel a trónig. Pedig a palota volt Cho-Sen érverése; amikor a palota megrezdült, végigfutott a rengés a Hét Tengerpart egész országán… És a palota alaposan megrendült a mi házasságunk első hírére, nemcsak azért, mert szokatlan ós regényes körülmények között született meg ez a szerelem, hanem mert ez a házasság nyílt arculcsapása volt Chong-Mong-ju érdekeinek. A herceg harcolt is ellene minden erejével, de Yimsan sem maradt vértezetlen. Chong-Mong-ju fellázította a vidék papságának felét, úgy, hogy egy nap hatalmas menetben zarándokoltak el mértföldeken keresztül a palota kapujáig és pánikszerűen ráijesztettek a császárra.

Ds Yunsan nem engedett. A vidék papságának másik fele, köztük a legnagyobb városok, mint Keijo, Fusan, Songdo, Pyen-Yang, Chenampo és Chemulpo vezéremberei az ő kezében voltak, Yunsan és Om hercegnő ezekben a városokban megnyertek minden főhivatalnokot is a maguk igazának. De megnyerték magát a császárt is. Mint a hercegnő később bevallotta nekem, könnyekben tört ki császári nagybátyja előtt, sírógörcsöket kapott és olyan botránnyal fenyegetődzött, mik alapjában rázhatják meg a trónt. Yunsan még megfontoltabban és hatásosabban készítette elő a császárt erre a hírre, amire különben is el volt készülve régen.

– Itt az ideje, hogy megnöveszd a hajadat a házassági kontyhoz, – figyelmeztetett egy nap Yunsan, hamiskásan rámkacsintva, mert hisz szőke hajam hetek óta megfelelő hosszú volt már.

Hogy a császári hercegnő és az egyszerű tengerész furcsa frigyének élét vegyék, császári rendeletre kihirdették az egész országban, hogy én Koryu hercege vagyok. Ugyanekkor lefejezték öt tartomány egy kormányzóját, ki egyébként is Chong-Mong-ju híve volt és engem neveztek ki Btoryu hét tartományának kormányzójává. Jo-Senben ugyanis a hetes számjegy kabalszám. Hogy a felszabadult tartományok számát hétre egészithessék ki, kivettek még két tartományt Chong-Mong-ju híveinek kezéből.

Uramisten, egy egyszerű tengerész… és egy nap elindul északra a császár országutján ötszáz zsoldos

katonával, fényes kísérettel, pompás ruhákban, hogy átvegye hatalmát, – korlátlan úr élet és halál és mindenféle borzalmas tortúra felett. A hét tartományban félmillió főnyi sokaság várt lelkesedve és ünnepelve engem. Volt kincstáram, kincstárnokom, egész sereg írnokom, kik hőstetteimet rótták pergamenre. És volt vagy ezer adószedőm, akik kipréselték az adófizető nép utolsó rézpénzét is.

Az én hét tartományom arrafelé terülhetett el, amit ma úgy neveznek, hogy Mandzsúria, de akkor úgy ismerték, hogy *Hong-du,* vagyis a *Rőthajúak* országa. Nem volt valami nyugodalmas vidék, mert ezek a legendáshírű rothaju férfiak vad portyázó rablók és félelmetes harácsolók voltak, kik hatalmas tömegben zúdultak le a hét tartomány népére és mint a sáskaraj, elpusztítotak mindent. Azt is beszélik, hogy úgy bántak el az útjukba kerülő lakossággal, mint a kannibálok. Magam, is tudom a saját tapasztalataimból, hogy a Rőthajúak, kik állandó rettegésben tartották hét tartományomat, rettenetes harcosok voltak.

Viharos, forgószeles, nehéz esztendő volt ez. Mialatt Yunsan és hercegnői menyasszonyom betetőzték munkájukat Kei jóban és egészen kegy-sztetté tették Chong-Mong-jut, én északon harcbaszálltam a Rőthajúak ellen. Igyekeztem természetesen jó hírnevet szerezni magamnak. Valójában pedig itt is Hendrik Hamel állt mögöttem, ő volt az, aki rajtam keresztül megtanította katonáimat gyakorlatozni és harcolni, kioktatta őket furfangos hadicselekre a Rőthajúak ellen és kidolgozta a haditerveket. Kemény csatákat állottunk ki, sok meleg napunk volt, a véres háború eltartott egy esztendeig, – de az év elmúltával teljes csend és nyugalom volt az északi partokon. A Rőthajúak eltűntek, csak ezernyi tömegsír jelezte, hogy valaha éltek azon a vidéken. Nem tudom, hogy ez a koreai háború a Rőthajúak ellen fel van-e jegyezve a fehér emberek történelmi könyveiben, de ha igen, akkor nektek, kik ezeket az emlékiratokat szobátok csendjében olvasni fogjátok, módotokban lesz ellenőrizni az általam szolgáltatott adatokat. Nekem, mint említettem, hiányosak a történelmi ismereteim. Én sohasem olvastam Rőthajúakról és Korea történetéről. íme egy másik adat, amiről szintén nem hallottam soha és amit ugyancsak ellenőrizhettek: Amikor hadat viseltem az északi partvidéken a Rőthajúak ellen, sokat beszéltek ott egy régi kegyetlen háborúról, mely két emberöltővel az én időm előtt viharzott arra el. Ez akkor történt, amikor *Hideyoshy* Japán *shogun*ja lett. Hideyoshi vezette ezt a véres háborút és végigsöpörte fél Cho-Sent a déli Fusantól felfelé egészen az északi Pyen-Yangig. Borzalmasan kegyetlen hadvezér volt Hideyoshi. Úgy beszélték a környéken, hogy százezerszám küldte a koreai fülekkel és orrokkal teletömött csöbröket haza, Japánba, császárjának. Sok-sok öreg embert és töpörödött anyókát kivallattam én erről, kik szemtanúi voltak a kegyetlenkedéseknek és csodálatoskép megmenekültek a megcsonkítástól.

De térjünk vissza Keijóba, a szépséges Om hercegnőhöz. Uramisten, micsoda asszony volt! Negyven évig volt a feleségem, de soha a legkisebb dologban nem ellenkezett velem és kitartott mellettem hűségesen, minden nélkülözésben, szenvedésben és ránk zúduló bajban…

Chong-Mong-ju megtörve, kegyvesztetten, alaposan megnyirbálva hatalmában és befolyásában, eltűnt az udvarból. Visszavonult duzzogva valahová messze, az északkeleti tengerparton lévő palotájába. Nem volt már senki, aki a házasságunkat ellenezze. Yunsan hatalma korlátlan volt és teljes. Éjszakánként a tűzjelzések teljes nyugalomról hoztak jelentést az ország minden részéből. A császár még reszketősebb térdü és még ráncosabb lett, azoktól az ördöngőségektől, amelyeket Yunsan eszelt ki számára. Kim a palotaőrök parancsnoka volt. Kwan Yung-jinnek, annak a pocakos tartományfőnök-nek, aki kalodába rakott és megveretett minket, alaposan letörtem a szarvát, száműztem őt és örökre eltiltottam attól, hogy Keijo falait megközelíthesse. Om hercegnő meg én elnyertük szívünk minden óhaját. A házasságkötés nagy fénnyel és pompával megtörtént.

Megjutalmaztam természetesen barátaimat is. Akármilyen nagy úr voltam Cho-Senben, sohasem felejtettem el, hogy Johannes Maartens volt valamikor a kapitányom a Sparwehren. Többi tengerésztársamat – sajnos – úgy állítottam be annakidején, mint országom rabszolgáit, ezeknek nem adományozhattam hivatalt; az öreg Johannest szabad embernek már akkor is. Ő elnyerhetett méltóságokat. Fel is keresett csakhamar palotámban és arra kért, hogy tegyem meg Kyong-ju, egy nyomorúságos kis tartomány kormányzójává. O, a ravasz véti róka! Nem is sejtettem szándékát, amikor szerény kérését előadta; Kyon-ju ugyanis a legszegényebb tartomány volt, alig volt halászata, földmívelése pedig úgyszólván semmi; lakói alig tudtak valami adót fizetni. Kyong-ju korirányzójának lenni kevéssel volt több, mint üres méltóság, tiszteletbeli állás. Inkább egy hatalmas szentelt sírhely volt az egész tartomány, mert ott, a Tabong hegyén, voltak eltemetve Silla régi királyainak csontjai.

Maartens azzal jött hozzám, hogy főként csak azért vállalná el Kyong-ju kormányzói tisztjét, hogy ezt a vidéket is Adam Strang törhetetlen hívévé tegye. Arra kért ugyanekkor, hogy négy tengerészt

magával vihessen, mert megőrülne ott a magányosságban az idegen, sárga ördögök között. Gyanútlanul beleegyeztem mindenbe – nem is álmodtam a vén Johannes Maartens agyafúrt terveit – és a Sparwehr egykori kapitánya elutazott négy tengerészével, hogy átvegye Kyong-ju kormányzói állását.

Káprázatosán szép két esztendő következett most. Hét tartományomat főképpen az udvaromba sereglő szegénysorsú yang-banok által kormányoztam, akiket Yunsan szemelt ki erre a tisztre. Nagynéha utaztam csak el, ellenőrizni az azon a vidéken folyó állapotokat, mindannyiszor feleségem társaságában. Om hercegnőnek külön volt egy nyári palotája ott az északi tengerbon és mi szívesen, nagyon szívesen látogattuk g ezt a csendes, az egész világtól elzárt puha kis fészket. Legszerelmesebb óráink itt teltek el. De ezenkívül százféle szórakozásom volt még. felélesztettem Cho-Senben a birkózás sportját és az íjászatot, a nemesek között és általában mindenféle sportnak patrónusa lettem. Gyakran rendeztünk izgalmas tigrisvadászatokat az északi hegyek között.

Közben Hendrik Hamel is megkezdte a maga kis játékait, aminek legtávolabbi célja az lehetett, hogy valami díszes és kincsekkel megrakott hajón elhagyjuk ezt az országot. Nem volt könnyű munka hozzáfogni sem, mert Cho-Sen megközelíthetetlenül elzárkózott a külvilágtól. Nem volt cserekereskedelme más országokkal és tengerpartjait áthatolhatatlan magas falakkal zárta el. Ez a zárkózottság alapvető politikája volt az országnak. De Hamel nem volt az az ember, aki a nehézségektől visszaretten. Megkörnyékezett engem, hogy tegyem őt meg Cho-Sen építendő hadihajó-parkjának tengernagyává és feltűnően sokat kérdezősködött a császári kincstárak felől. Én magam nem is gondoltam arra, hogy valaha itt hagyjam ezt az országot, hacsak nem rajongásig imádott feleségemmel együtt. Egyszer meg is kérdeztem erről Omot és ő melegen hozzám simulva azt felelte, hogy én vagyok az ő királya és ő hűséggel követne engem mindenhová, ahová csak vezetném… S hogy mennyire mélyről fakadtak és őszinték voltak e szavai, annak később, – mint látni fogjátok, – kétségtelen és szomorúan beszédes bizonyítékát adta.

Yunsan követte el a legnagyobb hibát azzal, hogy Chong-Mong-jut életben hagyta. De nem mert másképen tenni, mert a herceg, ha kegyvesztett is-lett az udvarnál, rendkívül népszerű volt egynémelyik tartomány papsága körében. És Chong-Mong-ju csak látszólag vonult vissza a köz-ügyektől az északkeleti tengerpartra, valójában keményen dolgozott azon, hogy a hatalmat visszaszerezze. Kiküldöttei, a vándorló buddhista fő-papok, szétözönlöttek az egész országban. Simanyelvű, bőséges erszényű emberei bejárták az egész vidéket és igyekeztek minél több hívet szerezni Chong-Mong-ju érdekeinek. Az ázsiaiknak megvan a nyugodt és szívós türelme, hogy hosszú éveken át kitartóan és a legnagyobb titokban dolgozzanak messzemenő céljuk érdekében. Ugyanekkor munkában voltak Chong-Mong-ju emberei a császári palotában is; mindig több embert vásároltak meg, titokban vesztegetvén meg a vezetőket; végül már az ő kezükben voltak a palota-őrök is, Pyen-Yang Tigris-Vadászai, – anélkül, hogy Kim, a parancsnokuk, bármit is tudott volna erről. És ugyanúgy mi sem tudtunk semmit erről a szerteágazó összeesküvésről! Mialatt Yunsan bólogatott, mialatt én a szerelemnek és a sportnak szenteltem minden percemet, míg Hendrik Hamel az építendő hajópark és a császári kincstárak felé kacsingatott, míg Johannes Maartens a maga külön terveivel törődött Tabong hegyének síremlékei között, – egyikünk sem vette észre, milyen forró a talaj a lábunk alatt és nem is sejtette, hogy kitörésre készen áll a vulkán, amit Chong-Mong-ju irányított és állított be a maga céljainak szolgálatába.

Uramisten, micsoda világomlás volt a vulkán kitörése! Földalatti szervezkedéssel alattomosan készítették elő az összeesküvést, mely pedig egy szerencsétlen esemény révén idő előtt pattant ki és robbant fel a palotában. Johannes Maartens volt az, aki elindította a lavinát mohó kapzsiságával, mely szinte programmszerűen kedvezett Chong-Mong-ju rágalmazó intrikáinak.

Hallgasd csak meg, mit tett Johannes Maartens? Cho-Sen népe fanatikusán imádta őseit és rajongó tiszteletben tartotta a régi királyok sírját. Ez öreg, zsákmánykedvelő, tengeri kalóz nem kisebb dologra vállalkozott négy tengerészével a messze Kyong-juban, mint hogy kifossza az ősi Silla kincses királysírjait; az arany koporsókra, drágakövekre és remekmívű fegyverekre fájt a foga, amellyel tele voltak ezek a szent sírok. Éjszaka követték el a sírrablást, csónakokkal közelítvén meg, a legnagyobb titokban a szent sírokat Tabong szigetén. Szerencsétlenségükre azonban, amikor zsákmányukkal vissza akartak térni a csónakokhoz, az aláereszkedő hatalmas ködben eltévesztették az utat. Másnap reggelre azután elfogták őket a környékbeliek és Yi-Sun-sin, a helyi békebíró elé kerültek, – ki véletlenül Chong-Mong-ju hive volt. A sírok meggyalázásának híre másnap villámgyorsan terjedt el az egész országban és valósággal felgyújtotta azt, az egyik sarkától a másikig.

Keijo és az udvar mindezekről hosszú ideig se limit sem tudott. Chong-Mong-ju parancsára az

éjszakai tűzjelzések nyugalmat és békét jelentettek továbbra is. dacára annak, hogy akkor már vérbon fürdött az egész tengerpart. A mi híveinket halomra öldösték mindenfelé és az országutakat Chong-Mong-ju emberei szállták meg, feltartóztatván minden küldöncöt, aki hírt hozhatott volna nekünk.

Egy nap, amikor alkonyattájban kilovagoltam a palota főkapuján, rendes esti sétalovaglásra, egy porlepte vágtató lovast láttam megérkezni, amint halálra hajszolt paripája összerogyott a palota előtt. Kimerült lovasa gyalog vánszorgott be a kapun és láttam még, hogy a palotaőrök odasiettek hozzá. Több ügyet aztán nem vetettem rá, – hiszen az ilyesmi Yunsan és Hendrik Hamel dolga volt. Nyugodtan folytattam utamat. Nem is álmodtam, hogy ez a porlepte, fáradt lovas az én sötét végzetemet és szörnyű ítéletemet hozta magával tarsolyájában Keijóba.

A lovas küldönc nagy riadalmat keltett a palotában. Én csak éjfélre tértem vissza sétalovaglásomból és akkorra már ismét csendes volt minden. Este kilenc óra tájban az összeesküvők megszállottak a császár lakosztályait. Fegyverrel a kezükben kényszerítették a halálra rémült császárt, hogy valamennyi tartomány kormányzóját rendelje magához és amikor ezek – engem kivéve – egytől-egyig megjelentek, a szemeláttára leütötték a fejét valamennyiöknek. Időközben a megvesztegetett palotaőrök és Tigris-Vadászok foglyul ejtették Yunsant és Hendrik Hamelt – miután előzőén kardlappal félholtra verték őket. Hét másik tengerészem Ómmal, feleségemmel együtt rejtekajtókon keresztül megmenekült. Ez Kim önfeláldozásának volt köszönhető, ki karddal a kezében fedezte menekülésüket, saját Tigris-Vadászai ellen, kik végül is összevagdalták és áttapostak rajta. Szerencsétlenségére nem pusztult bele azonnal sebeibe.

Az egész palotaforradalom, mint egy nyári zivatar, néhány óra alatt elviharzott és nemsokára ismét béke honolt a császári palotában. Csak éppen annyi történt, hogy most már mindenütt Chong-Mong-ju emberei voltak a nyeregben. Egy órával a forradalom kitörése után a herceg örömujjongás közepette vonult be a palotába. A császár e]éje ment és megcsókolta őt. Habozás nélkül aláírt és pecsétjével megerősített mindent, amit Chong-Mong-ju csak akart. Ámulva és felháborodva értesült a királysírok gyalázatos és szörnyű megszentségtelenítéséről. És Chong-Mong-ju betetőzte munkáját. Országszerte hullottak a fejek, elpusztult mindenki, aki velünk tartott és minden hivatalt a herceg embereivel töltöttek be. A dynasztia ellen azonban nem tört ki lázadás sehol.

De Chong-Mong-ju betetőzte munkáját velünk szemben is. Nem menekült senki. Engem nyomban elfogtak, ahogy a palotába visszatértem; egyébként azonban a hajam szála sem görbült meg. Annál szörnyűbb sors várt társaimra.

Johannes Maartenst és három tengerészét, – az egyikük Hermann Tromp, megmenekült, hogy később elmesélje nekem mindezeket, – megkötözve pellengérre állították azért, hogy Cho-Sen körülfalazott városainak és falvainak egész csőcseléke, napokon keresztül, szembeköphesse őket. Azután nyakig beásták mind a négyüket a földbe, a császári palota előtt elterülő téren és így hagyták éhenpusztulni őket. Vizet kaptak, hogy tovább éljenek; és hogy halálos kínjaik nagyobbak legyenek, ízletes gőzölgő ételeket helyeztek el orruk elé, úgy azonban, hogy szájukkal el ne érhessék. Azt mesélik, hogy az öreg Johannes Maartens csodálatosan sokáig bírta. Ő tizenöt álló napon át életben maradt az irtózatos tortúra közepette és mindvégig megtartotta tiszta öntudatát, szörnyű átkokat szórva kínzóira.

Kim borzalmas sebeivel heteken át kínlódott és a tömlöc szalmáján pusztult el végül. Hamelt, – akit Chong-Mong-ju az én rossz szellememnek tartott. – Keijo népének gyönyör-ujjongása közben evezőlapátokkal verték agyon a palota előtt. Yunsannak megtisztelő halál jutott. A forradalom után börtönbe vetették és ő éppen sakkozott a börtönőrrel, amikor a császár, vagy jobban mondva Chong Mong-ju küldönce megérkezett, kezében a méregpohárral.

– Várj egy pár percet, – mondotta Yunsan, amikor megértette a helyzetet, – igazán tapintatlan vagy, hogy a sakkjátszma közepén zavarod az embert! Mindjárt befejezzük és akkor rendelkezésére állok uradnak…

Yunsan végigjátszotta a sakkjátszmát, megverte a börtönőrt a játékban, mialatt a küldönc ott várakozott az ajtóban türelmesen. Azután felkelt, gondosan a helyére rakta a sakkfigurákat és nyugodtan kiürítette a halálthozó méregpoharat.

Ó, az ázsiai bosszú szörnyű és kegyetlen. A nyugodt és hideg vérmérséklet mellett lehetséges, hogy haragjuk egy hosszú élet egész tartamára kiterjedjen. Így tette ezt Chong-Mong-ju Ommal és velem. Nem öletett meg minket, mint a többieket, Még csak fogságra sem vetett.

Császári rendelet hirdette ki, minden faluban és sárosban, hogy halálbüntetés terhe mellett, senki merjen kezet emelni rám, ki Koryu házából való vagyok, sem feleségemre, sem nyolc tengerészemre.

De ugyanakkor kihirdették országszerte azt is, hogy senkise merjen házába fogadni minket, szállást, vagy munkát adni nekünk. Csupán alamizsnát és ételhulladékot vethetnek elénk, mert mi mind a tízen: országúti koldusok vagyunk!

Negyven hosszú esztendeje következett most az üldöztetésnek és a lassú kérlelhetetlen kínzásnak. Chong-Mong-ju halálosan gyűlölt engemet és feleségemet. Szerencsétlenségünkre hosszú életkort ért meg és hosszú élettel átkozott meg a sors minket is. így negyven álló éven át éreztük fejünk felett függni engesztelhetetlen haragját. Mondottam már, hogy Om csodálatos asszony volt. Ezt ismételhetem csak örökké és végnélkül, mert nincsen szó, költői toll, mely méltóan ecsetelné ennek a nagyszerű asszonynak hűséges és kitartó jellemét. Hallottam már érzékeny történeteket, ahol a hercegasszony otthagyta palotáját, hogy kövesse szerelmesét a nélkülözésbe és szegénységbe, hogy megossza vele puszta sátrát és száraz kenyerét. Om is követett engem – ahogy megmondotta egykor – a nélkülözésbe, holott sátorunk csak a szabad ég volt és legtöbbször még száraz kenyérdarab sem jutott táplálékul nekünk.

Mi mindent megpróbáltam e negyven év alatt, hogy segítsek szörnyű sorsán és ne kényszerüljünk koldulásra. Chong-Mong-ju kémei azonban megakadályozták minden próbálkozásomat.

Song-doban zsákot hordtam és Ómmal együtt egy lakatlan pajtában húztuk meg magunkat a kemény tél elől. De Chong-Mong-ju csakhamar értesült erről és minket kemény ütlegek között kivertek a pajtából a környékbeliek és kiűztek az országútra. Rettenetes tél volt ez, a hideg csontig hasogatta tagjainkat. Ez volt az a kemény tél, amikor a szegény „Mi lesz most, Wanderwood” megfagyott Keijo utcáin, mert senki sem akadt, aki házába merte volna fogadni.

Pyeng-Yangban vízhordó kuli lettem egy kutásásnál, amíg Chong-Mong-ju itt is fel nem talált és kegyetlen ütlegelés közben, nyakamat kalodába szorítva, ismét ki nem hajtatott az országútra. És így jártam minden további próbálkozásommal. Az Isten háta mögötti, eldugott Wijuban kutyamészárszéket nyitottam. Ott öltem meg az állatokat nyílt állásom előtt, ott szeleteltem fel a húst és függesztettem ki a vevők számára, kikészítvén az állatok bőrét, nyers oldalával az utca sarába fektetve. Chong-Mong-ju ezt is megtudta hamarosan és másnap már más árulta ott a kutyahúst. Pyonhanban mázolólegény lettem, Kang-wun helységeiben aranybányász, Chiksanban kötélverő és zsinórkészitő, – de Chong-Mong-ju éber kémeinek jóvoltából mindenütt csak rövid ideig dolgozhattam. Szalmakalapokat fontam Padokban, aratómunkás lettem Whang-haiban, rizshántó kuli Masenpoban, de Chong-Mong-ju hosszú karjai mindenütt elértek és újból és újból visszaűztek a koldusok országút jár a.

Két éve vándoroltunk így, Om meg én, elképzelhetetlen nélkülözések közepette, minden jajszó és panasz nélkül tűrve szörnyű sorsunkat, amikor a hegyek vadonjában, Raa Kook országából hozott ismereteim alapján, találtam egy egyszerű gyökeret, aminek gyógyító hatása olyan ritka és nagyszerű volt, hogy feleségemmel hosszú éveken át gondtalanul élhettünk volna, ha csak ezeknek a gyökereknek eladásával foglalkozom. De Chong-Mong-ju emberei ebben is megakadályoztak. A gyökereket elvették tőlünk, még keményebb ütlegekben volt részem és még hosszabb ideig raktak bele a nyakszorító kalodába.

Akármerre jártunk-keltünk, mindenütt figyeltek minket Chong-Mong-ju emberei, a vándor papok és mindenről jelentést tettek Keijoba. Magával Chong-Mong-juval mindössze kétszer találkoztam össze, szemtől-szembe, negyvenéves száműzetésem szörnyű megpróbáltatásai alatt. Az első találkozás kemény viharos téli éjszakán történt Kang-wun magas hegyei között. Koldulással szerzett néhány rézgarasunkkal betértünk, Om meg én, az egyik vendégfogadóba, ahol az előcsarnok egyik piszkos és hideg zugában meghúzhattuk magunkat. Éppen elköltöttük sovány vacsoránkat, ami lóbabból és vad foghagymából állott, amikor kívülről lódobogás és az udvari hintók bronzcsengőjének csilingelése hangzott fel hirtelen. Az ajtó felpattant és belépett Chong-Mong-ju mint a jólét, a boldogság és a hatalom eleven megszemélyesítője. Lerázta a. havat megbecsülhetetlen értékű mongol prémjeiről, mialatt a fogadós hajlongva sürgött-forgott körülötte. Éppen szobájába akart térni, amikor szemei ránktévedtek a sarokba, hol Om meg én hevertünk rongyainkon. Diadalmas gyűlölet lobbant fel szemeiben.

– Ezeket a férgeket kergessétek ki innen, – parancsolta kérlelhetetlenül.

És csatlósai és szolgái kemény ostorcsapások és vad vihogás közben kihajszoltak minket a viharba… A másik találkozás sok-sok évvel később, egészen másképt történt, – amint majd meglátjátok.

Sehol sem volt útja a szabadulásnak. *Az* ország határai, vagy a messzi partok felé sohasem irányíthattam a lépteimet, mert ott értesítve volt már minden utolsó falubeli és rongyos kuli is és kíméletlenül visszakergettek. Uramisten, megismertem apróra Cho-Sen minden országútját, hegyi

ösvényeit, fallal kerített városait és legkisebb faluját. Negyven hosszú évet vándoroltam keresztül-kasul, az országutakon és Om hűségesen követett, megosztván velem minden nélkülözést és szenvedést. Uramisten, mi mindent megettünk már kínzó éhségünkben – hulladék kutyahúst, ami ott büdösödött meg a mészárszékekben és ami senkinek sem kellett már, a szemétből összekotort *kimchit,* vagyis rothadt savanyúkáposztát, ami a legerősebb parasztgyomrot is keményen próbára tette és ami egy mértföldnyire büdösödött; és rágcsáltunk elhajigált csontokat, összegyűjtöttünk az országúton elhullott rizsszemeket, elloptuk éjszaka, az istállókból, a törpelovak abrakját, a gőzölgő bablevest és *minarit* ittunk hozzá, iszapos mocsárban össze-gyűlt poshadt vizet.

Ó, százszor a halálba menekültem volna inkább. De két dolog itt tartott: az egyik Om szerelme, mely változatlanul melegített a legszörnyűbb megpróbáltatás idején is, a másik az a biztos tudat, hogy egyszer még megmarkolhatom az átkozott Chong-Mong-ju torkát. így vándoroltunk az újból és újból visszatérő évszakokon át Cho-Sen végtelen országutain keresztül-kasul. Mindenütt ismertek már minket, nem volt gyermek, ki ne tudta volna pontosan történetünket. Vándor házalók és piszkos kulik nem egyszer gúnyolták és ócsárolták feleségemet. De mindannyiszor megismerkedtek öklöm haragvó erejével és száz betört koponya és véres orr vette el a kedvüket a további ingerkedéstől. És ismét hallottam: *Yi-Yong-ih,* a Hatalmas Egy. Ó, milyen hálás volt ilyenkor Om e lovagias védelemért.

Voltak öregasszonyok a messzi falvakban, kiknek, amikor megpillantották azt az összetört, rongyos koldusasszonyt az oldalam mellett, aki egykor a büszke Om hercegnő volt, könnybelábbadt a szemük és sóhajtozva némán csóválták a fejüket. És voltak fiatal asszonyok, kik rajtam felejtették a szemüket, ki egykor Koryu hercege voltam és hét tartomány büszke ura és széles vállaim, kék szemem és szőke hajam láttán áttüzesedett az arcuk a szerelmes részvéttől. Ilyenkor bővebben hullott a rézgaras. És mindig egyformán ott volt a viháncoló utcakölykök ordítozó és gúnyolódó csapata, kik leköpdöstek és sárral és kővel dobáltak meg minket az országúton, míg mi büszkén viseltük változott sorsunk megpróbáltatásait.

Ahogy az évek szálltak, hét egykori tengerésztársaimmal, – koldustársaim, sorsom osztályosai most, – leggyakrabban Fusan városában találkoztam össze. Fusan az északkeleti tengerparton feküdt; az egész országban itt volt a legenyhébb az éghajlat. Ezenkívül egész Cho-Sen-ben ez feküdt a legközelebb Japánhoz, – szabadulásunk messzi barackvirágos világához. A sziklás partvidéken és a kéklő tengerszoroson túl, távolabb, semmint a szem elláthatott volna oda, ott ködlöttek a japán partok: menekülésünk minden megmaradt reménye. Mert Japánt mégis csak megközelítik néha európai hajók… Sohasem felejtem el azt a hét viharvert és összetört öreg embert, ahogy ott sütkérezett dideregve és csüggedten Fusan szikláin és sóvárogva kémlelt a messzi tengerpart felé, amerre sohasem vitorlázhattak el.

Gyakran feltűntek furcsa formájú japán hajók a kéklő tengeren, de a vén Európából, sohasem pillantottunk meg egyetlen ismerős alakú vitorlást sem. És ahogy az évek szálltak, mind sűrűbben irányítottuk vándor lépteinket Fusan falai felé. Lassan behavazta fejünket a dór, megrokkantunk, elértük a hajlott öregkort és Om hercegasszony és a hét tengerész hűségesen összetalálkoztak évről-évre a szokott helyen. Majd megritkultak soraink, egyik vagy másik elmaradt végkép a találkozóról. Hans Amden volt az első, aki meghalt közülünk. Jacob Brihker, akivel évtizedek óta együtt rótták a végtelen országutakat, hozta el a szomorú hírt… Azután követték a többiek, egymásután. Jacob Brinker birta legtovább, közel volt a kilencven évéhez, amikor meghalt. Két évvel élte túl Trompot… Egy tavaszon azután egyedül maradtunk Om meg én. Fusan napsütötte sziklái között.

Rápillantottam hűséges élettársamra és könny fátyolozta el hirtelen öreg szemeimet. Láttam., hogy Om szemei is megteltek könnyel. Negyven hosszú éven át voltunk országúti koldusok Cho-Senben és végezetre egyedül maradtam az idevetődött tizennégy tengerész közül. És bíztam még rendületlenül. Hetven és egynéhány évemhez mérten nem csekély testi erővel rendelkeztem még mindig. Om ugyanabból a pompás, elpusztíthatatlan, egészséges anyagból volt. Kissé összeroskadt, bizony, fogatlan öregasszony volt, kinek ráncos arcán csak nagynehezen bírtam viszontlátni az egykori büszke szépség nyomait. Szemei azonban régi tűzzel ragyogtak és az én szememben még mindig az a csodálatos asszony volt, akivel mindörökre összekapcsoltam a szívemet.

Mint mondottam, öreg koromhoz képest megtartottam részben régi tengerészizmaimat. így volt az lehetséges, amit most elmondani fogok. Amikor már évek óta egyedül tértünk vissza Fusan napsugaras vidékére, egy tavaszi reggelen az országút mellett sütkéreztünk, az átforrósodott szikláknak vetve öreg hátunkat. Rongyok fedték tagjainkat, piszkos koldusok voltunk mind a ketten, akik a porban heverésztünk, ·– mégis gondtalanul és szívből nevettem Om valami tréfás zsörtölődésén. Ekkor hirtelen

holmi széles árnyék esett ránk. Díszes udvari menet haladt el előttünk az országúton. A fegyveres lovasok után nyolc kuli cipelte Chong-Mong-ju pompás, selyemfüggönyös hordszékét és a selyempárnákon ott hevert maga a hatalmas úr. Körülötte fényes kísérete és mögötte ismét lovasok.

Kétszer volt trónváltozás azóta, új császárok vették át az uralkodást, véres polgárháború viharzott végig az országon, éhínség pusztította el a lakosság felét, – Chong-Mong-ju azonban változatlanul megtartotta jól megalapozott hatalmát. Sőt nagyobb úr volt, mint valaha, – a legnagyobb hatalmasság Keijoban. Már ő is közel járhatott a nyolcvan esztendejéhez, amikor azon a tavaszi reggelen reszkető, béna kezével jelt adott, hogy tegyék le a hordszékét, mert közelebbről meg akar szemlélni minket, akiket oly hosszú időre megbüntetett.

– Ó, én diadalmas királyom, – mormogta félhangon Om felém, rámemelve rajongó, hűséges szemeit. Azután alamizsnáért könyörögve, a földre vetette magát Chong-Mong-ju előtt, színlelve, mintha nem ismerte volna fel őt.

Nyomban kitaláltam Om gondolatait. Én is úgy tettem, mintha nem ismertem volna fel, kivel állunk szemben. Színészként megjátszva a reszkető aggkori elmegyöngeséget, sőt szélütött bénaságot is tettetve, odacsúsztam a porban a hordszék közelébe. Kísérői vissza akartak szorítani, de Chong-Mong-ju sipító, öreg hangján visszaparancsolta őket. Feltámaszkodott reszkető könyökére, míg másik kezével félrevonta a selyemfüggönyt. Kiszáradt, ráncos, öreg arca megdicsőült, boldog mosolyban ragyogott, hangtalan kuncogással élvezte bosszúját, ahogy hosszan elnézett minket rongyaink nyomorúságában.

– Én diadalmas, erős királyom, – nyöszörögte nekem Om, megszokott koldus-kántálásában. És én megrezzenve eszméltem rá, hogy régi, hét próbát kiállott szerelme és sziklaszilárd hite, hatalmas rajongása, – minden benne csendült ebben a néhány kántáló szóban.

A vöröslő düh ismét felülkerekedett bennem és elöntötte egész lényemet. Vörösbe borult körülöttem minden és tépett, szaggatott az indulat, úgy, hogy alig bírtam fékezni magamat. Szerencsére ők azt hitték, hogy ez a didergő reszketés az öregkori gyengeség jele. Magasra tartottam rézből való kolduló csészémet, még fájdalmasabban nyöszörögtem és pislogtam két szememmel, hogy elleplezzem azt az izzó lobogást, amiről tudtam, hogy minden bizonnyal ott szikrázhatott bennük. Közben kimértem a távolságot és erőt gyűjtöttem az ugráshoz. Aztán vég-sőt és hatalmasat lobbant előttem a vörös láng. Fellendültem a levegőbe. Recsegve és ropogva zúzódtak össze a hordszék alkatrészei, repültek szerte a selyemfüggönyök, a kísérők meglepett, rémült kiáltozása hangzott mindenfelől, de ujjaim már kapcsosán összezárultak Chong-Mong-ju torka körül. Mindketten lezuhantunk a hordszék romjai alá, de ujjam szörnyű szorítása egy percre sem enyhült.

Mindenfelől rámrohantak az emberek. A párnák, takarók és függönyök összevisszaságában, a hordszék romjai alatt előbb alig talált el néhány ütleg. De nyomban ott termettek a fegyveres lovasok és kemény, súlyos csapások zápora hullott a fejemre. Karomba, nyakamba, minden' részembe a kezek légiója kapaszkodott, rúgtak, csíptek, karmoltak és minden erővel letépni igyekeztek selyemöltönyű áldozatomról. Nem láttam már semmit, szédültem, de tiszta öntudatnál voltam még mindig és kéjes gyönyör töltött el arra az érzésre, ahogy ujjaim keményen belenyomultak abba a vékony öreg nyakba és ahogy minden, negyven éve felgyűlt haragomat és gyűlöletemet belepréselhettem a szörnyű szorításba. Ütés ütés után zuhogott a fejemre és szélvészként kerengő gondolataimban olybá tüntem magam előtt, mint egy buldogg, aki keményen megkapta áldozatát és semmiféle erővel nem téphetik le róla elevenen. Chong-Mong-jut kézbe kaptam és senki sem menthette meg többé sújtó bosszúm elől. Percek óta halott volt már a kezeim között, amikor lassan rámereszkedett a siket sötétség, amely hasonló az anaesthezishez, – ott Fusan sziklái mellett, a megriadt országúton, ä Sárgatenger partján.

XVI.

Bizonyos, hogy Warden Atherton, – ha az eszébe jutok, – egy cseppet sem kellemes érzésekkel és nem sok büszkeséggel gondol rám. Én voltam az, aki megtanította őt arra, hogy van lelkierő, van szellem, amit semmiféle testi erővel, semmiféle tortúrával megtörni nem lehet, – ami diadalmasan szegült ellene minden kimódolt fegyházi fenyítőmódszernek. Most itt vagyok Folsomban, a siralomházban és várom a kivégzésem percét; Warden Atherton pedig folytatja munkáját, tökéletesíti rendszerét a fegyencek megfegyelmezése körül és még mindig korlátlan kényúr San Quentinben. Látszólag győzött tehát. És mégis, – szíve legmélyén, bizton tudom, elismeri, hogy én vagyok az, aki felülmaradtam, belátja, hogy ón nagyobb ember vagyok, mint ő.

Hiába próbált ott a fegyház pincéjében a kényszerzubbony-kínzással megtörni engem, minden

vakmerő erőfeszítése meghiúsult. Kétségtelenül volt idő. amikor már egyenesen az volt a célja, hogy elpusztuljak a kényszerzubbonyban. Ezért folytatta már csak újból és újból a hosszú kínzást. És ezért ismételte makacsul tovább, hogy „dinamit vagy kényszerzubbony”, – holott azt, hogy dinamit nem lehet a fegyházban, kétségtelenül sejtette már a kitartó ellenállásból és a körülmények egybevetéséből.

Jamie kapitány régi és kiszolgált tömlöctartó volt, aki alaposan hozzáedződhetett a sötétzárkák borzalmaihoz, – mégis eljött az idő, amikor ő is megsokalta már kínoztatásomat. Összeroppant annak a vérfagyasztó nyugalomnak és fölényes közömbösségnek láttán, ahogyan az újabb és újabb emberfölötti tortúrákat fogadtam és ahogyan vele és többi kínzóimmal bántam, annyira ment e hangulatváltozásban, hogy nagy vakmerően magával Wardennel is összeszólalkozott és kijelentette, hogy mossa kezeit a további fejleményekre vonatkozóan. Attól a naptól kezdve egészen odáig, amíg kínzatásom véget ért, nem is lépett be többé cellámba.

És eljött a nap, mikor Warden Atherton is visszarettent a további tortúráktól, habár makacsul kitartott még rögeszméje mellett, hogy engem össze fog törni. De hatalmasan hatott rá az a jelenet, amit Jake Oppenheimer rendezett előtte. Oppenheimer vakmerő és szókimondó ember volt. Ő sem tört meg a fegyház tortúráinak minden pokla dacára és fensőbbséges, diadalmas akaratával a végsőkig ingerelte a fegyházbeli nagyhatalmasságokat. Valósággal féltek tőle és tisztelték. Amikor ez a jelenet történt, én öntudat nélkül dermedten hevertem éppen a kényszerzubbonyban; később számolt be mindezekről Ed Morell kopogó jelbeszédével.

– Hallja, Warden, – szólt egy nap Oppenheimer a fegyházigazgatóhoz, – maga túlságosan kemény fába vágta a fejszéjét. Vigyázzon, mert itt nemcsak arról van szó, hogy egy fegyencet meggyilkoltat a kényszerzubbonyban, amikor a végsőkig viszi Standing kínzását. Itt arról van szó, hogy három fegyencet ölnek meg gálád és embertelen módon. Mert biztosíthatom, hogy amint Darell Standing meghal a kényszerzubbonyban, nem sokkal később követni fogjuk, Morell, meg én is. Majd gondoskodom róla, hogyan! És ezt azután majd már nem lesz olyan könnyű eltussolni! Erről beszélni fognak California egyik végétől a másikig. Választhat tehát: vagy abbahagyja Standing förtelmes kínzását, vagy meggyilkoltat mind a hármunkat. Ehhez azonban tudom, hogy gyáva és habár nagy kedve lenne erre a piszkos mészárosmunkára, gerinctelen és aljas természete visszariad ettől…

Openheimer száz órai kényszerzubbonyt kapott ezért a feleselésért és amikor kifűzték belőle a szemébe köpött Wardennek. Ezért újabb száz órai kényszerzubbony-büntetés következett. Amikor ennek leteltével újból kifüzték, Warden már óvatosan távol tartotta magát ettől az aktustól. Hosszú ideig nem lépett be Oppenheimer cellájába. De hogy derék osztályostársam szavai erősen hatottak rá, azt bizonyosan tudom. Kínzóim között Jackson doktor volt talán az egyetlen, aki változatlan rosszakaratú maradt irányomban. Az ő szemében ugyanis egy „érdekes eset” voltam csupán, kísérleti nyúl, amelyen kipróbálhatja, mennyit tud kiállani a legerősebb emberi természet a kényszerzubbonykínzásból és megfigyelheti a tortúra hatásának különböző tüneteit.

– Ez az ember ki tudna állani húsz napot is, – tüzelte egy alkalommal a jelenlétemben Wardent.

– Ő maga túlságosan szerény, doktor, – szakítottam félbe én. – Negyven napot is ki tudok állani. Bah! Tudja mit? Száz napot is kiállók, ha éppen parancsolja…

És eszembe jutott az a negyven évi megpróbáltatás Cho-Senben, az én évtizedek gyötrelmeit kiálló tengerésztürelmem, amikor negyven álló évig várakoztam, amíg Chong-Mong-ju torkára forraszthattam végre bosszúmat. Eszembe jutott, miket állottam ki országúti koldusként és hozzátettem emelt hangon:

– Ti börtönkuvaszok, ti… honnan tudnátok ti, mi az: *az ember*. Ti azt gondoljátok, hogy az emberi természet, a ti önmagatokhoz hasonlított, gyáva képzeletetek szerint, a ti nyavalyás képetekre van megalkotva? Ide nézzetek! *Én* ember vagyok. Micsoda gyáva és pipogya fráterek vagytok mellettem mindnyájan. Mesteretek vagyok! Egyetlen fájdalomkiáltást, nyögést vagy sóhajtást nem hallatok kínzásaitokra. Ti csodálkoztok persze ezen, mert magatokat képzelitek helyembe, önmagátokat, kik gyáva kutyák és nyögdécselő vénasszonyok vagytok. Önmagátokat, kik régesrég őrjöngve üvöltenétek a fájdalomtól…

Sokat beszéltem még és alaposan megadtam nekik. Varangyosbékának, pöcegödrök iszapjának és a pokol csatlósainak neveztem őket. Mert én messze kimagaslottam közülök. Rabszolgák voltak mellettem, hitvány páriák. Én szabad szellem voltam.. Csak a testem hevert itt a magányos cellában. De nem kötött semmi. Uralkodtam a testemen, enyém volt az idők végtelenje, hogy szabadon kóboroljak különös utjain, mialatt testem, elcsittult fájdalommal, halálbadermedve nyúlt el a kényszerzubbonyban.

Újabb kalandjaimat rendre átkopogtam két fegyenctársamnak. Morell vakon hitt minden szót, mert ő maga is megkóstolta már a tetszhalált. De Oppenheimer, – habár el volt ragadtatva meséimtől, – a

lényeggel szemben mindig tamáskodó és szkeptikus maradt. Sajnálkozott, hogy mért szenteltem én szabad életemet a mező-gazdasági tudományoknak, holott költő vagyok, tetőtől talpig és a fantáziám csakugyan pompás dolgokat tud elővarázsolni a semmiből.

– De ember, – szálltam vitába vele, – mi lehetett az én tudatomban erről a Cho-Senről? Halványan sejtem, hogy ez az a vidék lehet, amit ma Koreának neveznek, – ez minden! Eddig terjed a tudományom, ennyire alapoztak meg az olvasmányaim. De az például, hogy jelen élettapasztalataim alapján, honnan tudhattam volna valamit a *kimchi*ről, az már teljesen megmagyarázhatatlan. És látod mégis tudom pontosan, mi az a kimchi? Ez a savanyúkáposzta egy keleti fajtája; amikor leszedik, az égig büdösödik. Én mondom, amikor Adam Strang voltam, sok ezerszer ettem kimchit. Ismerek jó kimchit, rossz kimchit, rothadt kimchit. Tudom, hogy a legjobb kimchit Wosan asszonyai tudják készíteni. Hát most mondd meg, honnan tudom ezt? Ez sehogy sem lehet az én szellemvilágom tartalmában, Darell Standing tapasztalatai, vagy élményei között! Ez Adam Strang szellem világának tartalmában van és Adam Strang különböző születéseken és különböző halálokon keresztül hagyta örökül e különös tapasztalatait Darell Standingnak. És nemcsak ő, hanem száz más élet rakta le így tapasztalatait bennem, száz más élet, amiket egykor mind én éltem át. Kern látod még, Jake? Így válik ember az emberből, így gyarapodik, fejlődik és tökéletesedik a szellem.

– Ugyan, ugyan, – kopogta vissza Oppenheimer gyors parancsoló kopogásával, amit olyan jól ismertem már, – Hallgass egyszer az okos szóra is! Majd én elmagyarázom. Én Jake Oppenheimer vagyok. Mindig Jake Oppenheimer voltam. Amit tudok, azt csak mint Jake Oppenheimer tudom. És mit tudok én? Majd elmondom. Én ismerem a kimchit. Kimchi a savanyúkáposzta egy keleti fajtája, amit a Cho-Sen nevezetű országban Wosan asszonyai tudnak elkészíteni a legízletesebben és amikor a kimchit leszedik, szaga az égig kellemetlenkedik. Ne szólj közbe Ed, te most hallgass! Most én beszélek, a tanár és hadd, amíg alaposan kivégzem ezt a fickót! – Nos tehát, fiacskám Standing, honnan tudom ón mindezeket a dolgokat a kimchi-ről? Holott ez nem lehet az én szellem világomnak, Jake Oppenheimer szellemének tartalmában!

– De igen, – kopogtam hevesen közbe. – Ott lehet, én loptam be oda.

– Helyes fiacskám, egészen jó után vagy. És ki lopta vajon azt a te szellemedbe?

– Adam Strang!

– Eh, – az nem a te fajtádból való. Adam Strang – beteges álom csupán. Valamikor régen bizonyára olvastál erről valahol…

– Soha, – erősítgettem én. – Az a kevés, amit Koreáról olvastam, az orosz-japán háború idején volt, amikor az újságok néhány szóval ismertették a terepet.

– És emlékszel pontosan mindenre, amit akkor olvastál? – kérdezte Oppenheimer.

– Nem.

– Elfelejtettél már egynémely dolgot belőle?

– Igen, – de –

– Elég, köszönöm! – szakította félbe a vitát Oppenheimer, csakugyan úgy, mint egy vizsgáztató professzor.

Sehogysem tudtam meggyőzni Oppenheimert, hogy minden szavam betűről betűre őszinte volt. Ragaszkodott ahhoz, hogy csak lázálmomban találtam ki ezeket. Ugyanekkor dicsérte azt a nyugodalmas hitet, amelyet ő úgy nevezett: „Folytatása következik-élet” és sokszor mondogatta, milyen boldog nyugalommal tölti el az embert ez a keleti tan. Ugyanekkor, valahányszor kivettek a kényszer zubbonyból, könyörgött és sürgetett, hogy menjek tovább elbeszélésemben egy-egy fejezettel.

– Nos, professzor úr, abbahagyjátok végre ezt a magas vitát, – kopogott közbe Ed Morell, és megszakítva a köztem és Oppenheimer között megindult végtelen metafizikai vitatkozásokat. – Inkább mesélj tovább nekünk Standing a ki-sangokról és a megmenekült tengerészekről. Mondd el mi történt Ommal, amikor kemény-öklű férje megfojtotta azt a hájas vén disznót és amikor őt agyonverték a kísérő katonák…

Gyakran mondtam már emlékirataim előző részében, hogy a forma, az anyag elpusztul. Nem győzöm elég sokszor ismételni ezt. A forma és az anyag elpusztul. És a forma és az anyag nem képes emlékezésre. Egyedül a szellem emlékezik, – mint ahogy itt a magányos cellában, századok után, Om hercegasszony és Chong-Mong-ju kitartott és megmaradt az én feléledő szellememben. Átadtam őket Jake Oppenheimer szellemének és ő később ismét visszaadta az én szellememnek, most már Nyugat nyelvén, így frissült fel újból bennem mindez. És most én átadtam ezeket a te szellemednek, olvasóm! Próbáld kiűzni a szellemvilágodból ezeket! Nem tudod! Amíg csak élni fogsz, amit elmondottam neked,

mindez változatlan épségben fog lakozni szellemedben. Mert nincsen semmi más maradandó, csak a szellem. Az anyag árad, kristályosodik és ismét árad, különböző halmazállapotokon és kémiai processusukon megy át és a formák sohasem ismétlődnek. A formák beleolvadnak az örök semmiségbe, ahonnan soha nincs visszatérés. A forma elmúlik és változó, mint ahogy elmúltak Om hercegasszony és Chong-Mong-ju fizikai formái. De az emlékezetük megmarad, mindaddig, amíg szellem lesz, – a szellem pedig elpusztíthatatlan és örök.

Mielőtt visszatérnék különös kalandozásaim további fejleményeihez, elkeli még mesélnem egy csodálatos és jellemző dolgot, ami Oppenheimer-rel való vitatkozásaink során történt, ott a magányos cellában. Két irányban is csodálatos ez. Egyrészről, mert Jake Oppenheimer, az utca gyermekének, a csatornák fiának bámulatos szellemi képességeiről tesz bizonyságot; másrészről, mert jellemző és meggyőző bizonyítéka az én kény-szerzubbonybeli tapasztalataim közvetlen és valószerű, kitapintható igazságának.

– Mondd csak, professzor, – kopogta át egy napon Oppenheimer, – meg tudsz-e felelni nekem egy kérdésemre? – Kérdezz, Jake.

– Amikor te annak az Adam Strangnak az esetét mesélted el nekünk, megemlítetted egy helyen, ahogy emlékszem, hogy Yunsan sakkot játszott a börtönben. Máskor azt is elmondtad, hogy a császár fivérével te is többször játszottál sakkot. Miféle sakkjáték volt ez? Hasonlított ahhoz a sakkhoz, amit mi játszunk?

Természetesen nem felelhettem egyebet, minthogy nem emlékezem a részletekre. Amikor felébredve visszatértem normális állapotomba, az ilyen kisebb részleteket nem tudtam már visszaidézni emlékezetembe. Jake persze jót nevetett és megint csak igazoltnak látta szkeptikus véleményét.

Mégis én világosan emlékeztem arra, hogy mint Adam Strang gyakran sakkoztam Cho-Senben, de a. játék részleteit, mint valami lényegtelen dolgot, nem figyeltem meg különösebben.

Most aztán elhatároztam, hogy a végére járok ennek a dolognak.

Emlékeitek, hogy a könnyebb érthetőség kedvéért én összefüggően mesélem el minduntalan félbeszakadt, újra ismétlődő és szeszélyesen folytatódó kényszerzubbony-tapasztalataimat. Valójában én szaggatott és kusza képekben éltem vissza ezeket és csak utóbb raktam össze következetes és hűségesen pontos elbeszéléssé. Amikor tagjaim megdermedtek a kényszerzubbonyban, én sohasem tudtam előre, hová fognak elröpíteni utazásaim az idők végtelenjében? Így például húsz különböző alkalommal is visszatértem újból és újból Jesse Fancherhez, a Hegyi Réten felállított kocsitáborba. Egy tíznapos kényszerzubbony-dermedtségem alatt én egész sereg életen vándoroltam végig, innen is, onnan is kiragadva egy-egy furcsa képet, melyekhez mindig hűségesen visszatértem; gyakran átugortam egész életsorozatokat és visszaszálltam a praehistorikus időkbe.

Ezért elhatároztam most, hogy amikor legközelebb Adam Strang tapasztalataihoz térek vissza kóborlásaimban, alig, hogy öntudatra ébredek, nyomban összpontosítani fogom minden emlékezetemet a sakkjátékra és összeszedek minden adatot, amit erről csak magammal hozni tudok. Egy hosszú hónapon át kellett tűrnöm Oppenheimer ugratásait, mielőtt ez megtörtént volna. De akkor sikerült és alighogy kifűztek a kényszerzubbonyból, már diadalmasan kezdtem kopogni Oppenheimernek a cho-seni sakk játék részleteit.

Sőt, tovább mentem! Megtanítottam Oppen-heimert arra a sakkjátékra, amit Adam Strang játszott Cho-Senben évszázadokkal ezelőtt. Élesen különbözött az a játék a nyugati sakkjátéktól, bár alapelvei ugyanazok voltak. Közös származás kapcsolta őket össze, mely valószínűleg Indiába vezet vissza.

A cho-seni sakkjatékban nagyobb volt a tábla. A mi hatvannégy kockánk helyett ott nyolcvanegy négyszög volt. Nálunk nyolc kocka esik a tábla mindegyik oldalára, ott kilenc; és bár hasonlóan vannak körülhatárolva a mozgások, a figurák tologatásának elvei különbözők. Az ottani sakkjátékban húsz figura van, szemben a mi tizenhat figuránkkal – és ezek három sorban sorakoznak az indulás percében, nem úgy, mint nálunk, kettőben. Az első sorban kilenc figura van; a középső sorban kettő, ezek olyasfajta figurák, mint nálunk a bástya; a leghátulsó sorban középen áll a király és tőle jobbra és balra négy-négy figura sorakozik a következő sorrendben: előbb az *arany pénzes, aztán* az *ezüstpénzes,* majd a *két futár* és végül a két *gerely.* Érdekes még, hogy a cho-seni sakkjátékban nincsen királyné; továbbá fontos különbség az, hogy a leütött figurákat nem veszik le a sakktábláról, hanem ezek az ellenfél tulajdonába kerülnek és innen kezdve ő játszik velük.

Úgy van, én megtanítottam Oppenheimert erre a játékra, – ami pedig sokkal nehezebb, mint a mi sakkjátékunk. A fegyház pincéje nincsen fűtve. Istentelenség lenne, egy sötét magánzárkára ítélt fegyencet megkímélni az elemek haragjától. A hosszú és kemény tél sok rettenetes napját felejttette el

Oppenheimerrel és velem a cho-seni sakkjáték mulatsága.

Arról azonban, hogy én valóban századokon keresztül hoztam vissza ezt a játékot San-Quentinbe, egyáltalán nem tudtam meggyőzni Oppenheimert. Azt erősítgette folyton, hogy valahol olvastam ilyenfajta játékról és habár elfelejtettem azt a könyvet, az olvasmány anyaga befalazva ott maradt agyam valami rejtett cellájában, míg a beteges álom, készen és éretten, napvilágra nem szabadította ismét.

Avagy pedig miért ne találhattad ezt ki magadtól, itt a magányosság unalmában? – fejtegette tovább egy másik alkalommal. – Ugyanígy találta ki Ed a kopogási beszélgetést! És most használjuk ezt itt, a mi javunkra. Egészen bizonyos, hogy te találtad ezt ki. Mondom neked, szabadalmaztasd ezt a játékot. Emlékszem, hogy amikor éjszakai küldönc voltam a friscoi vöröslámpás negyedben, két madárijesztő feltalált valami bolond szerencsejátékot és összeszedett néhány millió dollárt vele.

– Mit szabadalmaztassak? – feleltem. – Amikor kétségtelen, hogy több ezer évvel ezelőtt ezt a játékot játszották az ázsiaiak. Miért nem akarod elhinni, hogy nem én találtam ki? Hiszen megmondanám neked.

– Akkor olvastad valahol és punktum. Ez az utolsó szavam!

Nem is beszéltünk többet e furcsa sakkjáték eredetéről. De nekem is lenne még egy utolsó szavam. Van itt Folsomban egy japán gyilkos, illetve volt csak, mert a múlt héten kivégezték. Séta közben beszélgettem vele erről a dologról és az a játék, amit Adam Strang játszott és amire-én megtanítottam a fegyházban Oppenheimert, egészen hasonlónak bizonyult a régi japán sakkjátékhoz. Sokkal több a rokonság közöttük, mint amennyire bármelyik is hasonlít a nyugati sakkjátékhoz.

XVII.

Minden bizonnyal emlékszel, olvasóm, hogy ezeknek az emlékiratoknak első fejezeteiben beszéltem arról, hogy ón, mint kisfiú, a minesotai farmban, miképen nézegettem a Szentföldről való fényképfelvételeket, felismervén ott egész sereg ismerős helyet. Sorra megjelöltem akkor azokat a változásokat, amik azóta estek a tájékon, mióta utoljára láttam és emlékezni fogsz arra is, hogy amikor elmondottam a bélpoklosok meggyógyításának jelenetét, megjegyeztem az ámuló misszionáriusnak, hogy én hatalmas nagy ember voltam és karddal az oldalamon, lovamon ülve tekintettem szét a vidéken.

Ez a gyermekkori élmény, rejtelmes emlékezés letűnt időkre és helyekre, a glóriás idők eltévedt felhőfoszlánya volt csupán, – mint ahogy Wordsworth mondja. Én, a kicsiny Darell Standing, mindenféle csodálatos és különös emlékezéssel gyermeki lelkivilágomban, jöttem a világra, de ezek a letűnt időkről és helyekről való kusza képek éppen csak felvillantak gyermekkori tudatom ködében, aztán elhomályosodva, visszaolvadtak a lázálmokkal teletűzdelt gyermeki lelkivilág kusza káoszába. Azután, ahogy jöttek a friss impressziók, az iskolás tanultság mindenféle szűk sorompója korlátozta el ezt a rejtelem-végtelent, egészen elkorcsosodtak és elszunnyadtak ezek az emlékezések, befalazva az agy valamely rejtett cellájába, – mint ahogy valójában minden gyermeknél így történik ez – és én nem emlékeztem többé a Szentföldön lejátszódott múltamra.

A valóságban pedig minden asszonytól született embernek ilyen széles és hatalmas, végtelenbe vesző múltja van. De kevés asszonyszülte ember jut ahhoz a szerencséhez, hogy éveken át sínylődjék a sötét magánzárka kriptacellájában és dermedt exaltációba meneküljön a kényszerzubbony elviselhetetlen kínjai elől. Ez a véletlen helyzet, a szerencsés körülmények e ritka találkozása tette lehetővé számomra, hogy emlékezni tudjak letűnt időkre és helyekre, hogy így visszatérjenek befalazott emlékeim sok száz, régi életemről, – így köztük arról is, amikor karddal az oldalamon, lóháton ülve, néztem végig a Szentföldön a bélpoklosok csodálatos meggyógyitását.

Kényszerzubbony-kalandozásaim most visszatértek ehhez a messzi élményekhez. A nevem akkor Ragnar Lodbrog volt. Valóban hatalmas szál ember voltam, egy jó fejjel magasodtam ki római légiómból, melyet én vezettem. De ez későbbi történet, ez akkor történt, amikor Alexandriából visszatértem Jeruzsálembe és annyi hányódás után parancsnoka lettem egy légiónak.

Tartalmas és fordulatos élet volt az enyém. Több esztendeig róhatnám a betűket és egész sereg kötet kerülne ki belőle, ha minden részletét pontosan el akarnám beszélni. Ezért csak röviden mondom el, futólag érintem csupán a kimagasló állomásokat és az elejét éppen csak hogy jelzem.

A kalandos és hosszú élet minden részletét pontosan és világosan látom magam előtt, csak a kezdete vész homályba. Sohasem ismertem az anyámat. Az Északi-tengeren, hatalmas viharban, a hajón szült engem. Előkelő asszony lehetett és egy északi tengerparti vár eredményes ostroma után rabolták el a tengeri kalózok. Zsákmányként foglyul ejtett, láncrafűzött rabszolganő volt akkor a hajón, amikor én megszülettem. A szülés után meg is halt a vad téli viharban. A nevét sohasem tudtam meg, csak éppen

annyit, hogy az északi dánok közül való volt, kiknek országát akkortájt fosztogatták a kalózok, – így beszélte nekem később az öreg Lingaard.

Sok minden egyebet mesélt még nekem az öreg Lingaard, én azonban még túl kicsiny voltam ahhoz, hogy mindent megjegyezzek. Csak a születésem utáni események vésődtek tisztán az emlékezetembe, mert ezeket sokszor, nagyon sokszor mesélte később Lingaard. A kalózhajó utasainak legnagyobb része elpusztult abban a viharban, akkor, amikor az anyám meghalt. Én azonban megmenekültem a hullámsirból. Az öreg Lingaard, aki sebésze, temetésrendezője, bábaasszonya és ezermestere volt a hajónak, – túl öreg lévén már minden nehéz munkához, – megmentett engem. Az első fürösztést a tenger sós habjában kaptam, ahogy egy hullám átcsapott a fedélzeten és a pólyám egy frissen nyúzott farkasbőr volt, amibe Lingaard hevenyészve belecsavart.

Néhány órája élhettem csak még, amikor Tostig Lodbrog meglátott Lingaard kezében, övé volt ez a kalózhajó és az a hét másik is, amelyek . együtt fosztogatták az Északi-tenger partvidékét és minden viharral dacoltak a tengeren. Tostig Lodbrognak, a kalózkapitánynak, volt még egy másik neve is. *Muspettnek* is nevezték még, ami *izzót* jelent, mert szeme, arca, egész lénye örökké izzott a dühös haragtól. Bátor volt és kegyetlen és szíve, mely hatalmas mellkasában dobogott, nem ismert könyörületet. Azt beszélték róla, hogy fiatalabb korában a Hasfarthnál történt ütközet után, baltájával kiszakította Ngrun harci-oroszlán szívét és úgy, gőzölgő-véresen, megette azt. Azóta olyan rettenthetetlen a harcban. Ez a dühös harag tüzelte arra is, hogy egyetlen fiát, Garulfot, eladja rabszolgának a jüttök népének és legnagyobb ellenségének Guthlafnak halála után sem bocsátott meg: *Brunan-buhr* kalózkorcsmájában a nagy italozásoknál ő mindig Guthlaf kikészített koponyájából ivott. Ivóserlege, mit fűszeres meleg borral töltött tele az ünnepi alkalmakkor, rendesen ellensége koponyája volt.

A vihar elmúlt már és a kalózsereg hatalmas kanosokat ürítgetett a fedélzeten a kemény munka után, amikor Tostig Lodbrog megpillantott engem Lingaard kezében. Nem voltam nagyobb, mint egy férfitenyér, mert hiszen idő előtt születtem.

– Hohoho, … nézzétek, egy törpe! – hahotázott öblösen Tostig és letette kezéből a hatalmas boroskancsót, mit félig kiürített az előbb. Felkelt, hogy jobban megnézzen.

Csikorgó hideg nap volt az, de, – ahogy mondják, – ő kipakolt engem a farkasbőrből és meztelenül a lábaimnál hüvelyk- és mutatóujja közé fogott és ide-oda lóbált az éles és metsző szélben. – Hohoho, egy apró ember, – hahotázott tovább, – egy tengeri tetű, szánalmas féreg, – és össze akart morzsolni hatalmas hüvelyk- és mutatóujja között, amelyek mindegyike vastagabb volt, Lingaard szerint, mint az ón apró lábam vagy combom. De hirtelen más vad ötlete támadt.

– Szomjas az ifjú emberke, minden bizonnyal szomjas! Hagyjuk hát, hogy leöblítse a torkát! – kiáltotta hahotázva és mindenestől belepottyantott engem félig telt hatalmas borosedényébe. Minden bizonnyal megfulladtam volna a felnőttek italában, – én, aki az első kortyokat az anyatej helyett sós tengervízből és fűszeres borból nyeltem, – ha nincsen mellettem Lingaard. Ő azonban sietve kihalászott a boroskancsóból. Tostig Lodbrog haragra gerjedt és szörnyű öklének egyetlen, eltévesztett csapásával leütötte Lingaardot. Végiggurultunk a fedélzeten és a hatalmas vadászkutyák, amiket az északi dánokkal való háborúban zsákmányoltak a kalózok, vadul ránk rohantak.

– Hohoho,– ordított Tostig Lodbrog és az oldalát fogta nevettében, ahogy a gyámoltalan öreg embert és a farkasbőrt, amibe belecsavart és a melléhez szorított engem, tépdesték és marcangolták a vad kutyák. De Lingaard keményen magához szorított és a kutyák csak a farkasbőrt tépték le rólam, mit az öreg áldozatul engedett át nekik.

Tostig Lodbrog ismét felhajtott egy teli kancsót és figyelmesen nézegetett tovább. Lingaard hallgatott, okosabb volt, semhogy könyörületet kérjen ott, ahol tudta, hogy nincsen kö nyörületesség.

– Az északi dán fajta nyavalyás nép, – mondotta Lodbrog. – Koszos asszonyaik törpéket szülnek, nem embereket. Mit csináljunk ezzel a féreggel? Sohasem lesz belőle ember. Tudod mit Lingaard? Nevelj belőle italfiút a Brunanbuhrba – de vigyázz ott a kutyákra, nehogy összetévesszék egy nekik hajított húsfalattal és szótmarcangolják…

Így indult el az életem. Apró gyermekkoromban nem is láttam asszonyt. Férfiak között cseperedtem fel. Az öreg Lingaard volt a bábaasszonyom és dajkám, gyerekszobám a táncoló hajófedélzet, altatóm a tengerzúgás és emberlábak rohanó dobogása a harcban vagy viharban. A nélkülözésből kijutott bőven; Isten tudja, hogyan maradtam életben mégis. Vasszervezettel kellett születnem, vascsillagzat alatt és vasegészséggel dacolni minden megpróbáltatással.

Felcseperedtem mégis és alaposan meghazudtoltam Tostig jóslatait, melyet törpeségemre és

ványadtságomra vonatkozóan mondott. Hatalmasan nőttem, alig voltam néhány esztendős, már olyan nyurga kölyök voltam, hogy távolról, sem meríthetett többé boroskancsójába. Pedig nem sokkal előbb ez volt a legkedveltebb tréfája, nyers és brutális humora ebben tombolta ki magát poharazás közben.

Első önálló emlékeim gyermekkoromból, amelyeknél nem támaszkodom már Lingaard elbeszélésére, – oda a Brunanbuhr borpecsétes csapszékébe vezetnek, hová durva lakomáikra elkísértem Tostig Lodbrogot, az uramat és viharvert kalóztársait. Italfiú lettem valóban és hordtam egykedvüen Guthlaf borral megtöltött koponyáját az asztalfőhöz Lodbroghoz, ki vadul ordítozva verdeste az asztalt. A többi harcos is félelmetes és őrjöngő volt italozás közben, – de nekem mindez az élet rendes és hétköznapi módjának tűnt fel, mert sohasem ismertem másfajta embereket, mint ezeket az őrjöngően vad tengeri rablókat.

Természetesen én is hamar hasonló lettem hozzájuk; jó iskolám volt ott a borosasztal mellett és a kegyetlen kalózharcok idején, amikor senki sem törődött velem. Az ordító, duhaj marcona férfiaknak én szolgáltam fel az italt és én hordtam a fegyvert nekik harc közben. Hallgattam részeg énekeiket Hialliról és a merész Hogniról, Niflung aranyáról és Gudrun szörnyű bosszújáról. És hallgattam durva szitkaikat és átkozódásaikat harc közben.

Nyolc éves sem voltam, már kimutattam a fogam fehérét. Jut és Tostig Lodbrog emberei ittak együtt a Brunanbuhr csapszékében. A jüttök, Aggarddal az élükön, három hajóval érkeztek partjainkra és a fegyverbarátságot pecsételték meg itt a boroskancsók mellett. Vad mulatozás volt, a szokottnál is hangosabb. Én Tostig Lodbrog mögött állottam, kezemben tartottam Guthlaf koponyáját, amelyben gőzölgött és illatozott a meleg fűszeres bor. Vártam, míg Tostig befejezi végtelen, szitkokkal teli őrjöngéseit, amellyel az északi dán embereket szidalmazta. Kedvenc témája volt ez. S míg dühöngve verte az asztalt és becsmérelte harcos ellenfeleinek természetét, én a különös boroskancsóval a kezemben megvártam, amíg rátért az északi dán asszonyok szörnyű és vad szidalmazására. Akkor ráeszméltem, hogy az én anyám is északi dán asszony, a vöröslő düh elöntötte a szememet és odavágtam hozzá Guthlaf koponyáját. A forró bor kiloccsant, elborította arcát, valósággal leforrázta, úgy, hogy égővörös lett a bőre, ahol csak érte és perceken át vakon tántorgott ide-oda. S miközben tehetetlen dühében őrjöngve, félig megvakultan tapogatódzott felém hatalmas, bosszúálló ökleivel, én gyors egymásutánban háromszor belecsaptam még a hasába és az ágyékába, mert magasabban nem értem fel ökleimmel ezt az északi óriást.

A nemes Aggard ujjongott. Visszatartotta az embereket, akik kivont karddal rohantak felém.

– Remek kölyök, – kiáltotta. – Nézzétek, milyen vad és vakmerő. Odinra, hadd harcoljon a kölyök; ne avatkozzatok be férfiak többen…

És ott Brunanbuhr csapszékében, az ordítozó, vad tengeri rablók között, én, az északi dán italfiú, megvívtam párviadalomat a rettegett, hatalmas erejű Tostig Lodbroggal. A harc kimenetele nem lehetett kétséges. Lodbrog visszanyerte látóképességét és egyetlen ütésére én messze elröpültem, kifulladva és elkábultan, a csapszék egész hosszúságában, magammal sodorva néhány kelyhet és teli serleget a csörömpölő asztalról. Lodbrog a dühtől rekedten ordította parancsát: – Ki vele! Dobjátok a kutyák elé!

De Aggard közbelépett. Lodbrog vállára veregetve, harsogó nevetéssel eloszlatta haragját és elkért engem tőle ajándékba, új barátságuk zálogául. Amikor a jég elolvadt a fjordokról, délre hajóztam el a nemos Aggard kíséretében. Most nála lettem italfiú és kardhordozó és más név híjján Ragnar Lodbrognak nevezett el. Aggard országa Frisia szomszédságában terült el. Ködös és mocsaras, siralmasan puszta ország volt. Három éven át kísérten őt, rajongó hűséggel; vadászatokon, a veszedelmes mocsarakban, mindig a háta mögött ós ott álltam mulatságainál is, bort szolgálva fel palotája hatalmas csarnokaiban, hol fiatal felesége, Elgiva, asszonyai élén szerelmesen leste minden mozdulatát. Vele voltam déli hadjáratán, hol arrafelé járhattunk, amerre most Franciaország partjai húzódnak. Ott megismertem, hogy vannak melegebb évszakok délen, lágyabb éghajlat és forróbb asszonyok. A harcban azonban Aggard megsebesült és mi haldokolva hoztuk vissza hazájába, erejét vesztett csapatai élén. Ott álltam mögötte halálos ágyánál is, amikor Elgiva kezét tenyerébe temetve, kilehelte nemes lelkét.

A felravatalozás után hatalmas máglyát építettek, hogy elégessék testét, az aranyruhába öltözött Elgivával, aranygallérral összebilincselt minden szolgájával, kilenc, hadviselésben rabul ejtett asszonyával és nyolc előkelő származású rabszolgájával, sólyommadaraival és paripáival, hét solymárfiújával és lovászaival együtt.

Én, az italfiú is megkaptam az aranygallért a nyakamra és felvezettek a máglyára, – de nem égethettek el. Tizenegyéves voltam és mindig, mindenben példátlanul vakmerő. Amint a lángok

felcsaptak ós Elgiva drága ruhájában végigfeküdt halott férje oldalán, panaszos, messzecsengő hangján belefogott halálónekébe, mialatt a rabnők és a szolgák kétségbeesett, rettegő halálfélelmükben üvöltöztek és sikoltoztak, – én elszakítottam előzőén titokban már elfűrészelt láncomat, leugrottam a máglyáról és kitépve magam a kapcsos kezek szorításából, vad futással eliramodtam. Elértem a közeli mocsárt, belevetettem magam, még mindig a temetési aranytallérral a nyakam körül, míg üldözőim és a felkutatásomra hajszolt vad kutyák nyomomat veszítették.

A mocsarakban elvadult, számkivetett emberek éltek, elmenekült rabszolgák, a törvény kivetettjei, halálraítéltek, mindenféle üldözött és kutyákkal hajszolt, emberi érzésből kivetkőzött páriák. Három évet éltem közöttük, magam is teljesen elvadulva; nem ismertem sem házfedelet, sem tüzet, eldurvultam, mint a többiek és megkeményedtem, mint a fagy. Egy alkalommal asszonyt akartam rabolnia jüttöktől és az odaérkező frisiaiak akadályozták meg a nőrablást. Fogságba kerültem ismét. Legelőször az aranygallért fűrészelték le a nyakamról és a saxon Edwy elé vezettek. Edwy vasgallért kovácsoltatott rám és ott éltem udvarában a többi, keményen tartott rabszolgával együtt. Később öt másik társammal elajándékozott Athelnek, keletre.

Athel oldalánál harcoló rabszolgát neveltek belőlem. Jó harcos voltam, dicsérték erőmet és fürgeségemet a fegyverforgatásban. Egy szerencsétlen portyázáson azonban, amikor messze keleten túl elkalandoztunk, elmaradtam és eltévedtem a többiektől. Hosszú ideig bolyongtam vad és elhagyott vidéken, míg egyszer hun csapatok találtak rám. Itt disznópásztort neveltek belőlem és oly kegyetlenül bántak velem a félelmetes hun férfiak, hogy megszöktem fogságukból. Észak felé menekültem, hatalmas erdőkbe, hol a teutonok szabad emberként fogadtak be harcos táborukba. Sokan voltak a teutonok, de apró törzsekben éltek és lassan húzódtak felfelé északra a hunok előnyomulása elől.

Északon azonban az erdőkön túl, a rómaiakkal kerültünk szembe. A rómaiak kitűnő harcosok voltak és visszaszorítottak minket a hunokig. Elkeseredett harc folyik mindenfelé a termékeny lapályokért; túl sok volt az ember és kevés a termőföld. Hol mi győztük le a római csapatokat, hol azok minket. És a teutonok egyik előnyomulásánál ismét csak fogságba kerültem. A rómaiak több harcos társammal együtt elfogtak és visszavittek hosszú és fáradtságos vándorlás után a tengerhez, mit én azóta nem láttam, amióta Athel hajóival szeltük utoljára a habokat.

Evezős rabszolga lettem a római gályán és így kerültem el Kómába. Itt új világ tárult fel előttem. Hosszú história lenne elmesélni, hogyan lettem szabad ember, római polgár, azután a légió katonája. Sok földet bejártam a légióval. Harminc éves voltam, amikor elkerültem Alexandriába, majd onnan Jeruzsálembe, – hol tulajdonképen történetem kezdődik. Mégis azonban el kellett röviden mondanom mindezeket, onnan kezdve, hogy Tostig Lodbrog a boroskancsóban megkeresztelt, végig minden hányódásomon, hogy megértsétek, milyen volt az a férfi aki – amikor Jaffa kapuján keresztül lovagolt, – magára vonta mindenki tekintetét és ámulatba ejtette a vidék lakosságát. Volt okuk arra, hogy megbámuljanak. Itt apró fajta nép élt, a zsidók ványadtak voltak és soványak, a rómaiak is alacsony termetűek és könnyűcsontúak. Sohasem láttak még olyan hatalmas embert, mint én. A keskeny utcákon mindenki félreállott, helyet engedtek nekem és tátott szájjal bámulták az északi szőke óriást, ki Isten tudja, milyen országból került ide.

Jeruzsálem helytartója akkor Pilátus volt és engem hozzá osztottak be légiómmal. Jeruzsálemi seregeink ezidőtájt legnagyobbrészt provinciális csapatokból álltak, kivéve a palotában szolgálatot teljesítő római őrséget és azt a húsz római légionáriust, akikkel én érkeztem Alexandriából. A provinciális csapatok között akadt itt-ott jó katona is, de távolról sem voltak olyan fegyelmezettek, mint a rómaiak. A vidék nyugtalankodott és amikor én parancsot kaptam, hogy embereimmel siessek Pilatus oltalmára, a centurio összeráncolt homlokkal jegyezte meg, hogy nem lesz könnyű dolgunk.

Aznap, amikor megérkeztem katonáimmal, jelentkeztem Pilatus előtt. Társaság volt nála éppen, Többek között volt ott egy asszony, Antipas udvarából, Pilatus feleségének barátnője. Én Miriamnak fogom nevezni, mert sok neve közül ezen a néven szólítottam a legszívesebben. Nehéz volna szépségét és báját ecsetelni, mert a költő színes és ünnepi szavai kellenének ehhez, – de azt a különös vonzó erőt és orkánszerűen örvénylő forróságot, ami megpillantásakor elöntött, még a költő tollával sem tudnám méltóan magyarázni. Hogyan is lehetne szavakkal kifejezni az érzést, mely nem gyökeredzik az értelemben. Általánosságban én úgy hiszem, hogy vannak férfiak és asszonyok, akiket a sors egymásnak rendelt és akik találkozásuk percében nyomban megérzik ezt. Ilyen érzés öntött el, ellenállhatatlanul és perzselem, amikor Miriamot Pilatus házánál megláttam.

Már külső megjelenésünknél fogva is egymásnak voltunk rendelve. Miriam hatalmas termetű, magas ós karcsú nőalak volt. Vékonycsontú és finom, mindazonáltal termetre, alakja lágy vonalaira és

szépségére nézve egyaránt kimagaslott a zsidóasszonyok közül. Arisztokrata volt megjelenése a szociális kasztban, származása tekintetében éppen úgy, mint a természettől fogva. Szellemes volt ós ötletes és mindenekfelett: asszony. Mint ahogy később látni fogjátok, asszonyvolta volt az, ami végül elárulta őt ós engem, mindörökre éket vert szívünk közé. Olajbarna bőrű, kreol-arcú, magas, szoborszép termetű asszony volt, haja kékesfekete, két szeme mélységesen éjszínű kettős és titokzatosan örvénylő forrás. A szőke és fekete, a fehér és kreol pompásabb típusa sohasem találkozott össze férfiban és nőben összeillőbb párrá, mint nálunk.

Ahogy megpillantottuk egymást, nyomban tisztában voltunk mind a ketten, hogy egymásnak rendelt a sors. Az enyém volt már abban a pillanatban, amikor először ránéztem és ugyanaz az érzés ragadhatta el őt is, mert a szemében ott parázslott, hogy mi ketten összetartozunk az embersokaságban. Amikor hozzáléptem, ő félig felemelkedett a pamlagról, mintha mágnesként húzta volna valami ellenállhatatlan erő felém. A kék szemek és a fekete szemek egymásba mélyedtek olyan bensőséggel és hosszan, hogy Pilatus felesége, – egy sovány, megviselt, lobogószemű asszony, – idegesen felnevetett. Miközben Miriamhoz hajoltam, hogy köszöntsem őt, láttam, amint Pilatus jelentőségteljesen rákacsintott, mintha azt mondotta volna: „Úgy-e olyan egészen, mint ahogy lefestettem?” Mert mindenki tudott már érkezésemről, Sulpicius Quirinus, a syriai császári legátus, jóelőre elterjesztette híremet.

Sok mindenről értesültem azon az éjszakán, mert Pilatus különösen bőbeszédű volt, amikor a környék hangulatát vázolta. Látszott, hogy nagyon egyedül van és jól esik, hogy kibeszélheti magát, elmondhatja valakinek kissé rémlátó aggodalmait és tanácsot kérhet. Pilatus derék római polgár volt, típusa a főtisztviselőnek, elég értelmes és képzett ahhoz, hogy Róma vaspolitikáját megtámassza ebben a távoli országban, – de a dölyfös erély és gőgös kevélység hiányzott belőle. Az is lehet azonban, hogy csak itt ebben a különös országban változott meg így. Azon az éjszakán tele volt rettegő aggodalommal. A zsidók valami lázadásra készültek. Ez az ingerlékeny és ideges népfajta ravasz volt és alattomos minden tettében és mozdulatában, szemben a rómaiak egyenes természetével. A zsidók sohasem törekedtek egyenesen valami cél felé, hanem kerülő utón, furfangosán és közvetve. Szint csak akkor vallottak igazán, ha keményen kényszerítették őket erre. Pilatus gyűlölte őket, minden vallási viszályaikkal, különös érzékenységükkel és ravasz ármánykodásukkal, amivel nem egyszer árulkodtak rá Rómában. Róma politikája az volt, hogy a zsidók vallási ügyeibe távolról sem avatkozik be. Ennek a népnek azonban egész élete a vallása körül forgott. Lépten-nyomon fellázadtak császári rendeletek ellen, azzal, hogy ez vallási tilalmakba ütközik. Politikát csináltak a vallásból, úgy, hogy a császár képviselőjének egy cseppet sem volt könnyű helyzete közöttük. Pilatus egészen ékesszóló lett, amikor erről a furcsa népről beszélt.

– „Én mondom, Lodbrog, – mondotta sóhajtva, – hogy az ember sohasem tudhatja, melyik apró-cseprő csetepatéból lesz itt földrengés, égiháború, világégés, olyan, hogy majd belesiketül az ember. Minden erőmmel azon vagyok, hogy biztosítsam a rendet és nyugalmat és ez a környék, a város olyan mégis, mint egy megbolygatott lódarázs-fészek. Ó, mennyivel szívesebben lennék helytartó Scythiában, mint ennél a népnél, akik sohasem nyugodnak meg és örökké forronganak Isten miatt… Most is, arra észak felé, jár közöttük egy ember, valami furcsa halász, aki állítólag csodálatos egyházi szónok és mindenkit magával ragad. Csodákat is művel és egész sereg fanatikus követője van. Most várom csak, mi fog ebből kerekedni?

– Ki az az ember? – kérdeztem, nem sok érdeklődéssel.

– Valami Jézus,.. . régebben ács volt, most a halászok közt járkál mindig, – felelte Pilatus kedvetlenül.

Ez volt az első alkalom, amikor Jézus nevét hallottam ezen a vidéken. Nem sok ügyet vetettem rá, habár úgy értelmeztem Pilatus szavait, hogy ez az ember is előidézhet olyan csetepatét, amiből égzengés és világrengés lehet és elsöpörhet a helyünkből minket rómaiakat. Pilatus azonban megmagyarázta, hogy ez az ember nem veszélyes Róma számára.

– Naponta pontos jelentéseket kapok a dolgairól – folytatta Pilatus kérdezosködésemre, – és semmi kétségem sincs felőle, hogy nem politikus. Csak Cajaphas és Cajaphas mögött Hanan, szeretné úgy beállítani a dolgot, hogy ez a halászember a római uralom ellen tör és a császár hatalmát akarja lerombolni.

– Cajaphas, – erről hallottam már. Ez egy magasrangú pap errefelé. De kicsoda az a Hanan? – kérdeztem érdeklődve.

– Az még magasabb rangú pap, agyafúrt róka, ki óvatosan a háttérben marad, – magyarázta Pilatus. – Cajaphast Gratus nevezte ki, de ez a főpap csak vak eszköz Hanan kezében. Cajaphas puszta báb csak…

– Te azért haragszol Hananra, – szólt közbe kötekedve Mirjam, – mert ő volt az, aki beárult a fogadalmi pajzsok miatt.

Pilatus felszisszent, mint .akit érzékeny pontján találtak és elmesélte kéretlenül, hogy amikor mint újdonsült helytartó megérkezett Jeruzsálembe első dolga volt palotája elé erősíteni a császári jelvényeket és közte a szent fogadalmi pajzsot. A zsidók persze nyomban összeröffentek és bepanaszolták őt Rómában Tiberiusnak, hogy megsérti vallásos érzelmeiket. Tiberius igazat adott nekik, megfedte Pilátust levelében és a fogadalmi pajzsot el kellett távolítani a palota elől.

Később Pilatus felesége mellé ültem és ügyesen rátereltem a szót Miriamra. Boldog voltam, hogy beszélhetek róla és hallhatok valamit felőle. Pilatus felesége szívesen beszélt. Miriam régi királyi törzsből származott, testvére felesége volt Philipnek, Gaulonitis és Batanaea tetrarchájának. Philip viszont Antipasnak, Galilea és Peraea tetrarchájának volt a fivére. Mindketten Heródes nek voltak a fiai, akit a zsidók *nagy*nak neveztek. Amikor Miriam tíz éves lett őt is eljegyezték Archelaussal, ki akkor Jeruzsálem ethnarchája volt. Szerencsére azonban később ez a házasságkötés meghiúsult.

Valóban, itt ebben az országban a levegőben kellett lenni valahogy a vallás témájának. A zsidók örökké vallási kérdésekkel foglalkoztak, ekörül forgott minden gondolatuk, úgy, ahogy nekünk a harcok és a lakomák körül. Amíg csak abban az országban tartózkodtam, minduntalan azon kaptam rajta magamat, hogy én is az életről 1 és halálról, törvényről és Istenről elmélkedem s és végnélküli vitákba szállók önmagámmal. Pilatus maga nem hitt sem az istenekben, sem az ördögben, nem hitt semmiben a világon; a halál az ő szemében nem volt más, mint végtelen és megszakíthatatlan nyugodalmas alvás; és mégis jeruzsálemi évei alatt, gondolatban ő is e vallási kérdésekkel foglalkozott és teozófiai problémák felett töprenkedett, sok álmatlan és őrjöngő éjszakán át. De a legfurcsább volt maga a nép. Volt nekem egy zsidó lovászom, Idumaeaban való tartózkodásom alatt, ványadt és nyomorék figura, aki sohasem tudta megtanulni az egyszerű nyergelést. Ahhoz azonban pompás esze volt, hogy lélegzet nélkül, alkonyattói napkeltéig, folyóvízként fejtegesse Shemaiahtól Gamalielig az összes rabbik és főpapok tanításainak hajmeresztő különbségeit.

Amikor végre Miriam mellé kerültem Pilatus házában, vele is csak vallási témáról beszélgethettem. Ő kezdte el:

– Te azt hiszed persze, hogy halhatatlan vagy? – kérdezte mindjárt kihívóan. – Ti északiak azt hiszitek, hogyha a harcban estek el, akkor lelketek tovább él. – Majd meglátta kedvetlen arckifejezésemet és hozzátette, szinte könyörögve: – Miért félsz beszélni erről?

– Miért terheljem az agyamat ilyen gondolatokkal, amelyeket már eldöntötték a régiek?

– feleltem a kérdésre kérdéssel én.

– Tehát nektek bizonyosságtok van, – kötötte magát Miriam. – Hogy szól a te hited? Mondj nekem valamit erről! Hogyan gondolkoztok ti a halál utáni életről?

Beszéltem neki, szépségétől szárnyat kapott szavakkal, Niflheimről és Muspellről, arról, hogyan született meg a hópelyhekből *Y mir,* az ősvilági óriás, hogyan született a jégből Andhumbla tehén, amelynek tején Ymir nevelkedett, beszéltem Éenrirről és Lokiról, Thorról és Odinról és a mi Walhallánkról. Ő csodálkozva csapta össze a kezeit és lázban égő szemekkel ugrott fel:

– Ó te barbár, te óriás gyermek! Te elhiszed ezeket a régi dajkameséket? De hát a lelked hová megy, amikor a tested meghal?…

– Mint ahogy mondottam, a Walhallába, – feleltem habozás nélkül, – és a testem már ott fog várakozni rá.

– És ott aztán tovább fogsz inni, enni,– harcolni?

– És szeretni! – tettem hozzá én sietve.

– Kell, hogy asszonyok is legyenek a mennyországban, másképp hogyan lenne az mennyország.

– Én nem szeretem a te mennyországodat,– mondotta Miriam elhúzódva. – őrjöngő, vad hely az, fagy és vihar dühöng benne; ott tél van és fa a tűz körül dideregtek.

– És a te mennyországodban? – kérdeztem én.

– Ott örök nyár van, ragyogó napsütés. Mindig érettek a gyümölcsök és örökké pompáznak a virágok és a fák. Most én ráztam meg a fejemet:

– Nem tudnék élni a te mennyországodban, – mormogtam kedvetlenül. – Nyögdécselő, siralmas hely az, lágy és puha, betegeknek, eunochoknak, nyápic és kövér embereknek való. Igazi férfi nem találja meg ott a helyét.

Látszott rajta, hogy sértik őt az én lekicsinylő szavaim. Szemei szikráztak és éreztem, hogy neheztel rám.

– Az én mennyországom, – folytatta. – a boldogság lakóhelye.

– Walhalla, a boldogság lakóhelye. – ellenkeztem. – Mert jól figyelj csak: Ki törődik a virágokkal ott, ahol örök nyár van? Unalmas az! Az én mennyországomban, amikor megtörik a tél kemény ereje és a nap tüze tovariasztja a hosszú éjszakákat, az első fakadó rügyek az olvadó jég mögött az igazi boldogságot jelentik. Évről-évre ujból örülni tudunk a tavasznak. Ez nem unalmas.

És a tűz, – folytattam lelkesedve, – a nagyszerű, dicsőséges, lobogó láng, a pompás meleg, mi belőle árad. Micsoda mennyország a tiétek, ahol nem tudnak örülni a lángnak a meleg fedél alatt, míg odakünn dühöng a hóvihar és az orkán.

– Együgyű nép a tiétek, – szakította félbe Miriam rajongásomat. – Épít egy boltozatos csarnokot valami szél járta havas hegytetőn, tüzet rak benne és ezt menyországnak nevezi. Az én menyországomban nincsen hatalma a szélnek, fagynak, hónak és melegnek rajtunk.

– Nem, – kiáltottam hevesen, – fagyra és viharra szükség van, hogy élvezni tudjuk a meleget és a boldogságot. És szép a harc is a faggyal és viharral és szép a boltozatos fedél és a lobogó láng melegje, ahogy az ember dacol a hóviharral. Én tudom ezt, mert egyszer három éven át nem ismertem fedelet és tüzet, künn éltem a fagyban és hóviharban a szabad ég alatt. Tizenhat éves voltam, de kemény felnőtt ember. És viharban születtem, tengeri ütközet csatazajában, a pólyám frissen nyúzott farkasbőr volt. Nézz rám, Miriam és lásd, milyen fajta emberek élnek a Walhallában?

Ő rámnézett szerelmes nehezteléssel és felkiáltott:

– Ó te szőke emberóriás, te nagy, nagy gyerek! – Aztán szomorúan tette hozzá: – Szinte elszomorít, hogy ilyen emberek nem lehetnek az én mennyországomban…

– Várj csak, Miriam, – vigasztaltam, – egy napon elhagyom majd ünnepi termeinket a Walhallában, hol a tűz körül lakomázunk és hallgatjuk a végtelen történeteket régi harcokról és dicsőségekről. Én kilopódzom, felkapok paripámra és dacolva az orkán üvöltözésével, elportyázok a te mennyországod napfényes és virágos partjaira. Ott aztán elragadlak és magammal viszlek paripámon, mint ahogy az anyámat elragadták egykor… Adassék meg mindegyikünknek az a mennyország, amelyik az ő szíve óhaja, mi találkozni fogunk mégis!

Elhallgattunk mind a ketten és néztük egymást tágranyílt szemekkel. Miriam merészen nézett a szemembe és a vérem mind gyorsabban tüzelt. Odinra, pompás asszony volt!

Nem tudom mi történt volna még ezekben az ellenállhatatlanul forró pillanatokban, ha Pilatus, – ki egy idő óta abbahagyta Ambiviussal folytatott beszélgetését és vigyorogva figyelt minket, közbe nem szól:

– Új próféta született, egy teuton rabbi, – gúnyolódott hahotázva. – A sokféle valláshoz megérkezett ismét egy új tan Jeruzsálembe! Most aztán lesz itt még több zendülés, egyenetlenkedés, próféták megkövezése, most aztán teljes lesz az őrjöngés… És nem is vagy rossz egyházi szónok, Lodbrog, bár ezt sohasem gondoltam volna, Itt állasz és szavalsz, indulatoskodva és lelkesedve, mint a sivatag valami megvadult, fanatikus aszkétája és vitatkozol arról, hogy mi fog veled történni halálod után? Lodbrog, Lodbrog! Az élet addig tart, amíg itt vagyunk ezen a földön! Ez az én hitem, ez az egyedüli nyugalmas hit. Ez megment az őrjöngésektől. Bizony, ez megment az őrjöngésektől…

– Folytasd, Miriam, folytasd, – kiáltott Pilatus felesége. ö az egész vitatkozás alatt átszellemült arccal, elragadtatva ült a helyén, összekulcsolt kezekkel, szoborszerű-némán. Ahogy ránéztem, átcikázott az agyamon, hogy őt már megfertőzte Jeruzsálem vallásos őrjöngése. Nagy hajlama volt az ilyen dolgokra. Termete gyenge volt és törékeny, a bőre megfeszült csontos arcán kezei szinte átlátszóak voltak. Jószívű asszony volt, de erősen idegbeteg, néha képzelődő, babonás és minden árnyékban égitesteket és előjeleket látott. Voltak napjai, amikor látomások lepték meg és furcsa zavaros dolgokat beszélt összevissza. Én nem szerettem az ilyen dolgokat és ilyenkor mindig elmenekültem a közeléből.

Közben engem Tiberius elparancsolt mindenféle megbízatással különböző vidékekre és szerencsétlenségemre elutazásom előtt nem bírtam találkozni Miriammal. Amikor visszatértem Antipas udvarából, ő elutazott Batanaeába, testvéréhez. Egy más alkalommal, amikor ismét visszakerültem Jeruzsálembe, – habár erre semmi szükség nem volt – hivatalos minőségemben én is Batanaeába utaztam el, Philip udvarába, azzal a titkos reménnyel, hogy találkozni fogok Miriammal. Azonban ott is elkerültük egymást.

Nem sokkal később következett a kiküldetésem Idumaeába. Majd el kellett mennem Sulpicius Quirinus parancsára Szyriába, hogy megtegyem első jelentésemet Jeruzsálem ügyeiről. Lassanként beutaztam így az egész országot és bőségesen alkalmam nyílott megfigyelni a zsidó nép sajátságait. Csakugyan minden gondolatuk Isten körül forgott. A vallási elmélkedéseket nem engedték át

papjaiknak, ahányan voltak, papok voltak mindnyájan és végtelen vallási szónoklatokba kezdtek, ahol csak egyetlen hallgatójuk akadt. Rengeteg prófétájuk volt és a prófétáknak rengeteg követője.

Ezek aztán otthagyták mesterségüket, hogy bekóborolják az országot, mint a koldusok és végtelen vitákba és civódásokba keveredtek a rabbikkal és thalmudistákkal a zsinagógákban és a templomcsarnokokban.

Galileában történt, hogy kereszteztem Jézus, az ácsból lett csodálatos halászember, útját. Halásztársai most már nem vonszolták a hálót, otthagyták a partokat és követték Mesterüket vándorló útján. Sokan úgy néztek fel rá, mint egy prófétára, a legtöbben azonban gyűlölték és szidalmazták és azt mondták róla, hogy veszedelmes őrjöngő. Nyomorék lovászom, ki maga is szenvedélyes thalmudmagyarázó volt, átkozva gúnyolta Jézust, a koldusok királyának nevezte őt, tanait pedig ebionismusnak bélyegezte. Amint nem egyszer fitymálva magyarázta nekem, ez a Jézus végeredményben azt hangoztatta, hogy csak a szegény és vagyontalan ember juthat el a mennyországba, míg a gazdagok és hatalmasok örökké égnek valami tüzes katlanban.

Amint megfigyeltem, ebben az országban szokás volt egyébként, hogy minden ember magát tartsa egyedül okos és józan embernek és őrjöngő bolondnak nevezze a többieket. Véleményem szerint pedig valójában mindnyájan őrjöngő bolondok voltak. Mintha valami kegyetlen, ragályos betegség lenne ez náluk … Ördögöt űztek varázslatos igékkel, feltartott kezekkel gyógyították betegeket, megittak halálos mérget, anélkül, hogy bármi bajuk lett volna és játszottak mérges kígyókkal, – amelyeknek marása úgy öl, mint a villámcsapás – sértetlen épségben. Elbujdostak a lakatlan sivatagba, hogy éhen haljanak. És mindegyikük üvöltve hirdette új tanait, összegyűjtve a tömeget maga köré, új szektákat formált, amelyek alig hogy elterjedtek egy kevéssé, máris kettéhasadtak a tan valamelyik részletén és külön-külön új szektákat formáltak.

– Ordinra, – mondottam Pilátusnak, mikor beszámoltam tapasztalataimról, amelyeket utazásaim közben szereztem, – elkelne itt kóstolóba egy kevés fagy és hóvihar, a mi északi világunkból. Egyszeriben lehűsítené a .forró koponyákat. Az a bajuk, hogy az éghajlat túlgyenge és túlságosan könnyen élnek az emberek. Ha hajlékokat kellene építeniök egy kevés melegért és kemény vadászatok árán szerezhetnék csak meg mindennapi táplálékukat, akkor kevesebb kedvök és idejök lenne ezekre a tanokra.

– Bizony, akkor kevesebbet civakodnának és veszekednének Isten természetéről, – erősí-tette meg keserűen Pilatus. – Az ördög vinne el mindenféle tant, ahány csak van a világon! Nem élhet tőlük nyugodtan és békességben az ember.

– Ezt mondom én is, – járultam hozzá kész meggyőződéssel. – Ha valaha még elkerülök innen, csak kevéssé megfertőzött szellemmel, erről az őrjöngő vidékről, keresztülszúrom kardommal, aki említést mer tenni előttem arról, mi történik halálom után…

Mindig őrjöngő volt ez az ország, de ilyen vadul sohasem kerengtek a téboly örvénylő forgatagában, mint most. Mindent azzal mértek a nap alatt, hogy az ő fogalmaik szerint istenes, vagy istentelen. Róma államisági eszméje komoly veszedelemben forgott. Minden politikai kérdéssel a vallásosságukat szegezték szembe és ugyanekkor minden vallásosságuk politika volt. A helytartónak valóban kétfelé állt a füle a munkától. A római sasokat, a római szobrokat, még Pilatus fogadalmi pajzsait is, mind megfontolt merényletnek tekintették vallásos érzelmeik ellen.

A Róma által elrendelt népszámlálás különösen aprólékos és utálatos munka volt közöttük. De végre kellett hajtani mégis, mert ez volt az adóbecslés alapja. Ennél aztán megint baj lett. A császár becslése bűn volt törvényeik és Isten ellen. *Ó* a törvényeik! Ez nem volt római törvény. Ezt ők az Istenük törvényének nevezték. Voltak fanatikusok, akik mindenkit meggyilkoltak, ki megsértette törvényeiket. Ha a helytartó elfogatott azután egy ilyen gyilkoskezű fanatikust már lázadás, vagy forradalom volt keletkezőben az egész országban.

Ez az idegen nép mindent Isten nevében csinált. Voltak csodatevőik, akiket mi rómaiak *thaumaturgohnah* neveztünk. Mindenféle csodálatos dolgokat csináltak, hogy bizonyítsák tanaik igazát. A pálca kígyóformába csavarodott a puszta nézésük erejétől és az eleven kígyóból kemény és hajlíthatatlan pálca lett, – bár én sohasem értettem a sokaság őrjöngését az ilyen szellemtelen dolgok felett. Elképzelhetetlen izgalomba tudta hozni egy-egy ilyen thaumaturg az utcai csőcseléket.

Egek, micsoda szekták és mennyi szekta. Phariseusok, Esseneusok, Sadduceusok, – egész légió ezekből. És milyen hamar politikára fordult a dolog náluk. Itt van Coponius példája, a Pilatus előtt volt negyedik helytartóé, aki csak hosszú és véres harc után tudta leverni a Gamabeliek lázadását és az egész gaulonitisi forradalmat, ami hasonlóképen ilyen elmérgesedett vallási vitákból keletkezett.

Valahányszor visszatértem Jeruzsálembe, mindig megdöbbentett, milyen erősen növekszik és szélesbedik az az érthetetlen izgalom a zsidók között, ebben a városban. Mindig nagyobb lett az őrjöngők serege, kik szünet nélkül cikáztak ide-oda a sokaságban és izgattak és fecsegtek és szavaltak. Egyik túl akarta ordítani a másikat. Néhányan a világ végét hirdették. Mások az ellentétes szekták templomai ellen vezették a tömeget. Voltak köztük elszánt és mértéktelen forradalmárok, akik azt hangoztatták nyíltan, hogy a római uralom ideje lejárt és felvirradt az új zsidó királyság kora. Örjöngve üvöltöttek, hogy útban van a város felé a zsidók királya.

Pilátus komolyan aggódott. Főtt a feje reggeltől estig, ezek miatt a dolgok miatt. Csak a legfurfangosabb diplomáciával tudta fenntartani a rendet, elintézni viszályaikat. A ravaszkodással szemben ő is ravaszkodással élt és bár csak néhányszor láttam ítélkezni, mégis alig lehet kétségem felőle, hogy akármelyik zsinagógabeli körmönfont hitvitázóval bátran felvehette volna versenyt.

– Adnának csak a kezembe egy fél légió római katonát, – mondogatta gyakran nekem,– majd megtisztítanám Jeruzsálemet ettől a szemétnépségtől… Igaz, hogy aztán büntetésből elmozdítanának, de rend és nyugalom lenne jó ideig…

Egy nap, amikor betértem Pilatus házába, a legnagyobb örömömre ott találtam Miriamot. Üdvözöltük egymást forró érzéssel. Azonban a látásán kívül nem sok kedvem telhetett ebben a találkozásban, mert a beszélgetés kizárólag a városban uralkodó állapotokról szólt. Egy percre sem maradhattam egyedül Miriammal. Volt elég ok az aggodalomra, ideje volt, hogy alaposan meghányjuk-vessük a helyzetet. A város zúgott odakünn, mint valami megmérgesedett darázsfészek. A húsvéti böjt, amit ők Pessahnak neveztek, közeledett, – természetesen ismét vallási ügy, amibe semmi beleszólása a császárnak, – s ezrek és ezrek özönlöttek az ország minden részéből a városba, hogy, szokás szerint, Jeruzsálemben üljék meg az ünnepet. A vidékről felözönlő zsidók természetesen ismét csak ingerlékeny és vadul fanatikus emberek voltak, hiszen azért vállalkoztak erre a zarándokútra. A város szorongásig megtelt már velük, úgy, hogy az újonnan érkezőknek már nem jutott hely; ezek a város falain kívül sátrakban táboroztak.

Arról volt szó a beszélgetés megindulásakor, hogy ennek a forrongó izgalomnak felidézésében mennyi része van a vándorló halászember tanításainak és mennyi a zsidók általános és izzó gyűlöletének, amellyel a római uralom ellen viseltettek.

– Tizedannyi része nincs a lazításban ennek a Jézusnak, – hangoztatta Pilatus – mint amennyi Cajaphasnak és Hanannak. Ezek tüzelik és izgatják a tömeget, azt meg tudom állapítani pontosan. Hogy mi a céljuk vele, – azonkívül hogy nekem bajt okozzanak, – azt ki tudná megmondani ezeknél a körmönfont és ravasz embereknél?

– Igen, bizonyos, hogy Cajaphas és Hanan sokban felelősek; – szólott közbe Miriam. – Te azonban, Pontius Pilátus, idegen vagy és nem érted ezt. Ha zsidó volnál, észrevennéd, hogy itt sokkal többről van szó, mint a szekták viszálykodásai, vagy az, hogy bajt okozzanak neked, vagy Rómának. A főpapok, a phariseusok, minden egyes zsidó, Philip és Antipas, én magam.

– mindnyájan az életünkért, a létünkért harcolunk.

Kis szünetet tartott, azután még lelkesebben folytatta:

– Nagy a veszedelem számunkra, mondom neked, Pontius Pilatus. Ez a barnaszakállú halász, – ahogy ti mondjátok – bizonnyal őrült. De pokoli ravaszság van az őrültségében! Ő a szegények tanát hirdeti. Megfenyegette a törvényeinket, holott a törvényeink, – mint tapasztalhattad, – az életünk fundamentuma. Ez a mi éltető elemünk, a törvény, mint neked a levegő, amikor ki akarja szorítani azt testedből egy durva, fojtogató kéz a torkodon. Vagy Cajaphas és Hanan, – vagy az a halászember! Ezeknek el kell söpörni valami vad viharral azt a halászt, másképpen az semmisíti meg őket, – érted már, Pilatus?

– Nem sajátságos, – mondotta álmodozó hangon Pilatus felesége, – hogy az ilyen egyszerű ember, egy közönséges halász, ekkora hatalommal rendelkezzék? A főpapok, a törvénytudók, az egész ország népe retteg tőle. Miféle ember lehet? Szeretném látni őt. Szeretnék egyszer szemtől-szembe látni ilyen rendkívüli, csodálatos embert.

Pilatus indulatosan összeráncolta a szemöldökét. Látszott rajta, hogy idegei zaklatottságában, kemény munkáján kívül, nem kis része van felesége különös állapotának és bosszantó fecsegéseinek sem.

– Szeretnéd látni? – nevetett Miriam és szép szemében fellobbant a gyűlölet fénye. – Biztosan a borospohár mellett találod, ahogy a kancsó fenekére néz, vagy feslett nőszemélyek között. Ilyen furcsa erkölcsű prófétája még nem volt a zsidóknak…

– Hát mi hiba van abban? – tudakoltam én, mert az ilyen szenvedélyes gyűlölködés láttán, akaratlanul a pártját fogtam annak a halásznak. – Az ember megkívánja a bort, ha így a provinciákban utazik. Magam is iszom mindig. Azért még nem kell őrültnek lennie annak az embernek, mert a kancsó fenekére néz. Miriam azonban a fejét rázta:

– Az nem őrült! Rosszabb annál: veszedelmes ember. Mit tudjátok ti, milyen veszélyes az ebionismus. Mindent megsemmisíteni és felforgatni, ami sziklaszilárd alapokon nyugszik körülöttünk. Veszedelmes forradalmár, – én mondom nektek. El akarja pusztítani azt a keveset is, ami a zsidó államból és templomainkból megmaradt. Pilatus tagadóan intett:

– Az a halászember nem politizál, – vetette ellen határozottan, – Megfigyeltettem, hát tudom, ő nem más, mint fanatikus rajongó. Semmi sincs benne a lázadó forradalmárból. Elismeri az adót is, amit Rómának kell fizetni.

– Te még nem érted, – makacskodott. Miriam. – Egyelőre nem Róma ellen építi a terveit. Erre majd akkor tér rá, ha már itt elérte céljait. Ezért igazi forradalmár! És ha még úgy is volna, hogy nincs tisztában, milyen következményei lehetnek a tanoknak, amit hirdet, ez az ember mégis veszedelmes féreg. És mint minden férget, ki kell pusztítani mindenestől.

– Mindabból, amit eddig hallottam róla, csak annyit látok, – állapítottam meg, hogy az a halászember jószívű és egyszerű ember, akitől távol áll minden gonoszság és felforgató szándék.

És elmeséltem nekik néhány egyszerű szóval a tíz bélpoklos meggyógyítását, aminek nem sokkal előbb szemtanúja voltam Samariában, Jerichóba haladó utamon.

Pilatus felesége ámulva és elragadtatva hallgatta szavaimat. Kívül, az utca felől, a hatalmas néptömeg távoli lármája és vad kiáltozása hangzott be. Megismertük a sikoltozó zajról, hogy katonák teszik szabaddá az utat.

– És te hiszel ebben a csodában, Lodbrog,

– tudakolta kíváncsian Pilatus. – El tudod hinni, hogy pusztán a szem egy erősebb villanásától egy csapásra behegedjenek és eltűnjenek a fekélyes sebek a leprás betegek undorító testéről?

– Láttam őket gyógyultan, – feleltem. – Utánuk mentem, mert kíváncsi voltam és bizonyságot akartam szerezni. Nem volt bélpoklos már egy sem közöttük.

– De láttad-e a fekélyes sebeket rajtuk, mielőtt Jézus meggyógyította volna őket? – faggatott tovább Pilatus. Tagadóan ráztam a fejemet.

– Amikor én odaértem a tömeghez, a gyógyítás már megtörtént, – mondottam. – De elmondták nekem ott a szemtanuk pontosan. És a magam szemével láttam a meggyógyítottakat. Utánuk mentem. Mindenben úgy néztek ki, mint az olyan emberek, akik egyszer leprásak voltak. Valami kábulatban éltek még mindig, mintha nem tértek volna magukhoz a meglepett csodálkozásból… Volt ott közöttük egy, aki teljesen ruhátlanul ült a porban és vizsgálgatta a testét és tagjait. Bámulta és bámulta, szinte eszelősen a makulátlan bőrt és a sima húst, mintha nem akarna hinni a szemeinek. Nem látott és nem hallott, csak bámulta a tagjait. Megszólítottam, hogy kérdezősködjék tőle, hogyan történt a csoda, de engem sem látszott észrevenni. Egészen meg volt zavarodva. Csak ült a napon és bámult.

Pilatus hitetlenül mosolygott és észrevettem, hogy Miriam arcán is hasonló kételkedő és megvető mosolygás honol. Csak Pilatus felesége itta mohon hangomat. Arca ijesztően sápadt volt, nehezen lélegzett, szemei megüvegesedve a távolba meredtek. Szinte megrémítette az embert. Most Ambivius is közbeszólott:

– Cajaphas éppen tegnap mondotta nekem, – kezdte el éles hangján, – hogy az a halászember veszedelmes tanokat hirdet. Azt állítja, hogy ő le fogja hozni Istent a földre és új királyságot fog alapítani itt, amelyen Isten fog uralkodni ..

– Ami a római uralom végét jelentené, – jegyeztem meg én.

– Ez azért van, mert Cajaphas és Hanan rá akarnak ijeszteni Rómára, – magyarázta Miriam. – Ez hazugság! ö nem akar királyságot alapítani, ő csak rombolni akar… Pilatus bólintott.

– Úgy van, ez hazugság! Nem akarja megdönteni a római uralmat, ezt tudom. De mondd csak Miriam, – nincs ott valahol a ti régi könyveitekben valami jóslat erről, amit a papok belemagyaráztak a halászember szándékaiba?

Miriam elgondolkodott, majd felkiáltott, hogy igenis van és elmondotta a kérdéses idézetet. Ez is bizonyítja, milyen alaposan ismerte Pilatus, minden tudományával és ravaszságával együtt azt a népet, amelyiket rendben akart tartani.

– Ahogyan én hallottam, – folytatta Miriam, – Jézus a világ végét hirdeti és Isten királyságának a kezdetét, – de nem itt, hanem az égben.

– Én is így tudom, – mondotta Pilatus.

– így mondja ő. Sőt ez a Jézus igazságosnak ismeri el a római adót is. Azt tartja, hogy Róma uralkodni fog mindaddig, amíg valamennyi uralom elmúlik a világ elmúlásával… Egyre tisztábban látom, milyen ravasz csapdát akar állítani Hanan nekem.

– Azt is kiáltozzák néhányan a követői közül, – vetette közbe Ambivius, – hogy ő maga az Isten.

– Sohasem hallottam arról, hogy ő ilyesmit mondott volna, – felelte Pilatus.

– Miért ne? – szólalt meg lihegve és mohón. a felesége. – Miért ne lehetne ő az Isten? Hiszen hallottátok, hogy az Isten leszáll a földre. .

– Nem, – szakította félbe türelmetlenül Pilatus,– ez is csak olyan főpapi ravaszkodás. Figyeljétek csak meg! Hiteles forrásból tudom, hogy amikor Jézus legutóbb megint holmi csodát csinált, néhány darab cipóval és hallal jóllakatott egy hatalmas sokaságot, az ostoba Galileabéliek királlyá akarták kikiáltani őt. Akarata ellenére trónra akarták emelni. Akkor Jézus, hogy kitérjen előlük, a hegyek közé menekült. Miért volna tehát ez az ember őrült? Sokkal bölcsebb volt ahhoz, hogysem át ne lássa ezt a csapdát és elfogadja azt a sorsot, amit rá akartak kényszeríteni.

– És mégis, Hanan itt megragadhatná a dolgot, – vágott közbe élénken Miriam. – A Galilea-beliek királlyá kiáltották… ez nyílt megsértése a római törvényeknek. Akár elfogadta, akár nem, Rómának el kellene járnia ellene…

Pilátus lekicsinylően vállat vont és mosolygott.

– Inkább a koldusok királya lehetne, vagy az álmodok királya. Nem lehet komolyan venni őt. Rajongó lélek, akinek tán látomásai vannak a királyságáról, – de nem ennek a világaak a hatalmával. Szerencsés utat e tulvilági trónhoz, – ez kívül esik Róma törvénykönyvein.

– De ő tagadja a tulajdon elvét is, – mondotta ismét Ambivius. – Azt tartja, hogy a gazdagság és a tulajdon bűn.

– Ez az éppen, ami érzékeny pontján találja a phariseusokat. Pilatus szívből nevetett.

– Ez a kolduskirály – magyarázta – kolduskíséretével együtt mégis tiszteli a magántulajdont. Erre vonatkozóan is vannak adataim, figyeljetek csak ide. Nem sokkal ezelőtt még kincstárnokot tartottak. Külön embert, aki a vagyonukat kezelte. Judásnak hívták. Azt rebesgetik, hogy meglopta őket; lopott az erszényükből, amit ő hordott magánál. Tény az, hogy elcsapták tisztétől. Lopott az összekoldult pénzből… hahaha…

– Nem Jézus lopott? – kérdezte Pilatus felesége.

– Nem, – válaszolt Pilatus. – Judas volt a kincstárnok, ő kezelte a pénzt…

Ki volt az a János? – kérdeztem én most hirtelen. – Hallottam, amint beszéltek róla, hogy mikor zarándokúton volt Galileán keresztül, Herodes Antipas kegyetlenül ki végeztette.

– Egy másik ilyen őrült rajongó, – felelte Miriam. – Hebron közelében született. Fanatikus kemény ember volt, sivataglakó aszkéta. Hívei és követői azt kiabálták róla, hogy ő Illés, ki feltámadt halálából új életre. Illés, tudod, egyike volt a mi régi prófétáinknak.

– Forradalmár volt? – kérdeztem. – Veszedelmes lázító, hogy Antipas kivégeztette? Pilatus vigyorogva rázta a fejét.

– Dehogy, – nevetett kajánul, – ezek nem forradalmárok. Csupán Herodiással, Antipas feleségével volt egy kis ügye. János moralista volt. Hosszú história ez, ő azonban a fejével fizetett érte. Biztosíthatlak, hogy semmiféle politika nem volt ebben a dologban, – csupán csak asszony…

– Vannak, akik azt is kiabálják, hogy ez a Jézus Dávidnak a fia, – folytatta ismét Miriam. – Ez azonban lehetetlen. Nazarethben, ahol született s ahol mindenki ismeri egész családját, férjezett testvéreivel együtt, senki sem hiszi ezt. Egyszerű, szegény és közönséges származású emberek egy szálig a rokonai.

– Bárcsak ilyen egyszerű lenne az a jelentés is, amit Tiberiusnak kell küldenem ezekről az ostoba bonyodalmakról, – panaszkodott Pilatus. – S most jön csak a java! Ez a halászember most híveivel és tanítványaival Jeruzsálembe jön, amikor ez a hely amúgy is tömve van zarándokokkal, akik között a hangulat oly feszült és ideges, hogy én nem tudom, mi lesz, ha ez a Jézus még felingerli és feltüzeli őket… És a háttérben, – szokás szerint – Hanan kavarja és kavarja a levest…

– Dehát, hiszen Hanan hozza őt ide, – mondotta Miriam előrelátóan. – ő megszabta a feltételeit és teljesíteni fogod azt.

– És mi az? – kérdezte Pilatus.

– A halászembert ki kell végeztetni. Pilatus határozottan megrázta a fejét és hallgatott. Felesége azonban élénken felkiáltott:

– Nem, nem, az lehetetlen! Az gyalázatos igazságtalanság lenne. Az az ember nem csinált semmi rosszat. Hol sértette meg a rómaiakat?

Könyörögve nézett Pilátusra, ki újból tagadóan intett.

– Nem bánom, csináljanak vele amit akarnak, – mormogta Pilatus. – Fejezzék le ők maguk, mint ahogy Antipas tette. Én azonban nem avatkozom bele. A halászemberrel nem törődöm, de én nem leszek eszköze terveiknek. Ez az ő ügyük!

– De, úgy-e, te nem engeded, hogy lefejezzék? – kiáltotta Pilatus felesége kétségbeesve.

– Azt azután magyarázhatnám Tiberius-nak, hogy miért léptem közbe, – felelte kedvetlenül Pilatus.

– Nem fontos itt semmiféle magyarázat – folytatta Miriam. – Itt cselekedni kell és pedig mindjárt. Jézus már meg is érkezett Jeruzsálembe és vele egy sereg fanatikus halászember.

Pilatus arcán tisztán látszott, hogy meglepte és felbosszantja ez a hír. Igyekezett azonban elleplezni érzéseit.

– Nem érdekel, hogy hol jár és mit csinál ez az ember, – jelentette ki. – És remélem, hogy sohasem fogok találkozni vele.

– Bízd csak Hananra, hogy idehozza az ítélőszéked elé, – válaszolta Miriam.

Pilatus vállat vont és véget vetett a további vitának. A társaság eloszlott. Pilatus felesége annyira ideges volt és összetört, hogy Miriamnak kellett lakosztályába kísérni és vele is kellett maradnia. így nem maradt hátra más számomra, minthogy lefeküdjek és álmatlanul forgolódva fekhelyemen, hallgassam késő éjszakáig az őrültek városának sohasem pihenő dongását és zúgását.

Az események rohanva száguldottak előre. Az éjszaka elmúltával a város izzó hangulata magasra lángolt. Délben, amikor végiglovagoltam hat emberemmel a házak között, hatalmas tolongás volt az utcákon és a nép még ellenségesebb és idegenkedőbb volt, mint valaha. Ha pillantásokkal ölni lehet, én és embereim már régen halottak lettünk volna ezen a napon. Nyíltan kiköptek, amikor megláttak, gyűlölködő kiáltások, fenyegető morgás hangzott felém és í öklök emelkedtek a levegőbe.

Már nem csodálták meg alakomat. Teljesen úrrá lett rajtuk a fanatikus izzó harag ellenem, mert Róma gyűlölt mellvértét viseltem magamon. Ha ez valami más provincia és ez más város itt, már régen parancsot adtam volna embereimnek, hogy kardlapozzák meg a csőcseléket. Ez azonban Jeruzsálem volt, lázas izzó forrongásban és a csőcselék olyan népből állott, mely gondolatban nem képes elválasztani az állam fogalmát Isten fogalmától – és amely az őrjöngésig exaltált.

Hanan, a sadducceus, jól végezte dolgát. Bizonyos, hogy neki és a Sanhedrimnek más volt a terve és véleménye, de a csőcseléket sikerült alaposan feltüzelnie. A helyzet most már magától haladt előre és a hangulat városszerte, percről-percre mindinkább Róma ellen fordult.

A hullámzó tömegben szembetalálkoztam Miriammal. Gyalogszerrel közeledett és mindössze egy asszony kísérte. Látszott, hogy szántszándékkal nem úgy öltözött, mint ahogy társadalmi rangjához illett. Testvére révén sógornője volt Antipasnak. De ebben az izzó városban most nem volt tanácsos hivalkodva kérkedni ezzel. Egyszerű öltöny fedte tagjait, arca mélyen el volt fátyolozva úgy, hogy közrendű zsidóasszonynak látszott; de finom alakjáról, járásáról és magatartásáról, mi annyira különbözött más asszonyokétól és amit annyit láttam sóvárgó álmaimban, – nyomban felismertem őt az álruhában is.

Néhány gyors és sietős szót tudtunk csak váltani, mert a tolongás elviselhetetlenül nagy volt az utcákon. Miriam egy házfal szögletébe húzódott, én pedig előtte álltam embereimmel, miközben a tömeg összetorlódott körülöttünk és vadul lökdöste a katonákat és lovainkat.

– Nos hát elcsípték már azt a halászembert? – kérdeztem nevetve tőle.

– Nem. E pillanatban éppen a falakon kívül jár. Tegnap érkezett meg Jeruzsálembe, szamárháton, hullámzó sokasággal maga előtt és mögötte. Néhány hiszékeny szegény ember itt is Israel királyának szólította őt. Ez lesz az az ürügy, amivel Hanan mégis kényszeríteni fogja Pilátust, hogy eljárjon ellene. Ha még nem is hirdették ki az ítéletet, olyan már, mintha megírták volna. Ez a halász már halott ember.

– De Pilatus nem akarja elfogatni, hiszen hallottad mit mondott? Miriam a fejét rázta.

– Hanan rá fogja bírni mégis. Azután a Sanhedrim elé állítják. Az ítélet halálos lesz, lehet, hogy megkövezik őt…

– De hiszen a Sanhedrimnek nincs joga kivégeztetni valakit, – ellenkeztem én.

– Jézus nem római, – felelte Miriam, – ő zsidó. A Thalmud törvényei szerint halálos bűnben vétkes, mert a törvényt káromolta.

Én azonban tovább is tagadóan ráztam a fejemet.

– Nem, a Sanhedrimnek nincs joga kivégeztetni senkit.

– Pilatus majd elnéző lesz az egyszer és nem fogja megakadályozni ezt a jogtalanságot, – mondotta Miriam.

– Nem, én nem hiszem, hogy Pilatus képes törvénytelenségre, – ragaszkodtam tovább. – A római törvénykönyvek nagyon szigorúan fogják fel az ilyesmit.

– Akkor Hanan egyszerűen elkerüli a kérdést, – mosolygott Miriam. – Kényszeríteni fogja Pilátust, hogy a római törvények szerint feszíttesse keresztre. A kettő közül valamelyik, – de az a halász minden bizonnyal halott ember.

Az őrjöngő csőcselék egy újabb vad rohama elsodort minket lovainkkal együtt. Néhány ember elbukott a tolongásban és a lovak alá került. Éreztem, amint a lovam megtorpan, ágaskodni kezd és rémületében letapos valakit. Vad visítást hallottam lovam lába alól, majd a fenyegető morgás körülöttem egyetlen hatalmas ordítássá emelkedett és a dühtől őrjöngő sokaság körül-özönlött.

Nem törődtem az üvöltöző és hadonászó emberekkel, hanem a vállam felett hátranézve, visszaszóltam Miriamnak:

– Kegyetlen vagy ezzel az emberrel szemben, holott azt mondtad mindig, hogy nincs a szívedben gonoszság.

– Kegyetlen vagyok a gonoszsággal szemben, – felelte izzó szemekkel Miriam. – Ha most nem is gonosz, de ha életben marad és hatalomra kerül, minden bizonnyal kérlelhetetlen és gonosz lesz velünk. Az utolsó szavait már alig bírtam elkapni, mert a fenyegetődző tömeg őrjöngése fülsiketítővé hatalmasodott körülöttem. Egy vadul ordítozó ember ugrott a lovam elé, megragadta a kantár szárat, míg másik két ember a lábamat rángatta a kengyelben, hogy a lóról ledobjanak. Előrehajolva nyitott tenyeremmel erősen belevágtam az arcába és állkapcsába annak az embernek, aki a lovam kötőfékjét megragadta. Az ütésben valahogy benne volt szívből jövő erélye, annak a felgyülemlett haragnak, amit az egész néppel szemben éreztem. Jeruzsálem lakói nincsenek hozzászokva az ütéshez. Mégis máig is csodálkozom, hogy milyen borzasztó hatása volt ennek az arculütésnek. A fickó felbukott, többeket magával sodort és a tömeg egyszerre megjuhászodott körülöttem. Eltörtem az állkapcsát, kevés híján a nyakát törtem ki ennek az embernek, egyetlen ütésemmel.

A következő reggelen találkoztam legközelebb ismét Miriammal. Pilatus palotájának udvarában jött szembe velem. Nem volt már álruhában, mégis most alig ismertem meg. Mintha kicserélték volna. Arcán álmodó kifejezés honolt. Alig látott engem, alig tudott ráeszmélni arra, ki vagyok. Olyan idegenszerű, kábult, ámulatba dermedt és a távolbameredő volt a tekintete, hogy nekem hirtelen eszembe jutottak azok a leprások, akiknek csodálatos meggyógyítását láttam Samariában.

Igyekezett magához térni, de csak erőltetett mosolygást tudott az arcára kényszeríteni. Szemeiben olvashatatlan mély titok lobogott. Sohasem láttam ilyen csodálatos és különös asszonyszemeket.

Köszöntés nélkül ment volna el mellettem, ha én el nem állom az útját. Megállt és gépiesen, monoton hangon mormolt néhány szót, de a szemei a messzeségbe révedtek, messze tulnéztek rajtam a látomások erejével és álmodtak ébren tovább.

– Láttam Őt, Lodbrog, – suttogta átszellemülten, – láttam Őt.

– Ez azonban a másikat aligha viselhette így meg, akárki legyen is az az: Ő, – nevettem.

Nem látszott észrevenni tréfálkozásomat. Szemei telítve maradtak látomásokkal és tovább ment volna némán, ha újból nem zárom el az útját.

– Ki az az Ő? – tudakoltam kötekedve. – Valaki feltámadt talán a halálból, hogy ilyen különös fényt lopjon a szemeidbe?

– Valaki, aki feltámasztotta a halottakat, – felelte halkan Miriam. – Valóban én hiszek benne, hogy Ő, Jézus, fel tud támasztani bárkit a halálból… Ő a Világosság Hercege, Isten Fia ő. Láttam Őt, Lodbrog! Igen, én már hiszek benne és vallom, hogy ő az Isten Fia.

Sok mindent mormogott még, ón azonban csak annyit tudtam megérteni szavaiból, hogy találkozott azzal a vándorló halászemberrel és őt is megfertőzte az a különös ragály, ami az egész várost őrjöngővé tette. Bizonyos, hogy egészen megváltozott. Ez az álmodószemű, lágy és átszellemült Miriam semmi esetre sem volt az a Miriam, aki tegnap még szidalmazta a halászembert, mint valami veszedelmes férget és azt követelte, hogy pusztítsák el, mint valami férget.

– Megigézett téged, minden bizonnyal megigézett, – kiáltottam haragosan.

Miriam szemei szinte megüvegesedtek és a titok benne még feneketlenebbre mélyült, amint buzgón megerősítette gyanúmat.

– Ó Lodbrog, megigézett, de az ő igézete szebb és több, semmint elgondolható és leírható lenne. Ha ránéz az ember, akkor a szíve megtelik gyönyörrel és úgy érzi, hogy a jóság és könyörület teljessége és

tökéletessége szállt a földre le. Láttam Őt, hallottam Őt és beszéltem Vele. Most szétosztom minden gazdagságomat a szegény között és a szolgálók köntösében követni fogom őt.

Hitelt kellett adni a szavainak, mint ahogy hitelt kellett adnom a samariai leprások elkábult ámulatának is, ahogy sebeik hirtelen eltűnését bámulták sima testükön. Legbelül mélységesen elkeseredtem, hogy az ilyen csodálatos és nagyszerű asszony is ilyen hamar és könnyen az áldozatául esett a kóborló csodacsinálónak.

– Kövesd csak Őt, – gúnyolódtam, – kétségtelenül neked is jut majd valami korona, amikor ő eléri királyságát.

Miriam bólintott. Látszott, hogy komolyan fogja fel tréfás szavaimat és én meg tudtam volna verni gyógyíthatatlan dőresége miatt. Félreálltam az útjából és mialatt ő lassú és álmodó léptekkel elhaladt mellettem, hallottam, amint maga elé suttogta:

– Az Ő királysága nem e földről való. Ő Dávid Fia, Isten Fia Ő! Mindaz, amit róla mondottak és mindaz, amit Ő mondott, bizonyítja hogy jóságos és hatalmas.

– Bölcs ember ez, új bölcse Keletnek, – vihogott Pilatus, amint beléptem hozzá. – Határozottan szellemes és gondolkodó. Lodbrog, hallgasd meg a legújabbat erről a halászról. Épp most kaptam hírt róla. Neki nincs szüksége arra, hogy csodákat csináljon. Ki fog szofizmaival ezeken a körmönfont szofistákon is. Ezek tőrbe akarták csalni, de ő átlátott a szitán, kinevette furfangos terveiket. Figyeld csak meg, mit tett ez a Jézus?

És elmondotta, hogyan ejtette zavarba Jézus azokat, akik őt zavarba akarták hozni, amikor egy házasságtörő, bűnös asszonyt vezettek eléje, hogy ítélkezzen vétke felett.

– És az adó dolgában, – ujjongott tovább Pilatus, – ott milyen nagyszerűen kifogott rajtuk. „Adassék meg a császárnak, ami a császáré és az Istennek, ami az Istené”, – ezt válaszolta nekik. Ez Hanan fortélya volt és Hanan most aztán zavarban van. Végre feltűnt egy zsidó, aki pontosan meg tudja fogalmazni és tökéletesen megérti a mi felfogásunkat és Róma politikáját, ebben az országban.

Nem sokkal később találkoztam Pilatus feleségével. Ahogy belenéztem lázban lobogó szemeibe, nyomban tudtam, hogy ez a törékeny és ideges asszony hasonlóképen találkozott a halászemberrel. Szemeiben fokozottabban benne volt az az őrjöngés és érthetetlen titok, ami Miriam szemeit oly idegenné formálta.

– Az Isten lakik ebben az emberben, – suttogta hasonló módon átszellemült arccal – és ő tudja, hogy benne minden isteni,– Ő az Isten talán? – kérdeztem udvariasan, csakhogy éppen mondjak valamit. Az asszony tagadóan rázta a fejét.

– Nem tudom. Erről nem beszélt. De azt tudom: Ha van Isten, az ilyen anyagból való és ilyen jóságos lehet csak, mint amilyen ő.

– Ez megigéz minden asszonyt, – volt az én magánvéleményem, amint elbúcsúztam Pilatus feleségétől, ki csodálatos látomásai aranyszín felhőjében, álmodozva sétált tovább…

Az utolsó napokat, a Golgotha körüli eseményeket, mindnyájan ismeritek, akik e sorokat olvasni fogjátok. Ezekben a napokban megtanultam, hogy Jézus hasonlóképen megigézte a férfiakat is. Megigézte Pilátust, amit sohasem hittem volna el. És megigézett engem, amit még kevésbé sejtettem.

Miután Hanan elküldte Jézust Cajaphashoz és a Sanhedrim, mely Cajaphas házában ült össze, halálra ítélte a csodálatos halászt, – Jézust, az üvöltő és ordítozó csőcselékkel a nyomában, átkísértették Pilatus elé, hogy a Sanhedrim ítéletét hajtsa végre rajta.

Pilatus nem volt az az ember, akit más dolog érdekelt volna, mint a nyugalom és a rend. Mi köze volt ehhez a fanatikus halászhoz? Mit törődött Pilatus egy ember életével? Mi törődött sok ember életével? Róma iskolája sziklaszilárd és vaskemény erélyt parancsol és a helytartóknak, akiket Rómából küldtek ki, hogy uralkodjanak a legyőzött népeken; hasonló sziklaszilárd és vaskemény eréllyel kellett bánnia a lakossággal. Pilatus a császár helytartója volt és eszerint gondolkodott és cselekedett. És mégis: amikor kérlelhetetlen szigorral arcán kilépett, hogy szemébe nézzen a cső-cseléknek, amelyik eléje kísérte a bűnöst, nyomban az igézete alá került ennek a különös embernek.

Így volt ez, én tudom! Én ott voltam, közvetlen közel. Mellette álltam néhány lépésnyire és megfigyeltem mindent. Katonáim is velem voltak, minden pillanatban készen, hogy megtisztítsák az udvart. Pilatus először találkozott szemtől-szembe Jézussal és nyomban, ahogy szemei rátévedtek erre a halászemberre, Pilátust kicserélték: szemöldöke megenyhült, arcáról eltűnt a keménység és erély, – vonásai aggodalmat, sőt félelmet fejeztek ki. Dacára annak, hogy Hanannal megállapodott, megtagadta most az ítélkezést és kijelentette, hogy Róma álláspontja értelmében nem avatkozik a dologba. Elítélhetik a halászembert, ha bűnös, törvényeik alapján és végrehajthatják az ítéletet, – Jézus nem

római, – ő azonban egyik oldalon sem nyújt segédkezet.

Sohasem voltak a zsidók olyan alázatosak és engedelmesek a római uralommal szemben, mint most. A csőcselék mindenfelől kiáltozásban tört ki, hogy átengedik Jézust Rómának, ítélkezzenek felette a törvény teljes szigorával. Hangoztatták, hogy Herodes Antipas is lefejeztette Jánost, holott az is zsidó volt és nem római és még sem görbült meg a hajaszála sem ezért.

Pilatus kénytelen volt engedni, indulatosan otthagyta őket az udvaron és bevitte magával Jézust a törvényszéki terembe, hogy ítélkezzék felette. Intett azonban a katonáknak, hogy a sokaságot ne engedje utána nyomulni. Hogy mi történt bent, azt nem tudom, csak annyit láttam, hogy amikor Pilatus ismét kilépett az udvarra, még inkább ki volt cserélve. Ha addig idegenkedett a kivégzéstől, mert nem akart Hanan eszköze lenni, most már kereken megtagadta a halálos ítéletet, mert becsülte és tisztelte ezt a csodálatos halászembert. Most minden törekvése arra irányult, hogy megmentse Jézust. És közben őrjöngve félelmetesen tombolt és követelődzött a csőcselék az udvaron, öklét rázva ordítozott mindenki:

– Feszítsd meg! Feszítsd a keresztre! Feszítsd a keresztre!

Tudod jól, olvasóm, hogy Pilatus mindent megpróbált. Őszintén és becsületesen meg akarta menteni Jézust. Ismered, hogyan próbálta előbb lóvátenni a csőcseléket, úgy hogy kigúnyolta Jézust, mint egy ártalmatlan és szelíd bolondot. Amikor ez sem használt, mást próbált. Azt ajánlotta, hogy ha bűnös is, engedjék szabadon, annak a törvénynek értelmében, hogy a Pessah-bőjt idején el szokták engedni a büntetését valamelyik bűnösnek. És tudod azt is, hogyan súgtak erre össze a papok és phariseusok és nem sokkal később felhangzott a csőcselék dühödt felkiáltása, amely Jézus helyett egy másik tömlöcbe vetett ember, az elvetemült tolvaj Bar-Abbas szabadon-bocsájtását követelte az ünnep alkalmával.

Mindhiába lázadozott Pilatus a sors ellen, amit a papok szántak neki az ítélkezésben. Azt remélte, hogy ha gúnyt űz Jézus személyéből, akkor nevetésbe és mulatságba tudja fullasztani a csőcselék vérszomjas és kegyetlen kedvét. A keleti ember könnyen megbocsájt és elfelejt mindent, ha megnevettetik. Tréfás hajlongással, gúnyos nevetés közepette a *zsidók királyának* nevezte Jézust és végül kiadta a parancsot, hogy ostorozzák meg.

Büszkén mondhatom, hogy egyetlen római katona nem vett részt abban, ami ezután következett. A provinciális csapatok katonái voltak azok, akik csalánból és kegyetlen tövisekből összeállított koronát illesztettek Jézus fejére és bíborpalástot borítottak a vállára. Azután a főuralom jelvényét, nádból való kormánypálcát adtak a kezébe és térdet hajtottak előtte, a *zsidók királyának* nevezve őt. Volt néhány durva katona köztük, aki letérdepelt, majd hirtelen felugorva az arcába sújtott Jézusnak.

Kétségbeesett, szörnyű helyzete dacára, a kegyetlen gúnyolódás közepette királyi volt ez a csodálatos halász. Ahogy bámultam önfeledten, hirtelen valami édes nyugalom ereszkedett reám. Az a nyugalom, ami belőle áradt, a béke és türelem illata, elöntött engem is, Minden zaklatottság és zavar elcsitult bennem. Csodálatosan lecsillapodott, szinte elégedett voltam. Meg kell történni! Ezen nem változtatható semmi! Minden úgy volt jó, ahogyan volt. – Jézus földöntúli nyugodtsága a csőcselék őrjöngése és a testi kínok közepette átáradt és áhítatosan szétterjedt az én szívemben is… Halványan és messziről derengett csak bennem a gondolat, hogy megmentsem őt…

Szinte érthetetlennek tűnt egyszeriben a szememben az a sok példátlanul kemény és emberfeletti erőfeszítés, amivel vad és változatos éveimben kijelölt sorsomon változtatni és javítani igyekeztem. E különös csodánál most nem ragadott semmi régi bolondos tettek felé. Lecsendesedett béke töltötte el egész valómat, mintha kicseréltek volna. Egyetlen szó mondanivalóm sem volt. Nem volt bennem semmi ellenkezés! Éreztem, hogy itt olyan dolgok játszódnak le a szemem előtt, amelyek túlesnek az én felfogásomon és gondolatvilágomon és amelyeken amúgy sem tudok változtatni.

Pilatus azonban még harcolt. A tömeg fenyegető őrjöngése mind magasabbra lángolt. Vad ordítozás, rekedt, gyűlölködő moraj, vérszomjas, szaggatott üvöltözés töltötte be az udvart. Félelmetes erővel követelték mindenfelől, hogy feszítsék keresztre azt az embert. Pilatus visszatért a törvényszéki terembe. Az a kísérlet, hogy nevetésbe és mulatságba fullassza az őrjöngést, nem vált be. Most azzal próbálkozott, hogy elhárítja magáról az ítélkezést. Ezzel is időt nyer. Jézus nem volt Jeruzsálemből való. Születési helye szerint Antipas alattvalója volt. Pilatus tehát hozzá akarta küldeni Jézust, hogy lásson törvényt Herodes Antipas felette.

De a forrongás, mi eddig csak a széles udvaron lángolt, szétterjedt már az egész városban. Az erős katonai őrséget, mi Pilatus háza előtt táborozott, elsöpörte a hatalmas tömeg. Zendülés tört ki az egész városban, hallottam, hogy egyes utcákban már rombolni és fosztogatni kezdtek. Izgalmas és feszült percek voltak ezek, mert a zendülés minden percben általános forradalomba és véres polgárháborúba csaphatott át. Húsz légionáriusom készenlétben állott. Gyűlölték ezeket a fanatikus zsidókat, éppen úgy,

mint én és alig várták a parancsomat, hogy a lándzsákkal és szikrázó, meztelen kardpengéikkel tisztítsák meg az udvart.

Amikor Pilatus ismét az udvarra lépett, szavai, hogy Antipas elé kísérteti Jézust, elvesztek a csőcselék vad és félelmetes üvöltésében. Vérben forgó szemekkel, öklüket rázva kiáltoztak mindenfelől, hogy Pilatus áruló. Ha elbocsátja ezt a halászembert, akkor nem barátja és híve Tiberiusnak, a császárnak. Közvetlenül előttem, ahol én a falhoz támaszkodva állottam, egy piszkosszakállu, hosszuhaju fanatikus zsidó őrjöngött. Ide-oda ugrált, hadonászott és éneklő hangon, szünet nélkül, kántálta folyvást: „Tiberius a császár; itt nincs semmiféle király; Tiberius a császár; itt nincs semmiféle király." Példátlanul bosszantott és ingerelt ez az ember ott előttem. Felháborító és sértő volt ez az egyhangú kiáltozás, amivel a császárt emlegette. Elvesztettem a türelmemet. Mintha megtántorodtam volna a tolongásban, hirtelen oldalt léptem és páncélos szijjas lábammal rettenetes, nyomorékká zúzó erővel, „véletlenül" rátapostam meztelen lábára. Ez az őrjöngő azonban fel sem jajdult, mintha észre sem vette volna. Tébolyodottan üvöltözött tovább, ügyet sem vetve a kínokra: „Tiberius a császár; itt nincs király!"

Láttam, mint vergődik és habozik Pilatus. Róma helytartója volt e percben, de azért elsősorban érző és gondolkodó ember, kiben feneketlenül feltámadt a harag és gyűlölet ezek ellen a nyomorult és vérszomjas páriák ellen, akik engesztelhetetlenül a halálát kívánták és követelték annak az egyszerű, jóságos, ragyogó lelkű és szelíd embernek.

Láttam, mint vergődik és habozik Pilatus. Tétován járt ide-oda a tekintete; egy pillanatra rámtévedt, mintha tanácsot kérne tőlem. Nyomban előreléptem, otthagyva azt a nyomorékká taposott lábat, amelyet méltókép megbüntettem valamennyi őrjöngő zsidó bűnéért. Készen állottam, hogy azonnal teljesítem, Pilatus legkisebb intésére, mindkettőnk kívánságát, hatalmas vérfürdőben megtisztítom az udvart ettől az undorító, üvöltöző csőcseléktől és végigsöprőm, ha kell, húsz lovasommal az egész várost.

Sőt, amikor Pilatus még mindig tétovázott, elindultam magam cselekedni. Ekkor azonban Jézus rámpillantott. Visszaparancsolt a tekintetével, mely csupa nyugodt határozottság volt. És ugyanez a tekintet döntötte el Pilatus tétovázó határozatlanságát is. Jézus döntött és határozott, Pilátusnak és nekem. Én mondom nektek, ez az egyszerű, szelíd ember, ez a vándorló halász, ez a kóbor prédikátor, – parancsolt neki, Róma helytartójának és parancsolt nekem, a római légió parancsnokának. Utasításokat adott és én engedelmeskedtem. Nem nyílt szóra az ajka, egyetlen mozdulatot sem tett. És a parancsa mégis ott volt, keményen és félreérthetetlen tisztán, mint az éles trombita jelzés. Megtorpantam, lábam a földbe gyökerezett és visszatartottam a karom lendülését, amivel inteni akartam katonáimnak. Furcsa és zavarodott érzés vett erőt rajtam; törpének és erőtlennek éreztem magam ahhoz, hogy meghiúsítsam az akaratát, útját szegjem annak a sorsnak, amit ő olyan végtelen és szelíd békével, kikerülhetetlen biztonsággal és nyugalommal várt. S ahogy visszatorpantam, abban a percben megértettem mindent, megértettem, hogy én is az igézete alatt állok – és megértettem mindazt, ami benne megigézte és a hatalmába ejtette Miriamot, Pilatus feleségét és magát Pilátust is…

Ismeritek a többit. Pilatus mosta kezeit és az üdvöltöző csőcselék és a főpapok a maguk lelkére vették Jézus kiontott vérét. Előhozták a keresztet és Pilatus kiadta rendeleteit a kivégzésre. Az őrjöngő tömeg lecsillapodott, elégedett volt és elégedett volt mögöttük Cajaphas és Hanan és az egész Sanhedrim. Nem Pilatus, nem Tiberius és nem a római katonák feszítették keresztre Jézust, hanem Jeruzsálem papi fejedelmei és papi államférfiai. Láttam és tudom. Pilatus megmentette volna Jézust, habár ez a méltóságába, helytartói állásába került volna is, mint ahogy én is megmentettem volna. És nem más, mint maga Jézus akadályozta meg mindkettőnknél, hogy közbelépjünk.

Pilatus végső gúnyját és megvetését akarta éreztetni még ezzel a néppel, amelyet gyűlölt, amikor héberül, görögül és latinul egy írást erősítettett a keresztre: *Názárethi Jézus, a zsidók királya.* A papok hiába tiltkoztak és panaszkodtak. Ez volt a feltétel, amivel engedett követelő kérésüknek; s ehhez a feltételhez, mely megvetéssel teli, sértő célzást tartalmazott az egész zsidó nép ellen, Pilatus ragaszkodott makacsul. „Hiszen ti mondottátok, hogy ezért kell őt kivégeztetni a császár nevében", – hangoztattad így született meg ez az absztrakció, ami a valóságban sohasem volt így, ami csalás és hazugság volt mindig, a papi fejedelmek szélhámossága. Sem a papok, sem Pilatus nem hitték. Jézus is tagadta. Senki sem állította. S ez az absztrakció: *A zsidók királya.*

A vihar és forrongás elcsitult az udvarban. Az izgalom lassan elült. A forradalom és a lázadás elmúlt. A papok megkapták, amit akartak, a csőcselék is ki volt elégítve, az egész város jóllakott; csak Pilátust meg engemet fogott el valami mély undor és halálos fáradtság. Mind a kettőnk számára több volt ez, mint egyszerű lelki megrázkódtatás; közvetlenül az életünket, a nyugalmunkat és boldogságunkat törte

ketté. Mielőtt Jézus a hatalmas kereszt alatt görnyedezve elindult volna, hozzámlépett Miriam egyik szolgálóleánya azzal, hogy úrnője sürgősen hivat. Ugyanekkor Pilátust is elhivatta felesége, egyik szolgálójával s láttam, hogy ő nyomban indult. Magam is siettem.

– Ó, Lodbrog, hallottam mindent, mi történt, – suttogta Miriam, amikor pár perc multán találkoztunk. Egyedül voltunk a teremben és ő szorosan hozzámsimult, védelmet és erőt keresve mintegy a karjaimban.

– Pilatus megingott, – folytatta. – Kiadta Őt ezeknek a kutyáknak és most keresztre húzzák. De még van idő cselekedni. Vannak még itt megbízható, kipróbált katonáid. Kapj lóra velük. Őt nem kíséri más, mint egy maroknyi provinciális katona, egy centurióval. Most készülődnek az udvarban, még el sem indultak.

Amint megindul a menet, kövesd őket embereiddel. Nem szükséges, hogy elérjék a koponyák hegyét. Csak azt várd meg, amíg kiérnek, a város falain túl, a mezőre. Akkor csapj le rájuk vágtatva. Változtasd meg a parancsot az utolsó percben. Vigyetek nyerges vezetéklovat az Ő számára is. A többi már gyerekjáték. Ragadd el, vidd magaddal, vágtatva Syriába, vagy Idumae-ába, vagy bárhol máshová, hol biztonságban van.

Átfonta gömbölyűkét karjával a nyakamat, szép arca csábító közelségben tüzelt ajkam előtt s szemében, mely komoly volt és határozott, ezernyi forró ígéret lobogott.

Nem csoda, ha nem válaszoltam azonnal. Agyamban kergetődztek a gondolatok. A nagy, megrázó színjáték után, – mi bármi idegen is volt előttem, belém törte mérgét, – elérkeztem hát ide is. Ezt nem lehetett másképen értelmezni. A dolog tiszta volt és világos. Miriam, életem egyetlen forró és nagy szerelme felajánlkozott nekem, az ajkát és a szerelmét kínálta, ha…. – ha elárulom Rómát. Mert Pilatus volt a helytartó, én csak az ő parancsának engedelmeskedhetek; az ő parancsa pedig, a keresztrefeszítésre, elhangzott már. És hangja Róma hangja volt.

Íme tehát, – mint ahogy mondottam már, – asszony volt, tisztán és világosan asszony és ez az asszony volta árult el mindkettőnket. Olyan nyílt, eszes és egyenes volt mindig velem, annyira értésemre adta szerelmét és azt, hogy úgy érzi, a sors egymásnak rendelt bennünket, – hogy szinte már elfelejtettem asszony voltát. Szinte már elfelejtettem, – mit most, mint az élet örök leckéjét tanultam meg ismét, – hogy asszony, örök asszony, olyan lény, aki a nagy és döntő percekben nem gondolkodik és következtet, hanem érez, pusztán csak érez. Kit az érzései kormányoznak, nem az agya. Ki legszentebb és legbensőbb elhatározásainak forrását asszonyszívéből meríti és nem asszonyfejéből…

Miriam félreértette hosszú hallgatásomat, úgy gondolta, hogy tétovázok az ajánlata felett. Szelíden megmozdult a karomban, még perzselőbben hozzámsimult és forró hangon suttogta, mint utóbb született gondolatot:

– Vigy magaddal, ha indulsz, két vezetéklovat, Lodbrog. A másikat nekem. Mert én veled tartok… veled… veled, a világ végére is, a száműzetésbe, bárhová akarod. És nem válunk el többé egy percre sem.

Ez fejedelmi vesztegetési díj volt! Micsoda kétségbeejtő helyzetben kellett lennie ennek az asszonynak és mennyire megvetett engem, hogy erre a lépésre képes volt. Hallgattam még mindig. Nem mintha haboztam volna egy percig is, vagy kétségem lett volna a döntés felől, hanem mert szomorú voltam, – nagyon és hirtelenül szomorú. Tudtam és éreztem, hogy utoljára tartom a karjaimban, utoljára szorítom magamhoz azt az asszonyt, kit mindenekfelett és egyedül szerettem itt a földön,,.. utoljára fogom át a szerelmet és a boldogságot, aztán soha többé, soha…

– Itt e pillanatban csak egy ember van egész Jeruzsálemben, aki megmentheti Őt és megakadályozhatja a keresztrefeszítést…s ez te vagy Lodbrog, senki más, – sürgette Miriam a válaszomat. Mivel még mindig hallgattam és távolbanéző szemmel végzetemmel perlekedtem, – Miriam megrázott a vállamnál, hogy ébredjek fel és válaszoljak. Megrázott többször és keményen, míg a mellvértem zörgött a testemen.

– Beszélj Lodbrog, hát beszélj már, – kiáltotta parancsoló hangon. – Te erős vagy és bátor. Északi! Férfi vagy, tetőtől talpig, Tudom, hogy gyűlölöd és megveted ezeket az ocsmány férgeket, akik őrjöngve el akarják pusztítani Őt. Egyedül te, csupán csak te tudod megmenteni még! Egyetlen szavadba kerül csak és Jézus megmenekült. És én sohasem fogom elfelejteni neked, hogy az én kedvemért mondottad ki ezt a szót. Alázatos rabszolganőd leszek, szeretni foglak, forró és mély szerelemmel, szeretni örökké…

– Én Róma fia vagyok! – mondottam hangsúlyozva és megfontoltan. Tudtam pontosan, hogy ezzel a néhány szóval eldöntöttem mindent; feladtam a remény utolsó szikráját is.

– Igen… kutyája vagy Rómának, Tiberius engedelmes emberi igavonója, – lobbant fel az indulat

Miriam szép arcán. – Hiszen nem tartozol Rómának semmivel, nem vagy született római. Ilyen szőke óriások észak földjén teremnek, nem Rómában. A véred is más…

– Róma idősebb vértestvére Északnak, – feleltem, – És ón Róma mellvértjét viselem és Róma kenyerét eszem.

Majd szelíden tettem hozzá, enyhítve hangom keménységén:

– De miért ez az indulat és gyűlölködő kiáltozás, pusztán egy emberi életért? Minden embernek meg kell halnia! S oly könnyű és egyszerű a halál. Oly kevéssé fontos, hogy ma, vagy száz év múlva ér utol. Hiszen egészen bizonyos, hogy mindnyájunkra ugyanaz a sors vár a végén. Miriam azonban megborzongott a karjaim között. Még nem adta fel a harcot. Élénken kezdte ismét, eltelve az érzéstől, hogy mindenáron megmentse Jézust.

– Nem érted te ezt, Lodbrog! Ez nem csupán közönséges ember és ez nem közönséges élet. Én mondom neked, ez az ember túl van minden földi emberen, – ez az élő Isten maga. Nem emberi benne semmi, hanem emberfölötti.

Még jobban magamhoz szorítottam Miriam karcsú alakját és úgy suttogtam a fülébe, – habár tudtam, hogy le kell mondanom minden édes asszonyiságáról:

– Nézd, Miriam, – itt vagyunk mi ketten, férfi és nő. Itt élünk a földön, ez a mi világunk és egyszer élünk. Az, hogy más világ is van, akár olyan, mint te gondolod, akár olyan, mint én: őrültség az, amíg itt vagyunk. Hadd haladjanak ezek az őrült álmodok álmaik útján tovább. Hadd teljesedjék szívük óhaja, mi több és kedvesebb nekik, mint az étel és a bor, az ének és a harc, sőt mint a szerelem. Hadd teljesedjék szívük óhaja, mi átsegíti őket a sir sötétségén keresztül, életük álmaihoz, túl ezen a világon. Hadd múljanak el. De te és én, mi itt maradunk, mindama édességben és örömben, mit felfedeztünk egymásban. Ürítsük ki a kelyhet, mit egymás ajka kinál s ne legyen gondunk más egyébre. Elég gyorsan utolér minket is a sötétség és te eltávolodsz mennyországod napsütötte és virágos partjaira, én pedig a Walhalla poharazó, vidám asztalához, mit a holt hősök karója ül körül.

– Nem, nem, – kiáltott Miriam és félig kibontakozott a karomból. – Nem érted, Lodbrog, vagy nem akarod érteni. Minden, ami nagy és jóságos és isteni, benne van ebben az emberben, aki több, mint ember, – és mégis ez a szégyenletes halálnem, a tolvajok és rabszolgák büntetése, jusson ki neki. Ő nem rabszolga és nem tolvaj. De. maga a halhatatlanság, az isteni. Ő Isten. Én mondom neked, valóban Ő az Isten.

– Azt mondod, hogy halhatatlan, – feleltem sietve, – akkor ma a halál, hogyan érné utol a koponyák hegyén. Hajszálnyival sem fog megrövidülni akkor halhatatlansága az idők végtelenjében. Azt is állítod, hogy ö az Isten. Az Istenek sem halhatnak meg a kereszten. Mindabból, amit tudok róluk, egy bizonyos, hogy nem halhatnak meg…

– Ó, te nem érted ezt meg soha, – kiáltotta majdnem sírva Miriam. – Nem vagy más, mint óriás hustorony, sem szív, sem értelem nem lakozik benned.

Én azonban nem vetettem ügyet a szavaira, hanem azzal a furfangossággal, amit a zsidóktól tanultam, próbáltam meggyőzni őt.

– Nem ti mondtatok, hogy ezt az eseményt megjósolták a régi próféták? – kérdeztem.

– Igen, igen, – felelte Miriam, – a messiási jóslat így mondja el. És Ö a Messiás!

– Akkor hogyan szálljak szembe én, törpe féreg, a hatalmas jóslattal? – kérdeztem diadallal. – Olyan gyenge a ti jóslatotok, hogy ón a tudatlan idegen, szőkehajú északi, római mellvértemben megváltoztathatom a végzet útját és visszafordíthatom, kényszeríthetem, hogy ne teljesedjék be az, amit bölcs férfiak előre láttak… És ha így történnék, a ti Messiástokból hamis Messiás lenne.

– Te nem érted ezt, – ismételte Miriam,

– De nagyon is értem, – erősítettem. – Nagyobb vagyok én, mint az istenek, hogy meghiúsítsam, ami az istenek akarata? Ha igen, akkor az istenek üres hordók csupán, az emberek játékszerei. Én férfi vagyok, – mint te mondtad, Miriam. Alávetem magam az istenek akaratának, mert ők kormányozzák sorsunkat és tetteinket.

Miriam erre kiszakította magát az ölelésemből, úgy, hogy sóvár karjaim üresen meredtek a levegőbe. Hátralépett, hogy nagy és kegyetlen messzeség tátongott körülöttünk. így hallgattuk némán az utcáról behallatszó tompa morajt, a tömeg fenyegető kiáltozását, ahogy a katonák és a menet elindultak Jézussal a Koponyák hegye felé. Ott haladtak el előttünk az utcán, Jézus tántorogva, átszellemült arccal, fején még mindig a véres töviskoronával. hátán az összeácsolt gyilkos kereszttel… Néztem és szívem vérzett forró fájdalommal, mert Miriamra gondoltam, életem egyetlen szerelmére, aki olyan dőre, hogy meg akarja menteni az Istent. Nagyobb akart lenni, mint maga az Isten.

– Nem szeretsz engem, – mondotta Miriam lassan és különös fény gyűlt ki a szemei mélyén. Nőtt, növekedett szép szemében ez a furcsa lobogás, ami olyan volt, mint a halálba induló hősöké, túl mély és messzi ahhoz, semmint szavakkal kifejezhető legyen. Éreztem, hogy már teljesen elveszítettem.

– Sokkal jobban szeretlek, semmint felfogni tudnád, úgy látszik, – feleltem mély keserűséggel. – És büszke vagyok arra, hogy szeretlek, mert tudom, hogy az érzéseim tiszták és méltó vagyok mindarra a szerelemre, mit adhatnál nekem. De Róma az én táplálóanyám és ha én egy pillanatra is hűtlen lennék hozzá és elfelejtkeznék erről, nem sok büszkeséged és örömöd lehetne többé a szerelmemben.

A menet a kereszttel elkanyarodott és a dühödt kiáltozás és fenyegető moraj elhalt az utca mentén. Miriam hallgatódzott s amikor már semmi sem volt hallható, megfordult, hogy egy szó, egy utolsó pillantás nélkül otthagyjon engem.

Bennem végsőt lobbant a sóvárgó vágy utána. Odaugrottam és megragadtam két izmos karommal, hogy lóra kapjak és a nyeregbe vonva elragadjam asszonyrabló ösztönömmel, el, vad iramban, embereim élén, Sindába, messze, el a téboly és dőreség ez átkozott országából. Miriam azonban keményen ellenállott és arcán olyan gyűlölködéssel védekezett, hogy bennem felvöröslött a düh. Megütöttem őt erősen, ö az arcomba sújtott és én továbbra is ütlegeltem őt, mert olyan édes volt, ha ő sújtott. Akkor Miriam hirtelen abbahagyta a harcot. Hideg és mozdulatlan lett, úgy, hogy én megértettem, minden hiába. Szerelem soha többé nem támadhat fel irámtam abban a gyönyörű asszonyi testben, mit karjaim öveztek. Számomra ő halott volt és halott asszonyt tartottam a karjaimban. Lassan hátrahúzódtam … Ő visszalépett. És mintha nem is látott volna többé, távolbanéző szemekkel elfordult tőlem némán és tovament, lassú léptekkel, a hatalmas termen át. Majd anélkül, hogy egyszer is visszanézett volna, elhagyta a termet. Az azúrkék, nehéz függöny halk sóhajjal hullt össze utána.

Én, Ragnar Lodbrog, nem ismertem az írás tudományát és nem tudtam olvasni. De jó fejem volt és sokat hallgattam bölcs és öreg emberek beszélgetéseit és tudós vitáit, minden napjaimban. Én magam sohasem tudtam volna vitába szállni velük, sem a zsidókkal, akik tanultak voltak törvénykönyveikben, sem a rómaiakkal, akik járatosak a filozófiában és a görög fiozófiában. De egyszerű, nyíltszívű és egyenesnyelvű ember voltam, ki világosan ki tudta fejezni magát. Úgy, ahogy az az ember beszélhet, aki Tostig Lodbrog hajójától és a Brunanbuhr boltozatától a fél világon keresztül egész Jeruzsálem földjéig mindazt átélte, amit én. Világosan és egyszerűen beszéltem Sulpicius Quirinussal is, amikor el kellett hozzá mennem Syriába, hogy beszámoljak neki mindazokról a furcsa esemé-nyekről, amelyek Jeruzsálemben történtek. Világosan és egyszerűen úgy mondtam el, ahogy láttam, ahogy két északi szemem előtt lejátszódott.

XVIII.

Az egyidőre felfüggesztett élet tetszhalálszerű dermedtségében nincs semmi változás és újság, nemcsak a növények világában és az állati élet alacsonyabb rendű formái között, hanem magának az embernek magasabb fejlődésű és összetett organizmusában sem. A kataleptikus transz, – akár a téboly, hisztéria, hipnózis, vagy bármi más idézze elő, – kataleptikus transz marad, melynél nem az a fontos, hogyan keletkezett, hanem az, hogy megvan. Az indiai fakírok az idők végtelenje óta képesek arra, hogy szándékosan, a maguk erejéből előidézzék magukban ezt a különös állapotot. Régi és meglepő fortélya ezeknek a fakíroknak, amellyel ámulatba ejtik még a tudósok egyikét-másikát is, hogy élve eltemettetik magukat és nyolc-tíz nap múlva, amikor kiássák őket, ismét életre kelnek. Vannak azután emberek, akiknél olyan erősen jelentkezik ez a transz, hogy megtévesztik magukat az orvosokat is, akik kiállítják az írásos bizonyítványt, aminek alapján elevenen a föld alá temetik őket.

A felfüggesztett élet e furcsa problémája érthetően sokat foglalkoztatott engem ott a san-quentini magános sötétzárkában, ahol kény-szerzubbonybeli kalandozásaim folytatódtak. Eszembe jutott, amit egyszer olvastam valahol, hogy messze északon, valamerre Szibériában élnek parasztok, akik gyakorlatilag alkalmazzák a kitelelést, azt, hogy egyfolytában élelem és víz nélkül átaludjak a hosszú telet. Ugyanúgy, mint a medvék, vagy más vadállatok. Néhány francia tudós hosszú éveken keresztül tanulmányozta ezeket a parasztokat és megállapította, hogy a hosszú alvás, vagy ha úgy tetszik, tetszhalál, tartama alatt a lélegzés és az emésztés gyakorlatilag teljesen szünetelt náluk, maga a szívműködés pedig annyira gyenge volt, hogy csak műszerekkel lehetett megállapítani; a laikus feltétlenül halottaknak nézte volna ezeket a téli álmukba dermedt szibériai parasztokat.

Az ilyen transzban, – amelyhez teljesen hasonló volt az én kényszerzubbonybeli halálbadermedésem, – az életműködés olyan közel van a teljes megszűnéshez, hogy a levegőhasználat és a táplálékfogyasztás gyakorlatilag minden veszély nélkül elhanyagolható. Részben erre a

következtetésre támaszkodtam, amikor példátlan merészséggel arra ingereltem Warden Athertont és Jackson doktort, hogy adjanak nekem egyfolytában száznapi kényszerzubbonyt. Nyílt kihívás volt ez, amihez hasonlót sohasem merészelt még fegyenc, – meg is döbbentette mindkettőjüket, úgy, hogy nem merték elfogadni kihívásomat.

A tíznapos kényszerzubbony azonban – amivel szintén verhetetlen rekordot állítottam fel e fegyháztortúra terén, – megszokott, gyakori dolog volt nálam. S ezalatt a tíz álló nap alatt egyetlen falat élelem nem ment le a torkomon. Vizet majdnem naponta adtak. De később én már fölösleges és tűrhetetlen dolognak kezdtem találni ezt a vízadagolást, – azt, hogy egy nyomorúságos fegyházorvos, ahogy vizet erőltet szétfeszített ajkaim közé, újból és újból visszarántson, az időn és téren átszáguldó, gyönyörteli csillagkóborlások állomvilágából, a förtelmes jelenbe. Ezért közöltem is Jackson doktorral, hogy nincs szükségem vízre a kényszerzubbony-büntetés tartama alatt; hozzátettem még, hogy minden erővel ellenállok, ha erőszakkal ivásra akar kényszeríteni és a szemébe köpöm a vizet.

Volt természetesen egynéhány ilyen mérkőzés közöttünk, de néhány eredménytelen itatási kísérlet után Jackson doktor szívesen feladta a harcot. Innen kezdve víz és élelem nélkül telt el a tíz nap. És innen kezdve a kényszerzubbony-büntetés tíznapos tartama nem tűnt többnek nekem, mint néhány pillanat, valami gigászi óra néhány ketyegése. Alighogy befűztek, igyekeztem nyomban transzba dermeszteni magamat. A gyakorlat során ez rendkívül gyorsan és könnyen ment már. Olyan gyorsan megszüntettem magamban a testi életet és az öntudatot, hogy később teljesen megmenekültem attól a valóban kemény szenvedéstől, ami a vérkeringés lassú megszűnéséből következett. Pillanatok alatt rámzuhant a sötétség és én már is a messze múlt távlatában, elmúlt életeim útján bolyongtam. És az, amit mint Darell Standing, legközelebb észleltem, az ismét az éledő testi kin, a cella félhomályos fénye volt, a fölémhajló, ismert arcokkal, amint kifűztek engem. Idő kellett hozzá, amíg megszoktam és elhittem, hogy abban a szempillantásnyi időközben — tíz nap telt el valójában.

De ennek a tíz napnak csodáját és dicsőségét én évszázadok távlatában hosszú esztendők bőséges élményeiben szürcsöltem fel. Ilyenkor folytatódtak utazásaim letűnt életek végtelen láncán keresztül. A hosszú sötétségből ilyenkor tárult ki a ködös világosság különböző korszakokba torkoló csodája és ilyenkor születtek újra bennem, röpködő változatosságban letűnt énjeim, amelyek lassan alkonyodtak azután vissza az éjszakába, amikor felderengett ismét a cella félhomályos és kínokkal teli képe.

Most, hogy egész sereg elmúlt énem éledt már tisztán és pontosan öntudatra bennem, sokat fontolgattam, hogy milyen vonatkozásban kapcsolódnak ezek a letűnt életek hozzám, Darell Standinghoz és valamennyi elmúlt életem tapasztalata a fejlődés modern tanához. És az eredmény, amit leszűrtem, a tapasztalat, amit megszereztem nagy vonásokban teljesen megegyezik modern fejlődési következtetéseinkkel. Ez a következő:

Én, – mint minden más ember, – tulajdonképen növény vagyok. Létem nem akkor kezdődött, amikor megszülettem. Évezredek kiszámíthatatlan millióin keresztül gyarapodtam, fejlődtem és teljesedtem mai formámba. Mindazok a tapasztalatok, amit életemben szereztem és mindaz, amit számtalan más életemben gyűjtöttem, alkotják meg annak a lélekanyagnak vagy szellemmateriának lényegét, ami én vagyok. Nem látjátok még? Ez a múltból felderengő tapasztalat mind-mind mai énem anyaga. Az anyag azonban nem emlékezik, mert az emlékezet a szellemé. S ez a szellem én vagyok, én, összerakva végtelen inkarnációim emlékezetéből.

Mert honnan jött vajon belém, Darell Standingba, a düh vörös és ellenállhatatlanul hatalmas lüktetése, amely mindig tönkretette az életemet és most is ide, a folsomi cellába juttatott? Bizonyos, hogy ez nem akkor keletkezett, nem azzal egyidőben teremtődött, amikor az a csecsemő, kit Darell Standingnak neveztek el, megszületett. Ez az ősrégi, vöröslő düh sokkal idősebb, mint az én anyám, sokkal idősebb és régebbtől fogva való, mint a legelső és közös ős-anyja az emberiségnek. Avagy, hogyan teremthette meg bennem az én félénk és törékeny anyám azt a szenvedélyes vakmerőséget, a félelemnek azt a teljes hiányát, ami bennem van és bennem volt elmúlt életeimben is. Az összes anyák, valamennyi asszony, nem teremthettek annyi félelmet, vagy vakmerőséget gyermekeikben. Messze, túl az első embereken, volt a vakmerőség és félelem, a szeretet és gyűlölet, a harag és indulat forrása és mindezek a lelki jelenségek az életek hosszú sorozatán át növekedtek, fejlődtek és formálódtak egyetlen anyaggá, a mai ember jellemző tulajdonságaivá…

Paszta összesűrítése vagyok tehát a múltamnak, amint ebben a Mendelian-törvény minden protagonistája, – kik a kémiai elemek periódusos fejlődését kutatják, – megegyeznek. Bennem visszacseng összes előző éneimnek hangja, tapasztalata, minden apró rezdülése, sőt azok sejtelmes visszhangja is. Minden szokásomat, minden mozdulatomat, minden tettemet, szenvedélyem forróságát,

gondolataim röpke csapongását, mind-mind összehangolja, formálja és beárnyékolja véghetetlen finomsággal, hatalmas serege a többi éneimnek, amelyek megelőztek engem és amelyek mai egyéniségem kiteljesedésébe olvadtak bele.

Az élet anyaga plasztikus. Ha nincs is emlékezete az anyagnak, formákban az anyag az idők végtelenjén keresztül sohasem felejt. Alakítsd úgy, ahogy akarod, a múlt benne mégis visszacseng. A lovak minden fajtája, a hatalmas skót igáslovaktól az északi szigetek törpe lováig mind attól az első, bozontos és vad ponnyktól származik, amelyeket az egykori, hasonlóan bozontos és vad ember megszelídített. Évezredek szaladtak azóta és mégis az embernek a mai napig sem sikerült kinevelnie a lovakból, ezt az ősi vadságot, mely a rugós és harapós lovakban ma is visszacseng. És én, aki ama bozontos lószelidítők sorából vagyok összetéve, ugyanígy nem tudtam kinevelni magamból azt a vöröslő haragot, mi egykor az övék volt és ami minden életemben, mindmáig, visszacseng.

Asszonytól született ember vagyok. Jelen életemből kevés napom van hátra, de valódi énem anyaga elpusztíthatatlan. Voltam asszonytól született asszony, ki szültem gyerekeimet és ismét újjá fogok születni, számtalanszor, ó, még számtalanszor ezután. S mégis ezek a dőre és ostoba páriák itt körülöttem azt gondolják, hogy végleg megfojtják a diadalmas életet bennem, amikor azt az ócska kötélhurkot összehúzzák a nyakam körül.

Igen, az az ostoba kötélhurok már készen áll. Fel fognak akasztani… és pedig nemsokára. Most június vége van. Néhány hét múlva, egy nap, ezek megpróbálnak felültetni engem. Ahogy a fürdőbe vezetnek, amint minden héten szokás itt a folsomi fegyházban, nem hoznak többé vissza a cellába. A fürdőben felöltöztetnek tiszta ruhába és elvisznek a kivégzés szokásos előszobájába. Aránylag fényűzőén berendezett cella ez, hol egy kirendelt külön őr fog vigyázni éjjel-nappal reám. Innen kezdve ébren vagy alva, mindig figyelnek, nem fogják megengedni, hogy fejemet a takaró alá rejtsem, nehogy megelőzzem az államot a kivégzésben, azáltal, hogy magam fojtom meg magam.

A halálraítéltek e külön cellájában éjjel-nappal világos van és egyik látogató a másiknak adja a kilincset. És aztán, amikor már kellőképen kifárasztottak gondoskodásaikkal, egy reggelen, gallérnélküli ingben, ki fognak vezetni az udvarra és ünnepélyes formák között a nyakamra hurkolják a kötelet, ő, én tudom, jó erősen meg fogják húzni azt a kötélhurkot, hogy kétségtelen! biztonsággal kiszorítsák az életet belőlem.

Akkor a nézők, a kivégzési komédia kíváncsi közönsége, akiktől feketélleni fog a széles fegyházudvar, sorban leveszik a kalapot fejükről. Köszöntének engem, a távozót! Én ott fogok himbálózni, lengve a kinyúlt kötélen, amíg a doktorok meg nem ragadnak, hogy mellemhez szorítva fülüket, számolják kimaradó szívdobbanásaimat. Végül aztán halálos komolysággal és tiszta meggyőződéssel, tudományuk és tekintélyük minden súlyával, kijelentik, hogy halott vagyok.

Furcsa és groteszk dolog! Micsoda nevetséges arcátlansága az emberi nagyképűségnek, azt gondolni, hogy csak így egyszerűen megölhetnek engem! Holott én nem halhatok meg, felettem nincs hatalma a gyilkos eszközöknek. Én halhatatlan vágyók, mint ahogy ők is halhatatlanok, mint ahogy minden ember az. A különbség csak éppen annyi, hogy én tudom ezt, míg ők nem is sejtik, vagy érthetetlenül nem mernek gondolni erre…

Bah! Elmúlt létezéseimben egyszer hóhér voltam vagy jobban mondva, bakó, valami flamand városkában. Bizony tisztán emlékezem erre az időre. Az én szerszámom azonban a kard volt, a széles pallos, nem a kötél. A pallos férfiasabb eszköz, mint a bitó, – habár végeredményben mind egyformán hatástalan. Mert hogyan is lehetne az örökóletű és örök fejlődésű szellemet elvágni éles acéllal, vagy megfojtani hurokra csomózott kötéllel?…

XIX.

Morellal és Oppenheimerrel együtt, kik évek óta sínylődtek a fegyház pincéjében, a sötét magánzárkában, – én voltam a leghírhedtebb és legveszedelmesebb fegyenc egész San-Quentinben. Sőt, én néhány jó fokkal kimagaslottam felettük is, mert én voltam, a legszívósabb és legtörhetetlenebb, – szívósabb és megtörhetetlenebb, mint Oppenheimer és Morell. Természetesen ez a szívósság nem jelentett egyebet, mint, hogy könnyebben és mosolyogva tudjak tűrni olyan tortúrákat, amelynél más ember őrjöngött vagy elpusztult volna a fájdalomtól. Sok minden rettenetes dolgot megpróbált a fegyház vezetősége, hogy megtörje Morellt és Oppenheimert testben és lélekben; de még rettenetesebbek voltak azok a kísérletek, amivel engem meg akartak törni. De én álltam mindent rendületlenül. Dinamit, vagy kényszerzubbony-halál, – ez volt Warden Atherton ultimátuma. És végül mégis egyik sem következett be. És nem tudtam előteremteni a dinamitot, mely nem létezett és Warden Atherton nem tudta előidézni

kényszerzubbony-kínzásaival a halált, mely számomra ugyancsak nem létezett.

Álltam a kényszerzubbony-kínzásokat csodálatosan és rendületlenül, de nem azért, mert a testem edzett volt és jobban tudta volna tűrni ezeket a szenvedéseket, mint más ember, hanem mert, a szellemem edzett volt és el tudott tűrni mindent. Szellemem pedig azért tudott tűrni mindent, mert a letűnt létezésekben, korábbi életem sorozatában acélkeménnyé edződött, az acélkemény tapasztalatok és élmények révén.

Volt itt egy élmény, egyik elmúlt életem emléke, ami hosszú ideig lidércnyomásként kísérte csillagkóborlásaimat. Sem eleje, sem vége nem volt ennek a történetnek. Mindig ugyanaz a kép: sziklás, kopár hullámverte apró sziget, amit a tajtékos, sós hullámok végigsöpörnek a viharban és ahol egymagámban élek. Sok eső esik a néptelen szigeten és nagy a hideg. Én kis vackomban húzom meg magam és sokat szenvedek, mert tüzet támasztani nem tudok és nyers hus minden élelmem.

A testi szenvedés és megpróbáltatás volt az, ami uralkodott ezen az életemen. Ez valamelyik múlt századbeli életem kiszakított, középső része lehetett, aminek elejéhez és végéhez sohasem tudtam megszerezni az adatokat. De mióta megismerkedtem a kényszerzubbonyban a halálbadermedéssel, – miközben arra nem volt hatalmam, hogy megszabjam csillagkóborlásaim irányát, – gyakran éledtem fel ezen a kopár és szenvedésekkel teli sziklaszigeten. Az egyedüli boldog perceim azok voltak itt, amikor a nap nagyritkán kiragyogott. Ilyenkor sütkéreztem a sziklán és megenyhült bennem miden fájdalom.

Egyetlen kincsem, amit magammal mentettem a szigetre, egy evezőlapát és egy vadászkés volt. Az evezővel sokat bíbelődtem, belevesztem vadászkésemmel egészen apró betűket lapjába. Nyelébe pedig egy-egy rovátkát vágtam bele mindannyiszor, ahányszor egy hét elmúlt. Sok sok rovás volt már az evező nyelén. A késemet is nagyon szerettem. A szikla egy hullámveréstől lesimított, lapos darabkáján élesítettem mindig és soha fösvény nem őrizte olyan gondosan kincseit, mint én ezt a kést. Olyan drága és becses volt nekem, mint az életem.

Kemény elhatározással, – mivel igen sokszor visszatértem kóborlásaimban erre a sziklaszigetre – később vissza tudtam már hozni a kényszerzubbonyba egész terjedelmében azt a feliratot ami az evezőre volt rávésve. Először csak egyes töredékeket tudtam átmenteni jelen öntudatomba, ezeket mindig felkarcoltam a cella falára; később könnyebben ment már, mindinkább bővült, hozzátoldódott és végül megvolt az egész. A következő:

Tudatom a halandókkal, akiknek kezébe ez az evező valaha elkerülne – hogy én – Daniel Voss – ki Elktonban születtem – az Egyesült Államok Maryland államocskájában – hajótörést szenvedve, itt élek évek óta – kivetődve – egy puszta szigeten. 180 9-ben indultam el Philadelphia kikötőjéből a Negociator fedélzetén – amikor az Északi tengeren hajónk összeütközött egy úszó jégheggyel és darabokra zúzódott. Ő lévén az utolsó – aki megmaradt a hajó legénységéből – kunyhót épített a szigeten és borjúfókák húsán tengette életét. Mondjatok imát érte. – A szigeten annyi hetet töltöttem, – ahány rovátkát az evező nyelén találtok – 1809. november 25-én.

Ennyi volt az írás az evezőn. Ebből megtudtam egész korábbi sorsomat. Azt azonban, hogy merre lehetett ez a sziget a Csendes-óceánon, vagy az Atlanti-óceánon, vajon a Negociator a Jóreménység-fokán avagy a Hoorn-fok alatt hajózott-e it az; Északi-tengerre, azt sohasem sikerült megtudnom. A hajótörés éppen olyan valószínűen történhetett az egyik óceánon, mint a másikon.

Csak egyetlen egyszer, kényszerzubbonytranszaim során sikerült bepillantanom a szigeten eltöltött időt megelőző életembe. Ez az élmény akkor kezdődik, amikor a hajó összeütközött a jégheggyel. Ezt a pillanatot részletesen elmesélem, hogy bizonyságot adjak ritka hidegvéremről és megfontolt előrelátásomról, mert egyedül ezeknek volt köszönhető, hogy a végén túléltem a hajó egész személyzetét.

Borzasztó recsegés-ropogásra ébredtem fel kabinomban. Nyomban tudtam, hogy szerencsétlenség érte hajónkat. Hat társam, akikkel megosztottam a legénységi hálótermet, félig öltözötten, rémülten rohant a fedélzetre. Én nem siettem, mert tudtam, bármilyen nagy a veszély, néhány percnyi idő van még. Tudtam azt is, ha egyáltalán szó lehet menekülésről, akkor ez csak a hosszú mentőcsónakban történhet, amelynek vízrebocsájtása hosszú percekig tart. Legelőször tehát ruházatról akartam gondoskodni, mert az Északi-tengeren, nyitott csónakban csak a meleg ruha mentheti meg az embert.

így a hajótörés rettenetes tumultusában, amikor a fedélzetről minduntalan felhangzott a kétségbeesett és nyújtott kiáltás: „Sülyedünk!” én a himbálózó hajólámpa fényénél legelőször is átkutattam a hajóládámat. S miután a többiek már elrohantak és ruhájuk úgy is itt veszne, felforgattam társaim ládáit is. Serényen dolgoztam, de azért hidegen és nyugodtan. Csak a legmelegebb és legvastagabb ruhákat öltöttem magamra. Felvettem egymásra a négy legjobb gyapjúinget, három nadrágot, három pár vastag

gyapjúharisnyát. Olyan széles volt a lábam, hogy a magam csizmáját nem tudtam felhúzni. Ehelyett Nicholas Wilton hatalmas új csizmáit rántottam magamra. Ugyancsak felhúztam a magam kabátjára Jeremy Nalor szőrmészubbonyát és mindkettő fölé felvettem még Seth Richard vastag és vízhatlan vászonkabátját.

Két pár erős fejeskesztyű, John Robert karmantyúja, amit az anyja kötött számára és Joseph Dewes hódprémes sapkája az enyém felett, – mind a kettő fül- és nyakvédővel, – egészítették ki felszerelésemet. A kétségbeesett kiáltozás, hogy a hajó sülyed, megkétszereződött odafenn, de én még néhány pillanatig késlekedtem, hogy minden zsebemet megtöltsem dohánnyal, amennyi csak belefér. Azután, éppen az utolsó pillanatban, felsiettem a fedélzetre.

A hold abban a percben bukkant elő egy felhőhasadékon és megvilágította azt a zord és kegyetlen képet, ami elém tárult. Mindenütt jég, kegyetlen hófehér jég, Hosszú jégcsapok borították a sülyedő hajó roncsait és rojtozták a szabadon fityegő elszakadt vitorlaköteleket. A közeledő jéghegyen túl kísértetiesen és zordonan nyúlt el a végtelen tenger.

A hatalmas mentőcsónakot leeresztették már és az izgatott legénység éppen a jéggel borított fedélzeten az eleséges hordókkal bíbelődött, amikor egy újabb hatalmas hullám söpört végig az inogó fedélzeten. A matrózok erre otthagyták az élelmiszert és rémülten beugráltak a csónakba. Nichol kapitány hiába próbálta engedelmességre bírni őket, semmi áron sem akartak visszatérni többé a fedélzetre. Én rákiáltottam a kapitányra, hogy ugorjon be a mentőcsónakba, – mert a hullámok felborítják azt, a gyakorlatlan matrózok kezében s akkor mindnyájan elveszünk, – majd ón megkísérlem átmenteni a hordókat.

A veszély már hatalmasan nagy volt a fedélzeten. Ketten voltunk mindössze a süllyedő hajóroncson: Aaron Northrup és én. Sietve munkához láttunk. Alig dobáltunk át egy féltucatnyi élelmiszeres hordót, amikor kétségbeesett kiáltozás tört ki a mentőcsónakban. A szól irányából közeledő hatalmas jégheggyel szemben, a szélmentes oldalról, egy másik jéghegy tűnt elő és a két gigászi fehér rém kísérteties gyorsasággal rohant egymásnak, hogy összemorzsoljon minket, akik közéjük kerülünk. Épp annyi idő volt, hogy merész ugrással belevessük magunkat a táncoló mentőcsónakba s már megindult a hajszás versenyfutás az életünkért. Ki kellett kerülni erről a veszedelmes területről, a két jéghegy közül, mielőtt összeütköznének.

Én szerencsésen elértem a csónakba, mert az élelmiszeres hordókkal foglalkozó emberekre estem. Aaron Northrup azonban túlságosan merészen ugrott és jobb lábát eltörte a csípőnél. Nyögve nyúlt el a mentőcsónak fenekén.

Abban a pillanatban azonban nem sok időnk volt foglalkozni vele, mert mindnyájan nekifeküdtünk az evezőknek. Nicholas Wilton az első evezőnél dolgozott, míg én térdelve és feléje fordulva az ellenkező irányból segítettem neki. A másik evező John Roberts kezében volt, míg hátulról Arthur Haskins és Benny Hardwater húzták a vállat, úgy, hogy az evező egészen meghajlott az erős rándítástól. Ugyanígy a többi evezőnél. Egy-egy evező mellett ugyanis csak egy ember fért el a padon, a többi buzgó igyekezetével inkább csak zavarta a lapátok mozgását, mint segített.

Kemény, megfeszített munka volt azon a holdfényes, hideg éjszakán, de mi mintegy száz yarddal megelőztük a veszedelmes területet. Hátrafordulva tisztán láttam a holdfényben a Negociator szomorú végét. A két úszó jéghegy megfogta a büszke vitorlást és összepréselte egy szörnyű szorításban, mint ahogy egy kisfiú összemorzsol holmi puha mazsolacukrot a hüvelykujja és a mutatóujja között. A bömbölő szélviharban és a hullámok őrjöngő zugásában nem hallottunk semmit, holott a hajó hatalmas bordáinak és árbocgerendáinak összeroppanása olyan pokoli zajjal járhatott, ami valami a csendes éjszakán egy falut is felriasztott volna.

Hangtalanul és könnyedén, mintha papírból lett volna, a hajó hatalmas oldalfalai összenyomódtak, a fedélzet felkunkorodott, az árbocok, mint törékeny gyufaszálak roppantak össze és az egész roncs pillanatok alatt alárohant a mély örvénybe és eltűnt. A helyén a két egymásra torlódó jéghegy ütközött meg és szilárd, tömör fehérség borította be hatalmas körzetben a titokteli félelmetes tengert,

Fájt a szívem a Negociator gyászos pusztulása láttán. De ugyanekkor eszembe jutott, hogy keményen és jól felöltöztem és kényelmes, biztonságos érzés töltött el. Mindent megtettem, ami a körülményekhez képest helyzetemben megtehető volt. Ez az éjszaka azonban még nekem is borzalmas szenvedést jelentett, pedig én voltam a legmelegebben öltözve a csónakban. Hogy a többiek mit szenvedhettek, az nem érdekelt különösebben, mert a hajótörés után csodálatos önzés szállt belénk és annyi minden egyéb foglalta el a gondolatvilágunkat, hogy mások bajával nem értünk rá törődni. Féltünk, hogy ismét összetalálkozunk valami jégheggyel a sötétségben s ezért a csónakot a hullámok peremén tartottuk

mindig. S míg haladtunk előre az éjszakában, én folytonosan hol az egyik kesztyűmmel, hol a másikkal dörzsöltem az orromat, hogy ne fagyjon meg. Aztán eszembe jutott elktoni otthonom és buzgón imádkoztam magamban Isten kegyelméért.

Amint reggel lett, szétnéztünk a mentőcsónak fedélzetén magunk között. Mindössze ketten, vagy hárman sérültek meg a kemény fagytól. Aaron Northrup nagyon rosszul volt. Meg sem tudott moccanni és törött csípője rettenetes fájdalmakat okozott neki. A sebészdoktorunk, ki velünk volt, megvizsgálta és kijelentette, hogy Northrup mind a két lába reménytelenül lefagyott.

A mentőcsónak mélyen és súlyosan belemerült a vízbe, alaposan megterhelte az a huszonegy ember, ki a Negóciator fedélzetéről megmenekült. Tizenkilenc felnőtt tengerészember és két hajóinas, Benny Hardwater és Lish Dickery volt velünk. Leltárt készítettünk élelmiszerkészletünkről is. Volt vagy háromszáz font marhahús, kétszáz font disznóhus velünk, továbbá három kis hordó ivóvíz és egy hordó sör. Az a féltucat tengervíztől eláztatott, négyfontos kenyér, amit Snow mentett meg, nem számított. Az élelmezés kérdése egyszerű számtani feladat volt. Ha Aaron Northrupot nem is számítjuk, hiszen tudtuk róla, hogy nemsokára vége lesz és egy fontot számítunk naponta, – akkor ez az ötszáz font hús huszonöt napig elegendő; fél fontot számítva naponta, ötven napig. Így aztán a napi félfont húsadag mellett döntöttünk. Én nyomban el is osztottam igazságosan a napi adagot; a kapitány felügyelete mellett. Néhányan az emberek közül morogtak és elégedetlenkedtek a szűkös húsadag miatt és hangoztatták, hogy ebben a vad hidegben, kemény nélkülözések közepette jobb táplálkozásra lenne szükségük. Az elégedetlenkedőket néhány csipetnyi dohánnyal csillapítottam le, amit buzgón és sietve rágtak össze.

A helyzetünk sivár volt és reménytelen. Nichol kapitány kijelentette, hogy ezen a térképen nem is látható Óceánon a legkevésbé sem ismeri ki magát és sejtelme sincs arról, merre lehet a szárazföld. Nem tehettünk egyebet, mint hogy felhúztuk apró vitorlánkat a mentőcsónakban és alig kormányozva, rábíztuk magunkat az északkeleti szél irányára.

A szűkös élelmezés, a vad hideg és az emberfeletti nélkülözések a hullámverte és széljárta nyitott csónakban alaposan összezúzta az embereket. Egymásután dőltek ki a sorból és nemsokára majdnem minden napra jutott egy-egy szomorú temetés. Aaron Northrup után, Wance Hathaway volt az első. Az alkonyat sejtelmesen szomorú és szürke fényében holtan találtuk meg a csónak fenekén, ahol összekulcsolt kézzel, megfagyott. A kisebbik hajóinas Lish Dickery volt a következő; a másik inas, Benny Hardwater még tíz-tizenkét nappal túlélte őt.

Olyan kemény hideg volt a nyílt tengeren, hogy a vizünk és sörünk keményre fagyott a hordóban. A napi italadagot Northrup zsebkésével, – a magamét kíméltem, – faragtam le a szilárd jégtömbökről. Ezt aztán addig szopogattuk, míg elolvadt. Az erős hóvihar hamarosan újból megtöltötte a hordókat, de ezektől a jégdaraboktól végül valami olyan különös égő szájgyulladást kaptunk, hogy kínjaink csak növekedtek, minél több jéggel csillapítottuk kisebesedett torkunkat.

A halottakról természetesen lehúztuk a ruhát, hogy az élők meghosszabbíthassák ezzel is életlehetőségeiket. Ellágyulásra és asszonyos dőreségre itt nem volt idő. Mindnyájan valami titkos örömet és alig leplezett kielégülést éreztünk, amikor megfogyatkozott a számunk egy-egy emberrel. A mentőcsónak pereme már nem sülyedt olyan mélyen a vízbe és az a néhány ember, aki megmaradt, kényelmesen kinyújtózhatott a helyén.

Közben az elégedetlenség, a szűkös és beosztásos élelmezés miatt, egyre növekedett a mentőcsónakban. A kapitány, a sebészorvos, meg én gyakran és aggódva beszéltünk erről, de a szigorú elhatározásunk úgy szólt, hogy nem fogjuk növelni a napi félfontos húsadagot. Az elégedetlenkedő hat matróz, akinek Tóbiás Snow volt a szószólója, azt követelte, hogy mivel társaink fele úgy is elpusztult már a nélkülözéstől, ezzel arányban emeljük fel egy fontra a napi húsadagot. Mind hangosabban követelték ezt és öt héttel a Negociator elsülyedése után, kitört a mentőcsónakban a lázadás. Én aludtam éppen azon az éjszakán, – Nichol kapitány volt őrségen a kormányrúd és az élelmiszer-készlet mellett, – amikor Jud Hetchkins megpróbálta elcsenni a disznóhússal teli hordót. A kapitány természetesen megakadályozta a rablást és össze akarta kötözni a lázadót. Abban a percben mind a hat matróz talpra ugrott, kést rántott elő és mintegy megbeszélt jelre, ránk vetették magukat. Mi négyen voltunk, Nichol kapitány, a sebészorvos, Walter Dakon, egy becsületes matróz, meg ón. Szerencsére mindnyájan olyan vastagon voltunk felöltözve, annyi kabát és ing volt rajtunk, hogy a késszúrások alig érték az eleven húst és éppen csak, hogy összekarcoltak. Kemény élet-halál harc kezdődött ott a mentőcsónakban. Hamarosan kiderült, hogy a késekkel nem sokra megy egyikük sem és innen kezdve csak az öklök és a karok dolgoztak. Összekapaszkodva hemperegtünk és birkóztunk az inogó lélekvesztőn, mely minden percben felborulhatott velünk. Rövid és erős harc után, mi négyen maradtunk felül. Walter Dákon kiadta

a jelszót, hogy a lázadókat dobáljuk be a tengerbe. A következő percben már mind a hatan a jeges vízben voltak és kétségbeesetten kapaszkodtak a mentőcsónak peremébe. Walter Dakon egy evezővel verte le a kapaszkodó ujjakat. Eközben azonban egyszer mélyen kihajolt a csónakból, hogy Seth Richards, az egyik lázadó, vadul kapaszkodó karját visszakényszerítse a tengerbe. Seth Richards abban a pillanatban pokoli erővel fellendítette magát a levegőbe, elkapta Walter Dakon nyakát és ahogy visszaesett, magával rántotta őt is a mélybe. Hiába siettünk nyomban a segítségére, a két összeölelkezett matróz, – éppen úgy, mint a többi öten, – nyomtalanul eltűntek a kavargó árban.

Így a Negociator hajótöröttjeiből mindössze hárman maradtunk életben: Nichol kapitány, Arnold Bendham, a sebészorvos, meg én. Mi mind a hárman válogatottan becsületes és istenfélő emberek voltunk. Vakon megbíztunk egymásban és akármelyikünk is volt a kormányrúdnál éjszaka, sohasem történt meg, hogy megdézsmálta volna a húst a többiek rovására. Továbbra is beértük a napi félfont húsadaggal és kihasználtunk minden kedvező kis szelet, hogy melegebb éghajlat alá juthassunk. Január tizennegyedikén, két héttel a hajótörés után, egy árnyalattal csakugyan enyhült a kemény hideg és felfrissülve éreztük, hogy valamivel melegebb szélességi fok alá jutottunk.

Január végén élelmiszerkészletünk rohamosan megfogyott. A disznóhússal teli hordók teljesen kiürültek és mi az üres tartályokat arra használtuk, hogy esővizet fogjunk fel benne. A marhahúsból is alig volt már egy kevés és az egész elmúlt kilenc hét alatt semerre sem pillantottunk meg a végtelen nyílt tengeren egyetlen vitorlát, vagy valami földet. Nichol kapitány nyíltan közölte velünk, hogy teljesen reménytelennek látja a helyzetet.

Február huszadikán, – dacára annak, hogy mindinkább csökkentettük a napi adagot, – megettük élelmiszereink utolsó morzsáját is. Igazi kínjaink csak most következtek. Át fogom ugrani azoknak a gyötrelmeknek részletezését, ami a következő nyolc nap alatt történt. Abban az időben, amikor élelmiszerkészletünk még tartott, mi már éheztünk tulajdonképpen és teljesen le voltunk gyöngülve, amikor az élelem teljes hiánya bekövetkezett. Február huszonnegyedikén, – az éhség már szinte őrjöngő delíriumában, – összeültünk tanácskozni. Mind a hárman szívós és erős természetű, becsületes szívű emberek voltunk, akik szerettük és becsültük egymást, de önként még sem áldozta fel magát egyikünk sem. Holott nem lehetett szó egyébről, minthogy valamelyikünknek meg kell halni, mert csak így juthatunk táplálékhoz a tengeren. Elhatároztuk tehát, hogy a sors döntésére bízzuk, ki legyen az áldozat. A döntés úgy szólt, hogy a sorshúzást a következő reggelen fogjuk megejteni, ha addig helyzetünkben semmi változás nem esnék.

A következő reggelen azonban szél volt. Csónakunk vad futással megindult és mi, bár félelmetesen gyengék voltunk, ismét reménykedtünk. Huszonhatodikán és huszonhetedikén hasonlóan vitorláztunk és néhány csomóval előre jutottunk északkelet felé; a sorshúzásról nem esett szó.

De huszonnyolcadikán reggel tudtuk, hogy elérkezett a végső ítélet. Teljes szélcsend volt és a csónak szomorúan ringott a végtelen tengeren; a szürke égbolt sem ígért semmiféle szeles vagy messzi reményt. Levágtam három egyforma négyszögletű darabkát kabátomból. Az egyik darabkában volt egy kevés barna cérna, a másik kettő sima volt. Amelyikünk ezt a cérnás szövetdarabkát húzza a három közül, annak kell feláldoznia magát.

Beletettem a három sorsdöntő szövetdarabkát a kalapomba és letakartam Nichol kapitány sapkájával. Minden készen volt a halálos sorshúzásra, mégis vártunk, mert mindegyikünk hosszasan és csöndben imádkozott. Valóban Isten döntése volt ez. Ismertem társaim értékét, becsületes és istenfélő életét és tudtam, hogy magam sem vagyok hitványabb náluk. Vajon hogyan fog határozni Isten, ilyen válogatott és egyensúlyozott anyagban, három ilyen istenfélő és becsületes ember között.

A kapitány húzott elsőnek. Csukott szemekkel nyúlt a kalapba, míg ajkai az utolsó imát mormolták. Tiszta szövetdarabot húzott. Most ketten maradtunk: a sebészorvos, meg én. Társamon volt a húzás sora, a hajórang szokása szerint. Arnold Bendham belenyúlt a kalapba és hosszú ideig babrált a két szövetdarab között, mialatt én éledő haraggal arra gondoltam, hogy talán kitapintja ujjával, melyik darabkán van a barna cérnafonál.

Nagysokára kihúzta a kezét. A barnacérnás szövetdarabot húzta. Abban a szempillantásban alázatos és mély hála öntötte el a szívemet, isten jósága miatt, hogy megmentett a borzalmas sorstól. Elhatároztam, hogyha valaha emberek közé kerülök még, sokkal becsületesebb és Istenfélőbb életet fogok élni, mint valaha.

A sebészorvos egy darabig érthetetlenül bámult a kezében tartott szövetdarabra, majd felállt, hogy megtegye előkészületeit élete feláldozásához. Balkarján felhúzta a kabátujját, hogy sebészkésével felvágja az ütőereit. Meztelen karral és jobbjában villogó pengével még szólt hozzánk néhány

búcsúszót:

– Norfolkból való vagyok, Virginiából, – mondotta rekedt hangon. – Ott vár reám feleségem és három gyermekem. Az egyetlen, amire kérlek titeket, társaim, hogyha bármelyiktek is kimenekül valaha ebből a szörnyű helyzetből és olyan szerencsés lenne, hogy Isten kegyelméből visszatérhet hazánkba, értesítsétek kíméletesen szerencsétlen családomat az én szomorú sorsomról.

Aztán engedélyt kért tőlünk, hogy imádkozhassék. Sem Nichol kapitány, sem én, nem tudtunk egyetlen szót sem kiejteni, csak elnedvesedett szemmel bólintottunk. De nem volt más választásunk ebben a szörnyű helyzetben! Vagy mind a hárman meghalunk, – Vagy az egyikünk feláldozza magát. Mégis, amikor Arnold Bendham befejezte imáját és felemelte kését, hogy elvágja az ereket karján, én nem tudtam visszatartani tovább feltörő érzéseimet:

– Várj! – kiáltottam zokogva. – Megállj Bendham! Mi, akik annyit szenvedtünk, bizonyosan elbírunk még néhány órát. Most kora reggel van, várjunk alkonyatig. Ha semmi sem történnék addig, akkor teljesedjék Isten akarata.

A sebészorvos bizonytalanul és reménykedve pillantott Nichol kapitányra, mintegy az én megváltó indítványom megerősítését várva. Nichol kapitány némán bólintott. Egyetlen szót sem tudott szólni, annyira meg volt rendülve, könnybelábbadt kék szemei azonban ragyogtak a hálától és elismeréstől.

De Isten kegyes volt hozzánk és megmentett a borzalomtól, hogy fel kelljen falni egyik féltve szeretett társunkat. Még azon a reggelen szellő támadt, mely egyszerre megdagasztotta a vitorlát és mentőcsónakunk rohanni kezdett. Arnold Bendham ült a kormányrúdhoz, hogy ezzel is kímélje erőnket, míg mi ketten a csónak fenekén hevertünk. 35s a szél mindinkább növekedett, majd orkánná szélesedett és köd és vihar ereszkedett a vadul hullámzó tengerre. Délben Arnold Bendham elájult a kormányrúdnál és Niehol kapitány meg én felváltva vettük át a kormányt. Egyikünk sem bírta öt-tíz percnél tovább a nehéz munkát, annyira el voltunk gyengülve.

Délután mind veszedelmesebb lett a vihar. Toronymagas hullámok rohantak felénk és a mentőcsónak, kiszolgáltatva az elszabadult elemek minden haragjának, mint valami könnyű dióhéj táncolt a tengeren. Alkonyattájban már alig voltunk eszméletnél. Én ültem a kormányrúd mellett, míg Nichol kapitány é Arnold Bendham halottként hevertek a csónak fenekén. Éppen kikerültünk egy feneketlenül mély hullámvölgy veszedelméből és egy közeledő toronymagas, tarajos hullám felé kormányoztam a mentőcsónakot, amikor, közvetlenül előttünk, fekete sziklaszirt meredt elém a tengerből. Azt hittem, hogy álmodok: nem egészen egy félmérföldnyire tőlünk szirtes kis sziklasziget emelkedett ki a hullámok közül.

Felkiáltottam boldog meglepetésemben, mire két társam is tántorogva feltápászkodott a csónakban és bámulták a csodát.

– Kormányozd arra a hajót, Daniel, – adta ki gyönge hangon a parancsot Nichol kapitány. – Valahol kell most lenni egy öbölnek is. Keresd meg az öblöt és hajózzunk be. Isten talán mégis kegyelmes lesz velünk… Még egyszer ismételte ezt, de én nem tudtam

engedelmeskedni a parancsnak. A széljárta szirtes parton nem volt semmiféle öböl.

– Mégis csak kormányozd arra Daniel, mert ha elragad az ár, ilyen erőtlenül, az evezőkkel, sohasem tudunk visszatérni a szigetre. Isten majd megsegít a partraszállásnál.

Engedelmeskedtem és a szirtes part felé irányítottam a mentőcsónak orrát. Nichol kapitány előhúzta óráját és megnézte, öt óra volt délután. Aztán kinyújtotta kezét Arnold Bendham felé és erőtlenül kezet ráztak. Majd mind a ketten rámbámultak hosszan és melegen, mintha szemükkel velem is megpecsételték volna ezt a kézfogást. Búcsúztunk! Ilyen legyengült állapotban, amikor szó sem lehetett arról, hogy a vad viharban úszva közelíthessük meg a szigetet, nem sok reményünk volt, hogy elevenen érjük el a sziklás partokat.

Amikor húsz lábnyira megközelítettük a sziklaszirteket, a kormányrúd eltörött és a csónak kisiklott a kezemből. Egy szempillantás alatt felfordult. Ahogy a sósvíz körülölelt, elvesztettem eszméletemet és a tengerparti szikla egy szelíd lankáján, hová a hullámverés kidobott, ébredtem fel ismét. A karjaim között szorongattam még mindig az evezőlapátot. Két társam és a hajó eltűnt. Sohasem láttam többé.

Tántorogva felálltam és hálát adtam az Istennek megmenekülésemért. Inkább ösztönösen, mint az öntudat erejével, beljebb vonszoltam magam a sziklák közé, hol nem értek a hullámok és ott estem össze a gyengeségtől. így telt el az éjszaka, ájult kábulatban.

A hajnal, amikor magamhoz tértem, új rémületet és meglepetést hozott. Egyetlen fűszál, egyetlen növény nem nőtt azon az óceánból ki-emelkedő nyomorúságos sziklaszigeten és sem közel, sem távol az élet legkisebb jelével sem találkoztam. Negyedmérföldnyi széles és félmérföldnyi hosszú lehetett az

egész és nem állt másból, mint a hullámoktól ostromolt, éles és kopár sziklából. Gyötrő szomjúság égette a torkomat, de sehol sem volt víz. Kipróbáltam a szirtek minden mélyedését és üregét, azonban mind a tenger sós és keserű vizével volt tele, amivel az előző napi vihar teleszórta.

Kimondhatatlan kínok között telt el a nap. Éjszakára egy sziklamélyedés mögött kerestem menedéket és elgyötörve a hátamon hevertem éppen, amikor vad zápor paskolta végig a szigetet. Kinyitottam a szájam és a hűs esőcseppek, amelyek egyenesen beleestek, csakhamar felfrissítettek egy kevéssé. Volt annyi erőm, hogy néhány kisebb sziklamélyedést és üreget megtisztítsak a tengervíztől, levetett kabátom segítségével, hogy az iható esővízzel teljen meg,

Másnap reggel, a második napon gyötrő rosszullétre ébredtem. Én, aki oly sok napja egyetlen falatot sem ettem, most hirtelen elkezdtem hízni és dagadni, valami szörnyű kövérségre gömbölyödtem. A lábam, a karom, az egész testem megpuffadt, úgy, hogy ha ujjamat belenyomtam, egy teljes hüvelyknyit besüpedt a bőr és ez az ijesztő mélyedés csak hosszú idővel múlva múlt el. Jószerencse még, hogy a kitisztított sziklamélyedések megteltek hűs esővízzel, mi rossz volt ugyan és kesernyés, de iható és enyhítette a szomjúságot. Ez volt, ami megmentett engem, mert másnap, amikor ismét felébredtem, bőséges izzadtságban találtam magamat, a felpuffadtság elmúlt és megszabadultam minden delíriumtól.

Ragyogó áldó napsütésre éledtem fel. Ez a pompás meleg, ami átjárta minden tagomat, egészen újjáteremtett. Kiterítettem szárítani ruháimat és amikor óvatosan elegendő mennyiséget szürcsöltem az esővízből, letakartam kövekkel a tartályokat, nehogy a hullámverés beverje. Kiszámítottam, hogy takarékos gazdálkodás mellett tíz napra is elegendő ivóvizem van. Nincs az a nagykereskedő, aki áruraktárainak és tárházainak végtelen sorával, gazdagabbnak és szerencsésebbnek érezhette volna magát, mint ón, amikor felfedező utamban az egyik sziklán egy döglött borjúfóka friss tetemét találtam. Térdenállva rebegtem köszönetet Istennek, örökös jóságáért és szívemben elteltem a hála és boldogság érzetével. Éreztem már, hogy Isten meg fog menteni végül, hiszen a hajótörés óta mindenben annyi áldással és úgy vezérel, mint akivel nem az a szándéka, hogy elpusztuljak.

Óvatosan és mérséklettel ettem a húsból, mert tudtam, hogy gyomrom ilyen elgyengült állapotában, megölne a mohóság. Könnybelábadt a szemem, amikor az első falatot lenyeltem. Úgy éreztem, hogy ízletesebb és pompásabb eledel még sohasem ment le talán a torkomon, mint ez a nyers, tengervíztől áztatott, döghús. A megmaradt húst gondosan elrejtettem az egyik sziklaciszternába és befedtem lapos kövekkel. Azután a tengeri gyom összegyűjtött és a napon megszárított miriád szálacskáiból ágyat vetettem magamnak a sziklán. Betakarództam ruháimmal és jóllakottan, egészséges, nehéz álomba merültem.

Amikor a ragyogó napsütésre másnap reggel felébredtem, olyan voltam, mintha kicseréltek volna. Frissen ugrottam talpra. Meg kellett dörzsölni a szemeimet, amikor körülnéztem, mert nem akartam hinni az elémtáruló csodálatos látványnak. Amilyen messzire csak elláttam, szirtszigetem kopár sziklái sütkérező fókákkal voltak borítva. Egymás hegyón-hátán, ezerszámra hevertek itt a kövér állatok és a vízben körülöttük még sok-sok ezer viháncolt, játszadozott és úszkált. Szörnyű és fülsiketítő ordítozásuk betöltötte a tenger végtelenjét. Egy egész város élelmezésére elegendő lehetett az a hús, ami ott hevert előttem.

Habozás nélkül felragadtam az evezőt, – mert semmiféle más eszköz nem volt a szigeten, – és óvatosan elindultam a mérhetetlen élelmiszerkészlet felé. Ahogy sejtettem, ezek a szelíd állatok még sohasem láttak embert. A félelem vagy csodálkozás legkisebb jele nélkül fogadták közeledésemet és gyerekjáték volt a legközelebb esőt agyonverni az evezővel.

Amikor megöltem a harmadik, azután a negyedik, majd az ötödik fókát, sajátságos őrjöngő téboly vett erőt rajtam. Anélkül, hogy tudtam volna mit cselekszem, vadul ütöttem, vágtam az evezővel a csodálkozó állatokat. Két órán át szakadatlanul, anélkül, hogy tudatára ébredtem volna, mit teszek, folytattam ezt az öldöklést. Ekkor is csak azért hagytam abba, mert, mint valami jelre, az összes még élő fókák belevetették magukat a tengerbe és eltűntek.

Az agyonütött fókák végtelen sora hevert a sziklákon. Meg voltam rettenve, amikor összeszámoltam őket: Kétszázharmincegy fókát ütöttem agyon. Felhasítottam az egyiket és a nagy munka után derekasan jóllaktam egészséges és friss húsával. Azután serényen munkához láttam. Sorra lenyúztam az agyonütött fókák bőrét, friss húsát pedig besóztam, a sziklák repedéseiben és hasadékaiban, a sziget szélverte oldalán, talált apró sóraktárak anyagával. Így konzerváltam a húst a szűkösebb napokra.

Négy napi kemény munka után hatalmas húskészletem volt és pompás raktáram kiszárított fókabőrből. A szorgos munka jót tett a testemnek, mely rohamosan felépült. A nap változatlanul ragyogott felettem és a lelkem megtelt reménnyel.

Hónapok teltek el mindig, amikor a fókák újból és újból meglátogatták szigetemet. Közben azonban én nem pihentem. Serény munkával kunyhót építettem magamnak, lefejtett szikla-kövekből és később egy hosszú raktárházat csatoltam hozzá, besózott húskészletem számára. A kunyhót fókabőrrel fedtem be, többszörösen, erősen, úgy, hogy az teljesen vízhatlan volt. A londoni szőrmepiac királyi kincse, mérhetetlen értékű szilszkin-mennyiség védelmezte meg ezt a hajótörött tengerészt az elemek fenyegető pusztításaitól.

Valahogy azonban meg akartam tartani az időszámítás rendjét. Visszaidéztem emlékezetembe az időt, amit Nichol kapitánnyal a mentő-csónakban töltöttem el és hozzászámítva a szigeten eltöltött napokat és éjszakákat, kiszámítottam, milyen nap van. Azután hét követ állítottam a kunyhó elé és ez képezte heti naptáramat. Amikor egy hét eltelt, mindannyiszor egy rovást vágtam az evező nyelén és amikor egy hónap eltelt, az evező egy más helyén jelöltem ezt meg. így képes voltam az illő, istenfélő tiszteletet megadni a vasárnap szent ünnepének is. Ilyenkor zsoltárokat énekeltem, imádkoztam, elktoni hazámra gondolva, elmélkedtem sorsomon és könnyes melancholiával telt el a szívem.

Nyolc hosszú évet töltöttem el így a szigeten. Közben sohasem henyéltem. Bámulatos, hogy milyen hatalmas munkát igényel gondoskodni a legegyszerűbb szükségletekről ilyen magányos szigeten. Kunyhóm építése hat heti munkába került; a húskészlet lassú besózása és feldarabolása, valamint a fókabőrök feldolgozása hónapokat vett igénybe. Aztán a nagy és szilárd anyagú sziklákból, kisebb kövek segítségével korsószerű üregeket kezdtem vájni az esővíz számára. Az első tartályom fél gallon űrtartalmú lehetett. Később kilencheti munkával csináltam egy négy gallonos korsót. Majd a szigeten töltött idő negyedik esztendejében,– amikor már kibékültem azzal a gondolattal, hogy egész hátralevő életemet ezen a kopár, elhagyatott szigeten kell eltöltenem – hozzáfogtam életem mestermunkájához: a sziget középső csúcsán egy hatalmas piramis építéséhez.

Kisebb kövekből készített eszközeimmel egymásután fejtettem le a nagyobb sziklaköveket és kemény munkával lesimítva azt, néhány hónap alatt felépítettem egy kőfalat, mely harminc láb hosszú és tizenkét láb magas volt. Ez védelmére szolgált kunyhómnak, a vihar őrjöngései ellen. Majd elkezdtem építeni a piramist, melynek négyszögletű volt az alapja és széles, míg felfelé folyton keskenyedő. Kénytelen voltam így építeni, mert semmi támasztógerendám vagy szerszámom nem volt a szigeten. Két évi munka után elkészült a nagy mű. A sziget legmagasabb pontján, mely mintegy negyven lábnyira lehetett a tenger felett, állott a piramis. Maga a piramis is negyven láb magas volt. így tehát én, szerszám nélkül, pusztán a karom erejével, megkettőztem a sziklasziget magasságát. Csak azért, hogy a szakadatlan munkában megőrizzem lelkem frisseségét. Természetesen vele járt az a gondolat is, hogy így könnyebben észrevehetik puszta szigetemet az esetleg arra vetődő hajók.

A hatodik évben tovább építettem piramisomat, úgy, hogy tizennyolc hónappal később már ötven láb magas volt a torony. A szigeten való tartózkodásom hatodik évében, június hónap tizennyolcadik napján egy vitorlát fedeztem fel a tenger horizontján. Nagy messzeségben haladt a hajó a szélmentes oldalon és hiába üvöltöztem, erőlködtem és őrjöngtem a szigeten, tovatűnt anélkül, hogy észrevett volna. Borzalmas volt ez a csalódás; de később mégis valami halvány reménynek adta át a helyét, mert ez a hosszú idő után feltűnő hajó ismét meggyőzött arról, amiben már kételkedni kezdtem, hogy ezt a tengert is látogatják néha hajók.

Szörnyű magányosságomban, kemény munkám közepette, hol minden élőlény vidám társaságát és az élet minden kényelmét megtagadta tőlem a sors, megvolt az az előnyöm, hogy biztonságban érezhettem magamat. Nem kellett aggódnom kannibálok vagy zsákmányra éhes vadállatok miatt. Mégis az ember sajátságos és telhetetlen teremtés. Én, ki valamikor nem kértem mást az Istentől, mint egy falatnyi rothadt húst és egy kortyolás poshadt vizet, most, hogy évekre elegendő készletem volt a besózott húsból és friss esővízből, elégedetlenkedni kezdtem a sorsom miatt. Tüzért sóvárogtam és a főtt húsétel ízéért. Folytonosan felfedeztem magamban túlzó vágyakozást mindenféle ínyenc csemegék után és órákhosszat álmodoztam kedvenc ételeimről, gyümölcsökről és borokról, – de, ami még mindennél kínzóbb volt, dohányról. Vágyaim kóborlásában gyakran a dohánylevelek egész tárházáról álmodtam és egész hajórakomány dohányültetvény között dúskáltam. Csak a kemény munka, amivel piramisomat építettem, tudta feledtetni velem ezt a kínzó vágyakozást.

Ahogy az idő múlott és az évek szálltak, mind elégedettebb lettem sorsommal azon az elhagyott puszta szigeten. Az ördög mind ritkábban kísértett, hogy álmaimban, mindenféle víziójával a dohánynak és az ízletes ételeknek, felidézze bennem az első ember paradicsomi, sóvárgó bűneit. Ettem a besózott fókahúst és ittam az édes esővizet és hálát adtam Istennek jóságáért. És Isten meghallgatta könyörgéseimet, mert az egész, a szigeten eltöltött idő alatt én nem ismertem semmi betegséget, kivéve

azt a két esetet, amikor torkosságom és mohóságom döntött bajba, – amint majd meglátjátok.

Nyugalmas délutánokon, amikor semmi dolgom sem akadt, a kőfejtésben pedig kifáradtam már, rendszerint elővettem egyetlen megmaradt két jóbarátomat, vadászkésemet és evezőmet. Egészen apró betűkkel elkezdtem belevésni az evezőbe történetemet, majd egynéhány gondolatomat. Átlag öt, néha hat betűt tudtam kivésni egy nap alatt és az evező lapjai szépen megteltek művészi, szép betűkkel. Nemcsak hajótörésem rövid történetét véstem bele, – úgy ahogy történetem elején vázoltam már, – hanem a szigeten eltöltött esztendők megpróbáltatásait is.

Természetesen ezt a drága evezőt féltettem már és nem használtam többé a fókák agyonütéséhez, hanem erre a célra egy három láb hosszú és megfelelő szélességű kőbuzogányt készítettem, egyhónapi kemény munkával. Sőt, hogy az evezőt, – amelyet enyhe időben zászlórúdnak is használtam piramisom tetején, egyik vászoningemet feláldozva lobogójául, – az idő minden viszontagságától megvédelmezzem, fókabőrből védőtokot csináltam rá. Arra is gondoltam, hogy ha valaha megmenekülnék, ezt a becses ereklyét, amely az emberi türelem és szívós munka csodálatos és beszédes remeke volt szememben, – a philadelphiai Múzeumnak ajánlom fel.

A szigeten eltöltött idő hetedik esztendejében március hónap elején soha nem tapasztalt, borzalmas vihar tört rám. Az ítéletidő este 9 óra tájban kezdődött, ólmos, fekete felhők gyülekeztek mindenfelől a láthatáron, vad szélvihar korbácsolta a nekibokrosodott hatalmas hullámokat. A szakadatlan villámlás szinte nappali fényt árasztott és az állandó mennydörgés elviselhetetlen, óriási zúgássá olvadt össze. 11 órára megindult a felhőszakadás és a vihar őrjöngő tombolása tetőpontra hágott.

Az apró sziklaszigetet elejétől végig átseperték a hullámok, kivéve a piramisom csúcsát. Ide kellett menekülnöm, nehogy lesodorjanak a tajtékzó gigászi hullámok a szirtekről. Itt azonban majdnem kiverte a lelket belőlem az eső és a szélorkán. Bőrig áztam, de megmenekültem reggelre. Pusztán azáltal, hogy megvolt a piramisom, amellyel a sziget magasságát megkétszereztem.

Reggelre tárult elém csupán egész rettenetes-ságában a pusztítás, amit kis szigetvilágomban okozott a vihar. Kunyhómat és élelmiszerraktáromat összezúzták a hullámok. Esővízzel teli kő-korsóimat televerte sós vízzel az ár. Csak egy korsóm maradt meg, amit ösztönös előrelátással a piramis tetején építettem. És Isten mégis kegyes volt. Az elpusztított élelmiszerraktár helyébe küldött egy másikat. A sziklaszirtek tele voltak szórva apró ezüst halakkal. Ezerkétszázkilencven darabot szedtem össze és halmoztam fel, újra felállított kunyhómban. Majd sorban felhasítottam valamennyit és besóztam, megszárítva a napon, úgy, ahogy a tőkehalat szokták elkészíteni. Az íze kitűnő volt. A torkosság annyira erőt vett rajtam, annyira jóllaktam a pompás eledellel, mely változatosságot jelentett egyszerű étrendemben, hogy a rákövetkező éjszakán közel voltam a halál kapujához.

Két hónappal később ismét nagy vihar tört rám. Ez azonban nem pusztított, csupán csak ajándékozott. A vihar elmúltával ugyanis egy szörnyű módon hatalmas, döglött cethal tetemét találtam, fennakadva a szirteken, mit a szárazra vetettek a hullámok. Elképzelhetitek az örömömet, amikor több napig tartó megfeszített és fáradságos munkával sikerült leásnom magam a cethal gyomrába és ott, mélyen beágyazva, közönséges, de ép és sértetlen acélszigonyt találtam és a végéhez erősítve néhány öl hosszúságú pompás kötelet.

Volt már alkalmas szerszámom és nagyszerű segédeszközöm, azonkívül újjáéledtek reményeim is. Mert ez a lelet azt bizonyította, hogy ezt a tengerrészt is látogatják néha cethalászok. Ismét hatalmasan belaktam a friss cethússal, úgy hogy azon az éjszakán újból közel voltam a halálhoz.

A cethal húsa egész évi táplálékot jelentett számomra. Azonkívül a szikla üregeiben sok olajat gyűjtöttem össze a cethalból, mit megsűrűsített a napsütés s ami, sót kerítve hozzá, nagyszerű fűszere lett a már megunt fókahússzeleteknek. így éltem meg az elhagyott szigeten töltött idő nyolcadik esztendejét…

Mielőtt folytatnám e korábbi életem élményeinek részletezését, meg kell jegyeznem valamit. Ha az ember örökéletű és sokrétű szellem lénye olyan növény, mely végső összesűrítése valamennyi előző létezései tapasztalatainak és élményeinek, – vajon mennyi eshetősége lehetett Warden Athertonnak, hogy letörje és összeroppantsa szellememet, testi szenvedésekkel és a magánosság kínzóeszközével? Évszázados, kalandos múltat megélt, hatalmasan megedzett szerkezet vagyok, – s micsoda változatos multat éltem át. Mit jelent tíz nap és tíz éjszaka a kényszerzubbonyban nekem, – nekem, aki egykoron Daniel Voss voltam és nyolc álló éven át tanultam tűrni, nélkülözni, szenvedni és hittel bizakodni a magános sziklasziget e szörnyű iskolájában?…

A nyolcadik esztendő szeptemberében, egy reggelen, amikor éppen arról gondolkodtam, hogy megvalósítom legfrissebb becsvágyó tervemet, hogy t. i. a piramist hatvan láb magasságnyira emelem

fel a sziget csúcsa fölé, – hirtelen, egész közel hozzám, leeresztett vitorlákkal egy veszteglő hajó tűnt fel előttem. Eszembe jutott legutóbbi gyászos végű találkozásom azzal a másik vitorlással és ösztönösen minden erőmmel ordítozni kezdtem, evezős zászlómmal integetve, kétségbeesett buzgósággal ugráltam ide-oda, hogy felhívjam a figyelmet bármi módon magamra arra, hogy élőlény, ember van a puszta szigeten. Minderre semmi szükség sem volt, mert a kormányos és a hajóskapitány hosszabb idő óta figyelt már távcsövén. Jobban nem közelíthették meg a szigetet, mert erős volt éppen a hullámverés és a környező tengeralatti szirteken könnyen zátonyra futhatott volna a hajó.

Látván kétségbeesett erőfeszítésemet a hajón levő emberek, minden erejükkel integettek vissza, biztattak és a sziget nyugati pontja felé mutogattak. Gyorsan odafutottam s ott kitűnt, hogy mentőcsónakjuk hat emberrel már egy félóra óta ott küszködik az én kevéssé vendégszerető sziklás partom mellett, de nem tud kikötni.

Mint később megtudtam, a hajó észak felé haladtában egyszerre megpillantotta a horizont távolságában az én különös és a hajnali fényben szikrázva ragyogó piramisom csúcsát. A csodálatos látvány felkeltette a kíváncsiságukat és megváltoztatván eredeti útirányukat, felém kormányozták a hajót, hogy közelebbről megvizsgálják azt a különös tornyot, mely a tenger közepén hirtelen felbukkant előttük. Mint mondottam, a mentőcsónak emberei ott küszködtek a part közelében, de a hullámverés olyan vad és erős volt, hogy nem tudtak kikötni a szirtek között. Hosszú és eredménytelen kísérletezés után karjaikkal integetve és kiáltásaikkal buzdítva jelezték, hogy vissza kell térniök a hajóra segítségért, de hamarosan ismét eljönnek értem. Elképzelhető, milyen vad kétségbeesés és elkeseredett rémület fogott el! Azt sem tudtam, mit cselekszem, megragadtam az evezőlapátot vadászkésemet, két hűséges barátomat és sietősen oldalamhoz kötözve mind a kettőt, magam-készítette fókabőr-ruhámban, belevetettem magam a tengerbe. Fejjel lefelé merültem el a tajtékzó hullámok között, de erőm és fürgeségem nem hagyott cserben; a mentőcsónak emberei is mindent elkövettek megmentésemért, úgy, hogy néhány 'küzdelmes és hosszú perc multán én már ott voltam a mentőcsónak biztonságában, emberek, – ó magasságos Úristen, emberek társaságában… Itt a csónakban jellemző és érdekes dolog történt velem, amelynek tanulsága egész ezután következő életemre kihatott. Maga a vitorlás olyan messze állt a parttól, hogy egy jó órát kellett eveznie a mentőcsónak embereinek, míg elértük a, hajót. Ez alatt a hosszú idő alatt én már nem tudtam türtőztetni nyolc esztendő óta visszafojtott vágyakozásaimat és az egyik hajóslegénytől, aki a kormányrúd mellett ült, egy csipetnyi dohányt kértem, hogy összerágjam. Adott készséggel, sőt megkínált a pipájával is, ami pompás Virginia-dohánnyal volt megtömve. Mohón kaptam a pipa után, nagyot szíttam belőle – de sehogy sem ízlett. Azért pöfékeltem rendületlenül és nem múlt el tíz perc, már ama különös betegségi oly világos és kínzó tünetei jelentkeztek nálam, aminő csak éretlen fiúkat szokott meggyötörni, akik első ízben próbálkoznak a tiltott dohányzással. Közönséges nikotinmérgezést kaptam, megmenekülésem örömére, a mentőcsónak legénységének nem kis mulatságára. Isten megbüntetett mohóságomért és ettől kezdve egészen halálom napjáig, sohasem dohányoztam többé és nem is kívántam ezt a korai és keserű, mérges dudvát.

És most én, Darell Standing, itt a folsomi fegyház siralomházában, hol ezeket az emlékiratokat írom, ki kell hogy egészítsem ezt a csodálatom, elmúlt élményemet, néhány későbbi adattal, mik pontosan igazolják, hogy mindaz, amit a kényszerzubbony dermedtségében átéltem, színtiszta valóság és megtörtént dolog volt egykor. Ahogy magamhoz tértem ott a san-quentini cellában és később, amikor erre gondoltam, sokszor töprengtél azon, vajon Daniel Voss csakugyan odaajándékozta-e azt a féltve őrzött és becses evezőereklyét a philadelphiai múzeumnak? Nem könnyű dolog, hogy az ilyen sötét magánzárkába temetett fegyenc érintkezzék a külvilággal, én azonban nagy munkával megpróbáltam. Egyszer az egyik megbízható őrt, egy másik alkalommal pedig fegyenctársamat, akit csak rövid időre hoztak le a sötét magánzárkák cellasorába, megkértem, hogy írjanak a Múzeumnak és kérdezzék meg az igazgatót, hogy a múlt század elején nem ajándékozott-e valaki egy különös evezőt a múzeum tengerészeti gyűjteményének. Mind a két ember komolyan megfogadta, hogy elküldik a levelet, valójában azonban még sem ment el az. Csak amikor sokkal később, Ed Morell sorsának sajátságos megváltozásával kiszabadult a sötét magánzárkából és csodálatos hirtelen főbiztosává lett az egész san-quentini fegyintézetnek, akkor tudtam valójában elküldeni ezt a tudakozódó levelet. Közöltem benne az evezőlapáton található írás szövegét is. Itt adom a választ, amit a philadelphiai Múzeum küldött a levélre és amit Ed Morell becsempészett hozzám a cellába:

Tisztelt Uram! Nagy meglepetéssel vettük levelét, mely csodálatosképen olyan dologra hívta fel a figyelmet, amiről magam sem tudtam. Olyan evező, amilyent ön levelében leír, csakugyan van itt. Erről azonban nagyon kevesen tudhattak, mert valami véletlen folytán sohasem

került kiállításra a nyilvános termekben. Én, aki tizennyolc év óta töltöm be állásomat itt a Múzeumban, sohasem hallottam erről az evezőről. Csak levelének vétele után kezdtem kutatni régi jegyzőkönyvekben és akkor találtam írást arról, hogy ilyen evezőt ajándékozott 1821-ben valami Dániel Voss nevű elktoni ember, Maryland államából.

Hosszú és fáradságos kutatás után megtaláltuk magát az evezőt is a padláson oda felhalmozott hasznavehetetlen lim-lomok között. Az evezőlapáton látható, csodálatosan szép kivitelű írás és a nyelén tapasztalt rovátkák, pontosan megegyeznek azzal, ahogyan Ön leírta levelében.

Ugyancsak találtunk az evezőlapát mellett egy köteg röpiratot, amit ugyancsak ez a Daniel Voss ajándékozott a Múzeumnak. A füzeteket ő írta és az egykori N. Coverly-cég adta ki Bostonban 1834-ben. Ezek a füzetek csodálatos élményeket tartalmaznak, amiket állítólag ez a Daniel Voss nyolc év alatt élt volna át valami elhagyott szigeten, robinsonoskodva. Nyilvánvaló, hogy ez a nagy fantáziával rendelkező tengerész, fecsegő öregkorában, maga találta ki az egész mesét, hogy valami kis pénzt szerezzen a füzeteken.

Módfelett érdekelne, honnan tudta meg ön, hogy ez az evező, amelyről én, a múzeum gondnoka, sem tudtam, itt van a gyűjtemény birtokában. Úgy gondolom, hogy olvasta valamelyik részletét ezeknek a röpiratfüzeteknek és ezután lett figyelmes rá. Természetesen gondoskodtunk azóta már arról, hogy úgy az érdekes röpiratok, mind a rendkívül becses evező, bekerüljenek a nyilvános kiállítási termekbe. Szíves válaszát arra vonatkozóan, hogy honnan szerzett tudomást az evezőről, türelmetlenül várva maradtunk kiváló tisztelettel: *Hosea Salsburty*

a philadelphiai Múzeum gondnoka.[1]

És eljött az idő a san-quentini fegyház pincéjében, amikor a sárga földig megaláztam Warden Athertont és arra kényszerítettem, hogy adja fel ultimátumát: „Dinamit vagy kényszerzubbony-halál." Megadta magát és elismerte, hogy én vagyok az erősebb, akit nem lehet megölni a kényszerzubbony kínjaival. Valóságos csodája voltam a fegyháznak. Hiszen voltak ott emberek, akik elpusztultak néhány órai kényszerzubbony után és a legtöbb ember nem bírt ki többet, mint néhány napi kényszer zubbonybüntetést; de ezeket a napokat sem töltötték egyfolytában a kényszer zubbonyban, hanem közben mindig néhány órára bekerültek ápolásra a rabkórházba. A rabkórházban is haltak meg végül és a fegyházorvos lelkiismeretfurdalás nélkül kiállította részükre a halotti bizonyítványt, mely szerint tüdőgyulladás vagy szívbillentyű-tágulás volt az oka hirtelen haláluknak. Engem azonban Warden Atherton nem tudott elpusztítani kényszerzubbony-kínzásával. Sőt arra sem került sor soha, hogy agyongyötört, és csont- és bőrig sanyargatott testemet, amit kifűztek a kényszerzubbonyból, kórházba kellett volna vinni ápolásra. Pedig Warden Atherton minden lehetőt megpróbált. Volt idő, amikor kétszeres kényszerzubbonyt alkalmazott, – amire még nem volt példa a fegyház történetében, ez új kitalálás, amit valószínűen rólam neveznek el! A kettőzött kényszerzubbony olyan érdekes és jellemző történet keretében tűnt fel a fegyház-pincében, hogy ezt el kell részletesen mesélnem…

Ott kezdődött a dolog, hogy a san-franciscoi újságok egyike, – hogy valami érdekes szenzációt tálalhasson legtöbbnyire munkásemberekből álló olvasótáborának, – érdeklődni és szimatolni kezdett a san-quentini fegyházban uralkodó állapotok után. Isten tudja honnan és mi módon megtudott valami keveset a borzalmakból és felfújta néhány cikkben. Nagy felhördülés támadt és mivel az újságközlemény politikailag kellemetlen volt a kormánynak is, kiküldtek egy szenátusi bizottságot a fegyházbeli állapotok megvizsgálására.

Ez a bizottság néhány nap múlva meg is érkezett San-Quentinbe. Sohasem volt olyan mintaszerű rend, olyan ragyogó tisztaság és nagyszerű élelmezés a fegyházban, mint a bizottság megérkezésekor. A fegyencek maguk is a kihallgatásnál rajongó szavakkal dicsérték a bánásmódot és a fegyházban uralkodó állapotokat. Nem lehet hibáztatni őket ezért. Tudták, melyik oldalon van megvajazva a kenyerük, de még inkább tudták, hogy keservesen megadnák az árát annak, ha tanúvallomásuk kellemetlenséget szerezne a fegyház igazgatóságának, ó hidd el nekem olvasó, így volt ez mindig és mindenkor. Így volt ez az ősi Babylonban is, sok ezer évvel ezelőtt, – tisztán emlékezem rá, – amikor én szintén börtönben sínylődtem, mialatt palotabeli cselszövések és ármánykodások rázták meg az ország

---

[1] Darell Standing professzor kivégzése után, amikor csodálatos emlékei a kezünkbe jutottak, mi is érdeklődtünk Mr. Hosea Salsburty, a philadelphiai Múzeum gondnokánál és ő ismételt válaszában újból megerősítette, hogy Daniel Voss evezője és röpirat-füzetei ma is ott láthatók a Múzeumban a tengerészeti kiállítás IV. számú termében, a 84-es, illetve 85-ös katalógus-szám alatt. *A kiadók.*

nyugalmát…

Ahogy mondottam tehát, minden fegyenc Warden Atherton emberséges és jószívű bánásmódjáról tett tanúbizonyságot. Annyira meggyőzőek voltak ezek a vallomások, olyan túlzó színekkel ecsetelték, hogy milyen kényelmes az élet a cellákban, milyen vidám a munkatermekben, milyen kitűnő és változatos az élelmezés, milyen udvariasak és jóságosak a fegyőrök, hogy az egyik ellenzéki san-franciscoi újság megeresztett egy méltatlankodó vezércikket, amiben több szigorúságot és keménységet követelt a fegyintézetben. Hiszen ez nem is fegyház, hanem szanatórium, – írta az újság, – szinte kedve támad az embernek, hogy a vendége legyen ennek a kényelmes palotának…

A szenátusi bizottság természetesen meglátogatta a pincesort is, a sötét magánzárkák világát. Mi hármunknak kevés veszteni valónk volt, bár változást sem remélhettünk sorsunkban. Nem volt okunk, hogy akármit is takargassunk, de ugyanekkor fütyültünk az egész bizottságra. Jake Oppenheimer az arcába köpött a társaságnak és kereken megmondta a szenátoroknak, hogy menjenek a pokolba. Ed Morell már kipakolt egy kevéssé. Elmondotta, milyen levegőtlen és ártalmas kigőzölgésű kínzókamra ez a cella, ahol máskor, – amikor nincs kilátás fegyház vizsgáló-bizottságok látogatására, – évszámra nem tisztogatnak. Lepocskondiázta Wardent és azt ajánlotta a bizottság tagjainak, kóstolják meg egyszer azokat a válogatott kínzásokat, amikkel Warden, ott a magánzárkák néma sötétjében, megismertetett bennünket.

Én magam óvatos és előrelátó voltam. Mint egy tudományos értekezést, rövid bevezetéssel kezdtem, amiben védelmembe vettem a fegyház vezetőségét, a konok és megátalkodott fegyencekkel szemben. Nyugodtan beszéltem, fordulatosán és amikor alaposan felcsigáztam már hallgatóim érdeklődését, – úgy, hogy Warden erőfeszítései, hogy elhallgattasson engem, hiábavalónak bizonyultak, – akkor kifecsegtem mindent.

Hej, amit én itt elmondottam, azt a boulevard-sajtó szétröpítette néhány nap múlva az egész világba. Sokat beszéltek erről országszerte. Volt dolga a szenátusi bizottságnak és a kormánynak, hogy fehérre mossa Warden Athertont és San-Quentint. De végül mégis sikerült nekik. Eltussoltak mindent. Azok a san-franciscoi újságok, amelyek a legélesebben követelték a megtorlást – közötte az is, amelyik az egész vizsgálatot megindította, – maguk közölték munkásosztálybeli olvasóikkal, hogy a san-quentini fegyház kényelmes tiszta intézet, hol szerető jóakarattal és a humanitás minden elve szerint bánnak a fegyencekkel. Azok a rágalmak, – írták, – amik a fegyintézet ellen elhangzottak, egy őrült fegyenc rémlátó fecsegései nyomán keletkeztek és egyetlen szó sem igaz felőlük. Mindössze annyi a valóság, hogy a kényszerzubbony még mindig elismert és törvényes fenyítő eszköz a megátalkodott és rossz magaviseletű fegyencekkel szemben. Azonban, amióta Warden Atherton lett a fegyház igazgatója soha, semmiféle körülmények között nem alkalmazzák a gyakorlatban.

És mialatt az újságok olvasóközönsége bárgyú módon elhitte ezeket, mialatt a szenátusi bizottság számára bankettre terítettek az állam költségén, a fegyintézet dísztermében és a finom borospalackok glédában sorakoztak a sajtó számára kijelölt asztalon, – Ed Morell, Jake Oppenheimer és én minden eddiginél szorosabban és kegyetlenebbül befűzve, kényszerzubbonyban hevertünk a pincében, őszinteségünk jutalmául.

–Nevetséges erőlködés, kár volt megpróbálni,

– kopogta Ed Morell bakancsa sarkával az ajtón.

– Meg tudnám fojtani valamennyit, – kopogta Jake Oppenheimer ugyanúgy.

Ami engem illet én is átkopogtam keserű nevetésemet sorsom osztályosainak. Mindazonáltal semmi haragot sem éreztem. Arra készülődtem, szokás szerint, hogy transzba dermesszem magamat és elinduljak titokzatos csillagkóborlásaimra.

…Úgy ám, derék felebarátaim, kik a korlátlan szabadság gyönyöreit és a kényelmes élet egyhangúságát élvezitek odakünn, mi hárman ott, a kényszerzubbony izzó poklában, – mialatt a tisztes szenátusi bizottság bankettezett, tósztozott és borozott Warden Athertonnal és a közvélemény megnyugodott teljesen, – mi hárman, élőhalottak, a magánzárkák kriptájának élve eltemetettjei, mély megvetéssel és feneketlen gúnnyal gondoltunk rátok és verejtékes kínjaink dacára sem cseréltük volna el szellemi felsőbb-rendűségünket és filozófiánkat rövidlátó és nyárspolgári módon korlátolt, Warden mesterkedései által félrevezethető, szegényes gondolat világtokkal…

A bankett után, a bortól felhevülve, Warder Atherton maga jött le a magánzárkák pincéjébe, hogy élvezze hatalmát és megnézze, hogyan tűrjük a büntetést. Engem, mint rendesen, önkívületben talált. Mégis most megijedhetett, mert első ízben szalajtott el Jackson doktorért. így aztán az ammóniák csípős illatára visszakényszerítettek csillagkóborlásaimból a sötétségen keresztül öntudatom félhomályos

világosságába. Szokás szerint felmosolyogtam a felém hajló arcokba.

– Szégyelld magad, árulkodó, – szuszogott Warden és én nyomban felismertem nehezen forgó nyelvéről és vörös arcáról, hogy mélyen a kancsó fenekére nézett. Megnyaltam a szájam szélét, mintegy jelezve ezzel, hogy vizet akarok. A torkom kiszáradt ugyanis és én beszélni óhajtottam.

– Részeg disznó, – mondottam végül megvetéssel. – Te gyáva kutya, te mersz engem árulónak nevezni? Hiszen olyan hitvány vagy, azt sem érdemled meg, hogy a szemedbe köpjek. Jake Oppenheimer túlbecsül téged, hogy olyan adakozó ő mindig leköp, ha bemégy hozzá. Én azonban bevallom, hogy ennyire sem érdemesítlek. Pfuj! Takarodj előlem!

– Most már vége a türelmemnek, – toporzékolt Warden. – Jól vigyázz, most meghalsz, Standing! Most megöllek…

– Te akarsz megölni, – gúnyolódtam tovább, – te gyáva, hitvány féreg? Azért, mert egy kis alkohol van benned, már ágaskodsz. De az Istenért, legalább ne az embereid előtt tennél ilyen kényes kijelentéseket! Vigyázz, egyszer megharagszanak rád és akkor a nyakadat törik az ilyesmi miatt.

A bor gőze azonban tovább tüzelte Wardent, aki tompa hangon, mint valami halálos ítéletet, adta ki a parancsot:

– Tegyetek rá még egy kényszerzubbonyt és négy ember fűzze be olyan erősen, ahogy csak bírja! Tíz perc múlva halott vagy, Standing! Nehogy pedig aggodalmaid beteljesedjenek, végső perceidet nem itt éled meg, hanem a rabkórházban …

A fegyőrök engedelmeskedtek az őrült parancsnak és keményre befűzött kényszerzubbonyom fölé rátettek egy másikat. Erre most a hátamon fekve dobtak rá és elől fűzték össze a zsinórokat, amit a legszigorúbban tilt a szabályzat.

– Köszönöm, uram, a szíves gondoskodást, – ingerkedtem én tovább. – Úgy is zord az időjárás, feledékenységből itt lent nem fűtik a pincét, szinte dermesztő a hideg. Hálás vagyok, hogy ilyen jóakaratúan gondoskodik rólam és két kényszerzubbonyt adat rám. Így már valóban nem fogok fázni.

– Szorosabban, szorosabban, – tüzelte Warden Al Hutchinst és a másik három fegyőrt, akik a kényszerzubbony kötelékeit összehúzták. – Nyomjátok bele a lábatokat! Szorítsátok! Törjétek össze a bordáit, hogy olyan legyen mint a giliszta… Hutchins és a három fegyőr csakugyan keményen dolgozott és minden erővel azon volt, hogy a halálba préseljen engem.

– Nos hát, fiacskám, mit szólsz ehhez? – őrjöngött Warden és a bor tüze és a harag lilára festette arcát. – Makacskodsz még, kötekedsz velem? Elérted végre, amit akartál! A szám, amit viselsz, utoljára szerepel ma a listában. Ütött a végórád, Standing! Hallod? Ütött a végórád.

– Túlságosan kegyes vagy, Warden, – susogtam alig hallhatóan. Félig elvesztettem már öntudatomat a borzalmas, lélegzetfojtó szorítástól.

– Adass még egy harmadik kényszerzubbonyt. .. is rám… – folytattam még erőtlenebbül, mialatt a cella falai körülöttem őrjöngő táncba fogtak és vadul inogtak. Kivert a veritek. Minden erőmet össze kellett szednem, hogy öntudatnál maradjak még néhány percig.

– Egy másik… kényszerzubbonyt… Warden … oly jó lesz… – ezzel elhalt a suttogásom és lesülyedtem a kényszerzubbony halálos dermedtségébe.

A kétszeres kényszerzubbony-kínzás után sohasem épültem fel többé teljesen. Olyan belső sérüléseket szenvedtem, amik előbb-utóbb úgyis megölnének. Sohasem gyógykezeltettem magam azóta és meg sem vizsgáltattam a fegyházorvossal ezeket a sérüléseket. Minek? Én elviselek és tűrök minden fájdalmat! A bordáimban és a gyomromban most is, amikor ezeket a sorokat írom, gyakran kiújul az az éles és kínzó fájdalom, ami akkortájt támadott meg először. A szegény agyonkínzott szervezet azonban működik. Ha eddig kitartott, minden bizonnyal ki fog tartani még néhány hétig, addig, amíg ezek kivezetnek innen gallérnélküli ingben és a nyakamra hurkolják a kötelet. Ez a kétszeres kényszerzubbony-büntetés, mely annyira túlhaladta a legnekiszabadultabb inquisitiós-fantáziát is, volt Warden Atherton utolsó kísérlete, hogy engem megtörjön, vagy könnyűszerrel eltegyen láb alól. Amikor a kettős kényszerzubbonyból kifűztek és én felmosolyogtam az arcába, – Warden Atherton meg volt törve. Elvesztette minden stílusát, egyszerre nyárspolgár lett. feladta a harcot véglegesen. Elhitte most már a doktornak, hogy ezen a módon nem tud megölni soha. Ahogy én mondtam nem egyszer neki:

– Ha mindenáron meg akar ölni, annak csak egy módja van s ez az, hogy belopódzik hozzám éjszaka, késsel a kezében…

Jake Oppenheimer is kereken megmondta neki nem egyszer:

– Nem irigyellek, Warden! Förtelmes lehet, amikor reggel felébredsz, ilyen aljas frátert találni a

fekvőhelyeden, aminő te vagy… Ed Morell sem maradt adósa neki:

– Az édesanyád átkozottul jószívű asszony lehetett, hogy fel tudott nevelni ilyen becstelen frátert, mint te vagy, Warden és nem fojtott meg apró gyermekkorodban.

…Nékem inkább bosszúságot és fájdalmat jelentett ez a változás, hogy az állandó kényszerzubbony-büntetés megszűnt, – mint örömet. Fájdalmasan nélkülöztem a csillagkóborlást, az én különös és gazdag álom világomat. De nem sokáig engedtem megrabolni magamat attól a gyönyörtől, hogy hosszabb-rövidebb ideig megszabaduljak a cellámból, az időkön át. Csakhamar rájöttem arra, hogy meg tudom szüntetni magamban az öntudatot, transzba tudom magamat dermeszteni mesterségesen is, puszta, összpontosított akaratommal és azáltal, hogy mellkasomat és gyomromat összeszorítom egy kissé a gyapjútakaró hevederével. Így néhány perc múlva elértem már ezt a physiologiai és psychologiai állapotot egyedül is, akkor, amikor akartam, anélkül, hogy a kényszerzubbony kínjain, ha átmenetileg is, át kellett volna esnem és boldogan kóboroltam a csillagok álomvilágában.

Sorsom két osztályostársával továbbra is közöltem minden kalandomat. Ed Morell vakon hitte a történeteket, de Jake Oppenheimer a végsőkig kitartott tagadó és szkeptikus álláspontja mellett. A harmadik esztendejében annak, hogy a sötét magánzárkák kriptapoklába kerültem, egy alkalommal, – még a kényszerzubbony-kínzások transzba dermedése idején, – szellemlényem meglátogatta Jake Oppenheimert cellájában. Sohasem voltam képes ilyen jelenben való kóborlásra, csak ez egyetlen alkalommal és ekkor is egészen váratlanul esett meg velem ez a különös kaland.

Alig, hogy elvesztettem öntudatomat, egyszerre csak Jake Oppenheimer cellájában találtam magamat. Tudtam pontosan, hogy a testem a kényszerzubbonyban hever halálos dermedtségben, tizenhárom cellával tovább. És tudtam ízt is, hogy ez az ember itt előttem Jake Oppenheimer, – bár szemtől-szembe azelőtt sohasem láttam őt. Nyár volt és meleg és Jake ruhátlanul hevert gyapjútakaróján. Ijesztő volt ez a test; valósággal megrázott és megdöbbentett a látványa. Arca hamuszürke, beesett orra, mintha viaszból lett volna, teste, mint a csontváz. Még csak a vázszerkezete sem volt az embernek, csupán összedobált embercsontok, minden izom és hús nélkül, amelyek mintha valami fonállal lettek volna összefűzve, – úgy, ahogy az anatómiai intézetek kísérleti csontvázai, amelyet több ember szétszórt csontjából raknak össze, – és valami pergamentszerű, összeszáradt és petyhüdt bőrrel volt borítva.

Csak később, amikor visszakerültem cellámba és öntudatomba és még egyszer magam elé képzeltem ezt az ijesztő emberroncsot, – akkor jutott eszembe, hogy éppen ilyenek lehetünk mi is, Ed Morell, meg én. Annál döbbenetesebb volt azonban, hogy a szellem micsoda hatalmas ereje, az akarat és a férfiasság micsoda teljessége lakozott ebben a három legyengült, hullaszerű páriában, – a sötét magánzárkák három javíthatatlanjában. A hús és az izom olcsó és üres dolog. Porból lett és porrá lesz ismét. De a szellem az kitart és túlél mindeneket. Mennyivel szerencsésebbek voltunk tehát mégis mind a hárman, hogy nem a romlandó hús volt hatalmas bennünk és az örökéletű szellem kicsiny. A hús és a testi erő rajongóit szerettem volna elvezetni ide a san-quentini magánzárkákba, hogy megtanulják illő módon becsülni és tisztelni a szellemet.

De térjünk vissza az Oppenheimer cellájában történt látogatásomra. Teste olyan volt, mintha a sivatagi forróság szárította volna össze ilyen töpörödött ráncosra; olyan színe volt a bőrének, mint a sárga agyagé. Csak a szemei éltek és parazslottak, nagy, kerek és élestekintetű sárgásszürke szemei. Egy pillanatra nem pihent a tekintete. Ahogy a hátán hevert, ott a gyapjútakarón, a szeme ide-oda cikkázott a cellában, követte a legyek repülését, melyek a félhomályos, bágyadt levegőben játszadoztak zümmögve körülötte. Észrevettem még rajta, hogy a jobb könyöke felett és a jobb csuklóján két hatalmas, régi sebhely-f orr adás látszik.

Egy idő múlva Jake ásított, elfordult a legyektől és a másik oldalára dőlt át. Akkor láttam, hogy a csípője tájékán friss és mérges sebek borítják a testét, olyanok, aminőt a kényszerzubbony hevedere szokott okozni és aminővel tele van az egész testem. Nézegette a feltört bőrt, majd megpróbálta tisztogatni és rendbehozni a sebhelyet azzal a nyers és visszataszító módszerrel, amire a piszkos cella magánosságában kényszerül az ember. Azután kényelmesen visszagurult a hátára, elfeküdt kinyújtózva, hanyatt, lassú mozdulattal benyúlt a szájába és hüvelyk- és mutatóujjával megfogta jobboldali felső szemfogát. Megfontoltan mozgatta ide-oda ezt a fogat és hosszú ideig szórakozott ezzel. Majd ismét ásított, nyújtózkodott, kinyújtott két karjával, azután felült és átkopogott Morellnak.

Én természetesen figyeltem és kibetűztem a kopogást.

– Nem alszol, Ed? Gondoltam, hogy ébren vagy ebben a melegben, – kopogta Oppenheimer, – Mi

van a professzorral?

Akkor homályosan és távolról hallottam Ed Morell kopogó válaszát, amint közölte, hogy engem egy órával ezelőtt ismét befűztek a kényszerzubbonyba és mint rendesen, én már süket voltam és dermedt, nem válaszoltam semmiféle kopogó kérdezősködésre.

– Jó fiú a professzor, – kopogta át tovább Oppenheimer, – nagyon szeretem. Általában sohasem volt sok bizalmam a tudományosfejű és agyoniskolázott fickókkal szemben, nála azonban nem bántó egy cseppet sem ez a tudás. Tudom, hogy becsületes és egyenes ember. Szíve bátor, nem retten vissza semmitől, a jelleme pedig kemény, hogy évmilliók szenvedésével sem lehetne panaszra bírni.

Ed Morell buzgón helyeselt és megtoldotta még néhány túlzással dicséretemet. És itt, mielőtt egy szóval is tovább mennék, meg kell mondanom, hogy én sok évet éltem át és sok életet és ez években és életekben sok büszke, diadalmas percet; de a legbüszkébb és legboldogabb percem, mit valaha átéltem, ez volt itt, a sötét magánzárkák pincesorában, amikor két javíthatatlannak bélyegzett fegyenctársam ilyen rajongó nagyrabecsüléssel szólott rólam. Ed Morell és Jake Oppenheimer kiváló és ragyogó szellemű emberek voltak és nem kívántam nagyobb megtiszteltetést és jutalmat, mint hogy beállhattam harmadiknak ebbe a meleg, baráti szövetségbe. Királyok hajtottak térdet és fejet előttem, császárok ütöttek lovaggá vérrel borított, diadalos csatasíkon, voltam korlátlan kényúr magam is és átéltem mámorosán szép perceket sokrétű, sok száz életemben, – de ilyen túláradó, ragyogó örömet semmi sem szerzett még nekem, r. unt az elismerés, amivel ez a két életfogytiglan sötétzárkára ítélt fegyenc szólott rólam ott a fegyház pincéjében, mit a világ úgy ismer, mint azemberi aljasság és becstelenség szemétdombjának legalját…

Amikor tíz nap múlva kifűztek a kényszerzubbonyból és ón visszakerültem csillagkóborlásomból, mi e különös cellabeli kalanddal kejzdődött, nyomban átkopogtam ezt az élményt Oppenheimernek és Morellnak, mint megdönthetetlen bizonyságát annak, hogy szellemem csakugyan elhagyta testemet. Jaka azonban rendíthetetlen volt.

– Ezt szóról-szóra kitalálhattad mind, – válaszolta, amikor én pontosan elmondottam, mit csinált abban az időben a cellájában, amikor a szellemem láthatatlanul látogatást tett nála. – Következtetve, nem olyan nehéz kitalálni ezeket. Magad is három év óta sínylődsz a magánzárkában, professzor, nem olyan nehéz tehát gondolatban magad elé idézni, mivel ütheti agyon az időt a másik a cellájában. Semmi olyat nem mondtál, amit te magad és Ed nem tettetek volna már meg, több ezerszer, ugyanígy. Ruhátlanul hevertetek a nagy melegben ti is cellátokban, figyeltétek a legyek játszadozását, forgolódtatok, ásítoztatok, tisztogattátok a sebhelyeket, kopogó beszélgetésbe fogtatok és így tovább…

Morell a pártomat fogta és igyekezett érveivel ő is meggyőzni Oppenheimert, de nem sok eredménnyel.

– Ne haragudj, professzor, – kopogta tovább Jake. – Én nem mondom azt, hogy hazugság. De azt mondom, hogy álmodtad az egészet, ahogy elaludtál a kényszerzubbonyban és kikerekítetted a magad következtetéseivel, anélkül, hogy tudnál róla. Tudom, hogy hiszed, amit állítasz, tudom, hogy azt gondolod, megtörtént veled mindez; ezzel azonban még valóban nem győzhetsz meg engem.

– Várj csak, Jake, – kopogtam én, elmerülve a vitába, – tudod, hogy sohasem láttalak szemtől-szembe téged. Igaz ez?

– Igen, én elhiszem, hogy nem ismersz, professzor. De régen, amikor még nem voltunk a magánzárkában és nem is tudtunk egymásról, láthattál százszor séta közben, anélkül, hogy tudtad volna, hogy én vagyok az…

– Nem ez a fontos, – folytattam én, – hanem az, hogy bár sohasem láthattalak ruhátlanul, mégis tudom, hogy a jobb könyököd felett és a jobb csuklódon régi sebhely van.

– Ez semmi, – hangzott Oppenheimer válasza. – Ez a különös ismertető jel benne van minden személyleírásomban. Ismeri néhány ezer rendőr és detektív….

– Én azonban sohasem hallottam erről, – biztosítottam társamat.

– Avagy nem emlékezel arra, hogy hallottál, – javította ki Jake. – De azért olvashattad valamikor egyik körözésemet, amiben pontosan benne volt ez. Természetesen régen elfelejtetted, de agyadban, elraktározva mélyen, mégis megvolt.

– Hát nem történt még meg veled, hogy hirtelen elfelejtettél valami nevet, egy ismerősöd nevét, mi pedig olyan közel volt hozzád, mint a testvéredé? Nekem volt egy ilyen esetem. Volt egy kis esküdt, komikus apró figura, aki a bűnösségem mellett szavazott Oaklandban, abban az időben, amikor én megkaptam a magam ötven esztendei fegyházbüntetését. Régi ismerősöm és haragosom volt ez az ember. S mégis egy nap elfelejtettem a nevét. Heteken át, mint az őrült hevertem a cellámban és törtem

a fejemet… Pedig ott volt a neve az agyamban, csak elkallódott valahogy emlékezetem bőséges tájházában, úgy, hogy nem tudtam megtalálni. De azért ott volt. A bizonyíték erre, hogy egy napon, amikor egyáltalán nem is gondoltam rá, ez az elveszett név hirtelen kipattant az agyamból a nyelvem hegyére. „Stacy” – mondottam hangosan. „Joseph Stacy”. Ez volt a neve. És most újra tudom. Elhiszed már? – Én nem tudom, honnan vetted ezeket az adatokat rólam, minden bizonnyal te sem tudod, de valahonnét megvoltak az emlékezetedben és most kipattant a nyelved hegyére…

És mégis, – végül meggyőztem Oppenheimert. Gyönyörű volt ez és hatalmas bizonyítéka annak, milyen rendszeres gondolkodó és milyen becsületes szívű volt ez az ember. Ugyanannak a napnak éjszakáján, amikor én éber álomban szunnyadtam cellámban, átkopogott hozzám az ő szokásos, heves jelzéseivel·:

– Úgy-e, professzor, te azt mondtad, hogy láttad, amint mozgatom a fogamat. Sokat gondolkodtam erről. Most már hiszek neked. Meggyőztél arról, hogy valóban itt voltál magad a cellámban. Ez az egyetlen dolog, amiről, hogysem tudom elgondolni, mi módon volna meg. Három nappal ezelőtt a szemfogamat. Nem láthatta senki és nem írtam róla senkinek… Most már hiszek neked, professzor!

XXI.

Pascal mondja valahol: *A filozófus elme az emberiség fejlődésének egész vonalát egyetlen emberben látja meg és nem az egyének összehalmozódásá*-ban.

Itt ülök Folsomban, a gyilkosok osztályán írom ezt a könyvet és mialatt hallgatom a legyek álmosító, halk zümmögését a levegőben, megfontolom Pascal e mélyértelmű gondolatát. Igen, ez így van. Éppen úgy, ahogy az embrió tíz lunaris hónapjának rövid ideje alatt döbbenetes gyorsan, miriád formában és alakban sokszororódva elismétli a szerves élet fejlődésének egész történetét, a növénytől és az állatvilágon át egész az emberig; éppen úgy, ahogy a kisfiú gyermekkora néhány kurta esztendejében elismétli a primitív ember egész történetét, múló vadsággal és kegyetlenséggel, mely halálba tud kínozni kisebb teremtéseket; – éppen úgy, én, Darell Standing elismételtem és csodálatosképen egymagámban újra átéltem mindazt, amit az ember átélt az őskori embertől egészen addig, amíg olyan ember lett belőle, mint te vagy, vagy ő, vagy én, vagy a fajtánkból bárki, a civilizáció XX. századában.

Mert valóban, minden ember, aki a mai planétán él, – mi mindnyájan magunkban hordjuk enyészhetetlen történetét a szerves élet fejlődésének, az élet csírázó legkezdetétől, máig… Ez a történet olvashatóan fel van írva szövegeinkben, csontjaink alakjában, minden életfunkciónkban és egész életszervezetünkben, agyunk kamráiban, szellemvilágunkban és a physicai és psychicai atavisztikus szükséges kényszerek minden fajtájában. Volt idő, amikor csúszómászó hüllők voltunk mindnyájan halszerű lények, kik a szárazföld kialakulásakor előkúsztunk a tengerből, hogy örök szárazföldi kalandozásokban fejlődjünk tovább. De a tenger kitörölhetetlen emlékeit és jeleit még magunkon viseljük, éppen úgy, mint a csúszómászó hüllő elkorcsosodott jellegzetességeit. És volt idő, amikor a levegőt szeltük csontos szárnyainkkal és volt idő, amikor fákon laktunk és rettegtünk a sötétségtől. Ezeknek nyomai is világosan megmaradtak rajtunk. Rád van vésve eltagadhatatlanul és rám és rá lesz vésve minden utódainkra, kik utánunk következnek az ember földi pályájának végéig.

Amit Pascal a látnok erejével megérezett, én átételtem. Én voltam az az ember, akiben emberiség egész fejlődése végigviharzott. Egymagam egyenes vonalba fogtam az ember egész történetét. Kényszerzubbony-kalandozásaim csokorba fűzött történetei között van egy, amit most akarok elbeszélni, – amelyik a legkedvesebb nekem, a legigazabb és a legcsodálatosabb, mind között a legfontosabb; bár félek, hogy nincs elég írói képesség bennem, hogy elég meggyőzőerő és hogy pompázatosan adjam elő neked, ahogy érzem ezeket az élményeket; és félek, hogy nem lesz elég fantázia bennetek, kik e sorokat olvassátok, hogy úgy átérezzétek mindezekéi, mindama fenségben és nagyszerűségben, ahogy én érzem.

Mint mondottam, én voltam az az ember akiről Pascal példálódzott. A kényszerzubbony hosszú önkívületében és mesterséges transzba dermesztésemben elémtárult elmúlt ezer életem, mi együtt és összefoglalva nem más, mint az ember fejlődése, az emberiség haladása a különböző korszakokban.

Ah, milyen hatalmas, királyi emlékezés ez az enyém, amint könnyedén végigröppenek századokon és évezredeken, messze létünk időkben és korokban. Az egyszerű kényszer zubbonytranszban és megjártam évezredek különös és bizarr odisszeáját, vissza, odáig egészen, amikor először verődött csoportokba az ősember. Egek, micsoda távlat ez, egyetlen ember élményvilágában! – Sőt tovább; mielőtt én a lenhajú, hatalmas Aesir voltam, ki az *Asgard*ban lakozott és mielőtt én a vöröshajú, fürge Vanir voltam, kinek lakóhelye a *Vanaheim* volt, nekem már jóval az ezt megelőző időkből is voltak

emlékeim, – élő emlékeim, – még korábbi kalandokról, amikor mi a szélfúvás elől menekülő katánghoz hasonlóan futottunk dél felé az alá-ereszkedő sarki jégvilág hírnökei elől…

Meghaltam százszor, a fagytól és éhségtől, csatában és vízözönben. Szedtem az ehető bogyókat a puszta és kopár hegygerincek világában és kiástam éhségem csillapítására gyökereket a mocsaras televényből. A rénszarvas és a szőrös mammuth százszor látott képét karcoltam bele hegyes kőkésemmel az elefántcsont-agyarakba, mit vadászatokon szereztem diadalmi jelvényül, vagy védett barlangom kőfalába, amikor odakünn üvöltözött a téli orkán. Faragtam velőset csontokat százféle furfangos eszközzé királyi ivarosok helyén, mik századokkal az én időm előtt hosszú önkívületében és mesterséges transzba dermesztésemben elémtárult elmúlt ezer életem, mi együtt és összefoglalva nem más, mint az ember fejlődése, az emberiség haladása a különböző korszakokban.

Ah, milyen hatalmas, királyi emlékezés ez az enyém, amint könnyedén végigröppenek századokon és évezredeken, messze létünk időkben és korokban. Az egyszerű kényszer zubbonytranszban és megjártam évezredek különös és bizarr odisszeáját, vissza, odáig egészen, amikor először verődött csoportokba az ősember. Egek, micsoda távlat ez, egyetlen ember élményvilágában! – Sőt tovább; mielőtt én a lenhajú, hatalmas Aesir voltam, ki az *Asgard*ban lakozott és mielőtt én a vöröshajú, fürge Vanir voltam, kinek lakóhelye a *Vanaheim* volt, nekem már jóval az ezt megelőző időkből is voltak emlékeim, – élő emlékeim, – még korábbi kalandokról, amikor mi a szélfuvás elől menekülő katánghoz hasonlóan futottunk dél felé az aláereszkedő sarki jégvilág hírnökei elől…

Meghaltam százszor, a fagytól és éhségtől, csatában és vizözönben. Szedtem az ehető bogyókat a puszta és kopár hegygerincek világában és kiástam éhségem csillapítására gyökereket a mocsaras televényből. A rénszarvas és a szőrös mammuth százszor látott képét karcoltam bele hegyes kőkésemmel az elefántcsont-agyarakba, mit vadászatokon szereztem diadalmi jelvényül, vagy védett barlangom sziklafalába, amikor odakünn üvöltözött a téli orkán. Faragtam velőscsontokat százféle furfangos eszközzé királyi városok helyén, mik századokkal az én időm előtt elpusztultak már, vagy századokkal azután, hogy én elpusztultam, épültek fel ott.

Átéltem közvetlen közelből mindazt a kort; amit ma úgy ismernek a tudósok, mint paleolith, neolith és bronzkor szak. Emlékezem tisztán arra az időre, amikor szelídített farkasainkkal kitereltük legelni rénszarvas nyájainkat a Földközi Tenger északi partjaira, oda, ahol most Franciaország, Itália és Spanyolország terül el. Ez akkortájt volt, amikor a hatalmas jéglap éppen olvadni kezdett felfelé a sarkok felé… Igen, a nap-éj egyenlőségnek sok millió körforgását átéltük mi, olvasóm,… csakhogy én emlékezem erre és te nem.

Voltam a *Fa Fia,* a *Hal Fia* és a *Kőeke Fia.* Amióta csak kialakult a vallás fogalma az emberben, mindazt a vallást hittem én, ami valaha csak embert megremegtetett és áhítattal töltött el… Ahogy mostanában, itt Fokomban, a dominikánus barát istentiszteletet tart a fegyházkápolnában vasárnaponként, a modern oltár előtt, tudom, hogy elrejtve benne ól még a Fa, a Hal és a Kőeke bálványozó tisztelete is, éj – és Astarte és az Éjszaka babonás imádata is.

Voltam árja építőmester a régi Egyptomban, amikor a hazámbeli munkások trágárságokkal firkálták tele halott és régen elfelejtett királyok sírjait. Emlékezem a két piramisra, amit a sivatag völgyében én építettem; egy hamisat, mely hatalmas volt, üres és büszke és az egész rabszolganemzedék tanúskodhatott a hosszú munkáról és egy másikat, mely alacsonyabb volt és szerény, de titokzatos belső szerkezetű, hol szent fáraók csontjai pihentek és az építő rabszolgáknak egy szálig meg kellett halnia, hogy eltemessék a átkot. – Vajon ott a sivatag völgyében, a titokzatos kőkriptában, – hol engem is befalaztak elevenen, az utolsó élő tanúját a titoknak, – megvannak-e még a porladó csontok, mik egykor az én testem támasztékai voltak?

Ó, hogyan tudnám a sápadt szavak erőtlen eszközével lefesteni mindazt, amit láttam és tudok, ami eltemetve, közvetlen élményként ól a tudatomban a különböző emberfajták hatalmas összecsapásáról, ami abban az időben játszódott le, amiről a mi írott történeti könyveink mit sem tudnak. Igen, mert a ma élő emberek számára sokkal később kezdődött a történelem. Abban az ősidőben bölcseink és papjaink szintén regéltek a régiek tetteiről és vitézségéről és történeteiket, mi történelem volt, beleírták a csillagokba a késő utódok számára. Az égről jött az életet adó eső és a napfény áldott melege. A csillagos égbolt volt a naptárunk, ez tanított meg az időszámításra és az évszakok beosztására bennünket … És a bölcsek és a papok a csillagokba írták a történetet: elnevezték a csillagokat a mi hőseink nevéről, ételeinkről; vándorlásainkról, véres harcainkról, kalandozásainkról; minden tettünkről, ösztöneink és furcsa óhajaink őrjöngéseiről. És azt hitték, hogy kitörölhetetlenül beleírták ezt a csillagos mennyboltba, az utódok számára.

Hej, mert mi akkor azt hittük, hogy a csillagos égbolt nem változik sohasem. Én azonban, most már *tudom,* hogy az égbolt megváltozott. A rég letűnt őskorokban sokat tanulmányoztam n, csillagokat. Amikor a *Bika Fia* voltam, emlékezem, – hosszú, hosszú életidőt töltöttem el azzal, hogy esthajnaltól hajnalig bámultam a csillagos ég csodáit. És előtte és később egész sereg életem volt még, amikor mint pap, vagy mint dalnok a csillagokról szólt az énekem, mindig, a csillagokról, amikről azt hittük, hogy híven megőrzik történelmünk maradandó emlékét.

S most, mindezek végállomásán itt Folsomban a fegyházkönyvtárból kikértem egész sereg csillagászati könyvet, ami itt csak található volt és hosszú éjszakákon görnyedtem előttük. Most megtanultam azután, hogy a csillagos égbolt is átalment mindama változáson és áradáson, amin a föld és a csillagok, maguk, épp úgy verődnek különböző csoportokba, szakadnak el egymástól, állanak harcban, pusztulnak és születnek, mint az emberek.

Felszerelve a fegyházkönyvtár minden tudásával, alig hogy visszatértem mesterséges dermedtségem furcsa vándorlásaiból, az őskorszakból, korábbi életeimből, most már képes voltam összehasonlítani pontosan az ősrégi égboltot és a mait. Láttam ott sarkcsillagokat, sőt hatalmas dinasztiákat sarkcsillagokból. Sarkcsillag ma a Kis Medve csillagképében van. De azokban a messze letűnt napokban láttam sarkcsillagot a Herkulesben, a Vegában, a Hattyúban, Cepheusban és sok más csillagképben. Nem, még a csillagok sem maradnak meg, még a csillagok is cserbenhagyják az embert, aki történelmét akarta megőrizni az utódok számára. Csak bennem maradt meg emlékezete és tudása ezeknek a dolgoknak, valamennyi elmúlt énem közös szellemén keresztül, a szellemén, mely egyedül képes emlékezésre és örökös. Csak a szellem marad meg pusztán és egyedül. Minden más egyéb, lévén puszta anyag, elmúlik és el kell múlnia.

Ó, én látom még magamat tisztán, sok-sok évezreddel ezelőtti alakjaimban, mint szőke és vad, vérszomjaskedvű óriást, ki szerelmes volt és vértől párolgó-melegen ette és tépte fogaival a nyers húst; látom, mint gyökérásó, hatalmas állkapcsú rablót, aki kőbuzogányával a kezében, állatbőrökbe öltözködve évezredeken keresztül vándorolt, mindig más-más vidékre, a felfalni való hús után; látom magamat, amint védett fészkeket csinálok faágakon és barlangok mélyén apró kölykeim számára…

Én vagyok, én, mindez az ember, a végösszege és összesűrítése mindama ősembereknek, én vagyok ez, a szőr telén, kétlábú állat, aki felharcolta magát az ősvilág iszapjából a szilárdtalajú szárazföldre, aki megteremtette a szerelmet és a törvényt a termékeny élet anarchiájában, aki visított és üvöltözött az őserdők sűrűjében. Én vagyok mindaz, ami az ember *volt* és amivé *alakult.*

Látom magamat, kínokban vergődő és rettegő generációkon keresztül, ahogy hálóba kerítem és megölöm az ősvadon vadjait és az ős-folyók halait; ahogy kiirtom a sűrűséget és megteremtem az első mezőt; ahogy primitív szerszámokat faragok nyers kőből és csontból, faviskókat építek, szalmával és lombokkal fedve be tetejüket; ahogy megszelídítem a vad füveket, a hegyi gyökereket, a rizs, a köles, a búza, árpa mindenfajta nedvdús ehető növény őseivé teszem őket; ahogy megtanulok szántani, vetni, aratni, kitilolni a növények rostjait és szálat fonni, ruhává szőni ezeket; ahogy kigondolok új öntözési módszereket, megdolgozom az ércet, vásárokat tartok, csónakokat építek és feltalálom a tengeri hajózást. – Ej, és megteremtem a falusi életet, majd összevonom a falut a faluval, amíg törzsek lesznek és összevonom a törzseket, amíg azok nemzetek lesznek; fürkészve keresem mindig a dolgok törvényeit és megcsinálom az emberek törvényeit, hogy összeverődve, barátsággal és egyesült erővel, leverjenek és elpusztíthassanak mindenfajta csúszó-mászó és üvöltöző kártékony lényt, amelyek máskülönben őket pusztítaná el.

Én voltam magam az az ember, minden születésekben, küzdelmekben és fáradalmakban. S ahogy végiggondolom hatalmas múltam történetét, elmúlt énjeim kusza sorsát, felismerek most néhány nagy és hatalmas befolyást, rejtett mozgató erőt, amelyik mindegyik életemben egyformán jelentkezett. A legfőbb ezek között a szerelem; az ember perzselően forró rajongása az ő fajtájából való asszony iránt. Látom magamat a messzi múltban, mint szerelmes embert, örökké szomjas, mindig egyformán szerelmes embert. Igen, elmúlt életeimben vakmerő és bátor harcos voltam, – de ahogy most itt, a cellám magányában, visszatekintve az elmúlt dolgokra, mérlegelem tetteimet, mindennek alján nem találok mást mint azt, hogy szerelmes ember voltam. És mert nagyon szerettem, azért voltam csupán vakmerő és azért voltam bátor harcos.

Néha úgy gondolom, hogy az emberiség egész története nem más, mint az asszony iránt érzett örök szerelem története. Múltam minden emléke, amiről most írok, nem más, mint az asszony iránti szerelmeim örökké ismétlődő éke. Tízezer életemben mindig egyformán és mélyen szerettem az asszonyt és ugyanúgy imádom most is. Álmaimat ők töltik be; éber képzelődéseim, akárhonnan is

indulnak el, mindig hozzájuk kanyarodnak vissza; akárhogyan is menekülök előle, nem kerülhetem el őt, – örök ragyogó glóriás alakját az asszonynak.

Ó ne értsetek félre, nem vagyok éretlen tüzesszívű ifjú. Idősebb ember vagyok, összetörve testben és egészségben, ki nemsokára befejezi jelen pályáját. Sőt tudós vagyok és filozófus. Mint a filozófusok egész generációja előttem, azok összesűrített bölcsességével ismerem az asszonyokat; minden gyöngeségüket és középszerűségüket és szerénytelenségüket és aljasságukat és lábuk földhöz kötöttségét és szemük rövidlátóságát, amely sohasem röppent a csillagok felé. De – és ez örökkétartó, megdönthetetlen, sziklaszilárd tény marad: *A lábaik gyönyörűek, szemeik a szépség és gyönyör kútja, karjuk és keblük paradicsomi, az igézetük hatalmasabb minden igézetnél, ami valaha elkábította az embereket. És ahogy a párkák szövik az élet fonalát, úgy tartja az asszony kezében az ember minden gondolatát, szívét, célját és óhaját.*

Asszony miatt kacagtam százszor a szemébe a halálnak, ő miatta dobtam el az öregek tiszteletét és becsülését, érte megvetettem minden fáradtságot és minden pihenést. Megöltem embertársaimat, sok embert, asszony miatt és sokszor kereszteltük meleg vérrel lakodalmunkat. Lesüllyedtem a halálba és a becstelenségbe. Elárultam embertársaimat, fekete csillagokkal harcoltam éjszakánként, – mind-mind asszony miatt, – vagyis jobban mondva, én magam miatt, ki annyira sóvárogta: az asszony után. Ott leselkedtem a derékig érő ősvilági fűben, betegen a vágyakozástól és utána való sóvárgástól, csak azért, hogy néhány pillanatra lássam őt, elteljék a szemem szépsége csodáinak csodálatával és megittasodjak illatától hosszú hajának, ami fekete-volt, mint az éjszaka, vagy barna, mint az alkony, vagy lenszínű, vagy aranyporos, mint a nap.

Mert az asszony gyönyörű, gyönyörű·., a férfi számára. Az asszony tűz a férfi vérében, égő láva és trombiták harsogása; hangja minden muzsikánál szebb a férfi fülében. Az asszony játékosan-könnyen megtántorítja a férfi szellemét, ami máskülönben sziklaszilárdan megveti lábát a Fény és Sötétség óriásainak hatalmas, szél viharos, minden támadásával szemben. És a férfi csillagokba írta a nevét az asszonynak és messzi káprázatos, égi világában helyet csinált az asszony számára, a Valkűrök alakjában, – mert az ember az eget sem tudja elképzelni asszonyok nélkül.

Meghaltam százszor a szerelem miatt. És meghaltam százszor a szerelemért, – mint ahogy látni fogjátok. Ezek nemsokára ki visznek engem, Darell Standinget, hogy megfojtsanak egy reggelen a törvény formái között. Ez a halál is a szerelem miatt ér engem. Ó, milyen feldúlt és kusza volt a lelkem, amikor leütöttem Haskel professzort a californiai egyetem laboratóriumában: ő férfi volt és én is férfi voltam. Volt ott egy gyönyörű, aranyhajú asszony. Érted már? Asszony volt és két férfi. És én szerelmes voltam, vadul és túláradón és a szerelemnek minden forró öröksége az enyém volt, az üvöltözve visító ősrengeteg óta, mielőtt a szerelem szerelemmé és az ember emberré lett.

Ebben, hogy most is asszony miatt halok meg, nincsen semmi új. Hosszú múltam ezernyi élménye között sokszor adtam az életemet és becsületemet, állásomat és hatalmamat a szerelemért. Mert a férfi különbözik az asszonytól. Az asszony hozzá van láncolva az *azonnal* fogalmához, csak abban a szempillantásban való dolgokat ismeri. Csak a jelent szürcsöli. Mi azonban ismerünk más becsületet, mit ők tagadnak és más büszkeséget, mit ők megvetnek. A mi tekintetünk messze röppen a csillagok közé, míg az asszonyok nem látnak tovább, csupán maguk elé a földre, apró lábaik alá és szerelmesük vállára és vidám gyermekeikre, kit karjaik ölelnek. S mégis, a mi alchímiánk úgy olvasztott össze minket letűnt korokból, hogy az asszony varázslata ott munkál az álmainkban, ott lüktet az ereinkben, úgy, hogy az asszony nekünk több, mint az álom, mint a messzi csillagokba röppenő tekintet, több, mint az élet vére. A harcos ember, a hódító ember mögött, ki vörös és véres nyomait otthagyja minden más és kisebb élet arcán, ott áll az asszony és ha az ember nem lett volna királyi szerelmes, akkor sohasem lehetett volna belőle királyi harcos. Szebben harcolunk, szebben halunk meg és szebben élünk, – mert szeretünk.

Emlékezem, ó nagyon régen, amikor az emberfaj még fiatal volt, csak a föld és az erdő fáradt és kivénhedt, – amikor megcsináltam az első csapdát. Gödröt vájtam a magam kitalálásából és befedtem gályákkal; a gödör fenekére-pedig hegyes karókat vertem, hogy tőrbeejtsem a *Kardfogú Rémet.* A Kardfogú Rém hosszú, sárgasörényű, hatalmas állkapcsú, félelmetes lény volt, amelyik éjjel-nappal egyformán rettegésben tartotta az asszonyokat és embereket a tábortüzünk körül. Amikor éjszaka a Kardfogú Rém dühödt ordítása és fájdalmas üvöltése vert fel minket a tábortűz mellől, hol a pislákoló hamu mellett guggoltunk és én éppen diadalos büszkeséggel el akartam rohanni, hogy megöljem a tőrbeejtett Rémet, – az asszony volt az, aki gömbölyű karjaival körülfogott és visszatartott, hogy ne menjek ki a sötétségbe. Hiába akartam elejteni a vadat, hiába élt bármi forrón bennem a kívánság, ő

szembeszállt velem szépsége és varázslata erejével és legyőzött engem.

Magam előtt látom még mindig. Nem volt sok ruha rajta, csak ismerős állatbőrök, amiket én ejtettem el zsákmányként, vadászat közben. Bőre sötét volt és piszkosan kormos, a tüzek füstjétől. Nem mosdott a tavaszi eső óta. Kérges kezein és lábain bütykös, törött körmök éktelenkedtek, mik inkább állati karmokhoz hasonlítottak; de a szeme kék volt, mint a nyári égbolt és mint a mély tenger és a karjai lágyak és forrók, ahogy körülkulcsolta a nyakamat és szemeiben és karjában és szívében, mi az én szívemen dobogott, szerelem fénylett, és ez kötötte meg induló lábaim. S mialatt a messzeségben a Kardfogú Rém félelmetesen üvöltött kínjában, mialatt társaim fojtottan vihogtak asszonyaikkaé, kinevettek engem, hogy nincsen bátorság megnézni a csapdát, amit én eszeltem ki a Kardfogú Rém számára – én ott maradtam az asszonyom karjában. Az én kegyetlen feleségem visszatartott engemet, szemei csábítottak, karjai gáncsosan visszaparancsoltak szívemen dobogó szíve elvarázsolt és én otthagytam álmaimat, férfias törekvéseimet, a célok minden célját…

Máskor Ushu voltam, az íjász. Jól emlékezem erre az időre, amikor eltévedtem a magam népétől, a végtelen sűrűségű erdőn keresztül. Napokon át bolyongtam a vadonban, amíg egyszerre lapályok pázsitos, vidám vidékén találtam magam. Idegen nép fogadott be a táborába, kik rokonaink lehettek, mert az arcuk fehér volt, mint az enyém és a hajuk szőke, beszédük is hasonlított a miénkhez. Az asszony neve Igar volt. Úgy vonzottam magamhoz, mint a mágnes, amikor énekeltem az alkonyatban, bátorságomról, íjam gyorsaságáról, széles vállaim erejéről, mik élelmet és védelmet ígértek neki. Igar csak erősizmú és szélesvállú emberekhez vonzódott, akik megtudják védelmezni őt gyengeségében, mialatt szüli az utódokat, kik túlélnek mindeneket.

Ezek az emberek nem ismerték az én népem bölcsességét, a gyorsröptű nyilak erejét. Ők csapdával és gödrökkel fogták a vadat és harcaikban kőbuzogányt használtak még és követ hajító gályákat. Mialatt én bátorságomról és íjamról énekeltem, ők nevetgéltek rajtam az esthomályban. Egyedül Igar hitt nekem és bízott szavaimban. Egyedül őt vittem el tehát a vadászatra, oda, ahol alkonyatkor szarvasnyájak keresték fel forrást. Elrejtőztünk a cserjében és nyilam büszke süvöltéssel találta szíven a leshatalmasabb agancsú állatot. Hogy futottunk oda, diadalos ujjongással; a meleg hús édes volt mohó szájunkban és a párolgó vér, amit ittunk, megrészegített. Igar enyém lett ott a forrás mellett, boldogan és büszkén, bátorságom jutalmául.

És Igar kedvéért az idegen népnél maradtam. Megtanítottam őket az íjak készítésére, vörös és illatos fából, ami hasonlított a mi cédrusunkhoz. Megtanítottam, hogyan kell célozni balszemmel és milyen nyilakat kell faragni az apró vadak számára, milyen horgas csonyilakat a kristálytiszta patak halai számára és hogyan kell rétegezni a gyilkos nyílfejeket, a szarvasok, vadlovak és a harcos ellenfelek számára.

Ushu voltam, az íjász és Igar volt az asszonyom. Hányszor kacagtunk a szikrázó buja nap alatt, reggelenként, amikor fiúgyermekeink és lányaink népes seregben – mind szőkék, fürgék és erősek, – viháncoltak és hemperegtek a pázsitrengetegben. Hányszor álmodtunk egymás karjában megnyugodva, a félelmetes éjszakában, mialatt Igar szorosan hozzám bújt és én erős karommal átfogtam őt. Az egész nép bölcse voltam. A legszebb dalok az én ajkamon fakadtak; páratlanul ügyes voltam az íjak és nyilak készítésében és kiválogatásában és a nyilam biztos volt. Igar átfonta karjaival nyakamat és könyörögve kérlelt, hogy ne hagyjam többé ott a tábort és ne vegyek részt a vadászat veszélyeiben. Hagyjam, hogy a többi ember, aki nem olyan bölcs, hordja a húst nekem a vadászatokról. És én megszédülten hallgattam feleségem szavára, kövér lettem és gyorslélegzetű és a hosszú álmatlan éjszakákon sokat kínlódtam a szégyen miatt hogy az idegen törzs emberei hordják a húst nekem. Társaink becsültek a bölcsességem miatt, de titokban kinevettek a kövérségemért és azért, hogy nem kívántam a vadászatot és a harcot.

Öregkoromban azután, amikor fiaink már felnőttek és leányaink anyák lettek, laposhomlokú, sötétbőrű emberek hullámzottak seregestől a mi vidékünk felé. Sokan voltak, mint a tenger fövénye és visszaszorítottak minket a dombok lejtőjére. A mi törzsünkből minden férfinak harcba kellett szállni. Igar, – hasonlóan minden feleségemhez, minden korokban, régen azelőtt és jóval azután, – átölelt a karjaival és nem akart elbocsájtani a harcba.

Én azonban most kitéptem magam öleléséből és kövéren, szuszogva, gyors lélegzettel magam is a harcmezőre siettem. Hiába sírt Igar, hogy nem szeretem őt többé, engem elragadott az alkonyati csata szépsége. Megmutattuk a laposhomlokúaknak nyilaink süvítő erejét, harci ügyességünket, úgy, hogy aki megmaradt közülük, hanyatt-homlok menekült vissza földjeire.

Én kőbuzogánytól találva, haldokolva maradtam a harc helyén. Igar és a többi asszony, halotti dalokat énekeltek körülöttem és én a dalok ismerős szavaiban felismertem azokat, amelyeket én találtam

ki régen, amikor Ushu voltam, a fiatal íjász és Igar volt a feleségem. És boldogan ereszkedett le a halál sötétje szemeimre …

Egyidőben, – a jó ég tudja mikor, csak azt tudom, hogy régen volt ez is, mikor az emberiség egészen ifjú volt, – mi végeláthatlan hatalmas mocsár mellett táboroztunk a dombok lejtőjének lábánál, lomha széleshátú folyó közelében. Asszonyaink bogyókat és gyökereket gyűjtöttek és a folyómenti buja réten szarvasokból, vadlovakból és antilopokból álló vad csordák legeltek. Az állatokat, mi férfiak megfogtuk gödörkelepcében, vagy nyilakkal öltük meg, hogy tűzön melegítve megegyük a húsát. Azonkívül halakat is fogtunk a folyókból, hosszú hálókkal, amiket az asszonyok fiatal fák lehántott kérgéből fontak.

Különös ember voltam, örökké nyughatatlan és kíváncsi, mint az antilopok. A mocsár mélyén vad rizs nőtt, széles táblái elborították a meder szélét és a rigók és vadkacsák ezrei látogatták a rizstáblákat. Reggelenként és alkonyattájban harsogott a levegő lármáiktól; rigók ég vadkacsák bőségesen lakmároztak az érett rizsből, melyet félig kihüvelyezett már a nap.

Mondom, olyan ember voltam, ki sohasem nyugodott. Mindig kerestem valami újat, tudni szerettem volna, mi fekszik a dombokon túl, a mocsarakon túl és a folyó fenekének iszapjában. Megbámultam mindent és az okát kutattam mindennek. Sokáig figyeltem a vadkacsákat és rigókat és addig fontolgattam ezt, amíg világosság szállt az agyamra. Láttam és megéreztem valamit és eszerint cselekedtem.

…A húst jó volt enni. De láttam, hogy a hús az állatoké, amik füvet esznek. Fűből lesz tehát a hús. A kacsák és rigók húsa is jó, de oly kicsiny, hogy nem ér meg egy nyílvesszőt. Csak éppen a serdülő gyermekek célozgattak rájuk, akik tanulták a nyilazást. A vadkacsák és rigók azonban nem füvet ettek, hanem rizst, a mocsarak ajándékát és zsírosán kövérek lettek tőle. Kövérségük a rizstől volt, – miért ne lehetnénk mi is, én és az enyémek, hasonlóan kövérek a rizstől?…

Amikor mindezt kigondoltam a mocsár mellett heverészve, mialatt észre sem vettem viháncoló és visítozó gyermekeimet és Arunga a feleségem szidalmazó korholását, hogy elkerülöm a vadászatot, – elhatároztam, hogy eszerint fogok cselekedni.

Arunga volt az az asszony, akit egykor a lombokon élő törzsektől ragadtam el. Tizenkét hónapig tanítottam, amíg megértette a mi beszédünket. Soha nem felejtem el azt a napot, amikor az erdő ösvényén utánaugrottam a lejtőn, amikor alkonyattájban hazafelé tartott. A vállára estem és szétterít pesztett karokkal megragadtam, mint vad zsákmányát. Arunga sivított és harcolt velem körmeivel és fogával, mint egy fogságba ejtett vadmacska. Én azonban nem törődtem karmosaival, keményen tartottam a karomban és futottam vele a táborunk felé. Két napon át ütöttem és kényszerítettem végül, hogy velem jöjjön a dombról a lapályos területre, ide, hol a mocsár élén a rizs táblái ringtak.

Amikor a rizs egészen megérett, beletettem Lungát egy tűztől kivájt hatalmas fatuskóba. Egyszerű csónak volt, de mégis könnyedén elértük vele a mocsarat. Itt kiterítettem egy széles szarvasbőrt és két erős pálcával sorra meghajlítván a kalászokat, a bőr fölött kiszabadítottam a széleket, mit máskülönben a rigók ettek volna meg. Amikor a szarvasbőr megtelt már fehér szemekkel, odaadtam a két fapálcát Arungának, hogy evezzen vissza táborunkba.

Ettük a rizst, nyersen, de nem nagyon ízlett nekünk. Azután Arungának eszébe jutott, hogy megpörkölje a tűz fölött, mint a húst. Akkor a magok megpuffadtak, itt-ott szót is pukkadtak, csodálatos fehérségükben és a tábor minden embere szaladva jött, hogy megkóstolja a pompás eledelt…

Így lettünk mi rizsevők és a *Rizs Fiai.* Jóval később, mikor a Folyó Fiai elkergettek minket a mocsártól, a dombos vidék felé, magunkkal vittük a rizst és a magjait elültettük. Megtanultuk kiválasztani mindig a legnagyobb szemeket az elültetéshez, úgy, hogy az a rizs, ami új hazánkban termett, már sokkal nagyobbszemű volt és a főzésben erősebben megpuffadt.

Arunga a feleségem boldog volt. Jól emlékeztem még arra az időre, amikor visítva harcosan ellenállott nekem, védekezett az ellen, hogy elraboljam. De emlékezem arra az időre is, amikor a domblakók, az ő rokonai, meglestek engem, rabul ejtettek és tovacipeltek a dombok közé. Arunga atyja, atyja testvérei és Arunga fivére ítélkeztek felettem. És éjszaka, amikor én megkötözve feküdtem, várva a hajnalt, amikor kőbaltákkal agyonvernek engem, Arunga odakúszott a tábor közelébe és álmukban leütötte atyját és testvéreit az én hazulról elhozott harci buzogányommal. Azután kiszabadított és elmenekült velem vissza a folyóhoz, ahol a rigók és vadkacsák kövéren lakmározták a rizsszemeket, – mert mindez még a Folyó Fiainak betörése előtt történt.

Mert Arunga asszony volt, örök asszony. Ő élt minden időben és minden helyen. És élni fog mindig, örökké, ő halhatatlan. Egyszer egy messzi országban Ruth volt a neve. Máskor Isoldának hívták és ismét

más helyen Helénának. országokban Pocahontos és Unga volt a neve.

Sok-sok asszonyra emlékezem sok letűnt életemben, kik mind az egy és örök asszonnyá lettek sorsomban. Ott volt az az idő, amikor először próbáltunk vad lovakat szelidíteni. Emlékezem, amint én és a testvérem, Har, kemény hajszával űzőbe vettünk vad méneket és éjjelnappal fáradhatatlanul hajszoltak azokat hegyen-völgyön át, pihenés nélkül, túl minden éhségen és szomjúságon, – addig, amíg a remegő állatok gyengeségükben kezessé szelídültek és mi kényelmesen megkötözhettük szarvasbőrből font kötelekkel. Pusztán testi erőnkkel tehát, – a terv az enyém volt, – birtokunkba vettük a gyorslábú állatot.

S amikor már minden készen volt es éppen a hátára akartam kapaszkodni a legyőzött reszkető ménnek, – mert úgy láttam mindig éber álmaim víziójában, hogy kölcsönkérjük a paripák gyorsaságát, – akkor Selpa, az én asszonyom körülkulcsolta fehér karjaival nyakamat és féltve könyörgött, hogy mondjak le erről a veszedelmes vállalkozásról. Üljön fel Har a vad ménre, neki nincsen felesége és nincsenek gyerekei, ö meghalhat kár nélkül. A végén sírt is, bőséges könnyekkel, úgy, hogy hirtelen elhalványodtak az álmaim és Har volt az csakugyan, aki felkapaszkodott a tovaszáguldó vad mén hátára. Napszállta idejére hangos jajveszékeléssel telt meg a tábor. Hart hozták vissza gyászos komolyan egy messzi szikláról, ahol összezúzódva megtalálták. Koponyája betört, agyveleje kiloccsant a földre. A gyász tanyája lett a tábor. Har anyja fahamut hintett a fejére és korommal kente be arcát. Atyja levágta egyik kezének fél ujjait bánatában. S a tábor minden asszonya, de legkiváltkép a fiatalja, a hajadonok, őrjöngve sikoltoztak gyászukban és gonosznak és szívtelennek neveztek engem, testvérölőnek, ki a halálba kergettem Hart. Az öregek is rázták bölcs fejüket és azt morogták, hogy sem apáik, sem apáiknak apái nem hallottak olyan őrültségről, hogy valaki közvetlen birkózásba kezdjen egy vad lóval, amelyik meg sem sebesült. A ének húsa jó, különösen a fiatal csikóké, ráülni azonban nem kell a lovakra, csupán csak vadászni rájuk…

De mind között Selpa korholt és szidalmazott leginkább és folytatta perlekedését, amíg az éjszaka beálltával elnyomta őt az álom. Kora reggel már további fecsegésére ébredtem fel, ahogy a kötelességemről beszélt, amely vele szemben és gyermekeinkkel szemben el kell, hogy töltse egész lényemet és nem ragadhat többé olyan őrültségekre, mint ez a vad lovakra való felkapaszkodás. Míg végül aztán belefáradtam abba-hogy hallgassam a perlekedését és kiűztem lelkemből az álmokat, hogy vad lovakon repüljek tova erdőn és réten, gyorsabban, mint a vadak, mint a futó homok, a lapályon száguldó szélvész.

De a tábortűz mellett, a mesékben, továbbéltek az álmaim. Évek hosszú során át mesélgettek az én őrült gondolataimról Har haláláról és merészségéről és a legendák arany fátyolával szőttek körül ezeket. S mégis, ez a szidalmazó és megbélyegző trécselés lett a forrása elégtételemnek, mely nem maradt el. A fiatalok, kik hallották a gúnyolódást és nevetést én felettem, újra álmodták a merész álmot. Végül Othár, a legidősebb fiam folytatta ott, ahol Har elhagyta. Elfogott egy vad mént, a hátára pattant és mindnyájunk szemeláttára megfékezte azt az erejével és a szélvész gyorsaságával száguldott ide-oda anélkül, hogy a legkisebb baja lett volna.

Amikor a többi fiatal férfi látta ezt, mind a lovak után vetették magukat, sokat összefogtak és nemes versengéssel idomították a vad méneket. Sok ló összetört és kidőlt alattuk, néhány ember a halálát lelte, de én megértem még azt a napot, amikor más vidékre tettük át a táborhelyünket, ahol több volt a vad – és a megszelídített lovak vitték tova a hátukon, kosarakba rakott, féltett csecsemőinket és minden értékünket.

És akkor felderengett öreg szemeim előtt fiatalkori látomásom, mely íme, teljesedésbe ment. Solpa, az asszony, visszatartott akkor, hogy magam valósíthassam meg az álmomat. De Othar, a mi vérünk utóda, meglátta álmaimat, merészen nekivágott és megnyerte azt. És általa és én ál. tálam egész törzsünk gazdag lett és boldog a vadászat kincseiben és a harc könnyű diadalaiban, mit gyorslábú lovaink szereztek meg számunkra…

Vagy volt ott egy másik asszony! Ez akkor volt, amikor a nagy Európából leözönlöttünk mindenfelé, mert túlságosan sok volt az ember és kevés a vad és a lapály. Sok-sok generáción keresztül folyt ez a fáradt szétözönlés. Akkor volt az, amikor először vittük be Indiába a rövidszarvú marhát és az árpa elültetésének szokását. A századokra kiterjedő őskori nép vándorlásnak a közepén járhattunk csak, – ahogy következtetem. De sehogyan sem tudom megállapítani, merre felé lehetett az a régi völgy?

Az asszony neve Nuhila volt. A völgy keskeny volt és nem is hosszú, hirtelen lejtők szegélyezték. És a lejtők és a völgy el volt borítva rizs- és kölesültetvényekkel, – az első rizs és az első köles, amit mi, a *Hegy Fiai* láthattunk. A völgyben szelíd nép lakott. Szelídekké és béketűrővé tette őket a kövér föld és

ahogy megművelték azt, a békés és boldog munka. Okosan gazdálkodtak, mert a földet még kövérebbé tették bőséges öntözéssel, öntözési módszerük volt az első, ami ilyent láttunk, bár nem sok időnk volt megfigyelni árkaikat és csatornáikat, amikkel a dombok minden vizét a mezőkre kényszerítették le.

Nem sok időnk volt, mert menekültünk a *Tömpe Orr Fiai* elől, kik sokan voltak, mint a sáskaraj és űzőbe vettek minket. *Orrnélkülieknek* csúfoltuk mi őket, míg ők a *Sas Fiainak* nevezték magukat. Sokan voltak a tömpeorrúak s mi kénytelenek voltunk elhúzódni előlük délfelé, minden szarvasmarhánkkal, kecskénkkel, szelíd bogyóinkkal, árpamagjainkkal, asszonyainkkal és minden gyerekünkkel.

Amikor a tömpeorrúak keményen kezdtek szorongatni bennünket és sorra leölték azokat az ifjakat, akik leghátul fedezték az embereink elvonulását, – mi legyilkoltuk előttünk a termékeny föld szelíd népét. Különös táborhelyük volt a völgyben: agyagból épített sátrak, mik szabályos rendben a földbe voltak cölöpözve. a tetejükön, a házfedeleken pedig zöld és kövér fű nőtt. Az egész táborhely magas és vastag agyagfallal volt körülkerítve. Amikor megöltük a völgy lakóit, ide az agyagfalak mögé tereltük minden állatunkat, ide hoztuk asszonyainkat és gyermekeinket és magas falra kapaszkodva, ujjongva ingereltük a tömpeorrúakat… Teljesen biztonságban éreztük magunkat, mert volt elegendő harcosunk a falak megvédelmezésére. A magtárakat bőségesen telve találtuk rizzsel és kölessel. Szarvasmarháinknak is akadt fű bőven. Az esőzés időszaka közel volt, úgy, hogy ivóvízért sem kellett aggódnunk.

Hosszú és fárasztó volt az ostrom. Még a csatározás első idejében történt, hogy összegyűjtöttük a falakon belül található összes idegen asszonyokat, gyermekeket és öregeket s kényszerítettük, hogy hagyják el a falakat, amelyet ők építettek. Mert takarékoskodnunk kell az élelmiszerekkel. A tömpeorrúak, amint meglátták a közeledő sereget, megrohanták őket és egy szálig lemészárolták a völgy népének utolsó megmaradt hírmondóit.

Fárasztóan hosszú volt az ostrom, de mi álltuk volna keményen, ha alattomos betegség nem tör reánk, amelyik megtizedelte a sorainkat s amelyiket eltemetett halottaink küldtek ránk. A megmaradottaknak is mind szomorúbb és reménytelenebb lett a sorsa. Amikor az agyagból épített magtárak kiürültek, szarvasmarháink és kecskéink is lelegelték már a házak fűfedeleit. Azután megettük a kecskéinket és szarvasmarháinkat és mindazt a kölest és árpát, amit termesztésre vittünk magunkkal.

Ott, ahol öt ember védte a falat, most már csak egy ember maradt, félezernyi csecsemő és gyermek pedig egy szálig meghalt. Nuhila, az én asszonyom tőből levágta hosszú, szép haját és megfonta erős és rugalmas húrnak íjamhoz. A többi asszony követte Nuhila példáját és amikor a legközelebbi ostromtámadás bekövetkezett, a kopaszfej ü asszonyok ott álltak mögöttünk a nyílzáporban és a dárdák süvöltése közepette és hatalmas köveket görgettek a támadó tömpeorrúak fejér.

Azután még jobban megritkultak soraink. Az asszonyok közül is sokan meghaltak a harcban. A tömpeorrúak haditanácsot tartottak és a követük közölte velünk, hogy ha kiszolgáltatjuk nekik asszonyainkat, akkor abbahagyják az ostromot. Békésen élhetünk a völgyben és szerezhetünk más asszonyokat magunknak a déli szelíd völgylakók közül. Mert mi erős faj vagyunk, asszonyaink szépek és erős és hatalmas fiákat szülnek. És asszonyaink bizonyosan szívesen jönnek a győztes tömpeorrúak hoz.

Nuhila volt az első, aki kereken megtagadta, hogy kiszolgáltassuk a tömpeorrúaknak. És a többi, asszony ugyanígy tiltakozott. Megüzentük tehát gúnyosan a tömpeorrúaknak, hogy úgylátszik, kifáradtak a harcban, hogy ilyen ajánlatokkal álltak elő. Tudtuk azonban, hogy a legközelebbi ostromot már nem álljuk ki, olyan gyengék és erőtlenek vagyunk. Asszonyaink is tudták ezt. És Nuhila volt ismét, aki azt ajánlotta, végezzük ki az asszonyokat, nehogy a tömpeorrúak fogságába kerüljenek. A többi hős asszony is sorra mind beleegyezett. S míg a tömpeorrúak felkészültek a végső, erős bosszúálló támadásra, mi egymásután felkoncoltuk a falon a rövidhajú asszonyokat. Nuhila megcsókolt forrón és maga dőlt a kardomba.

Akkor azután mi férfiak, a törzs szeretetében egymást öltük meg. A borzalmas vérfürdőben Horda meg én maradtunk utoljára. Horda volt az idősebb és én kinyújtott kardjába hajlottam. De nem haltam meg mindjárt. Én voltam az utolsó életbenmaradott a Hegy Fiai között. Láttam még, ahogy Horda átszegezte szívét és nyomban meghalt. És haldokolva, ködösen hallottam még a megérkező tömpeorrúak örömujjongását, majd elképedt csodálkozását és boldogan sülyedtem a halál sötétjébe, hogy a mi asszonyaink sohasem ajándékozták meg fiúkkal a tömpeorrúakat…

Ó, sok minden más mesélnivalóm lenne még ezekből a messzi őskori napokból, de az időm rövid, nagyon rövid. Százféle jelből következtetem, hogy közeledik a kivégzésem időpontja. Pedig annyi

minden mondanivalóm lenne a jégkorszak első szenvedéseiről, a messzi kegyetlen csatározásokról, évezredes vándorlásainkról a vadak után …

Csak éppen a messzi misztériumról szeretnék szólani néhány szót. Az élet és a halál, a szerencse és a romlás problémái mindig és mindenkor felcsigázták kíváncsiságunkat. Sok istent alkottunk a magunk képére és csapongó képzeletünk kusza képeire. E messze letűnt korszakokban imádtuk a napot, a sötétséget, az életet adó magot, a tenger szörnyeit, a folyam halisteneit és sok minden mást.

És emlékezem Ishtarra, mielőtt ellopták tőlünk a babyloniaiak. A mienk volt Ea is, az Alvilág istene, ki varázslattal ajándékozta meg Ishtart, hogy győzedelmeskedjék a halál felett, Mitra is a miénk volt, régi árja isten, mielőtt elrabolták tőlünk. Volt egy messzi élményem, amikor mint lovas kalmár karavánom élén először közelítettem meg Indiát, ott, abban az időben Bodhisatwa néven imádták őt.

Valóban a régi istenek éppen olyan kóborló és kusza életet éltek, mint a törzsek. Shamashna-phistint, a sumeriaiak hódították el tőlünk, de ugyanígy elvették ezt az istent a sumeriaiaktól mások és Noah néven imádták tovább.

S én, Darell Standing, itt a folsomi fegyházban akaratlanul elmosolyodom, ha arra gondolok, hogy tizenkét esküdt ítélt el engem. A tizenkettes mindig mágikus szám volt a messzi misztériumokban. Nemcsak Izrael tizenkét törzsével keletkezett ez a kabalás szám. A csillagok bámulói már sokkal előbb elhelyezték az állatkör tizenkét jegyét az égboltozaton. És emlékezem arra az időre, amikor én Asgardban, majd Vanaheimben lakoztam, hogy Odin mindig tizenkét főistennel ítélkezett az emberek felett és ezeknek neve volt: Thor, Baldr, Njördr, Freyr, Tyr, Bragi, Heimdallr, Hönir, Vidhar, Ullr, Forseti és Loki.

S ahogy vándoroltak az istenek, ellopták még a mi Valkűreinket is és angyalokat csináltak belőlük. A Valkűrök lovának szárnya az angyalok vállára költözött. Ugyanígy a mi jeges és fagyos Helheimünkből, hol a csontokban megfagyott a velő, lett a forró és lángoló mai pokol, hol kiég a velő a bűnösök csontjaiból. Maga az égbolt, mit mi változatlannak hittünk, kicserélte képét az évezredek során, úgy, hogy ma a skorpiót azon a helyen találjuk, ahol régen a bak volt és a nyilast ott, ahol régen a rák volt.

Sok mindent szeretnék még elmondani totemjeinkröl, messzi meséinkről, a Rettegés Ligeteiről, a farkasokról és medvékről, amelyeket imádtunk, mert megtizedelték sorainkat; a háromlevelű Élet-Növényről, mely életre keltette a holtakat. De elég, elég!

Ahogy most mindezt végiggondolom, ismét csak arra a következtetésre jutok, hogy a legnagyobb dolog minden életben, nekem éppen úgy, mint minden ember számára, – az asszony volt. Az asszony volt a legfőbb mozgató, az ma is és az lesz mindig, amíg csak csillagok lesznek az égen. És ha néha hamis volt is az éneke, amit dalolt, ha a felhőkből sokszor visszarántott és a csillagok között röpdöső tekintetemet visszakényszerítette a földre, hogy őt bámuljam mindig, mégis ő volt az Élet Megtartója, ő ajándékozott meg a legszebb napokkal és a legszebb éjszakákkal, esztendők gyönyöreinek bőségével. Minden munkálkodásom és törekvésem hozzá kanyarodott, minden ötletem feléje sziporkázott; minden messzi látomásom őt vetítette elém. Az ő kedvéért arattam le a vad rizst, ő érte szelidítettem meg az árpát és minden gabonát. Érette harcoltam a fák tetején, a kőbarlangok szájánál és a széles agyagfalakon. Csillagok között való kóborlásaimból, mindig visszatértem hozzá, örök-egy fénylő alakjához, az asszonyhoz, kinek ölelésére annyira vágytam, hogy lágy karjai között elfeledtem a csillagokat.

Ő érette szenvedtem végig az odysszeiákat, felhágtam havas hegy ormokra és áttörtem szörnyű sivatagokon. Az ő nevével az ajkamon jártam elől a veszedelmes vadászatokon, és a vérpárás harcban; neki énekeltem ünnepi szép dalaimat hősi tetteimről. Az élet minden extázisát, a gyönyörök minden rapszódiáját ő váltotta ki belőlem. És most mindennek a végén elmondhatom, hogy sohasem ismertem édesebb, mélyebb és szebb őrültségét, a létnek, mint elkábulni hajának illatos pompájától és megrészegedni káprázatos szépségétől.

Még néhány szót csupán. Minden korok asszonyainak zengő emlékénél hirtelen, könnyedén elém szökken Dorothy. Dorothy, abból az időből, amikor még előadást tartottam farmer-boy hallgatóságomnak az agronómiából. Tizenegy éves volt mindössze. Atyja a kollégium dékánja volt. Gyermek volt, de gyönyörű, az asszony minden érett szépségével és arányló cselszövésével. Gyermeki rajongásában kigondolta, hogy szerelmes belém, én lettem az ideálja minden férfiak között. Én mosolyogtam a picinyke nő korai fellobbanásán és a szívem nem mozdult meg, mert akkoriban más asszony kötözte meg aranyhajával azt.

S mégis a mosolyom szelíd és megrendült volt, a könnyek fényétől fátyolos, mert a gyermek rajongó szemeiben megláttam az örök asszonyt, minden idők és korok szerelmes jelenését. Hűséges szemeiben

rádöbbentem azoknak az asszoknyoknak a tekintetére, kik hozzám tartoztak a vadon sűrűjében, a fák lombjai között, az őskori barlangokban és a cölöptelepítményeken. Láttam benne Igar szemeit, amikor én Ushu voltam, az íjász, Arunga szemeit, amikor először arattam rizst, Selpa szemeit, amikor a táncoslábú paripák megfékezéséről álmodtam, Nuhila szemeit, amint kardomba dőlt. Igen, volt valami ennek a tizenegy esztendős nőnek a szemeiben, aminek titka ott parázslott Lei-Lei ártatlan szemeiben, kit én kacagva hagytam el, Om hűséges szemeiben, ki negyven évig volt koldustársam az országúton. Philippa pajkos szemeiben, aki miatt megöltek a holdfényes pázsiton a régi Franciaországban, az anyám rettegő szemeiben, amikor én a kis Jesse voltam a Hegyi Rét kocsi-táborában.

Apró gyermeki asszony volt Dorothy, de a lánya minden asszonynak, akik valaha éltek és az anyja minden leánynak, aki utána következik. Ő volt Sar, a gabona istennője, ő volt Ishtar, aki lebírta a halált, ő volt Sába és ő volt Kleopátra; ő volt Esther és Herodias, ő volt Mária Magdolna és ő volt Martha. Ő volt Brunhilda és Genovéva, Izolda és Julia, Héloise és Nicolette. Ő volt Éva, ő volt Lilith, igen és ő volt Astarte. Tizenegy éves volt mindössze és ő volt minden asszony, ki valaha élt és valaha lesz …

Itt ülök cellámban, a meleg nyári délutánon, a muzsikáló szárnyú legyek között és mosolygó könnyel telik meg a lelkem, ahogy bágyadtan Dorothyra gondolok. Az időm rövid. Nemsokára beöltöztetnek a gallérnélküli ingbe, oh, csendesedj, csendesedj szívem. A szellem halhatatlan. A rövid sötétség után ismét életre éledek és minden életemben lesznek asszonyok, mindig egyformán káprázatosak és szépek. S ha a csillagok szertevándorolnak is, az égbolt megváltoztatja arculatját, az asszony asszony marad, ragyogó, örök és egyetlen, minden szépség kútja és mindig lesz az asszonyok között egy, akinek én minden álarc alatt, minden bajban és örömben az egyetlen férfi leszek – szerelme és férje.

XXII.

E sorokat már a halál előszobájában írom és külön fegyőr figyel engem, hogy meg ne előzzem a törvény kegyetlen büntetését. Tegnap hoztak át ide és holnap lesz a kivégzésem. E kötet előző részletei már biztonságban vannak, egyenként kicsempészték innen megbízható emberek, kik nemsokára kiszabadulnak és nyilvánosságra fogják hozni e véresen őszinte vallomásokat …

Nemsokára befejezem ezt az írást és ezt az életet. Kényszerítenek erre. Holnap reggelre tűzték ki a kivégzés óráját. A kormányzó hajlott a kegyelemre vagy legalább is haladékot adott volna a kivégzésre, de a californiai Halálbüntetés Ellenes Liga olyan éles harcba kezdett, hogy a kormánynak nem volt módjában engednie. Ilyenformán a kivégzésem nevezetes politikai esemény. A kormányzó és a kormány általam és az én életem árán mutatja meg hatalmát. A riporterek összegyűltek, mint a dongók a lépes-mézre. Bejöttek a cellámba és megbámultak, mint valami kísérleti állatot, némelyik jegyzeteket is csinált | és szigorúan nézett rám … Sajátságos fiatal fickók ezek. Sajátságos, hogy egy ember úgy keresse a kenyerét, úgy szerezze a cocktail-re, villanyra, házbérre vagy ha családos, akkor a gyermekek cipőjére vagy iskolakönyveire szükséges pénzt, – hogy végignézi Darell Standing professzor kivégzését és megírja a kíváncsi nagyközönség számára, hogyan múlt ki Standing tanár a kötélhurok végén. Csak rajta hát, fiatal barátaim! Az eset végeztével önök lesznek a betegebbek, nem én.

… Amint itt ülök most a halál előszobájában és elmélkedem letűnt gazdag és százrétű élményeimen, mialatt hallgatom az őrizetemre kirendelt fegyőr lépéseit a folyosón és percről-percre elviselem, amint gyanakvó szemei benéznek a cella rácsos ablakán, – hirtelen valami nagy fáradtság ereszkedik a lelkemre. Olyan sok életet éltem át. És a végén kifáradtam a végtelen harcban, a szakadatlan kínokban, az egymásután következő katasztrófában, ami csak olyanokat ér, aki magas és veszedelmes utakat tapos és fényes mezőkön, a csillagok között kóborol.

Szinte azt remélem, hogy legközelebb, ha újra, új testbe költözöm, új formában valami békés farmer leszek. Ott van az én álomfarmom, hogy szeretnék egy hosszú életet eltölteni ott. ö, az én lejtős hegyoldalaim, pompás Jersey-teheneim, smaragdszín felföldi legelőim s az angorakecskenyájak, amelyek letisztítják és megtermékenyítik a cserjét aratóim számára. Emlékezem rá jól, hogy volt ott egy medence az egyik dombtetőn, egy természetes medence, hatalmas űrtartalommal, melyet három oldalról magas sziklák kereteztek. A medence üres negyedik oldala feltűnően keskeny volt. Nem kell itt egyebet csinálni majd, mint egy töltést emelni ezen a keskeny oldalon és ezzel az egészen csekély munkával körülzárhatok egy húszmillió gallon űrtartalmú öntözőmedencét. Mert ezeknek a kaliforniai földbirtokoknak a hosszú száraz nyár a megölője. Valósággal kiég a talaj a perzselő napsütéstől. Nos hát, én ezzel a töltéssel háromszor arathatnék egy évben, hogyha megfelelően változtatnám mindig az elvetendő magot. És példátlan bőséget és gazdagságot teremtenék az egész környéken …

Éppen most kellett elszenvednem Warden Atherton egy látogatását. Hatalmasan megváltozott;

egészen más, mint San-Quentinben volt. Nagyon ideges és szinte alázatos vejem … Ez az első kivégzés, ahol hivatalból részt kell vennie. Ezért olyan ideges. Ez az első akasztása! Így mondotta nekem. Én tréfával akartam elütni a meghatottságát, otromba szellemeskedéssel, amikor kijelentettem, hogy nekem is ez az első akasztásom. Nem tudott nevetni, még csak el se mosolyodott … Panaszkodott az egész idő alatt. Van egy leánya, aki a felsőiskolába jár már és van egy felnőtt fia, egyetemi hallgató. Semmi jövedelme nincs a fizetésén kívül. Felesége beteges asszony. És ő maga is olyan fáradt és kimerült, hogy a biztosítási doktorok nem merték javasolni az életbiztosítását, mint nem kívánatos kockázatot. Valóban, ez az ember elmondta nekem minden baját. Ha nem fejezem be diplomatikus fordulattal a beszélgetést, ekkor talán még most is itt ülne és a gondjairól fecsegne, nekem, – akit holnap reggel kivégeznek.

Az utolsó két esztendőm San-Quentinben nyomasztó és szomorú hangulatban telt el. Ed Morell egészen merész véletlen révén, – kormányzói amnesztia segítségével – kikerült a sötét magánzárkák pincepoklából és fegyencfőbiztosa lett az egész intézetnek. Azt az állást vette át, amit régebben Al Hutchins töltött be. O is megkapta a háromezer dollár évi fizetést és a szabadulás közvetlen reményét. Ehhez járult még, hogy Jake Oppenheimer, aki oly sok éven át kibírta a magánzárkát, éppen talán Ed Morell távozása miatt végleg meghasonlott a világgal, búskomor lett és nyolc hónapon keresztül még a velem való beszélgetést is megtagadta.

Hosszú idő után a második év vége felé újságok érkeztek be a fegyházba. Amikor már végigjárták az összes cellákat, lekerültek a sötét magánzárkákba is. Itt olvastam azután, hogy Cecil Winwood, a bolond költő, Warden gyáva kémkopó ja, visszakerült a fegyházba valami újabb váltóhamisítás miatt. Bizonyára emlékezni fogtok olvasóim, hogy ez volt az a Cecil Winwood, aki a nemlétező dinamit meséjét kitalálta, aki felelős volt azért a szörnyű öt esztendőért, amit a fegyház pincekriptájában, élve eltemetve, töltöttem el, – aki felelős volt sorsom egész megváltozásáért.

Elhatároztam, hogy megölöm Cecil Winwoodot. Morell elment már, Oppenheimer nem akart válaszolni kopogó kérdezősködéseimre, így az egyhangú és szinte őrjítő magánosságban magamnak kellett határozni. Eszembe jutott az az idő, amikor Adam Strang voltam és türelmesen tápláltam a bosszúmat negyven álló éven át.

Amit ő tett, megtehetném én is. Mindent megérne számomra, ha egyszer Cecil Winwood torkát összeszoríthatnám kapcsos ujjaimmal.

Tudom, hogy ezek a sorok nemsokára nyilvánosságra kerülnek s így nem akarom kifecsegni, miképen került a birtokomba az a néhány eszköz, aminek segítségével tervemet végrehajtottam. Elégedjetek meg annyival, hogy hosszú és türelmes hónapokig tartó munkába került, míg azt a pár ráspolyt, reszelőt és vésőt megszereztem, amelyek segítségével az ajtó kémlelőnyílásának rácsát kibontottam. Összesen nyolc hónap telt el, amikor végre az utolsó rúdnál tartottam. Ekkor azonban eltörött végső megmaradt szerszámom is és nekem ismét három hónapot kellett várnom, míg másik reszelőt tudtam szerezni. De megszereztem mégis és kijutottam végre.

Máig is sajnálom, hogy mégse tudtam szembetalálkozni Cecil Winwooddal. Pedig a terv az pontos volt és jól felépített. Mindenre számítottam. A terv szerint Winwoodot délidőben feltétlenül a közös ebédlőben találom. Megvártam, amíg Pie-Face Jones került őrségre a déli órákban. Mivel azidőtájt én voltam a sötét magánzárkák sorának egyetlen lakója, Pie-Face Jones hamarosan hortyogni kezdett őrhelyén. Elmozdítottam a szelelőnyílás rácsrúdjait és példátlanul sovány alakommal könnyedén kimásztam a keskeny nyíláson. Ellopództam a hortyogó őr mellett, kinyitottam egy ajtót és szabad voltam … természetesen a fegyház falain belül.

Itt volt az az egyetlen dolog, amire nemi számítottam – ón magam. Öt évig voltam a sötét magánzárkában, teljesen legyengülten, sulyom mindössze 87 font volt. Félig vakon pislogtam, mert a szemem hozzászokott az állandó félhomályhoz. S ahogy most hirtelen kikerültem a ragyogó napfényre, rögtön elfogott az agoraphobia, iszonyattal és rémülettel töltött el a tér. Öt évig keskeny falak közé zárva, most hirtelen visszariadtam attól, – mint valami emberfeletti vállalkozástól – hogy fel kell kapaszkodnom lépcsőkön. A lépcső szörnyű lejtőjét, mint egy megoldhatatlan, rettenetes feladatot láttam terpeszkedni előttem s a lépcső végén a fegyházudvar napsütötte, hatalmas területe rémített vissza.

Négykézláb mentem fel a lépcsőn és ez az út legkeményebb hőstetteim egyike volt, amit valaha is végrehajtottam. Ma sem tudom, hogyan értem fel az udvarra. A fegyházudvar teljesen néptelen volt. A vakító nap lángolva szikrázott a ragyogó fehér köveken. Háromszor próbáltam átmenni a széles udvaron. De minden forgott körülöttem és én mindannyiszor visszamenekültem a fal mellé, biztos

védelemért. Majd újból és újból összeszedtem minden bátorságomat és ismét elindultam. Szegény vaksi szemeimet azonban, mint a denevérét, megrémítette saját árnyékom az udvar kőkockáin. Megpróbáltam kikerülni az árnyékomat, félreléptem és elbuktam. Rálestem az árnyékomra és mohón, mint a vízbefúló ember harcol a tengerben életéért, úgy csúsztam vissza a fal mellé védelemért.

A falhoz támaszkodva azután, a tehetetlen dühtől remegve és kétségbeesetten elkiáltottam magam. Hosszú idő után ez volt az első hang, mi elhagyta torkomat. Emlékszem, mint peregtek végig a meleg és sós könnyek arcomon és különös izét most is érzem ennek a gyermekes, tehetetlen sírásnak, ajkaim szélén, azután a hideg rázott, mintha lázbeteg lennék. Most nem kísérleteztem a nyílt udvarral, mert hisz ez az én állapotomban reménytelennek látszott, hanem, még mindig egész testemben reszketve, a fal mellett, négykézláb próbáltam megkerülve körülmászni az udvart.

Akkor történt, valahol az út mentén, hogy Thurston fegyőr észrevett. Félig vaksi szemeimmel láttam, mint valami szörnyű és hatalmas jóltáplált szörnyeteget, ahogy üvöltve rohant felém, hihetetlen gyorsasággal. Százhetven fontot nyomott. Könnyű elképzelni, melyen rövid és gyors kimenetelű volt a küzdelmünk. Nem emlékezem rá, de azt állítják, hogy keményen ellenállottam és öklömmel olyat vágtam Thurston fegyőr arcába, hogy orrán-száján eleredt a vér.

Ez volt az a bűn, amiért most halállal lakolok. Életfogytiglani fegyházra ítélt fegyenc voltam és Californiában az életfogytiglan elitéltek minden fegyházbeli erőszakoskodását, könnyű vagy súlyos testi sértését, amit az őrök ellen elkövet, halállal büntetik. Az esküdtszék, amelyik elé kerültem, nem hagyhatta figyelmen kívül Thurston fegyőr vallomását és a többi fegyházhóhér vádaskodó tanúvallomásait és a bíró nem tekinthetett el a törvényszakasztól, mely kötél általi halált ír elő ilyen esetekre; így ítéltek engem halálra.

Amikor Thurston ordítva rámvetette magát, a fegyházőrök és a biztosok egész légiója rohant elő mindenfelől. A hatalmas termetű, bikaerős emberek valóságos hordája rugdosott és püfölt az egész utón visszafelé a cellába. Egymáson akartak túltenni buzgóságban, hogy azt a siralmas emberroncsot, aki én voltam, megfékezzék és lebírják. Úristen, ha csakugyan vérzett Thurston orra, akkor valószínűleg fegyőrtársai ütötték meg abban a tumultusban, amikor mindnyájan rámvetették magukat. Mindez nem mentegetődzés akar lenni, mert ha megütöttem volna is Thurstont és ha teljesen beszámit ható idegállapotban lettem volna is, – akkor sem ismerem el, hogy ez olyan bűn, miért egy embert felakaszthatnak…

Az imént hosszan elbeszélgettem az egyik mellémrendelt őrrel, mielőtt leváltották volna. Alig egy évvel ezelőtt Jake Oppenheimer foglalta el ezt a cellát, a bitó alá vezető út e közvetlenül megelőző állomását. Róla beszélgettem ezzel az emberrel, ki Jake mellett is őrséget tartott akkor. De nem sokat tudtam kihozni belőle. Keménytartású öreg katona ez, szenvedélyes bagózó. Őszbecsavarodó bajusza és szakálla egészen sárga a dohánylétől, özvegyember, tizennégy élő gyermeke van. Mind házas már, vagy férjezett. Harmincegy élő unokája van és négy apró dédunokája. Kislányok mind a dédunokák. Mindezt harapófogóval húztam ki belőle, mert a furcsa öreg nem valami beszédes. Nincs sok mondanivalója, mert egyszerűen nincsenek gondolatai. Példátlanul kevés intelligenciával rendelkezik. Azt hiszem azért van ez, mert hosszú életkort élt meg és ilyen sok utódot nemzett. Szelleme harminc évvel ezelőtt kristályosodott ki, azóta nincsen több gondolata és eszméje, ez az egykori nagy szüret egészen kifosztotta. Ritkán válaszol egyebet, mint igen vagy nem… Nem tudom, mikor éledek ismét életre, de olyan inkarnációban, mint az övé, ilyen egyszerű exisztenciában, szívesen pihennék néhány évtizedet két merészebb csillagkóborlás között…

De térjünk vissza san-quentini élményeimhez. Amikor Thurston és a többi hóhér ütlegelve és rugdosva visszavonszolt lefelé a lépcsőn keskeny cellámba, végtelen megnyugvást és biztonságot éreztem, ahogy a jól ismert falak közé értem. Minden olyan biztos és szilárd volt, határozott és félelemnélküli. Úgy éreztem magam, mint a tévelygő gyermek, aki visszakerül otthonába. Amennyire gyűlöltem ezt a magánzárkát öt évvel azelőtt, annyira szerettem most mindent benne. Oh, azok a boltíves széles falak, amelyek kirekesztették a fenyegető, szörnyű teret, mi olyan volt, mint egy ugrásra készülő szörnyeteg. A térszony rettenetes betegség. Nem sok alkalom nyílott arra, hogy megkínozzon engem, de abból a kevésből Is megállapíthatom, hogy az akasztás lényegesen könnyebb és elviselhetőbb dolog.

Jót nevettem az imént. A fegyházorvos járt nálam és beszélgetés közben mellékesen megemlítette, hogyha nagyon félek a kivégzéstől, szívesen ad nekem néhány morphium-injekciót. Ha kell, éjszaka is megismétli néhányszor, úgy, hogy reggel, amikor az akasztásra vezetnek, „azt sem fogom tudni, vajion visznek-e vagy hoznak”,

Természetesen visszautasítottam a nagylelkű ajánlatot, de amikor arról beszélt, hogy félek a kivégzéstől, kirobbant belőlem a szívből fakadó nevetés. A fegyházorvos elképedve és rosszalóan nézett rám és kijelentette, hogy ilyen hidegvérű halálraítéltet csak egyet látott még életében, egy Jake Oppenheimer nevű rablógyilkost, ki ugyanúgy kacagott a kivégzése előtt ebben a cellában. Sőt ő a többieket is megnevettette, az egész riporteri kart, amelyik másnap oldalakon keresztül számolt be erről közönségének.

Amikor ugyanis az utolsó reggelen jó étvággyal elköltötte reggelijét és belebújt a gallérnélküli ingbe, beeresztették hozzá a riportereket a siralomházba. Jake ijesztő volt, éles és halálsápadt soványságában, de jókedvűen és vidoran viselkedett. Valamelyik riporter bátorságot vett magának és megkérdezte tőle, mi a véleménye a halálbüntetésről.

(– Ki meri állítani, hogy a huszadik század híres civilizáltsága más egyéb volna, mint vékony máz, ami kár örvendő és kegyetlen alaptermészetünket fedi, – ha megtörténhet az, hogy egy sereg gondtalan és élő ember ilyen kérdést tegyen fel annak a halálraítéltnek, akit néhány perc múlva a bitófa alatt fognak látni?) Jake azonban tréfás kedvében volt.

– Gentlemanek, – kezdte harsány hangon – remélem, hogy megérem még azt az amikor a halálbüntetést végleg eltörlik.

Sok-sok életet éltem át letűnt évezredeken keresztül, de megállapíthatom, hogy az ember egyénileg, erkölcsi tekintetben nem sokat fejlődött tízezer éves múltja során. Ami mégis mutatkozik, az a nevelés és training következménye. A mai ember és a tízezer évvel ezelőtti ember között erkölcsi tekintetben csak training-teremtette különbség van – éppen úgy, mint a szilaj csikó és a türelmes igásló között. A morál vékony máza alatt ugyanaz a kegyetlen ember lappang, aki évezredekkel ezelőtt leselkedett kőbaltájával az erdőszélen. Keserves társadalmi tőke a morál, amit véres és kínokkal teli korszakokban szerzett az ember. Az újszülött csecsemő a maga ártatlanságában vad és kegyetlen, de csakhamar jön a training, a nevelés vékony máza, ami bevonja valami absztrakt erkölcsi érzettel.

Kérdem tőletek, amennyivel jobb és több erkölcsösséget tanítanak márna, amint amennyit Krisztus, Buddha, Sokrates, Plato, Confucius, vagy az a valaki tanított, aki a Mahabharata szerzője volt? Úristen, ötvenezer évvel ezelőtt mennyivel tisztábbak voltak totem-családjaink asszonyai és mennyivel őszintébbek és egyenesebbek a rokonsági kötelék eredői, mint ma.

Ne térjetek olyan könnyedén napirendre e dolog felett. Gondolkozzatok egy kicsit erről! Jusson eszetekbe a világvárosok százezernyi gyermek-munkása, a gyermekbíróságok és javítóintézetek e palántái. Gondoljatok az élelmiszerhamisítókra, megfizetett politikusokra s a leánykereskedőkre. Amikor a Hegy Fia és a Bika Fia voltam, prostitúciónak híre-hamva sem volt a földön. Tiszta és egyenes volt a szerelem, nem is álmodtunk ekkora romlottságról, úgy, ahogy ma is tiszták még az állatok. A lélek és a képzelőerő csak arra kellett az embernek, hogy kitalálja a halálos bűnt. Az állatok tiszták és bűntelenek. Ahogy figyelmesen végiglapozok gondolatban száz és száz letűnt életem emlékein, olyan borzalmas kegyetlenségre sehol sem bukkanok, mint ez a mai börtönrendszerünk ideológiája. Elmondtam, pontosan, mit álltam ki San-Quentinben, a munkatermekben, a magánzárkák kriptájában, a kényszerzubbony poklában, a Krisztus utáni XX. században. A régi korban is volt büntetés, ha drasztikus is, de gyors és legfőképpen – mi nem voltunk hypocriták. Nem bújtunk a szószék és a törvénykönyvek szoknyája mögé, hogy ezek szentesítsék makacs kegyetlenkedéseinket.

Úristen, száz évvel ezelőtt vagy ötven ével ezelőtt – sőt öt évvel ezelőtt, az Egyesült-Államokban a fegyenclázadás vagy erőszak nem volt olyan bűn, amit halálbüntetéssel kell megtorolni. De most, az Úr 1913-ik esztendejében, Californiában egymásután akasztják fel az embereket ezért; tavaly Jake Oppenheimert, most meg engem – pusztán, mert egy fegyőrt állítólag megütöttem. Úristen, ezek megfeszítették Krisztust gyűlölségből és félelemből, de, a bírák tisztes talárjában, mennyivel rosszabbat tettek Jake Oppenheimerrel és velem.

Ed Morell kopogta egyszer át nekem: „Rosszabbat úgysem tudnak tenni az emberrel, mint, hogy felakasztják.” Én egyáltalában nem tisztelem ennyire ezt a főbüntetést s egy cseppet sem rettegek tőle. Ostoba és piszkos játéknak látom, amely nemcsak azokra lealacsonyító, akik végrehajtják ezt a hóhérmunkát a hitvány zsoldért, de lealacsonyító és szégyenletes az egész emberiségre, amelyik eltűri, megszavazza és szentesíti az ilyen törvényt és fizeti az adókat, hogy végrehajtható legyen ez az igazságtalanság. Az akasztás majdnem olyan dőre, ostoba és rettenetesen buta, mint a törvényszabta meghatározása, a társadalom e finom phraseologiája; „Addig függjön a kötélhurok végén, amíg a halál minden kétséget kizáró módon be nem következik.”

Itt a reggel, – az utolsó reggelem, ügy aludtam egész éjjel, mint egy csecsemő. Olyan békésen és

mélyen szunnyadtam, hogy a mellémrendelt őr rémülten kiáltott segítségért, mert azt hitte, hogy halott vagyok, megfojtottam magam a gyapjútakaróval. A szegény ember hatalmas ijedtséget állott ki. mert az állása és a kenyere forgott kockán. Ez igazán nem lett volna lovagias dolog tőlem, most amikor világszerte olyan sok a m unkanélküli és azt mondják, hogy még keservesebb esztendők következnek…

Most költöttem el a reggelit. Buta dolog, de nagyon ízlett és az utolsó morzsáig jó étvággyal megettem mindent. Warden egy pohárka whiskyt is hozott. Ezt nem fogadtam el, hanem utolsó üdvözletemmel elküldtem a folsomi siralomház szomszédos cellája lakójának, a gyilkosok osztályán, hogy ürítse ki az egészségemre…

Rámadták ünnepélyes formák között a gallérnélküli inget… Úgy látszik, nagyon fontos ember vagyok ezen a reggelen. Egész sereg ember forgolódik körülöttem, én állok az érdeklődés középpontjában…

Épp most ment el a doktor. Megtapintotta a pulzusomat. Megkérdeztem tőle, hogy milyen? Normális. Az izgalom legkisebb jele sem tükröződik benne.

Még van öt percem és én felhasználom, hogy papírra vessem ezeket a kusza gondolatokat és elinduljon ez az írás a falakon túl, az élők kezébe …

Én vagyok a legnyugodtabb mindenki között, aki itt összegyűlt cellámban. Alig érzek annyi izgalmat, mint a kíváncsi gyermek, amikor valami nagyobb utazás előtt áll. Türelmetlenül várom az indulást, kíváncsi vagyok az új helyekre, ismeretlen vidékekre, amerre utam elvezet. Halálfélelem? Nevetséges lenne olyan embernél, aki tiszta öntudattal annyiszor áthaladt a halál sötétjén és a lét fényívén, kóbor csillag módjára…

Warden halálsápadtan ismét beesetlenkedett és egy pohár pezsgőt hozott. Ezt is átküldtem a gyilkosok osztályára. Sajátságos, hogy milyen józan és megfontolt vagyok. Körülöttem mindenki sápadt és ideges, mindnyájan jobban félnek a haláltól, mint én magam. Jake Oppenheimer szavait kell idéznem ismét: „Úgy bámulnak rettegő tisztelettel rám, aki a halálba indulok, mint valami félelmetes istenségre”… E percben adták át nekem Jake Morell utolsó üzenetét. Azt mondják, hogy néhány nap óta éjszakánként itt csatangolt a fegyház körül, mert mint ex-fogolynak nem akarták megengedni, hogy meglátogathasson. Kegyetlenség volt ez talán? Nem tudom. Inkább gyerekes ostobaság részükről és babona. Fogadni mernék, hogy holnap éjjel rettegni fognak a sötétben az én felakasztásom után.

Megható és kedves Ed Morell üzenete: „Kezem a kezedben utolsó perceidben, öreg fickó. Tudom, hogy szépen fejezed be a játszmát és tudom, hogy nem esik nehezedre…

Most hagyták el cellámat a riporterek. Meg volt döbbenve valamennyi, mert azzal búcsúztam tőlük:

– Viszontlátásra uraim az akasztófa alatt!

Valóban akkor fogom őket viszontlátni legközelebb, amikor a hóhér a fejemre húzza a fekete sapkát. Biztos, hogy nem lesz valami egészséges és vidám az arcuk abban a pillanatban. Furcsa fiatal fickók. Néhányról közülük meglátszott, hogy ittak. Kettő vagy három különösen beteges külsejű volt, látszott rajtuk, hogy borzasztóan félnek attól a látványtól, aminek pár perc múlva szemtanúi lesznek. Szinte azt gondolom, hogy könnyebb dolga van annak, akit felakasztanak, mint annak, akinek végig kell nézni ezt…

Utolsó soraimat vetem papírra. Cellám tömve van emberekkel, – bírákkal, ügyvédekkel, hivatalnokokkal, egyházi méltóságokkal. Mindenki ideges, úgy látszik halogatom a kivégzést ezzel az irka-firkával. Szeretnének már túlesni dolgon. Talán néhánya ebédre hivatalos ma. Ezek haragszanak is rám. A lelkész ismételten kérlelt, engedjem meg, hogy elkísérhessen a bitó alá. Szegény ember – miért tagadnám meg tőle ezt a lelki vigaszt? Beleegyeztem és szemmelláthatóan boldoggá tettem ezzel. Milyen kis dolog elegendő némely embernek a boldogsághoz! Ha nem állnának türelmetlenül körül, öt percet is tudnék nevetni ezeken a dolgokon. Befejezem tehát. Utoljára csak azt ismételhetem, amit százszor elmondtam már: nincsen halál. A szellem az élet és a szellem halhatatlan. Csak a hús, a porhüvely múlik el és hal meg, – azaz előbbrehalad tovább és tovább a chemiai erjedésben, ami megformálta őt. Plasztikus formát ölt, kristályosodik, vagy beolvad az árba, honnan új és különböző formában fog kikristályosodni ismét, formában, mely múló és ismét k visszaolvad az árba. Mindössze a szellem mi kitart és folytatja végtelen fejlődését azután következő és végtelen inkarnációkon keresztül, ahogy mind feljebb és feljebb dolgozza magát a fény felé. Ki leszek vajon legközelebb, amikor újra életre kelek? Jó volna tudni. Jó volna!

Megyek már; uraim!

Vége